

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації
Управління освіти і науки Сумської міської ради
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Київський університет імені Бориса Грінченка
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Південноукраїнський національного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Українська інженерно-педагогічна академія
Лебединський педагогічний коледж імені А.С. Макаренка
Путивльський педагогічний коледж імені С.В. Руднева

МАТЕРІАЛИ

*IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
для студентів, магістрантів та молодих науковців*

ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

**до 20-ї річниці Навчально-наукового інституту педагогіки і
психології та кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка**

28 квітня 2021 року

Суми – 2021

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту педагогіки і психології
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол №12 від 31 травня 2021 р.)*

Л. В. Пшенична – кандидат наук з державного управління, професор, перший проректор Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

О. Ю. Кудріна – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної (наукової) роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

С. М. Кондратюк – кандидат педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

А. В. Вертель – кандидат філософських наук, доцент, заступник директора з наукової роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Н. М. Павлущенко – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

О. В. Лобова – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

Л. В. Пушкар – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

О. І. Гаврило – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

О. О. Васько – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

Н. П. Данько – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

С. Л. Парфілова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

А. П. Колишкіна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти, заступник директора з навчально-методичної роботи Навчально-наукового інституту педагогіки і психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Є. Д. Харькова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

О. В. Шаповалова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

В. Г. Бутенко – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С.Макаренка.

О. С. Білєр – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти, представник наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

К. М. Врадій – старший викладач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Д 71 ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми). – Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. – 348 с.

Збірник містить матеріали наукових доробок у вигляді статей, розвідок, досліджень студентів, магістрантів та молодих науковців.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Тетяна Абакумова, Ольга Шаповалова ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЧИННИКИ.....	10
Маріна Андрухей, Світлана Парфілова ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ.....	14
Олена Бабій ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	17
Євгенія Банна СВЯТА І РОЗВАГИ ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	21
Катерина Батіг ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
Богдана Бодавська ЧЕРГУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	29
Катерина Бруньова, Євдокія Харькова ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	32
Альона Вензенко, Катерина Врадій БІЗБОРД ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	36
Анжела Гнатенко, Наталія Павлущенко ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	41
Наталія Гундар, Віта Бутенко STREAM-ОСВІТА ЯК ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	43
Марина Гупал ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ.....	47
Альона Дядченко ЕКСКУРСІЯ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	50
Юлія Єловенко, Лариса Пушкар МУЗИЧНА РИТМІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	53

Євгенія Кабанова	
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	58
Діана Карпенко	
ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	62
Анна Касяненко, Євдокія Харькова	
ЗАВДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	66
Олена Коваль	
ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	70
Марія Колесник, Ольга Шаповалова	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	73
Тетяна Кошель, Євдокія Харькова	
ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ С.Ф.РУСОВОЇ НА МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	77
Валерія Кравченко	
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ РОЗУМОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ	82
Оксана Кравченко, Лариса Пушкар	
СУТНІСНІ ТА ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	86
Оксана Курочкіна, Ольга Шаповалова	
ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ).....	90
Катерина Куш	
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	94
Оксана Лаєрик	
МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	97
Дар'я Літуча, Наталія Павлущенко	
ОСОБЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	101
Ірина Мироненко, Катерина Врадій	
НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	104

Ольга Небилиця СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ЯК МЕТОД ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	107
Діана Пахненко ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ	110
Тетяна Рибець РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	114
Анастасія Романенко, Ольга Шаповалова ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ МЕДІАПРОДУКЦІЇ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	117
Тетяна Сайко ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	121
Тетяна Ткаченко ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	125
Марина Шевченко ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	128
Вікторія Ярошенко, Віта Бутенко ЗАСОБИ «МУЛЬТИМЕДІА» У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	132

СЕКЦІЯ №2

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Ольга Алексеєва, Ольга Шаповалова ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	136
Галина Бабій, Віта Бутенко МОДЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	140
Юлія Борисенко, Віта Бутенко ТРВЗ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	144
Аліна Василенко, Алла Колишкіна АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБОМ ГРИ	148

Ганна Демченко, Оксана Білєр СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	152
Аліна Домантович, Віта Бутенко ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ.....	156
Катерина Дубовик ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	159
Олександра Дьоміна ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ НЕТРАДИЦІЙНИМИ ТЕХНІКАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	163
Оксана Єртахова, Віта Бутенко ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ФОРМА ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	168
Тетяна Касьяненко, Лариса Пушкар ІДЕЇ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ К. ОРФА.....	171
Ірина Кірєєва КАЗКОТЕРАПІЯ В РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ .	176
Ангеліна Кобзарь, Алла Колишкіна ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НУШ.....	179
Аліна Кучеренко, Ліна Крившенко ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	184
Марія Лернер РОЛЬ ЗАСОБІВ МУЛЬТИМЕДІА У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	189
Альона Лисенко, Віта Бутенко ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ФОТОТЕРАПІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	192
Тетяна Мазур, Євдокія Харькова ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	195
Ірина Максюшенко САМОСТІЙНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	199

Катерина Менжун, Ліна Крившенко ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	202
Дарія Менчак ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ НУШ	207
Дарина Міфтахова ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	210
Євген Мороз, Світлана Парфілова ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	214
Марія Остапенко ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	218
Лілія Пічкурєнко ТЕАТРАЛЬНІ ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	222
Інна Римар МЕТОДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	225
Катерина Романенко ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	229
Карина Руденко СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР	232
Каріна Савісько, Наталія Павлуценко ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	236
Анна Сердюк, Алла Колишкіна ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	240
Олена Чепура, Віта Бутенко ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	245
Ірина Школенко, Наталія Павлуценко ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ І МОВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	249

Олена Школьна, Оксана Білєр ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НУШ	252
---	-----

СЕКЦІЯ № 3

НАСТУПНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Катерина Бортнік, Ліна Крившенко ВИКОРИСТАННЯ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	257
Юлія Жидченко, Ольга Шаповалова ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ	262
Аліна Заклетна ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	266
Анна Запорожець ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	271
Світлана Засименко, Оксана Білєр СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	276
Юлія Карабець, Ольга Шаповалова ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	280
Ірина Карабут АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	284
Людмила Колесник	287
НОВІ ПІДХОДИ У ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	287
Ірина Кочур, Наталія Павлущенко СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРΟΣЛИХ І ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН В СІМ'ї.....	290
Яна Крамаренко ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	293
Оксана Лебеденко ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СЕЗОННИМИ ПРИРОДНИМИ ЯВИЩАМИ У ЧИННИХ ПРОГРАМАХ	297

Віта Литвиненко ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	302
Катерина Менжун, Ліна Крівшенко ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	306
Людмила Озджан, Оксана Білєр ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	310
Наталія Петрова ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ	315
Дар'я Посохова ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	318
Тетяна Шіяненко ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	321

СЕКЦІЯ № 4

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Євгенія Авраменко, Євдокія Харькова ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	326
Ірина Баштова, Ольга Васько СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКА МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ	330
Владислава Бобова ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ЛЕПБУК» В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ.....	334
Вікторія Дробот ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ДИДАКТИЦІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	337
Аліна Паньова ТЕРМІН «ПРИРОДНИЧІ ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ» У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....	341
Олег Петров, Наталія Павлущенко ПРАВОВИХОВНА РОБОТА З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	343
Олена Шкряда ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	347

СЕКЦІЯ № 1

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Тетяна Абакумова,
Ольга Шаповалова
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ПОЗИТИВНЕ СТАВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ЧИННИКИ

У статті розкрито позитивне ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти, виокремлено психологічні та індивідуальні чинники.

Ключові слова: позитивне ставлення, діти молодшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, психологічні та індивідуальні чинники.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство з його розмаїтістю і темпом розвитку ставить вимоги до кожного його члена, який прагне бути успішним й щасливим, починаючи з раннього віку. Передусім ідеться про впевненість, породжену довірою, позитивним ставленням до себе і світу, вміння швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточенням. Ці якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини, значною мірою їх зумовлює характер середовища, що створюється в родині та закладі дошкільної освіти як перших соціальних інститутах.

У Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти одним із основних завдань визначено збереження та зміцнення фізичного, психічного й духовного-морального здоров'я дитини. Зважаючи на це, основною метою освітнього процесу є підготовка зростаючої особистості як свідомого, активного суб'єкта, здатного вирішувати нагальні проблеми, творчо змінювати, удосконалювати навколишній світ та самого себе. З огляду на це гуманістичне інтерпретування цілей полягає в тому, щоб зробити повноцінним і гідним існування дітей молодшого дошкільного віку.

Момент переходу від вузького сімейного кола до гурту однолітків і дорослих у закладі дошкільної освіти становить значну психологічну проблему для багатьох дітей молодшого дошкільного віку, що відбивається в численних невротичних реакціях, негативних формах поведінки, замкнутості, зниженні рівня мовленнєвої та загальної психічної активності. Означені прояви можуть пояснюватися специфікою якраз молодшого дошкільного віку, для якого характерний слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається взнаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ставлення дитини молодшого віку до ЗДО перебуває на перетині інтересів психології, дошкільної та соціальної педагогіки. У психологічних джерелах її розглядають як один із аспектів становлення і розвитку особистості в період дитинства (О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонт'єв, А. Петровський, Т. Піроженко, Д. Фельдштейн). Формування образу-«Я» (Б. Анан'єв, М. Єлагіна, В. Зеньковський, Є. Ісаєв, В. Мухіна, С. Новосьолова, В. Слободчиков, Р. Створкіна), взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї як перших соціальних інститутів (Н. Авдєєва, Г. Люблінська, С. Мещерякова, Т. Науменко). Специфіка формування в дитини раннього й дошкільного віку позитивного ставлення до світу і себе, характер її особистої спрямованості і ступенів розвитку були предметом спеціальних досліджень (Н. Аксаріна, Т. Бауер, Л. Божович, А. Валлон, Л. Венгер, З. Гуріна, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, В. Кузьменко, С. Ладивір, Я. Неверович, О. Проскура).

Мета статті – обґрунтувати позитивне ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти, виокремити психологічні та індивідуальні чинники.

Виклад основного матеріалу. З самого народження людина розвивається як соціальна істота. Джерелом і умовою цього розвитку є суспільне середовище. Взаємодія дитини із середовищем, передусім із соціальним оточенням та мікро-середовищем, засвоєнням культури людства – відіграють важливу роль у її психічному розвитку, становленні її як особистості. У дошкільному віці формуються психологічні якості і механізми особистості, налагоджуються зв'язки, відносини, які становлять ядро особистості, формується стійкий внутрішній світ, форми поведінки, які дають підстави вважати дитину особистістю [2].

Вплив суспільного середовища змінюється залежно від процесу дозрівання дитини, зростання її фізичних і розумових сил, становлення потреб і прагнень, здатності сприймати об'єкти та наслідувати їх, від виникнення нових видів діяльності. Життєві зв'язки дитини із навколишнім соціальним середовищем характеризуються вибірковістю, а з віком розширюються і збагачуються. Спочатку головним соціальним середовищем для дитини є сім'я, батьки, родичі, які доглядають її. Пізніше поруч із дітьми з'являються інші люди – вихователі, групи одноліток. Дитина поринає у суспільне оточення, з яким устанавлюються як безпосередні, так і опосередковані контакти.

Заклади дошкільної освіти є тими важливими інститутами соціалізації, потрапляючи до яких дитина знайомиться з суспільними нормами, навичками соціальної взаємодії. Фактично група однолітків, членом якої стає дитина, є макромоделлю «дорослого» суспільства. Адаптаційний процес у цьому разі передбачає «становлення певної динамічної рівноваги між потребами дитини та вимогами соціального середовища», до якого вона потрапила.

Момент переходу дитини від умов родинного виховання до закладу дошкільної освіти пов'язаний для переважної більшості дітей зі складними емоційними переживаннями нової соціальної ситуації, руйнуванням стереотипів, що склалися в родинному колі, на що організм дитини може реагувати порушеннями порушенням сну, апетиту, загальним ослабленням організму, негативними емоціями, що передається цілою палітрою плачу від скиглення до ревіння. Окрім цього, порушується функціональний стан нервової системи – деякі діти кличуть матір, не можуть заснути тощо, інші – тривалий час перебувають у загальмованому стані, неохоче спілкуються із дорослими й однолітками, а іноді зовсім мовчать. Спостерігаються зрушення і в деяких вегетативних реакціях, а саме: втрачається вага, загострюються алергічні реакції, раптово підвищується температура тіла тощо. Досить часто у дітей порушуються вже набуті культурно-гігієнічні навички, знижується імунітет [1, с. 45]. Наявність таких фізіологічних та психічних реакцій негативно позначається на процесі адаптації дитини до нової соціальної ситуації. Означені прояви можуть пояснюватися специфікою якраз молодшого дошкільного віку, для якого характерний слабкий інтерес до соціального довкілля, грати разом і ділитися іграшками, дається в знаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я.

Науковці, аналізуючи процес адаптації дитини до закладу дошкільної освіти, розрізняють три чинника адаптації: легкий, середній і важкий [3, с. 78].

За легкої адаптації захисні сили організму, як правило, не знижуються, а поведінка дитини нормалізується вже впродовж місяця. Малюк починає спокійно чи радісно ставитися до дитячої групи, проявляє активність, але присутні збудженість у поєднанні з незначним ранковим плачем. Протягом 10-15 днів в результаті грамотного психолого-педагогічного супроводу поновлюються погіршені сон, апетит, інтерес до довколишнього та активне мовлення.

Під час адаптації середнього ступеня процес відновлення сну, апетиту та захисних сил організму розтягується до 40 днів, а порушення у поведінці і загальному стані дитини виражені виразніше і триваліше: нестійкий настрій, знижена активність, емоційно-збуджене ставлення до близьких, малюк стає плаксивим, малорухливим, не намагається досліджувати нове оточення, не використовує набутих раніше побутових навичок. Можуть з'являтися невротичні реакції.

Особливу тривогу науковців і практиків викликає стан важкої адаптації, що може викликати розлад і суттєве зниження захисних сил організму та несприятливо позначитися на фізичному і психічному розвитку дитини. Інша форма перебігу важкої адаптації – неадекватна поведінка дитини, яка межує із невротичним станом: поганий сон, апетит, навіть відмова від їжі, відчуження, пригніченість у стосунках із оточенням, з'являються ознаки глибокої депресії.

Науковці вказують на залежність проживання від таких чинників, як індивідуально-психологічні особливості, зокрема типи темпераменту, типи характеру, типи акцентуацій та такі властивості, як стресостійкість та адаптивний потенціал, а також психологічні стани особистості (страх, тривога, депресія тощо) та поведінкові реакції на взаємодію із приймаючою громадою, від яких залежить результат адаптації.

Щодо визначення стресостійкості, з огляду на проблему дослідження, ми поділяємо думку Т. Науменко, котра на соціально-психологічному рівні розглядає стресостійкість особистості як збереження здатності до соціальної адаптації; збереження значущих міжособистісних зв'язків; забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей; збереження працездатності; збереження здоров'я [4]. Так, діти із низьким рівнем стресостійкості значно складніше переживають стресову ситуацію, небезпеку. У подоланні негативних наслідків стресових ситуацій та підвищенні стресостійкості особистості допомагають адаптаційні ресурси людського організму при стресі. Під ресурсами розуміємо внутрішні і зовнішні зміни, що сприяють психологічній стійкості до стресогенних обставин. Важливим ресурсом збереження психологічної стійкості особистості у стресових ситуаціях є соціально-педагогічна підтримка, грамотний психолого-педагогічний супровід адаптаційного процесу. Тому позитивне соціальне оточення може бути одним із найважливіших чинників збереження стресостійкості та полегшення адаптованості дитини [5].

До чинників соціально-психологічної адаптації до закладу дошкільної освіти також відносять стан здоров'я, стиль виховання в сім'ї, родинні взаємини, рівень розвитку в дитини ігрових навичок, її контактність, доброзичливість, емоційна залежність від матері.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, в обґрунтуванні позитивного ставлення дітей молодшого дошкільного віку до закладу дошкільної освіти визначено такі вікові особливості дитини молодшого дошкільного віку, важливі у контексті проблеми дослідження: слабкий інтерес до соціального довкілля, невміння комунікувати, грати разом і ділитися іграшками, дається в знаки сором'язливість, безініціативність, а також нерозвиненість активного мовлення, особлива вразливість фізичного і психічного здоров'я. Доцільною для успішного пристосування дитини до нових соціальних умов групи закладу дошкільної освіти має бути така організація освітнього процесу, в якому дітям надається можливість вибору способів особистісного самовизначення в різних видах діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А.М., Варяниця, Л. О., Гавриш, Н. В., Курінна, С.М. *Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.* (Монографія). Луганськ : Альма-матер. 2006. 267с.
2. Кононко О. Л. *Умови розвитку в ранньому онтогенезі цілісного світобачення.* Науковий вісник Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного ін-ту ім. Т. Шевченка. Сер. : Педагогіка. Вип. 2. 2013. 85–91с.

3. Любарська О. М. *Основи соціалізації особистості: Навчальний посібник*. Миколаїв: Вид-во «Іліон». 2008. 205с.
4. Науменко Т. І. *У дитячий садок прийшли новенькі (соціальна адаптація дітей молодшого дошкільного віку)*. Запоріжжя: ЛІПС. Лто. 2002. 37-48с.
5. Павлюк Г. *Психологічна адаптація та інтелектуальний розвиток дітей дошкільного віку*. Нова педагогічна думка. 3/4, 2001. 70–78с.

**Маріна Андрухей,
Світлана Парфілова**
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ

У статті порушується проблема формування у молодших школярів громадянської компетентності, активної громадянської позиції; висвітлюється значення уроків, спрямованих на формування особистісно-соціального розвитку молодших школярів.

Ключові слова: громадянська компетентність, навчання, формування, молодші школярі, рідна мова.

Постановка проблеми. Реформування освітньої галузі в Україні спрямовано на формування й розвиток в учнів ключових компетенцій. Громадянська компетентність, як ключова, має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням формування громадянської компетентності у молодших школярів займалися Т. Смагіна, О.Вертій, Н. Кухмай, О. Пометун, І. Бех та інші. Значна роль у розробці сучасної системи патріотичного виховання належить І. Беху та К. Чорній, за переконаннями яких, пріоритетними напрямками сучасної науки є особистісно-орієнтоване виховання національно свідомого громадянина [1]. Зокрема, О.І.Пометун зазначає, що молодший шкільний вік є сприятливим для формування у дитини громадянської компетентності саме на уроках української мови.

Мета статті – розгляд формування громадянської компетентності у молодших школярів та визначення засобів формування даної компетентності на уроках рідної мови.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні сьогодні, усе більшої актуальності набуває виховання у підростаючого покоління почуття патріотизму, активної громадянської позиції тощо. Саме школа повинна стати для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, виховувати у молодших школярів патріотичну свідомість, почуття любові до Батьківщини. Відповідно

до Концепції національно-патріотичного виховання серед виховних напрямів найбільш актуальним є громадянське виховання, що закладає фундамент для формування свідомості учнів.

Під час навчання в початковій школі учні мають оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі. Під компетентністю розуміють структуровані знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися.

У вступі до Державного стандарту найпершою серед компетентностей названо громадянську. «Громадянська компетентність – здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства» [3]. Тому розвиток особистості учня, формування у нього мовленнєвої і читацької культури, комунікативної компетентності, національної свідомості, активної громадянської позиції, ціннісних орієнтацій є актуальним і перспективним.

У процесі формування громадянської компетентності важливим є період молодшого шкільного віку. Ефективність формування громадянської компетентності можлива за умов застосування традиційних та інтерактивних методів навчання.

У роботі з молодшими школярами вчитель може використовувати такі методи формування громадянської компетентності учнів початкової школи:

- традиційні: стимулювання діяльності і поведінки, усвідомлення громадянських цінностей суспільства;
- інтерактивні: бесіди, творчий аналіз результатів спільної діяльності, ігри [4].

Виховні бесіди сприяють формуванню почуттів пошани до історії держави, вихованню громадянської свідомості, патріотизму. В початковій школі проводять такі виховні години та заходи: «Моя Батьківщина – Україна», «Символи України», «Український рушник», «Мова наша калинова».

Громадянська компетентність у молодших школярів формується на уроках української мови через реалізацію соціокультурної змістової лінії. Зокрема, у процесі опрацювання правила вживання великої літери у власних назвах варто звернути увагу учнів на застосуванні цього правила під час написання назви нашої Батьківщини, її столиці, рідного міста чи села, річок, морів, гір та інших географічних назв. Також, доцільним буде опрацювання тексів про походження цих назв, про історичне минуле нашої країни та її відомих людей (письменників, художників, історичних постатей, спортсменів, акторів тощо) [2].

Нижче наведемо приклад:

Гра «Відремонтуй слова». Запишіть слова, розкриваючи дужки.

(С,с)толиця, (У,у)країна, (Д,д)ніпро, (К,к)іїв, (Н,н)арод, (Ч,ч)орне море, (Л,л)ьвівська площа.

Завдання. Відгадай і запиши державні символи України

КИСРЕГЕРБУКРАЇНИБІШЛЧЯ – Герб України

ДОМУПРАПОРУКРАЇНИЖЕС – Прапор України

ЗАКУГІМНУКРАЇНИЛЄРАМЮ – Гімн України

Чільне місце на уроках рідної мови займає використання малих фольклорних форм – загадок, лічилок, щедрівок, колядок, веснянок, закличок колискових, прислів'їв та приказок, народних прикмет. Варто пояснювати дітям, що багатство і різноманіття народної творчості свідчить про мудрість і талановитість українського народу.

Наприклад, завдання 1. Спиши прислів'я та приказки. Підкресли в них дієслова.

- 1. Жити – батьківщині служити.*
- 2. Бережи рідну землю, як мати кохану.*
- 3. Де народився, там і згодився.*
- 4. Хто любить Батьківщину і народ, той справжній патріот.*

Завдання 2. Прочитай вірш і подумай, яка його головна думка

*Любїть Україну, як сонце, любїть,
як вітер, і трави, і води...
В годину щасливу і в радості мить,
любїть у годину негоди.
Любїть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.*

Володимир Сосюра

Текстоцентричний підхід до навчання української мови створює можливості для використання текстів виховного і повчального змісту. Через тексти доцільно виховувати у молодших школярів любов до рідного краю і своєї Батьківщини, повагу до традицій і символів народу, почуття гордості за відомих співвітчизників, турботливе ставлення до цінностей і надбань нашої держави [6].

Наприклад, завдання 1. Спиши текст, підкресли слова які пишуться з великої літери

Великий Державний герб України, як записано в Конституції України, встановлюється з урахуванням Малого Державного герба України та герба Війська Запорозького. Головним елементом Великого Державного герба України є знак княжої Держави Володимира Великого – тризуб.

Завдання 2. Прочитай і перекажи

Українська мова – це державна мова України. Кожен громадянин, який проживає в Україні, повинен володіти державною мовою. Українською мовою видаються підручники, збірки віршів і казок, газети, журнали. Також, українська лунає у піснях, звучить у театрах та кіно.

З огляду на вищезазначене, важливими складниками уроків рідної мови мають бути виховні бесіди, повідомлення пізнавальної інформації про Батьківщину, складання усних і письмових текстів патріотичного змісту.

Отже, головною метою громадянської компетентності є здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином громадянська компетентність молодших школярів може формуватися і в процесі вивчення рідної мови. На таких уроках можна застосовувати різноманітні ігри та завдання для кращого формування громадянської компетентності у молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді : навч.-метод. посіб. Київ : Гірська школа Українських Карпат, 2014. 29 с.
2. Вертій О. Методика вивчення української літератури на сучасному етапі основні ознаки і поняття: навч. посіб. Київ : Дивослово, 2012. 43 с.
3. Про освіту: Державний стандарт початкової загальної освіти від 21.02.2018 р. №87. *Урядовий портал.*
4. Кухмай Н. Формування основ компетентності молодших школярів : навч. посіб. Запоріжжя : Початкова школа, 2016. 68 с.
5. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти : навч. посіб. Київ : Рідна школа, 2005. 95 с.
6. Стародубцева О. Формування патріотичного виховання на уроках української мови і літератури та в позакласній роботі: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 58 с.

Олена Бабій

*Комунальне некомерційне підприємство Сумської обласної ради
«Сумський обласний спеціалізований будинок дитини»*

ТЕАТРАЛІЗОВАНІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті з'ясовано класифікацію та обґрунтовано значення й аспекти правильної організації і театралізованих ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти; розкрито специфіку та потенційні можливості використання театралізованих ігор як засобу формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *театралізовані ігри, комунікативна компетентність, діти дошкільного віку, засіб.*

Постановка проблеми. Останнім часом особливо гостро постала проблема трансформаційних змін усіх галузей життєдіяльності, яка знаходить своє відображення в освітньому процесі і передбачає формування особистості здатної неординарно мислити, творчо вирішувати поставлені завдання. Пріоритетною вимогою сучасних нормативних освітніх положень та документів є комунікативна спрямованість освітнього процесу. Це є вагомим, оскільки формування особистості здатної до організації

міжособистісної взаємодії, вирішення комунікативних завдань забезпечує успішну її адаптацію в сучасному соціокультурному просторі.

На сьогодні вчені все більше схиляються до думки, що найсприятливіший період для розвитку мовлення, виховання мовленнєвої культури є дошкільний вік, оскільки діти дошкільного віку проживають стрімкий усесторонній динамічний розвиток, і формування комунікативної компетентності не є винятком. Проте залишається досі не вирішеними питання щодо визначення та використання ефективних методів та засобів формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку, і саме використання театралізованих ігор вбачається нам перспективним напрямом наукового пошуку у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що різні аспекти проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку розглядались у дослідженнях А. Богуш, А. Бондаренко, Г. Григоренко, В. Захарченко, К. Крутій, Т. Маркової, О. Сорокіної, К. Щербакової та ін. Питанню визначального значення гри для розвитку дітей дошкільного віку присвячено праці Л. Артемової, А. Бурової, Н. Гавриш, К. Карасьової, Н. Кудикіної, Т. Піроженко, О. Сокурено, О. Савченко, Г. Тарасенко, О. Чепки, М. Шутя та ін. Можливість використання театралізованих ігор як засобу гармонійного розвитку особистості висвітлено працями Л. Артемової, Л. Виготського, А. Дафф, А. Мейл, С. Новосьолової, С. Френе та ін.

Мета статті: розкрити специфіку та потенційні можливості використання театралізованих ігор як засобу формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку є однією із стрижневих проблем сучасної дошкільної лінгводидактики, оскільки за допомогою мовленнєвого спілкування дитина встановлює контакт з довкіллям, розкриває власний внутрішній світ, власний образ «Я» в соціумі. У Базовому компоненті дошкільної освіти [2] визначено сутність означеного феномену, як «здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими у різних формах конструктивної взаємодії; здатність підтримувати партнерські стосунки, заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати власні інтереси з інтересами інших, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати власну позицію».

Аналіз теоретичних доробків [3; 5] показав, що у процесі формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку актуалізується застосування таких засобів: 1) діалогу, римованих віршів, лічилок та ін.; 2) наочно-ілюстративних посібників, картинок, іграшок та ін.; 3) загадок, приказок, пісень та ін.; 4) засобів ігрової діяльності, зокрема театралізованих ігор.

Перш ніж розглянути театралізовані ігри як ефективний засіб, що сприяє формуванню комунікативної компетентності дітей дошкільного віку, доцільно звернутись до класифікації театралізованих ігор. Зокрема, Л. Артемова [1] пропонує класифікацію, яка ґрунтується на провідних способах емоційної виразності, а саме:

- ігри-драматизації (з пальчиками, інсценізації, з ляльками бібабо тощо), в яких дитина-артист, самотійно створює образ за допомогою комплексу засобів виразності (інтонація, міміка, пантоміма), виробляє власні дії виконання ролі;
- режисерські ігри (настільний театр іграшок (настільні іграшки, настільний театр, картинки), стендові театральні ігри (стенд-книжка, тіньовий театр, фланеграф), в яких дитина-артист веде іграшки в загальному сюжеті або виступає як режисер імпровізованого концерту, вистави.

Зважаючи на подану класифікацію, можна стверджувати, що театралізовані ігри ґрунтуються на драматизації літературних творів або певних сюжетів, а не на фантазії дітей. Важлива також присутність атрибута – ознаки персонажа, який символізує його типові властивості. Сучасні дослідники [1; 4] обґрунтовуючи значення театралізованих ігор, стверджують, що вони розвивають інтерес дітей дошкільного віку до літератури і театру, сприяють їх морально-естетичному розвитку, розвитку мовлення, активізації словника, спонукають до висловлювань, стимулюють обговорення, діалог, а значить, сприяють і формуванню комунікативної компетентності.

Вагоме місце у застосуванні театралізованих ігор в освітньому процесі закладу дошкільної освіти займає правильна організація театралізованих ігор. Це залежить від: змістовності і різноманітності тематики; постійного, щоденного включення театралізованих ігор в усі форми організації освітнього процесу; максимальної активності дітей на всіх етапах підготовки і проведення ігор; спільної діяльності дітей один з одним і з дорослими на всіх етапах організації театралізованих ігор; організації поетапного використання театралізованих ігор при оволодінні комунікативними навичками.

Специфіка театралізованих ігор полягає в роботі над сюжетом і ролями, це дисциплінує дітей, так як вони зобов'язані підкорятися певним правилам, певній волі, певному плану дій. Це допомагає дітям збагатити власний моральний досвід, виховати емоційну чуйність. Означений вид ігор приносить не тільки задоволення, але і користь, пов'язану з необхідністю оволодіння новими знаннями, вміннями, навичками. Відзначається спрямованість на досягнення певних результатів, що вимагає розвитку ініціативи, оцінювання власної позиції і позиції партнера, спрямована на придбання спеціальних знань і умінь. Пріоритетною функцією театралізованих ігор, які організуються з дітьми дошкільного віку, є здібність впливати на їх мовлення.

В арсеналі театралізованих ігор є достатня кількість імітаційно-наслідувальних засобів, які дозволяють вводити в активний словник дітей дошкільного віку нові мовні зразки, планувати освітню діяльність таким чином, щоб це сприяло невимушеному формуванню, закріпленню мовних засобів та стимулюванню до їх використання дітьми у повсякденному житті. Велике розмаїття театралізованих ігор дозволяє дітям не втомлюватися, не втрачати інтерес до мовної діяльності, до вирішення комунікативних

завдань. Під час міні-сценок дитина захоплено і зацікавлено промовляє репліки героїв, показує бажання виступити від різних дійових осіб, а це, в свою чергу, сприяє розвитку уяви, мислення, мовлення.

Позитивним аспектом використання театралізованих ігор можна зауважити те, що одним із провідних принципів при формуванні комунікативних навичок дітей дошкільного віку є принцип колективної взаємодії. Здійснюючи театралізовану діяльність, діти знаходяться в постійному діалозі один з одним, а це сприяє надбанню досвіду самостійного встановлення та регулювання поведінки й взаємовідносин та формування комунікативної компетентності. Особливо значним фактором, на наш погляд, можна відмітити те, що театралізовані ігри дозволяють оволодівати способами ігрової діяльності, принципами організації і самоорганізації, прийомами побудови взаємин з однолітками та дорослими, а також формами соціальної взаємодії і принципами комунікативної спрямованості.

Також слід відзначити таку функцію театралізованих ігор як психотерапевтична функція, тобто дитина може змінити ставлення до себе та інших; змінити психічне самопочуття, соціальний статус, способи спілкування в колективі. Внаслідок єдності психологічної природи спілкування і гри, гра може мати високий психотерапевтичний ефект, оскільки під час програвання сцен і ролей відбувається спілкування. К. Станіславський вважав, що програвання певної ролі може розкрити в людині, те, що в ній приховано, загальмовано. Театралізовані ігри є ефективним засобом впливу на неконтактних дітей, дітей з проблемами мови, дітей з підвищеною тривожністю і т.д. Такі діти часто бояться вступати в контакт з іншими дітьми, бояться спілкуватися, вступати в колективну діяльність. Театралізовані ігри допомагають зняти цю психологічну напругу, залучити малоініціативних і афективних дітей до взаємодії, спілкування.

Зокрема, хотілося б відзначити той факт, що формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку засобами театралізованих ігор, може сприяти виявленню обдарованих дітей. Нам здається це важливим аспектом, оскільки завдяки різним напрямкам і видам роботи, театралізовані ігри сприяють виявленню різних типів обдарованості у дітей, наприклад, соціальної, художньої і музичної обдарованості. Тому педагог повинен помічати, виявляти і сприяти розвитку видатних якостей дітей, враховуючи при цьому, що обдаровані діти складають особливу групу і вимагають індивідуального підходу.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можемо відзначити, що в освітньому процесі закладу дошкільної освіти при використанні театралізованих ігор, одним з провідних принципів є принцип спільної діяльності і діалогічного спілкування дітей, послідовна реалізація, якого забезпечує ефективний розвиток мовних навичок, сприяє формуванню комунікативної компетентності. Також використання театралізованих ігор позитивно впливає на розвиток основних психічних процесів дітей дошкільного віку як уяви, уваги, пам'яті та ін., а отже, може розглядатися як один із ефективних

засобів, що впливає на розвиток особистості дитини дошкільного віку в цілому, та на формування її комунікативної компетентності зокрема.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо в обґрунтуванні специфіки організації освітнього процесу закладу дошкільної освіти на основі використання театралізованих ігор з дітьми дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л.В. Театралізовані ігри дошкільників. М.: Просвіта, 1991. 127 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
3. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Київ: Слово, 2008. 256 с.
4. Кардаш І.М. Театралізовані ігри як засіб формування творчої особистості дитини дошкільного віку. *Наука і освіта*. 2014. № 10. С. 7–81.
5. Черезова І.О. Комунікативна компетентність як базова якість особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1 (1). С. 103–107.

Євгенія Банна

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

СВЯТА І РОЗВАГИ ЯК ЗАСІБ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті з'ясовано сутність понять «свято» і «розваги», висвітлено значення організації та проведення свят і розваг в музично-естетичному вихованні дітей дошкільного віку.

***Ключові слова:** свята, розваги, музично-естетичне виховання, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняної освіти постає проблема важливості висвітлення ролі мистецьких дисциплін у процесі духовного й морального розвитку та естетичного виховання особистості. Основи її культури закладаються ще у дитинстві, зокрема у дошкільному віці. Сьогодні характеризується увагою науковців до педагогічних технологій естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами музичного мистецтва, зокрема такими її зразками як свята й розваги.

Як невід'ємний компонент сучасної дошкільної освіти в Україні музично-естетичне виховання дітей спрямовано на зростання духовного світу дитини, формування емоційної сфери, розвиток відчуття прекрасного, музичного смаку, творчості. Це співвідноситься з нормативно-правовими актами, які регламентують діяльність освіти в нашій країні: Законом України «Про освіту» (2017 р.), Законом України «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Базовим компонентом дошкільної освіти» (2012 р.) та ін.

Аналіз актуальних досліджень. Видатні вчені, естети й педагоги (Б. Ананьєв, О. Буров, Л. Волович, Д. Джола, А. Макаренко, О. Семашко, В. Сухомлинським, В. Шестакова та ін.) визначили основні поняття, на які наукова спільнота спирається під час висвітлення різних аспектів системи естетичного виховання. Загальні методичні основи музичного виховання дітей дошкільного віку, його форми, методи та прийоми висвітлено в працях Н. Ветлугіної, А. Зиміної, Н. Кононової, А. Шевчук. Чималий досвід, накопичений у нашу епоху як педагогами-новаторами, так і вченими, повинен бути використаний в побудові системи музично-естетичного виховання, зокрема праці О. Апраксіної, Б. Асаф'єва, Л. Баренбойма, А. Гогоберідзе, О. Кенеман, Е. Костіної, О. Радиної, В. Шацької та ін.

Мета статті – висвітлити потенціал свят і розваг в музично-естетичному вихованні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення мало естетичне виховання через залучення до музичного мистецтва. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасну музику – це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство. Музика відкриває людям очі на красу природи, моральних стосунків, праці, – стверджував В. Сухомлинський. «Завдяки музиці в людини пробуджується уявлення про високе, величне, прекрасне не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Музика – могутній засіб самовиховання» [5, с. 62].

Особлива ефективність впливу музики на естетичний розвиток дітей дошкільного віку полягає в тому, що у різних дітей актуалізуються різні, суттєві переживання – дитина не просто виховується, а розвивається у важливому для неї напрямі. Тому виховання музикою спрямовано на розвиток духовного світу кожного дошкільника. Музично-естетичне виховання пов'язане із загальним розвитком дитини, воно здійснюється у контексті становлення цілісної особистості. Багато письменників, композиторів, музикознавців, педагогів і психологів підкреслювали, що роботу з музичного виховання, навчання і розвитку необхідно вести систематично, що вона повинна бути складовою частиною тієї діяльності, яку ведуть педагоги щодо виховання всебічно і гармонійно розвинутої особистості [1, с. 35].

Зазначимо, що музично-естетичне виховання є невід'ємною частиною всього освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Музика входить до таких видів навчально-виховної роботи, як розвиток мови, ознайомлення з природою, образотворча діяльність (малювання, ліплення), гімнастика, фізкультура, рухові ігри. Значне місце в житті дітей займають свята і розваги, важливою складовою яких є музика та різні види музичної діяльності. Діти слухають музику, виконують пісні, водять хороводи, виконують рухи під музику, грають на дитячих музичних інструментах, інсценізують пісні, музичні твори, казки. Вважається, що

широке і повсякденне залучення дітей до різноманітних видів музичної діяльності – обов'язкова умова розвитку в них творчих та музичних здібностей креативності. Тому головною особливістю сучасних програм розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», «Українське дошкілля», «Дитина», «Грайлик» та ін., є комплексний підхід до різних форм роботи з музичного розвитку у закладі дошкільної освіти, у тому числі й в організації та проведенні свят і розваг.

Для того, щоб визначити місце свят та розваг у музично-естетичному вихованні та визначити їх місце у всьому освітньому процесі дітей дошкільного віку, принципове значення має визначення сутності цих понять.

Є декілька визначень поняття *свято*. Традиційне його значення пов'язане з вільним часом, коли відмічається якась подія, що супроводжується святковим ритуалом, символічним дійством та асоціюється з чимось радісним та урочистим.

Тлумачні словники досить широко пояснюють цей термін та пов'язують його з певними днями: а) день урочистості, який встановлено на честь або у пам'ять якої-небудь видатної події; б) вихідний неробочий день; в) день, особливо відзначений звичаєм, церквою; г) день, коли сталася радісна або урочиста подія з будь-якої нагоди; день ігор та розваг. У «Словнику української мови» додано ще таке значення: почуття приємності, радості, піднесення [4].

У педагогічній й літературі свято у дитячому садочку характеризується як радість, веселощі, урочистість, які поділяють і дорослі й діти. Воно повинно увійти у життя дитини яскравою подією, що запам'ятовується надовго. Свято – це радість спілкування, радість творчості, співтворчості, радість самовираження й взаємозбагачення.

Науковці зазначають, що свята в закладі дошкільної освіти духовно збагачують дітей дошкільного віку, розширюють їх знання про навколишній світ, допомагають відновлювати старі і добрі традиції, об'єднують і спонукають до творчості. Займаючись його підготовкою, педагоги, вихователі, батьки повинні враховувати інтереси дітей, для яких і готується це свято та результат освітнього процесу [3, с. 50-51].

Окрім свят у ЗДО проводяться такий різновид святкових заходів як *розваги*. У «Словнику української мови» подаються наступні визначення: «1. Те, що розвеселяє, розважає людину; Заходи з метою розвеселити, розважати людей; Місце, де людина може повеселитися, розважити себе. 2. Те, що заспокоює, утішає кого-небудь у горі, нещасті і т. ін.; утіха. 3. Дія за значенням розважати» [4]. У широкому сенсі розваги розуміють як задоволення, викликане комплексом позитивних емоцій, вражень, які супроводжують процес розваги або є його результатом. «Джерелами розваг можуть стати різні види діяльності суб'єкта, що приносять задоволення і формують позитивний емоційний фон» [2].

Розваги вважаються однією з форм організації дітей у повсякденному житті дитячого садочку, яка переслідує декілька цілей: надати дітям

задоволення, повеселити, порозважати їх, а також наділити їх музичними враженнями, сприяти пробудженню творчої активності. Вони проводяться один-два рази на місяць, або, іншими словами, один раз на два тижні. Тривалість музичних розваг для дітей раннього віку – 15-20 хв., молодшого – 20-25 хв., а старшого 35-40 хвилин. Зміст розваг може бути різноманітний – це можуть бути будь-які тематичні літературні та музичні заходи. Вони можуть проводитись у вигляді концертів, театральних дійств, інсценівок, лялькових вистав, спільних вечорів для батьків і дітей [3, с. 50-51].

Під час проведення свят та розваг відбувається органічне поєднання різних видів мистецтв: хореографії та музики, живопису та театрального мистецтва, літератури та кіномистецтва. Відповідно до цього, як форма організації музичної діяльності, свята та розваги поєднуються з іншими видами – театральньо-ігровою, художньо-мовленнєвою, зображальною – та допомагають вирішувати завдання музично-естетичного виховання.

Розваги і свята в дитячому саду проводяться з метою потішити дітей, внести радість в повсякденне життя. Заняття, ігри, посильна праця складають звичайну програму кожного дня. Розваги стають радісною подією для дитини, сприяють прояву в неї позитивних емоцій, піднімають настрій. Викликаючи радісні емоції, закріплюючи знання дітей про навколишній світ, зазначає Л. Фурміна, розваги в той же час розвивають мовлення дітей, естетичний смак, сприяють прояву творчої ініціативи, становленню особистості дитини, формуванню у неї моральних уявлень (позитивне ставлення до прояву доброти, осуд грубості, егоїзму, байдужості, співпереживання, дбайливе ставлення один до другого) [6].

Підготовка до проведення музичних свят і розваг здійснюється планомірно і систематично, не порушуючи загального ритму життя дитячого садка. Якщо вихователь добре знає дітей, їхні інтереси, індивідуальні особливості, він уміє кожен день перебування дітей у дитячому садку зробити для них радісним і змістовним.

В основі кожного свята, розваги лежить певна ідея, яка повинна бути донесена до кожної дитини. Ця ідея повинна проходити через весь зміст свята, розкриттю її служать пісні, вірші, музика, танці, хороводи, інсценівки, художнє оформлення. Ідея свята буде донесена до кожної дитини, якщо вона розкривається на доступному дітям художньому матеріалі, з врахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Вихователь і музичний керівник ретельно підбирають репертуар (вірші, пісні, танці тощо) для дітей відповідно віку та індивідуальних особливостей дітей з врахуванням наявного у дітей репертуару, рівня розвитку їх вокальних і рухових навичок, нахилів та уподобань [6].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, свята і розваги – є важливими заходами музично-естетичного циклу в закладі дошкільної освіти. Вони є впливовим засобом, що сприяє процесу музично-естетичного виховання, і у якому поєднуються музична, мовленнєва, театралізована, образотворча діяльності дитини. У процесі проведення

свят і розваг розкривається емоційна, інтелектуальна сфера та чуттєво-образне мислення дітей дошкільного віку, активізується їх фантазія та художня уява, мобілізується пам'ять та увага, розвиваються музичні, артистичні та образно-творчі здібності, які допомагають краще засвоювати естетичну культуру.

До перспектив подальших досліджень відносимо розгляд музично-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку з урахуванням впливу на цей процес свят і розваг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Музичний розвиток дітей від 2 до 7 років в умовах дошкільного закладу : [програма, метод. рекомендації] / АПН України, Ін-т пробл. Виховання; уклад. Т. Науменко. К.: ІЗМН, 1997. 103 с.
2. Наймарк К.А. Розвиток індустрії дозвілля та розваг як складової сфери туризму. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_31/11.pdf
3. Романюк І.А. Музичне виховання. Організація роботи у дошкільному навчальному закладі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 280 с.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. Стор. 621. URL: <http://sum.in.ua/s/rozvaha/>
5. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина. *Вибрані твори*: в 5 т.- К.: Рад. школа, 1977. Т.3. – 670 с.
6. Фурмина Л.С. Развлечения в детском саду / Н.А. Ветлугина, Г.Н. Пантелеев, Дзержинская И.Л. *Эстетическое воспитание в детском саду*. Москва: Просвещение, 1985. 207

Катерина Батіг

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано проблеми розвитку мовленнєво-творчої діяльності дітей дошкільного віку; визначено її роль та характер взаємозв'язку з різними видами дитячої художньої діяльності; встановлено умови й закономірності сприяння розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Ключові слова: *мовленнєво-творча діяльність, словесна творчість, творче розповідання, художньо-мовленнєва діяльність.*

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття, в умовах становлення і розвитку незалежної України, нового звучання набувають питання творчості, розкриття креативного начала кожної конкретної дитини як справжнього суб'єкта життєдіяльності. Суспільству сьогодні вкрай потрібні люди, які творчо мислять, здатні створювати культуру, жити в ній, розвивати її. Тому формування освіченої, творчої особистості є одним з першочергових завдань реформування освіти в країні. Ідея самоцінності, унікальності дитини, необхідності розвитку її творчого потенціалу дістала

відображення і в нормативних актах нашої держави: у Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законах «Про дошкільну освіту», «Про мову», Базовому компоненті дошкільної освіти.

Мовленнєво-творча діяльність як складний вид творчої діяльності посідає особливе місце серед творчих проявів дошкільників і потребує взаємодії різних психічних функцій. Проблема розвитку мовленнєво-творчої діяльності через складність і багатогранність природи мовленнєвих явищ дотична до педагогіки і психології, лінгвістики, психолінгвістики та літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідники підкреслюють величезний вплив творчості на становлення повноцінної особистості, здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки. Дошкільний вік визначається вченими як особливо сприятливий для розвитку творчості, у тому числі й мовленнєвої (Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, Н. Георгян, В. Давидов, О. Дронова, О. Запорожець, Д. Ельконін, В. Кудрявцев, В. Моляко, Н. Орланова, Т. Пироженко, В. Сухомлинський, О. Ушакова та ін.); провідних українських методистів (А. Богуш, М. Вашуленко та ін.) свідчать про усвідомлення ними важливості теоретичної і практичної розробки проблеми розвитку дитячої творчості.

Мета статті: проаналізувати сутнісні характеристики формування словесної творчості дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Традиція вивчення проблеми розвитку словесної творчості дошкільнят пов'язана з розглядом її як одного з видів зв'язного висловлювання в умовах навчання мовлення. Дослідники доводять, що в дітей до старшого дошкільного віку складається свідоме художньо-естетичне сприймання літературних творів, що виявляється в розумінні змісту та ідеї твору, здатності виділяти й усвідомлювати його мовні засоби, хоча процес складання власної творчої розповіді для більшості дітей ще становить труднощі. Це виявляється у змістовій (наслідування, невиразність творів, алогічність змісту, бідність та неоригінальність сюжетів) та формальній характеристиках висловлювання (порушення структури повідомлення, обмеженість у використанні стилістичних засобів), що учені пояснюють низьким рівнем літературознавчої обізнаності, несформованістю уявлень про жанрові, композиційні, мовленнєві особливості літературних і фольклорних творів та невмінням переносити набуті художні уявлення у власну творчість (Л. Ворошніна, С. Ласунова, Н. Орланова, О. Пищухіна).

За А. Богуш мовленнєво-творча діяльність – це діяльність, у якій через самостійне мовлення (у різних зв'язних висловлюваннях) відображаються почуття, уявлення, враження, навіяні художніми творами та сприйманням довкілля. Вищий ступінь мовленнєво-творчої діяльності – словесна творчість – спеціально організований, зумовлений мотивацією процес створення дитини [2].

Мовлення – важливий компонент різних видів творчої діяльності людини. Творчість пов'язана із самостійно народженим оригінальним задумом

мом, відбором оригінальних засобів його реалізації та створенням нового унікального творчого продукту, і участь мовлення в цьому процесі, незалежно від змісту і предмета творчої діяльності, величезна. Водночас мовленнєва творчість – складання казок, віршів, оповідань, сценаріїв, сюжетів тощо – самостійний специфічний, унікальний вид художньої творчості, що дістає своє втілення саме у процесі мовлення, і є яскравим показником обізнаності в мовленні, певної мовленнєвої компетенції, проявом бажання і здібності, за висловом Василя Сухомлинського, «сказати своє слово».

Значна частина праць з означеної проблеми присвячена переважно створенню системи мовленнєвих вправ, мовленнєво-творчих занять, розробці спеціальних прийомів навчання творчої розповіді. При цьому нерідко ігноруються особистісний, інтелектуально-творчий аспекти розвитку мовленнєво-творчої діяльності.

Сучасний етап вивчення цієї проблеми ввібрав усі прогресивні набутки минулого. У педагогічних системах фундаторів вітчизняної та світової науки важливе місце посідають рекомендації щодо створення умов для максимально повного розкриття природних здібностей дітей, розвитку їхньої самостійності, творчої активності саме як провідних рис особистості дитини, що допомагають їй успішно і творчо освоювати навколишній світ, виражати свій внутрішній світ через різноманітні діяльності, в тому числі й мовленнєву творчість. Цінну методичну спадщину залишили знавці дитячої творчості М. Бунаков, Ф.Буслаєв, І. Срезневський, Л. Толстой, В. Шереметьєвський.

У визначенні природи творчої діяльності в різних психологічних концепціях підкреслюється, що вона, ґрунтуючись на загальних законах діяльності, натомість водночас включає і своєрідні, тільки їй властиві компоненти, а саме: орієнтацію мотивації на створення нового продукту; формування нестандартних способів дій на основі нетрадиційного бачення звичайних явищ; взаємозв'язок інтуїтивного і логічного; евристичні методи; результат-продукт творчої діяльності, що змінює внутрішній та зовнішній світ людини; відчуття натхнення; діалектичну єдність продуктивного і репродуктивного, традиційного і нового. Становлення творчості дослідники розглядають у тісному зв'язку з розвитком усіх психічних процесів і передусім творчої уяви, суть якої пов'язується з переробкою у внутрішньому плані існуючих реальних зв'язків, відношень, властивостей об'єктів та явищ дійсності; привнесенням нових вражень у свідомість людини та зміною уявлень так, що в результаті утворюється новий образ, якого раніше не було. Серед усіх видів художньої творчості особливе місце посідає літературна, мовленнєва творчість, що зумовлено унікальною роллю мови і мовлення у життєдіяльності окремої людини, суспільства, людства в цілому.

У традиційній методиці мовленнєва творчість дітей, навчання їх творчого розповідання розглядалися як окремі питання проблеми розвитку зв'язного монологічного мовлення, в дослідженні якого було з'ясовано педагогічні умови формування творчого розповідання [1], розвитку зв'язного мовлення у процесі різних видів продуктивної, художньої та пізнавальної

діяльності [3]; формування пояснювального мовлення [2]; вплив на усвідомлення правильності висловлювання поетапного формування оцінно-контрольних дій [5]; розвиток мовлення в умовах двомовності [4]. Але в традиційній методиці недостатньо використовується комплексний підхід до розв'язання мовленнєвих завдань як засіб стимулювання активного мовлення старших дошкільників, мовленнєво-творчої діяльності в різних видах дитячої творчості.

Однією з умов успішності перебігу словесної творчості дітей є наявність мовленнєво-творчих здібностей, в яких ми вбачаємо такий рівень прояву психолого-педагогічних особливостей дитини (сприймання, мовлення, мислення, творчої уяви), який забезпечує їй стійкий інтерес та успіх у мовленнєво-творчій діяльності (складанні власних творів, зв'язному, змістовному, образному висловлюванні своїх самостійних думок, вражень і переживань). Компонентами структури здібності до мовленнєво-творчої діяльності дошкільників є художньо-естетичне сприймання, чуття мови, літературно-мовленнєва координація, творча уява.

Висновки і перспективи дослідження. Аналіз численних психолого-педагогічних, психолінгвістичних досліджень засвідчив, що ініціативна словесна творчість дітей, яка є показником справжнього рівня мовленнєвої компетентності, спеціально не досліджувалася. Мовленнєво-творча діяльність дітей вивчалася переважно в умовах організованого навчання. Розв'язання цієї проблеми науковці вбачали передусім у методичному вдосконаленні мовленнєвих занять з навчання дітей творчої розповіді. Структурні компоненти, істотні ознаки, функції, вікові характеристики мовленнєво-творчої діяльності дошкільників не були предметом спеціального дослідження. Усвідомлення величезної ролі цього виду діяльності у вихованні творчої особистості дитини, розвитку її психічних процесів, в опануванні культури мовлення і водночас відсутність відповідних методичних технологій визначили актуальність і значущість започаткованого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аматыєва О.П. Діагностика та розвиток творчих здібностей дошкільників у театральній-ігровій діяльності. Наука і освіта. 2009. С. 77-80.
2. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Навч. посібник. Запоріжжя: ЛШС.ЛТД.2000. 256 с.
3. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному віці. Монографія. Донецьк: ТОВ Лебедь, 2001. 218 с.
4. Гавриш Н.В. Проблема розвитку здібностей дітей у словесній творчості. Науковий вісник Південноукраїнського державного педуніверситету: Зб. наук. пр. 2009. Вип.8-9. С.18-24.
5. Гавриш Н.В. Диво дивне – дитяча словесна творчість. Науковий вісник Південноукраїнського державного педуніверситету: Зб. наук. пр. 2000. Вип.3-4. С.63-69.
6. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 456 с.

ЧЕРГУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті обґрунтовано важливість одного з видів організації праці дітей – чергування. Розглянуто особливості та переваги процесу чергування серед інших видів трудового виховання дітей та фактори, що характеризують його як засіб виховання відповідальності у дітей дошкільного віку. На основі аналізу особливостей процесу чергування, що залежить від вікових особливостей дітей дошкільного віку та місця чергування, запропоновано правила для чергових різних напрямків, що допоможуть концентрувати увагу дитини на конкретних діях та запобігати формалізації процесу.

Ключові слова: чергування, відповідальність, дошкільний вік, трудове виховання, чергові.

Постановка проблеми: Виховання є однією з найважливіших складових освітнього процесу. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» виховання розглядається як цілеспрямована діяльність, орієнтована на створення умов для формування духовно-моральної особистості, інтеграції особистості в національну та світову культуру, формування людини і громадянина, інтегрованого в сучасне суспільство і спрямованого на вдосконалення цього суспільства [5].

У «Базовому компоненті дошкільної освіти» трудове виховання визначається як один із пріоритетних напрямів в роботі закладів дошкільної освіти, головною метою якого є формування позитивного ставлення до праці. Виховання підростаючого покоління в дусі поваги і любові до праці є одним із головних завдань сучасного закладу дошкільної освіти. Трудовому вихованню, тобто залученню дітей до самостійної посильної праці і спостереження за працею дорослих, поясненню його значення в житті людей, належить важлива роль у всебічному розвитку особистості дитини [1].

Головною метою трудового виховання дітей дошкільного віку є формування у них моральних орієнтирів, працьовитості, а також усвідомлення корисності праці. Трудова діяльність дітей дошкільного віку істотно впливає на розвиток вольових рис дитини, її мислення, мови, пам'яті, уваги та уяви. Праця створює сприятливі умови для фізичного розвитку дітей, так як в більшості випадків вона відбувається на свіжому повітрі, є різноманітною за своїм характером, а це сприяє розвитку рухів, зміцненню нервової системи дитини. У праці задовольняються також і естетичні потреби дітей. Посильна і цікава робота приносить їм радість, а це – основа для виховання в подальшому бажання трудитися, стійкого інтересу до праці. Починаючи з дошкільного віку кожна дитина обов'язково має брати участь у праці, виконувати нескладні обов'язки чергового, адже у цьому процесі у дітей виховуються повага до людей, емоційно-естетична чуйність до навколишнього оточення; формується дбайливе ставлення до природи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії трудового виховання, чергування, як форми організації дитячої праці у вихованні дітей дошкільного віку були предметом дослідження Н. Крупської, Е. Аркіна, Р. Жуковської, А. Суровцева, Є. Радіна, А. Усова, З. Борисова. Вагомий внесок у вирішення проблеми трудового виховання дітей дошкільного віку зробили З. Борисова, М. Машовець, Г. Бєленька, Т. Єськова, В. Павленчик, М. Мельничук та інші.

Мета статті полягає у виявленні сутності і змісту чергування, як форми організації праці у дітей дошкільного віку; визначенні значимості чергування, як форми організації дитячої праці, що є способом виховання відповідальності у дітей дошкільного віку; вивчення основних напрямів роботи чергових; аналіз методики організації праці чергових в усіх вікових групах дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Чергування є одною з форм організації праці дітей, що передбачає обов'язкове виконання дитиною або групою дітей роботи, спрямованої на обслуговування колективу [2, с. 24]. Особливості чергування, поряд з іншими способами організації дітей виражаються у загальній спрямованості праці, реальній, практичній турботі кількох дітей про інших, що сприяє розвитку почуття відповідальності, толерантного і дбайливого ставлення до людей і природи.

Чергування ставить дитину в умови обов'язкового виконання певних справ потрібних для колективу, що дозволяє виховувати у дітей відповідальність перед колективом, дбайливість, розуміння необхідності своєї роботи для всіх, розвиває у дітей прагнення працювати на користь колективу та формує звички до циклічного виконання обов'язків [3]. Усе це і є головним завданням організації процесу чергування у дошкільному віці, успішний результат якого залежить від регулярності участі дітей у праці.

Процес чергування дає змогу проявитися індивідуальним особливостям дітей, а також сприяє створенню сприятливих умов для здійснення індивідуального підходу до дітей дошкільного віку [4]. На поетапне ускладнення чергування дітей дошкільного віку впливають різні показники: зміст праці, форми об'єднання, вимога до самостійності та самоорганізації в роботі. Тому вихователь має детально продумати зміст праці чергових, а саме відсутність у ньому формальності, а, навпаки, спонукання до конкретних дій.

З цього випливає той факт, що вихователь повинен звертатися та сприймати чергових як помічників, схвалювати їх дії та вчинки, старанність, ініціативу, вміння гарно виконувати поставлене завдання, використовувати раціональні прийоми [2].

Особливості дій вихователя під час чергування на думку Фасолько Т.С. залежать від його направлення, а саме: чергування в їдальні; підготовка до занять; чергування в куточку природи [6].

Підкреслимо, що всі види чергування потребують певної організації, найголовніша частина якої – чіткий розподіл обов'язків між черговими. Так, чергові в їдальні повинні домовитися про те, за якими столами буде

чергувати кожен з них, після чого їх потрібно вимити руки та надіти фартухи. Наступні дії чергових – стелення скатерті та ставлення тарілок на столи у вигляді стопок. Перед приходом дітей чергові повинні перевірити кількість столових приладів та стільців, аби вона збігалася з кількістю дітей у групі. Під час того, як група сіла їсти, чергові можуть допомогти вихователю подати інші страви, а після прийому – відносять використаний посуд на спеціальний стіл. Щодо догляду за скатертиною, то після їжі, чергові позбавляються від різних забруднень, переважно змітають крихти, а знявши скатертину, складають її та відносять у спеціально призначене місце. Полив кімнатних рослин, годування птахів, рибок та інших тварин, відзначення в календарі погоди – головне завдання чергових, що стежать за куточком природи. Чергові, що відповідають за підготовку до занять, мають заздалегідь дізнатися, які матеріали або прилади будуть потрібні для роботи. Вони повинні допомогти вихователю розкласти необхідні матеріали на столах, обережно все прибирати після завершення заняття.

Для того, щоб чергування не було формальним явищем, а насправді виховувало у дітей різного віку почуття відповідальності, у них повинні бути сформовані певні знання про окремі трудові обов'язки чергових та процеси, що входять у певний вид чергування. Але ці знання мають бути міцними та усвідомленими, тобто діти самі повинні розуміти сенс процесу чергування. Досягнення поставленої мети вимагає не тільки систематичного спостереження, а й дотримання певного послідовного плану в ускладненні змісту роботи та розвитку інтелектуальних здібностей у дітей дошкільного віку. Також головними правилами для дітей, що виконують обов'язки чергових мають стати наступні: робити все швидко та обережно та допомагати товаришу, якщо він не може впоратися або [2].

Висновки і перспективи дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що не зважаючи на незначний результат праці, чергування відіграє вагомий роль у трудовому вихованні дітей. Це пов'язано з тим, що саме такий вид організації праці дітей дошкільного віку вимагає від них значної відповідальності, самостійності, знань про послідовність роботи та уявлень про її повний обсяг, вимог до кінцевого результату. Тому важливо наголосити на тому, що саме чергування є одним з провідних засобів виховання відповідальності у дітей дошкільного віку.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають у пошуку шляхів налагодження взаємодії вихователів і батьків у реалізації різноманітних напрямів трудового виховання дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyykomponent-doshk-osv.pdf>.
2. Беленька Г.В. Зростання дошкільника в праці. *ДО: Шк. Світ*. 2010. 112 с.
3. Колуська Л. Праця як важливий засіб ранньої соціалізації дитини. *Дошкільне виховання*. 2004. № 2. С. 8-9.

4. Пісоцька Л.М. Основні напрями організації трудового виховання дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти та у сім'ях вихованців. *Молодий вчений*. 2018. №10. С. 94 – 97.
5. Про дошкільну освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1>.
6. Фасолько Т.С. Психолого-педагогічні передумови формування моральної відповідальності у дітей дошкільного віку. *Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні: Наук. Записки РДПІ*. Вип. 5. Рівне, 1999. С. 73-79.

**Катерина Бруньова,
Євдокія Харькова**
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ЗНАЧЕННЯ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проаналізовано сутнісні характеристики словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризувати значення ігрової діяльності у розвитку словесної творчості старших дошкільників

***Ключові слова:** творчі здібності; словесна творчість; дитяча діяльність; творча діяльність; ігрова діяльність.*

Постановка проблеми. Одним із провідних завдань модернізації сучасної системи дошкільної освіти є створення оптимальних умов для максимальної реалізації творчих здібностей кожної дитини, які виявляються у різних видах дитячої діяльності й тісно пов'язані із словесною творчістю, а також розробка й пошук педагогічних технологій, які б забезпечували її різнобічний гармонійний розвиток й становлення особистості, яка адекватно, творчо й вільно використовує мову в різних життєвих ситуаціях, володіє розвиненими мовленнєво-творчими здібностями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям формування словесної творчості як одного із засобів самовираження дітей дошкільного віку, її взаємозв'язку з різними видами дитячої діяльності (ігровою, образотворчою, театралізованою, музичною та ін.) присвячено наукові розвідки А. Аніщук, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гончаренко, С. Макаренко, Т. Пироженко, О. Тихеєвої, С. Хитрої та ін. Вплив гри на розвиток мовлення дітей дошкільного віку досліджено у працях Л. Артемової, А. Богуш, Л. Виготського, Л. Калмикової, К. Карасьової, Н. Луцан, Т. Пироженко, О. Сороки та ін.

Мета статті: охарактеризувати значення ігрової діяльності у розвитку словесної творчості старших дошкільників

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження в галузі психології, педагогіки, лінгвістики вказують на те, що гра є провідним видом діяльності дітей дошкільного віку. Гра близька та цікава дитині, оскільки зароджується, формується саме з її інтересів та потреб, які виникають в результаті

взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, зокрема й через активну мовленнєву діяльність. У психологічному словнику гру визначено як «форму діяльності в умовних ситуаціях, спрямовану на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, зафіксованого у спеціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури» [2].

Гавриш Н.В. визначає гру як усвідомлену діяльність, сукупність осмислених дій, об'єднаних єдністю мотивів [4]. Л. Виготський трактує гру як «осмислений вид активності дитини, у процесі якої вона засвоює соціальний досвід, розширює орієнтацію, виражає сили» [3]. Як бачимо, дослідники одностайні в тому, що гра є виявом дитячої активності, спрямованої на засвоєння суспільного досвіду. Гра є найефективнішим засобом вияву мовленнєвої активності дітей.

Богуш А., висловила припущення, що гра становить своєрідну практику оперування словом, в якій відбуваються зміни відношень між предметом, словом і дією [2]. Так, при виконанні уявлюваної ролі дитина створює образ дорослого за допомогою словесного опису конкретної ситуації, тобто ігрові дії є невід'ємними від процесу мовлення дитини. Учений описує послідовність розвитку гри між словом, предметом і дією. Цей процес відбувається у такій послідовності: копіювання дій дорослого з предметом; включення словесного предмета і дії в конкретні дії з предметами; заміна предмета і дії їх назвами; виконання ігрових дій у формі розгорнутих висловлювань; висловлювання особистої оцінки, ставлення.

Практичне моделювання відносин – єдиний можливий для дітей засіб орієнтації в завданнях, мотивах та правилах, які реалізують дорослі у своїй діяльності та повсякденному спілкуванні. Для реалізації тої чи іншої гри, необхідна певна самоорганізація та наявність навичок спілкування, адже дітям потрібно домовитись про сюжет гри, розподілити між собою ролі, визначити значення ігрових предметів, розподілити предмети відповідно за ролями, при здійсненні задуму гри підпорядковуватися її правилам, контролювати свою поведінку та поведінку однолітків у грі [3].

Р. Жуковська, М. Лісіна, О. Тихеева підкреслюють особливий вплив ігрової діяльності дітей на розвиток їхнього мовлення. Так, Омеляненко А.В. зазначала, що гра надає дитині невичерпні можливості для її мовленнєвого розвитку, але для цього її треба вдало організувати, спілкуючись як з дорослими, так і з дітьми. На заняттях з маленькими дітьми, які ще не розмовляють або розмовляють мало, переважає мовлення дорослого. З розвитком мовлення, розширенням кола уявлень дітей, мовленнєвих навичок зміст ігор ускладнюється, кількість персонажів та нових предметів збільшується. Активне мовлення дітей доповнює мовлення дорослого. Дослідниця надавала особливої уваги іграм з дидактично дібраними іграшками. Ігри з дітьми, які не вміють розмовляти, сприяють послідовному збагаченню пасивного запасу слів. Поповнення пасивного запасу слів випереджає зростання активного, навіть тоді, коли діти оволодівають механізмом мовлення. Це відбувається завдяки мовленню, яке дітичують у процесі ігор [7].

Особливий вплив на розвиток мовлення дітей справляють сюжетно-рольові ігри, дидактичні, зокрема словесні і вербальні, а також ігри за змістом художніх творів (театралізовані, ігри-драматизації, ігри-інсценування).

Так Гончаренко О.Р. поділяє словесні ігри на ігри-подорожі; ігри-доручення; ігри-припущення; ігри-загадки; ігри-бесіди, орієнтовані на активізацію емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки та уяви дітей) [6].

На означення словесних ігор у науковій літературі часто використовують термін «вербальні ігри». Акцентується, що вони спрямовані на розв'язання мовленнєвих завдань і передбачають розвиток безпосередньо зв'язного (діалогічного, монологічного) мовлення, мовленнєвих висловлювань різного типу (опису, розповіді, міркування, пояснення за змістом художніх текстів). Серед вербальних ігор виокремлюють репродуктивні і творчі. Вербальні репродуктивні ігри мають відтворювальний характер, тобто у них діти відображають близько до тексту зміст знайомого їм художнього твору (оповідання, казки, вірша). До таких ігор належать ігри-драматизації, ігри за змістом художніх творів, ігри-інсценування, а також ігрові мовленнєві казкові ситуації.

Творчі вербальні ігри спрямовані на самостійне створення дітьми ігрових задуму й сюжету на основі знайомих художніх творів. Це своєрідна творча інтерпретація змісту кількох знайомих дітям казок, оповідань тощо. Цей різновид вербальних ігор охоплює сюжетно-рольові, театралізовані та ін. [4].

Розвитку словесної творчості дітей сприяють театралізовані ігри – розігрування художнього твору в особах, з ляльковими персонажами. При цьому важливе значення має не лише оволодіння дітьми мовленнєвими (тон, наголос, сила голосу) засобами, а й вміння відтворювати за допомогою позамовленнєвих (жести, міміка, постава), інтонаційних (мелодійність мовлення, темп, ритм, тембр, паузи між мовленнєвими відрізками, підвищення або зниження голосу) засобів виразності конкретних образів, персонажів твору.

Театралізовані ігри поєднують такі види діяльності, як літературну, образотворчу, музичну діяльність та ін. На відміну від театралізованих ігор, ігри-драматизації полягають у розігруванні художнього твору в особах із збереженням послідовності його епізодів. Сюжет гри, послідовність подій, ролі, мова героїв визначаються текстом твору, тому дітям необхідно майже дослівно його запам'ятати, показати героїв казки чи оповідання саме такими, якими вони зображені у творі [2].

Пироженко Т., Н. Водолага виділяють такі основні етапи гри-драматизації: 1) підготовка до гри: читання або оповідання художнього твору (оповідання, казки); прослуховування його у звукозаписі; бесіда з дітьми про особливості характерів, дій, вчинків персонажів твору; переказування, під час якого діти запам'ятовують послідовність подій, що відбуваються; розігрування діалогів тощо; 2) збагачення знань дітей про персонажів та події, про які йдеться у грі; підготовка атрибутів і декорацій; 3) власне гра-драматизація, в якій розвиваються творчі мовленнєві здібності дітей [8].

Джерелом інформації для ігор старших дошкільників є сюжети казок, оповідань, а також життєвий й художній досвід дітей [1]. Методисти й практики рекомендують використовувати у роботі з дітьми старшого дошкільного віку й ігри-фантазії, у яких діти можуть експериментувати зі словами, утворювати рими до них, створювати власні неологізми, загадки, вірші, казки, цікаві історії, забавлянки й примовлянки. В іграх-фантазіях розвиваються такі якості творчої особистості, як здатність створювати нові, незвичні ідеї, цікавість до всього нового, пізнання нового. Саме такі ігри стимулюють розвиток мовленнєво-творчих здібностей старших дошкільників. У процесі творчої діяльності діти оволодівають мовленнєвою культурою, яка характеризується такими ознаками, як багатство мовлення (певний запас слів, розуміння та доцільність використання в мовленні певних слів та словосполучень), точність (вміння дитини використовувати ті слова й словосполучення, які найкраще передають зміст висловлювання), виразність (використання у мовленні засобів художньої виразності).

Розвиток образного мовлення буде ефективним у випадку, коли діти навчаться сприймати художнє слово та самостійно складати творчі розповіді, казки. Складання забавлянок і розповіданок – один із видів ігор-фантазій. Діти промовляють забавлянки за власною ініціативою упродовж гри, у стані емоційного піднесення, ритмічно рухаючись. Окрім того, діти можуть повторювати раніше почутий текст, але змінювати його на свій лад, тобто проявляють творчість. Старші дошкільники уже добре сприймають ритміку тексту, легко можуть змінювати слова.

Складання загадок – це також вид ігор-фантазій, що сприяють розвитку словесної творчості дітей. Складаючи загадки, дитина може краще пізнати, усвідомити та зрозуміти явища навколишнього світу, набуває знань точного опису та точної характеристики предмета. У дітей формується точність, лаконічність висловлювань, збагачується словник.

Казки-розповіданки – найпоширеніший вид таких ігор. Вихователь пропонує дітям скласти їх за певним оповіданням або віршем за опорними словами. При такому виді діяльності можна виявити інтереси та схильності дитини. Використання невеликих римованих історій є чудовим засобом для стимулювання власних дитячих історій. Яскраві образи героїв, незвичні події стимулюють дитину до створення чогось власного. Діти, як правило, можуть «змішувати» персонажів з різних художніх творів, видозмінювати сюжет знайомої казки.

Висновки і перспективи дослідження. Зрозуміло, що означені ігри стимулюють словесну творчість дошкільників, ігрові дії супроводжуються мовленням, діти навчаються висловлюватись, обґрунтовуючи свої думку, звертатися один до одного з проханням, пропозиціями, виражати емоції за допомогою інтонації. В іграх вони використовують всі форми усного мовлення: діалогічне, монологічне мовлення, опис, розповідь-повідомлення, пояснення, міркування.

Діти виступають у ролі педагогів, батьків, героїв художніх творів; їм доводиться стежити за власним мовленням, оцінювати і контролювати мовлення інших гравців і персонажів; пригадувати приказки, образні вирази, загадки, вірші, зіставляти нормативні та ненормативні вислови. У процесі ігрової діяльності у старших дошкільників формуються оцінно-контрольні дії за власною мовленнєвою діяльністю, вони оцінюють і контролюють мовлення інших гравців і персонажів. Вважаємо, що в організації словесних ігор дітей необхідно дотримуватися принципів активності, творчості та партнерства. Такі ігри дають можливість педагогові не лише забезпечити мовленнєве зростання кожної дитини, а й збагатити її соціальний досвід спілкування, налагодити в дитячому колективі дружню атмосферу співпраці та взаєморозуміння, наповнити освітній процес у ЗДО цікавою й змістовною діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. Оптимізація мовленнєвого самовираження старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2008. № 10. С. 8-12.
2. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Вид. друге, допов. К.: Слово, 2014. 304 с.
3. Гавриш Н.В. Розвиток словесної творчості як педагогічна проблема. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: зб. наук. пр. Вип. 12. Рівне, 2000. С. 130-135.
4. Гавриш Н.В. Проблема взаємозв'язку словесної творчості дошкільників з різними видами художньої діяльності. *Наука і освіта*. 2001. № 1. С. 107 -112.
5. Гавриш Н.В. Психолого-педагогічні основи розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 4. С. 21-30.
6. Гончаренко О.Р. Розвиток мовленнєво-творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Обдарована дитина*. 2013. № 9. С. 33-36.
7. Омеляненко А.В. Вчимося складати розповідь-роздум. *Палітра педагога*. 2004. № 3. С. 14-17.
8. Пироженко Т.О., Карасьова К.В. Ігрова діяльність дошкільника. Старший дошкільний вік: навч.-метод. посіб. К.: Генеза, 2014. 96 с.

**Альона Вензенко,
Катерина Врадій**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

БІЗІБОРД ЯК ЗАСІБ ВСЕБІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються питання організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку із використанням розвиваючі дошки «бізіборд» та її вплив на всебічний розвиток дітей дошкільного віку, розкриваються різноманітні переваги та можливості застосування розвиваючі дошки «бізіборд» в освітньо-виховному процесі сучасних закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: діти дошкільного віку, всебічний розвиток, розвиваюча дошка «бізіборд», ігрова діяльність.

Постановка проблеми. Дитинство є дуже важливим етапом у розвитку та становленні особистості. Досвід та знання, які дитина отримує впродовж перших років, мають велике значення й вплив на все її подальше життя. Період дитинства – це фундамент її майбутнього здоров'я, успіху, самооцінки, життєстійкості та особистісного розвитку. У цей час дитина отримує перші знання про навколишній світ, вчиться взаємодіяти з іншими людьми тощо.

Провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є ігрова діяльність. Ігри з розвиваючими дошками сприяють розвитку тактильних відчуттів і дрібної моторики, допомагають зробити процес навчання більш цікавим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації ігрової діяльності дітей дошкільного віку була предметом дослідження О. Духновича, Б. Грінченка, І. Стешенка, С. Русової, А. Макаренка, Г. Ваценка, В. Сухомлинського, О. Савченко, Л. Артемової, А. Богуш, П. Баєва, О. Карпової та інших науковців. Виховні можливості гри відзначали у своїх працях Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, С. Рубінштейн. Розробкою теорії дитячих ігор, з'ясуванням ролі, структури і значення гри для виховання і навчання дітей займалися психологи: Ж. Піаже, Л. Виготський, О. Леонт'єв, Д. Ельконін, педагоги: А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, О. Савченко, П. Баєв, О. Карпова та інші. Взаємозв'язок гри та навчання дітей дошкільного віку висвітлював П. Каптерев. Методичні засади застосування дитячої гри вивчали О. Дорошенко, С. Русова, Л. Шлегер та інші. Психологічні аспекти розвитку дитячої гри досліджували В. Вагнер, А. Смирнов та інші.

Метою даної статті є дослідження проблеми організації ігрової діяльності із використанням розвиваючі дошки «бізіборд» як засобу всебічного розвитку дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Дошкільний вік – найсприятливіший час для інтенсивного розвитку дітей. Законом України «Про дошкільну освіту» визначено, що основною метою освіти є забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб [4].

Тому пріоритетним завданням педагога є створення умов і наповнення предметно-розвивального середовища такими засобами, які забезпечували б належний розвивальний ефект. Розвиток дрібної моторики та пізнання світу через тактильні почуття стимулює когнітивні процеси у дітей дошкільного віку. Саме тому спостерігається наявність значної різноманітності усіляких видів іграшок, кубиків, конструкторів та інших ігор, призначених для дітей дошкільного віку. У дошкільному віці гра є провідною діяльністю, у процесі якої відбуваються важливі зміни у психіці дошкільника, що готують його перехід до нового, вищого щабля розвитку; створюються умови для соціалізації дитини, становлення й саморозвитку її особистості; у цей період у контексті гри виникають та диференціюються нові види діяльності, зокрема трудова, естетична, навчальна тощо [1, с. 10].

У Базовому компоненті дошкільної освіти в освітній лінії «Гра дитини» зазначено, що гра відіграє ключову роль у житті дитини дошкільного віку [2]. Гра є одним з найцікавіших видів людської діяльності, провідною діяльністю дошкільника, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виховання. Дитяча гра – це діяльність, спрямована на орієнтування в предметній і соціальній дійсності, в якій дитина показує враження від їх пізнання [3, с. 303].

Від самого народження діти починають пізнавати світ – спочатку за допомогою звуків, образів і тілесного контакту з близькими людьми, потім починається етап сенсорного розвитку. І чим більше різних фактур і текстур буде оточувати малюка, тим гармонійніше буде його розвиток. Граючи, у дітей розвивається дрібна моторика пальців, мислення, логіка. Саме на розвиток дрібної моторики роблять основний акцент сучасні педагоги закладів дошкільної освіти. При дослідженні прикріплених на ігрові поля елементів тренуються м'язи кистей і пальчиків, центри мозку, які відповідають за моторику і мова, розташовані поруч – взаємодіють один з одним. Коли дитина розвиває координацію рухів рук, вона одночасно активізує мовні центри мозку. Тому в майбутньому легше починає говорити. Рухи пальців – відмінний підготовчий етап до малювання та письма.

Організуючи ігрову діяльність дитини, значна увага приділяється використанню в ігровій діяльності дітей дошкільного віку нових засобів, для того, щоб уникнути формальної ігрової взаємодії, більш зацікавити малюків та спонукати їх до одержання нових знань в ігровій формі. Найцікавішою з нових ігрових технологій для дітей дошкільного віку є ідея створення та застосування в освітньо-виховному процесі розвиваючі дошки «бізіборд».

Бізіборд (busy board) – розвивальна дошка (стенд, модуль) зі всілякими кнопками, вимикачами, гачками та іншими цікавими елементами, яких дитині зазвичай торкатись заборонено. Ігрові вправи з бізібордом – це корисні ігри на посидючість, уважність, вміння концентруватися, розвиток мислення та мозкової активності.

Розвиваюча дошка «бізіборд» використовується як для дітей раннього дошкільного віку, так і для дітей молодшого та старшого дошкільного віку. Для найменших дітей потрібно обирати цілісні предмети на дошці, які не від'єднуються та не є занадто дрібними, старшим дітям до вподоби багатокомпонентні складні головоломки. Мета ігрової діяльності з бізібордом – полягає не в самій ігровій діяльності, а у навчанні за допомогою гри, а ще точніше – допомозі в розвитку самостійності дитини. Недарма розвиваючу дошку «бізіборд» ще називають «чарівною дошкою», а крім цього звучить така назва як «розвивальна дошка Монтесорі», адже саме італійський педагог Марія Монтесорі, відома своїми нестандартними методиками розвитку, що мають успіх у всьому світі, першою подала ідею навчати дітей через знайомство з предметами.

Відомо, що прототип сучасної розвиваючої дошки «бізіборд» був виготовлений ще в 1907 році Марією Монтесорі. Центральне місце в педагогічній технології М. Монтесорі належить дидактичному матеріалу,

який є важливим засобом становлення фізичних і психічних функцій дитини, розвитку її творчості, уваги, волі, навчання письма та елементарної математики. Головною його цінністю М. Монтесорі вбачала в сприянні впорядкуванню попереднього досвіду дитини. Матеріал не лише знайомить дитину з предметами та їхніми ознаками (якостями), а й дає їй змогу самостійно працювати, міркувати, помилятися й виправляти помилки, зосереджувати увагу на зробленому, порівнювати. Аналізуючи поведінку дітей, вона дійшла висновку, що вони пізнають світ і сприймають інформацію в більшості своїх сенсорних відчуттів, тим самим розвивають дрібну моторику. Так, внаслідок винахідливості і спостережливості М. Монтесорі з'явився найперший бізіборд. Це була дерев'яна дошка, на якій розташовувалися вимикач світла, розетка зі штекером, древні ланцюжки, панно зі шнурівкою [2, с. 107].

Аналізуючи практику організації ігрової діяльності із використанням розвиваючої дошки «бізіборд» у сучасних дошкільних навчальних закладах, можемо стверджувати, що розвивальна дошка використовується майже у всіх освітніх областях, зокрема з метою:

- мовленнєвого розвитку – для розвитку зв'язного мовлення і стимулювання розумових операцій;
- пізнавального розвитку – сприяє розвитку мислення, логіки, пам'яті, орієнтації в просторі, допомагає вирішити важливі освітні завдання при вивченні кольору, форми, рахунки, часу;
- фізичного розвитку – розвитку дрібної моторики, формуванні практичних навичок: шнурувати взуття, застібати замки, гудзики;
- соціально-комунікативного розвитку – діти навчаються домовлятися, спілкуватися, взаємодіяти один з одним;
- художньо-естетичного розвитку, тощо.

Використовуючи в ігровій діяльності розвиваючу дошку «бізіборд», дитина отримує можливість проявити свою індивідуальність і особистісні якості, а педагог – включається в активну співтворчість і взаємодію з вихованцями, тим самим, розширює і поповнює свої професійні компетенції.

Розвивальна дошка є дійсно необхідним засобом всебічного розвитку, оскільки з такою дошкою дитина не тільки буде деякий час зайнята ігровою діяльністю, а й значно поповнює свій багаж практичних знань і умінь. На бізіборді можна знайти деталі, які незмінно викликають інтерес у дитини, але забороняються батьками з міркувань безпеки – розетки з вилками, вимикачі, прищіпки, шпінгалети та замочки, гачки та ланцюжки.

Під час ігрової діяльності з розвиваючою дошкою «бізіборд» у дітей дошкільного віку розвиваються такі важливі якості, як:

- дрібна моторика (основне завдання розвивальної дошки – дати дитині вільну можливість тактильного сприйняття);
- координація рухів (для цього використовуються дверні ланцюжки, клямки, шнурівки);
- посидючість (діти не можуть тривалий час утримувати увагу на

одному предметі, а бізіборд надає можливість виконувати та планувати безліч дій);

- логіка (малюки починають розуміти, що спочатку відкриваємо ланцюжок, а тільки потім відкриється дверцята; формуються причинно-наслідкові зв'язки);
- сприйняття кольорів (в оформленні дошки використовуються різні кольори веселки: різнокольорові ґудзики, шнурки, стрічки тощо. Таким чином, дитина знайомиться з еталонними уявленнями про колір);
- вивчення слів і вивчення світу (за дверцятами містяться малюнки з тваринами, фруктами, транспортом, рослинами; коли малюк відкриє дверцята, він буде радий маленькому сюрпризу у вигляді картинки, а якщо дорослі будуть повторювати при цьому його назву, то дитина незабаром запам'ятає це слово);
- уява (дитина самостійно може придумати, як ще використовувати ту чи іншу деталь);
- пам'ять (нейронні сигнали від маленьких пальчиків передаються в мозок і збагатять враженнями пам'ять малюка).

Таким чином, можемо підсумувати, що в процесі ігрової діяльності з розвиваючою дошкою «бізіборд» діти вчаться самостійно вирішувати різноманітні завдання і проблемні ситуації, бачать свої помилки, намагаються їх виправити або допомагають це зробити своїм друзям. Часто можна спостерігати ситуації, коли малюки спільно шукають різні способи розв'язання проблеми, що виникла.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, розвиваюча дошка «бізіборд» є дієвим засобом для отримання нових знань в ігровій формі для дітей дошкільного віку. Вона допомагає малюкам розвинути дрібну моторику, координацію рухів, увагу, фантазію, посидючість, творче та логічне мислення, допомагає в опануванні навичками побутової діяльності, що сприяє розвитку самостійності дітей дошкільного віку. Це повноцінний дидактичний посібник, який сприяє гармонійному розвитку та рекомендуються багатьма вихователями, педагогами, логопедами і психологами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л.Є., Франчук Н.Л. Організація ігрової діяльності дошкільників як соціально-педагогічна проблема. Збірка наукових праць «Vzdelávanie a spoločnosť (Освіта та суспільство)» Прешовського університету в Прешові. 2016. С. 9-16. URL: https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Azarova_Franchuk.pdf.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyukomponent-doshk-osv.pdf>.
3. Макаренко І., Янко О. Робота з дітьми раннього віку в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Луганськ : Янтарь, 2012. 211 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : Навчальний посібник. К. : Академвидав, 2006. 456 с.
5. Про дошкільну освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1>.

ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ВЗАЄМИН БАТЬКІВ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто та охарактеризовано педагогічна сутність взаємин батьків з дітьми дошкільного віку, зазначено класифікацію стилю батьківського виховання, визначено особливості психолого-педагогічних чинників взаємин батьків з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: педагогічна сутність, взаємини батьків, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Взаємини батьків і дітей дошкільного віку є однією з найбільш актуальних проблем, яка досліджується сучасною психолого-педагогічною наукою. Саме у взаємодії з дорослим дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві. Нині в нашій країні спостерігається значне збільшення проблемних сімей, що призводить до соціально-психологічної та педагогічної дезадаптації дітей. Ця тенденція вимагає розширення кола послуг як батькам, так і дітям з боку вихователів, психологів та соціальних педагогів з метою забезпечення розвитку й охорони психічного та соматичного здоров'я. Така соціальна ситуація вимагає спеціальних програм освіти батьків і педагогів, що пов'язано з суттєвими ускладненнями в особистісному розвитку дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній науці накопичений значний теоретичний матеріал з проблеми батьківсько-дитячих взаємин. Їх вплив на формування дитячої особистості розглядався в працях Ю. Аркіна, О. Вишневського, О. Духновича, Н. Лубенець, А. Макаренка, Я. Мамонтова, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги.

Теоретичні засади соціогенезу розвитку суб'єкта охарактеризовано в працях педагогів і психологів Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, В. Сухомлинського. Дослідження проблем сім'ї та сімейного виховання здійснювали Ю. Азаров, Т. Алексеєнко, Л. Артемова, О. Кононко, В. Котирло, Т. Маркова, Ю. Приходько, А. Співаковська, М. Стельмахович, О. Сухомлинська.

Мета статті – проаналізувати педагогічну сутність взаємин батьків з дітьми дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Суспільство не може пізнати себе, не пізнавши закономірностей свого дитинства. Виховний вплив світу дорослих, вписуючись у певний соціальний, культурний та історичний контексти, формує свою педагогічну парадигму дитинства – сукупність установок, характерних для суспільства на певному історичному етапі, цінностей, шляхів і механізмів їх реалізації в галузі педагогічної підтримки, освіти і

виховання дітей. Важливою характеристикою взаємин батьків і дітей дошкільного віку є взаєморозуміння батька і матері, взаємодія материнських і батьківських оцінок у ставленні до дитини, пред'явлення вимог і заборон дитині та розв'язання проблемних і конфліктних ситуацій у сім'ї.

Спілкування в сім'ї, вважає О. Кононко, дає дитині змогу виробити власні погляди, норми, настановлення, ідеї, що є для неї важливими засобами пробного застосування власних уявлень і опрацювання майбутніх відносин з людьми. Важливим є, як указує психолог, набуття дитиною вмінь та навичок практичного спрямування [2, с. 107].

На формування і розвиток дитячої особистості впливає багато психолого-педагогічних чинників: загальний мікроклімат сімейного життя, його тональність, загальна спрямованість, добрі сімейні взаємини. За гармонійних взаємин усі проблеми розв'язуються без роздратувань та приниження людської гідності дорослих і дітей. Взаємоповага, взаємопоцінування одне одного підтримують авторитет дорослих – батька й матері, дідуся та бабусі – і визначають статус дитини. Тон сімейного життя – це наслідок дії багатьох чинників: морального рівня батьків, характеру взаємин між членами сім'ї, побутової культури, організованості сімейного колективу, його традицій [3, с. 121].

Зокрема, Т.Алексєєнко наголошує, що гуманні взаємини батьків і дітей – це насамперед різновид моральних стосунків, які виявляються в доброзичливості, довірі, повазі, турботі, допомозі, справедливості, непримиренності до зла, жорстокості, насилля [1, с. 34]. Гармонія взаємин батьків і дітей залежить не лише від ставлення батьків до дитини і дитини до батьків, а й від взаємин у діаді «батько – дитина», «мати – дитина», і визначається наступними варіантами взаємин батьків з дітьми дошкільного віку:

- 1) симетричне емоційно-взаємне прийняття, коли дитині властиве відчуття того, що вона дорога і любя в сім'ї, а батьки відчувають любов дитини до себе;
- 2) асиметричні взаємини, коли батьки дуже люблять дитину, і вона є об'єктом їхньої турботи, уваги, обожнювання, але сама дитина не відчуває до батьків емпатії, емоційної прихильності [4]. Реально прийняті в сім'ї життєві цінності визначають конкретну систему вимог, що їх намагаються ставити батьки передусім через спілкування у процесі виховання дитини.

Класифікацію стилю батьківського виховання, пов'язану з параметром батьківського контролю, здійснив Дж. Болдуїн. Він виділив два стилі практики батьківського виховання – демократичний та контролюючий [5].

Демократичний стиль характеризується такими параметрами: високим рівнем вербального спілкування між дітьми та батьками; обмеженням власної суб'єктивності в баченні дитини; залученням дітей до обговорення сімейних проблем, урахуванням їхньої думки; готовністю батьків прийти на допомогу, якщо це потрібно, та одночасно вірою в успіх самостійної діяльності дитини. Як було відмічено автором, у цих сім'ях для дітей властива помірно виражена здібність до лідерства, агресивність, прагнення

контролювати ровесників дітей, але самі вони важко піддаються зовнішньому контролю. Діти відрізняються також хорошим фізичним розвитком, соціальною активністю, легкістю вступу в контакти з ровесниками, однак вони не характеризуються альтруїзмом, сенситивністю та емпатією.

Контролюючий стиль включає значні обмеження поведінки дітей: чітке та зрозуміле роз'яснення дитині сенсу обмежень, відсутність розбіжностей між батьками та дітьми щодо дисциплінарних засобів. Діти батьків з контролюючим типом виховання слухняні, боязкі, не дуже наполегливі в досягненні власних цілей, неагресивні. При поєднанні демократичного та контролюючого стилів виховання дітям властива навіюваність, слухняність, емоційна чутливість, відсутність допитливості, оригінальності мислення, збіднена фантазія.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, аналіз наукових досліджень із зазначеної проблеми дозволяє виділити наступні найбільш істотні, на наш погляд, характеристики педагогічної сутності батьківсько-дитячих взаємин: задоволення в системі батьківсько-дитячих взаємин; достатній рівень рефлексії батьків на індивідуальні особливості дитини, а саме розуміння їх психолого-педагогічної природи; свідомо організована конструктивна взаємодія з дитиною, адекватного її індивідуальним особливостям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко Т. *Педагогічні проблеми молодого сім'я*: Навч. посібник. К.: ІЗМН, 2001. 116 с.
2. Кононко О.Л. *Психологічні основи особистісного становлення дошкільника*: (Системний підхід). К.: Стило, 2000. 336 с.
3. Савченко О.Я. *Дидактика початкової школи*: Підруч. для студ. пед. фак-тів. К.: Абрис, 1997. 416 с.
4. Хромова О.Л. Проблемна сім'я та її типологія. Педагогіка і психологія формування творчої особистості. Київ-Запоріжжя, 2003. Вип. 27. С. 250-254.
5. Bowlby J. *Childhood mourning and its implications to for psychiatry*. American Journal of Psychiatry, 2000, p. 481-498.

**Наталія Гундар,
Віта Бутенко**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

STREAM-ОСВІТА ЯК ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність феномену STREAM-освіта; визначено перспективи застосування STREAM-освіти як інтегрованого підходу до формування ключових компетентностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *STREAM-освіта, ключові компетентності, інтегрований підхід, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. На сьогодні багато країн світу, у тому числі й розвинуті економічні держави Європейського союзу, щоб бути конкурентоспроможними у вік інновацій, трансформують власні системи освіти. Інновації в значній мірі залежать від досягнень в галузі науки, технології, інженерії та математики. Усе більше число робочих місць у всіх галузях економіки вимагають STREAM-знань, що виходять за межі підготовки фахівців лише до конкретних робочих місць. STREAM-освіта спрямована на розвиток ґрунтовних математичних і наукових знань; сприяє розвитку творчих навичок, критичного мислення; формує способи аналізу, синтезу, абстрагування, міркування тощо.

Пошук ефективних підходів, методів, засобів освітнього процесу показав, що однією із продуктивних у формуванні сучасних компетентностей є система STREAM-освіти, що створює основу для успішної самореалізації особистості за всіма напрямками, а особливо у розвитку математичних, технологічних та природничих компетентностей. Проте успішне формування визначених компетентностей, із нашого погляду, не обмежується лише школою, початок має бути закладений саме в дошкільній освіті. Вагома роль у вирішенні означеної проблеми належить застосуванню STREAM-освіти як інтегрованого підходу до формування ключових компетентностей дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що концептуальні положення щодо сутності інтегрованого підходу є предметом ряду досліджень вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема, І. Бега, М. Вашуленка, Н. Гавриш, І. Зязюна, В. Ільченка, І. Кіндрат, О. Савченко та ін. Теоретичному та практичному висвітленню проблеми розвитку ключових компетентностей дітей дошкільного віку присвячено низку праць дослідників, а саме, П. Вогеліус, П. Вріггод, Р. Данон, О. Пометун, К. Пономарьова, О. Савченко, Е. Свенік, А. Хуторський та ін. Аспекти впровадження STEM-освіти дітей дошкільного віку досліджуються авторами О. Бутурліною, Д. Васильєвою, С. Кириленко, Л. Клименком, О. Кузьменком, В. Мачуським, Н. Морзе, І. Пархоменком та ін. Зарубіжний досвід упровадження STEM-освіти описано в дослідженнях вчених, як D. Langdon, J. Schwab, B. Means, N. Morel, A. House, A. Nicolas та ін. Проте окреслене коло досліджень стосується лише STEM-освіти, не досліджуючи специфіку STREAM-освіти в дошкільному просторі, що і потребує наразі наукового дослідження.

Мета статті: визначення перспектив застосування STREAM-освіти як інтегрованого підходу до розвитку ключових компетентностей дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Метою дошкільної освіти визначено забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, творчих, інтелектуальних здібностей шляхом навчання, виховання, соціалізації, формування необхідних життєвих навичок. Оскільки сучасна освіта все більше орієнтована на розвиток здібностей самостійно вирішувати проблеми, вдосконалювати знання оперування предметами, розвивати інтелектуальні

здатності [7], то вважаємо, що вагому роль у досягненні означеної мети відіграє оволодіння дитиною ключовими компетентностями.

У Програмі розвитку Організації Об'єднаних Націй у рамках проекту «Освітня політика та освіта «рівний – рівному» сутність поняття «ключова компетентність» схарактеризовано як об'єктивну категорію, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини [6]. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти [1] ключовими компетентностями, які повинні бути реалізовані на етапі дошкільної освіти визначено: рухову і здоров'язбережувальну, особистісну, предметно-практичну та технологічну, сенсорно-пізнавальну, логіко-математичну та дослідницьку, природничо-екологічну та навички, орієнтовані на сталий розвиток, ігрову, соціально-громадянську, мовленнєву, художньо-мовленнєву, мистецько-творчу (художньо-продуктивну, музичну, театралізовану), які мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя. Одним із ефективних підходів до формування означених компетентностей вважаємо систему STREAM-освіти, яка генерує основи для вдалої самореалізації особистості за освітніми напрямками, поданими Державним стандартом дошкільної освіти.

Спираючись на праці науковців (К. Грицишиної [2], К. Крутій [3], Л. Парамонові [5] та ін.) можна виділити основні напрями STREAM-освіти, які дозволяють формувати найважливіші компетентнісні характеристики особистості, зокрема: вміння побачити проблему; вміння побачити в проблемі якомога більше можливих сторін і зв'язків; вміння сформулювати дослідницьке запитання і шляхи його вирішення; оригінальність, відхід від шаблону; здатність до абстрагування або аналізу; здатність до конкретизації або синтезу. Усі ці якості гостро потребують впровадження в сучасну освіту. Темпи розвитку науки і суспільства вимагають від особистості вміння швидкого і компетентнісного навчання. Починати процес підготовки до якого необхідно зі старшого дошкільного віку, де акцент переноситься на розвиток особистості дитини та її якостей: цілеспрямованість, цікавість, самостійність, відповідальність, креативність, які сприятимуть успішній соціалізації підростаючого покоління, підвищенню конкурентоздатності особистості.

Логіка дослідження вимагає розгляду поняття STREAM-освіта. К. Крутій [3] характеризує означений термін як акронім таких слів, Science, Technology, Reading + Writing, Engineering, Arts and Mathematics, тобто природничі науки, технологія, читання (розуміння прочитаного тексту) і письмо (підготовка до письма у дошкільній освіті), інжиніринг, мистецтво, математика. Як відмічає Л. Парамонова [5, с. 67], STREAM-освіта об'єднує в собі міждисциплінарний і проектний підхід, основою якого є інтеграція природничих наук в технології, математиці та інженерній творчості. За допомогою практичних завдань STREAM-освіта дає можливість демонструвати дітям застосування науково-технічних знань в реальному житті, оскільки на кожному занятті вони розробляють, будують або розвивають продукти

сучасної індустрії. Посилаючись на сутність феномену, презентованого дослідниками К. Крутій, Т. Грицишиною [4], можемо засвідчувати, що STREAM-освіта – це підхід, спрямований на інтеграцію змісту освіти, тобто раціональне об'єднання його компонентів у цілісність. Таким чином, вважаємо STREAM-освіту новим інтегрованим підходом до формування ключових компетентностей дітей дошкільного віку, який передбачає формування уявлень та вмінь у галузях природничих наук, технологій, читання та письма, інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру інженерного мислення.

Для реалізації визначеної нами мети дослідження вважаємо доцільно застосовувати Програму «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт», розроблену К. Крутій [7], яка передбачає виконання низки завдань:

- забезпечення розвитку базових (стартових) потенційних компетентностей та особистісних якостей дітей дошкільного віку, що сприяють формуванню творчих і технічних здібностей, продуктивного та критичного мислення дітей;
- розвиток сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей, інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації;
- формування сенсорної культури та культури пізнання, цінностей пізнання;
- формування пізнавальних дій, становлення свідомості;
- розвиток уяви і творчої активності;
- формування первинних уявлень про себе, інших людей, про властивості й відношення об'єктів довкілля (форма, колір, величина, матеріал, звучання, ритм, темп, кількість, числа, частина і ціле, простір і час, рух і спокій, причина і наслідок тощо), планету Земля, Всесвіт, про особливості природи, різноманіття країн і народів світу тощо.

Науковці К. Крутій та Т. Грицишина свідчать, що у центрі програми – дитина – обдарована особистість, тобто така, яка самостійно, в силу власних вікових і психофізіологічних особливостей, обирає свої дії та рішення, досягає вищого рівня пізнавального розвитку, ніж її однолітки, здатна до обґрунтованих і виважених дій у нестандартних ситуаціях, усвідомлює власну відповідальність перед собою, колективом і суспільством за результати власної діяльності [4].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, застосування STREAM-освіти як інтегрованого підходу сприяє формуванню ключових компетентностей дітей дошкільного віку, визначених Базовим компонентом дошкільної освіти, які спонукатимуть розвитку особистості – освіченої, високої культури і рівних можливостей. Саме така особистість може бути справді вільною, вміти навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, бути здатною до участі у міжкультурному спілкуванні.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні питання особливостей застосування STREAM-освіти у формуванні культури інженерного мислення дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Грицишина К.Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. 2016. № 1. С. 3–7.
3. Крутій К.Л. Компетентність і компетенції дітей дошкільного віку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2015. № 5. С. 18–24.
4. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3.
5. Парамонова Л. Творческое конструирование: психологические и педагогические основы его формирования. *Дошкольное воспитание*. 2000. № 11. С. 58.
6. Програма розвитку Організацій Об'єднаних Націй у рамках проекту «Освітня політика та освіта «рівний–рівному». К., 2004.
7. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив; наук. керівник К.Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2018. 146 с.

Марина Гупал

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ

Дослідження присвячене питанням розвитку системи дошкільної освіти. В статті розглядаються актуальні проблеми в роботі закладів дошкільної освіти та перспективи виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, виховання, педагог, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Тема сучасної дошкільної освіти дуже важлива і актуальна. Адже саме дошкільна освіта є найпершою суспільно-державною інституцією, де здійснюється професійно-педагогічна робота з підростаючим поколінням. Треба пам'ятати, що фундаментальні якості особистості формуються саме в перші роки життя дитини. Саме тому важливим аспектом сучасної педагогіки є створення сприятливих умов для розвитку дітей, забезпечення єдності роботи батьків, дошкільного закладу, громадськості у їхньому вихованні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виховання дітей дошкільного віку є важливою сферою суспільного життя. Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст.», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні» чітко визначають мету, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку держави.

Проблеми дошкільної освіти досліджували Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, Е. Вілочківський, О. Проскура та інші. Окремі

теоретичні й практичні проблеми дошкільного виховання в педагогічній думці України проаналізовані в дослідженнях О.Донченко, Т.Єськової, Н.Лазоровича, Т.Садової.

Монографії сучасних вчених Л.Зайцевої, Л.Казанцевої, К.Крутій, О.Каплуновської, Л.Макаренко, О.Пісоцької та інших присвячені проблемам пошуку шляхів підвищення ефективності роботи в ЗДО, її перебудови відповідно до сучасних вимог; приділено увагу проблемам особистісного і професійного розвитку вихователя.

Потужним джерелом, де висвітлюються сучасні актуальні проблеми дошкільної освіти, є періодичні видання: «Практика управління дошкільним закладом», «Методист дошкільного навчального закладу», «Дошкільне виховання», «Бібліотека вихователя», «Розкажіть онуку» та інші. Автори статей надають великого значення питанням оновлення змісту дошкільної освіти, формам і видам навчання в умовах дошкільних установ, проблемам з організації і проведення занять з дітьми і співпраці з батьками.

Перспективними напрямками подальших досліджень є організація освітнього процесу в традиційних дошкільних та альтернативних дошкільних закладах.

Метою статті є висвітлення сучасного стану та актуальних проблем дошкільної освіти як інституції орієнтованої на соціальний розвиток дитини.

Виклад основного матеріалу. Дошкільна освіта – це перша ланка у неперервній системі освіти. Від того, який старт буде дано дитині, значною мірою буде залежати якість та динаміка особистісного розвитку, життєвої установки та світорозуміння дорослої людини.

Слід відзначити, що саме у дошкільному віці у дитини закладаються усі основні риси особистості і визначається якість подальшого її фізичного і психічного розвитку.

Мета сучасної дошкільної освіти – забезпечення права дитини раннього та дошкільного віку на якісне виховання, надання пріоритету сьогоденним розвивальним і виховним, а не навчальним завданням. Дошкільний заклад на сучасному етапі розглядається не як «школа для маленьких», а як інституція, що переорієнтована на соціальний розвиток дитини, її почуттів, емоційної сприйнятливості, емпатії, виховання у дошкільника почуття самовартісності, віри у свої можливості.

В наш час змінюється соціальне замовлення батьків, їх вимоги до послуг дошкільних закладів. Традиційні форми роботи, метою яких було надання знань і формування у дітей відповідних умінь і навичок, мають трансформуватися у сучасні заняття, тісно пов'язані з реальним життям. Педагога і батьків у більшій мірі турбуватиме не стільки кількість знань, скільки те, чи спрацьовують вони на компетентність дитини: чи знадобляться їй в реальному житті, чи сприяють розвитку її самостійності, творчому ставленню до життя, чи апелюють до власного досвіду, відповідають вікові, темпераменту, інтересам, настрою дошкільника.[6]

Сучасне замовлення суспільства орієнтоване на випускника освітнього закладу, який не тільки придбав деякий об'єм енциклопедичних знань, а й навчився вчитися, використовувати отримані знання в ході активної діяльності. І перша ланка в цьому ланцюгу – дитячі освітні заклади.

Але які б реформи не проходили в системі освіти, вони все рівно залишаються на конкретному виконавцю – педагогу. Сучасний вихователь повинен вміти працювати в умовах соціуму, котрий стрімко змінюється; розуміти, що тільки високий професіоналізм, творчість, ініціатива допоможуть знайти місце і самореалізуватися в педагогічній професії. Все це вимагає від сучасного вихователя вміння знаходити нові шляхи щодо стимулювання розвитку дітей дошкільного віку, індивідуалізації та диференціації освітньо-виховного процесу. [4, с.208].

Аналізуючи літературні джерела, вивчаючи базові документи, можна визначити актуальні проблеми дошкільної освіти:

- нестача місць в дошкільних закладах (батьки записують дітей відразу ж після народження);
- потреба дитячих освітніх закладів у кваліфікованих педагогічних кадрах;
- «діти з особливими освітніми потребами» не повинні бути ізольовані в соціумі – необхідність подальшого розвитку інклюзивної освіти;
- необхідність в достатній різноманітності типів і видів освітніх закладів, освітніх послуг і підходів до їх реалізації з метою задоволення різносторонніх запитів учасників освітнього процесу в закладі дошкільної освіти;
- відсутність злагодженості програм дошкільних закладів і шкіл;
- непорозуміння і несприйняття шкільними педагогами ігрових форм навчання, які використовуються у ЗДО;
- перехід більшості дошкільних закладів із функціонування в режимі пошуку в режим розвитку: потреба в підвищенні компетентності педагогів дошкільних закладів, студентів педагогічних ЗВО.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Враховуючи все вищезазначене, можна констатувати: в даний момент розвиток системи дошкільної освіти, яка б оптимально відповідала інтересам дитини і сім'ї, є пріоритетним завданням сучасної педагогіки, адже саме дитячі освітні заклади – перший і найважливіший етап в отриманні знань.

Вимога часу – подальше культурне зростання особистості, яке починається в дитинстві. Саме тому необхідно модернізувати зміст дошкільної освіти. Перед педагогічною наукою стоїть завдання вдосконалення змісту дошкільної освіти, збагачення його новими прогресивними ідеями; гуманізації цілей, оптимізації життя сучасної дитини відповідно до засад українського суспільства; моніторингу професійної підготовки і роботи вихователів закладів дошкільної освіти. Саме розгляду цих питань будуть присвячені подальші наукові дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк Т.Й. Модель підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми раннього віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*. Полтава, 2018. №2. С.21-25.
2. Богданова І.М. Педагогічна інноватика: навчальний посібник. Одеса: «ТЕС», 2000. 148с.
3. Завгородня Л.П. Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2012. 319с.
4. Кононко О.Л. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: науково-методичний посібник. К.: ред. журн. «*Дошкільне виховання*», 2003. 243с.
5. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації. *Дошкільне виховання*. 2016. №9. С. 6-10.

Альона Дядченко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ЕКСКУРСІЯ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Обґрунтовано сутність екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку; здійснено аналіз екскурсії як основної форми організації екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Ключові слова: екологічне виховання, екскурсія, виховання, розвиток.

Постановка проблеми. Орієнтація сучасної освіти на особистість дитини, визнання пріоритету її розвитку і саморозвитку зумовлює пошук нових підходів до організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти. Нині стає очевидним, що шлях до вихованця пролягає через спеціально створене освітнє середовище. Саме середовищний підхід, що гармонійно поєднується з іншими плідними методологічними підходами (особистісно зорієнтованим, діяльнісним, компетентнісним), екологізує життєвий простір дитини, робить його природовідповідним для неї.

Виховання дошкільників відповідно до ідеалу екологічної особистості має пов'язуватися з розвитком почуття відповідальності за життя, з яким неподільно пов'язане людство. Значення екологічного виховання дітей уже з дошкільного віку підпорядковується Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні, який визначає екологічну культуру як одну з головних складових особистісної культури [1]. Серед найбільш результативних форм виховного процесу виділяємо екскурсію в природу – як традиційну, з одного боку, однак, дотепер досить рідкісну в практиці роботи закладів дошкільної освіти. Саме через це назріла актуальність перегляду структури та особливостей організації екскурсій для дошкільників з метою здійснення екологічного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність екологічного виховання дітей дошкільного віку набуває широкого розуміння у психолого-педагогічних дослідженнях, та роботі практиків. Сучасні педагоги, що

досліджують різні аспекти проблеми екологічного виховання дітей дошкільного віку (С. Дерябо, Г. Пустовіт, В. Ясвін тощо) підкреслюють необхідність формування екоцентричного підходу у формуванні свідомості дитини як провідного регулятора подальшої діяльності у природі.

Роль екскурсій та інших ефективних методів екологічного виховання дитини дошкільного віку розкрито у дослідженнях Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій, Н. Рижова, Н. Яришевої та ін.

Особливостями естетично-екологічного сприйняття дітьми прекрасного, зокрема природи, займалися фахівці з дошкільного виховання (Л. Шлегер, В. Шмідт, Д. Лазуткіна, Є. Тихеева, Р. Орлова, А. Суровцева) пакож педагоги із загальної психології, педагогіки, фізіології (С. Шацький, П. Блонський, Є. Архін, К. Корнілов та ін).

Мета дослідження – обґрунтувати екскурсії, як спосіб організації екологічного виховання дітей старшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічне виховання вважається вченими складовою екологічної освіти й розглядається як відносно новий напрям дошкільної педагогіки, що суттєво відрізняється від традиційного ознайомлення дітей із природою. У педагогічній науці й довідкових виданнях екологічне виховання трактується неоднозначно:

- формування в людини свідомого сприйняття довкілля, почуття особистої відповідальності за діяльність, що так чи інакше пов'язана з перетворенням навколишнього природного середовища, упевненості в необхідності дбайливого ставлення до природи, розумного використання її багатств (М. Мусієнко) [3, с. 119];
- система впливу на членів суспільства для формування екологічної культури, гуманності, науково обґрунтованого ставлення до природи на основі національних й загальнолюдських цінностей (В. Діденко, Л. Діденко, В. Кондрашова-Діденко) [3, с. 31];
- формування в людей потреби в бережливому ставленні до природи й розумному використанні її багатств у своїх власних інтересах та інтересах майбутніх поколінь (А. Толстоухов, Л. Волкова) [5, с. 81];
- систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури (М. Фіцула) [6, с. 282].

Спілкування з природою завжди було засобом виховання. Про її вплив на розумовий розвиток, на формування моральних та естетичних якостей особистості писали ще педагоги-класики. Отже, спілкування, а разом з ним і спостереження за природними об'єктами дозволяють дітям дошкільного віку встановити залежності між об'єктами природи й умовами середовища їх існування, засвоїти норми і правила поведінки в природі.

Спостереження на екскурсіях у природу дозволяють грамотно оцінювати факти і вимагають від дітей дотримання екологічних норм поведінки. Так, наприклад, завдання до осінньої екскурсії в природу: «Дуже обережно простежте за павутинням. Ви зможете побачити хазяїна цієї мережі. Придивіться до нього. Назвіть його. Скільки в нього ніг? Яке значення в житті

павука має павутиння? Яке значення має павутиння для комах? Розгляньте поживу павука. Зробіть висновок про роль павуків у природі».

Невід'ємною складовою є правильна організація чуттєвого сприйняття об'єктів природи: продумана організація і керівництво спостереженнями дає дітям багато вражень, які перетворюються в конкретні і узагальнені уявлення, сприяють їх розвитку [2]. В цій ситуації великого значення набуває екологічне виховання, та виховання екологічної культури дошкільників. Суть екологічного виховання дітей полягає в усвідомленні ними взаємозв'язку і взаємозалежності людини і природи, у формуванні готовності і прагнення надавати позитивний вплив на зміну екологічної обстановки в світі. Особлива роль в цьому належить вихованню дітей, та особливостей організації виховного процесу, зміст ознайомлення дітей з чимось новим може бути максимально варіативним, тут більше можливостей для реалізації завдання екологічного виховання дітей.

Головним методом розширення і уточнення сенсорного досвіду є екскурсія. Екскурсія – це заняття, яке запроваджується за межами дитячого садка; форма і метод навчально-виховної роботи, що дозволяє організувати спостереження і вивчення різноманітних предметів і явищ у природних умовах [3]. У практиці роботи з дітьми в умовах закладу дошкільної освіти використовують структуру екскурсії, яка розроблена Н. Яришевою:

- встановлення взаємозв'язку навчальної інформації з досвідом дітей;
- повідомлення мети екскурсії;
- колективне спостереження;
- збір природних матеріалів;
- дидактичні ігри;
- підбиття підсумків [7].

В процесі екскурсії діти одержують більш систематизовані знання про об'єкти навколишнього середовища у їх природній взаємодії. Під час екскурсій проводяться колективні спостереження з усією групою дітей, а також індивідуальні спостереження, що відповідають обраній темі.

Вихователь дитячого садка повинен створити умови і дати можливість дітям спостерігати за рослинами і тваринами не тільки на спеціально організованих заняттях, але і в процесі повсякденного життя. Важливо і те, що діти постійно знаходяться серед дорослих, які зайняті сільськогосподарською працею, і не тільки знають з їхніх розмов, а й бачать на власні очі, як вирощують хліб тощо [4].

Висновки і перспективи дослідження На екскурсії дошкільнята навчаються спостерігати, порівнювати, знаходити взаємозв'язки організмів один з одним і неживою природою. Також розрізняють різноманітні і досконалі за будовою і ступені пристосованості до середовища рослини і тварин, які можна спостерігати в природі, це – найбільш сильний засіб впливу, що формує у дітей конкретні уявлення про природні екологічні системи і розвиває здібності дітей до дослідження природних комплексів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Київ, 2021
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / За наук. ред О. Л. Кононко. К.: Київ, 2014. 452с.
3. Діденко В.Ф., Діденко Л.В., Кондрашова-Діденко В.І. Людина і світ: Словник. К.: Віра-Р, 2008. 88 с.
4. Екологічне виховання дитини дошкільного віку / За ред. Ю.А. Агачова. Херсон: РІПО, 2011. 70с.
5. Еколого-економічний тлумачний словник-довідник / А. В. Толстоухов, Л.А. Волкова, Н.М. Білоус. К., 2003. 256
6. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. К.: Академія, 2000. 544 с.
7. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою. К.: Вища школа, 2018. 255с

**Юлія Єловенко,
Лариса Пушкар**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

МУЗИЧНА РИТМІКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано сутність поняття «музична компетентність», обґрунтовано потенціал музичної ритміки у формуванні музичної компетентності дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *музична ритміка, музична компетентність, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Музичне виховання в закладі дошкільної освіти посідає особливе місце в духовному, естетичному, культурному розвитку дитини, є органічною складовою всього освітнього процесу. Воно спрямоване на зростання духовного світу дитини, формування емоційної сфери, музично-естетичної культури, розвиток творчих здібностей, тобто на формування такої якості особистості, як компетентність. Це співвідноситься з положеннями Законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Базового компонента дошкільної освіти» (2021 р.) та іншими нормативними документами нашої країни в галузі дошкільної освіти. Саме у новій редакції Державного стандарту дошкільної освіти визначено компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання, що «відображає систему взаємопов'язаних компонентів ...» [1]. Формування музичної компетентності охоплює реалізацію широкого кола орієнтирів цього документа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом останніх десятиріч проблему формування музичної компетентності особистості останніми науковці розробляли в контексті підготовки майбутніх педагогів. Досліджено специфіку підготовки студентів до здійснення музично-виховної роботи в

зкладах дошкільної освіти (Ю. Алієв, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Слободян, О. Щолокова) та проблему формування навичок самостійного навчання студентів у сфері музичної освіти (О. Апраксина, О. Лобова, Л. Манчуленко, О. Олексюк, Л. Пушкар, О. Ростовський, О. Хижна, В. Шульгіна та інш.). Залишається відкритим питання формування музичної компетентності дітей дошкільного віку.

Підґрунтям сучасної системи дошкільного музичного виховання дітей стануть праці Б. Асаф'єва, Т. Бабаджан, С. Беляєвої, Т. Вількорейської, Ю. Двоскіної, А. Кенеман, Є. Кершнер, Н. Метлова, М. Румер, Б. Теплова, В. Шацької, Л. Шлегер, та інших педагогів та психологів. У ХХ ст. було розроблено ряд методик музичного виховання (З. Кодай, Ш. Сузукі, Е. Жак-Далькроз, К. Орф, Б. Штраус, Т. Тютюнникова та ін.), в центрі яких були різні форми та види рухів.

Мета статті: розглянути музичну ритміку як засіб формування музичної компетентності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Для забезпечення освітнього результату – компетентності дитини старшого віку – Державний стандарт дошкільної освіти пропонує серед інших орієнтуватись на наступні освітні напрями: «Особистість дитини», «Гра дитини», «Дитина у світі мистецтва». В них визначені наступні види компетентності: рухова, ігрова, мистецько-творча. Результатом мають бути обізнаності в певних видах діяльності. На нашу думку, музичне мистецтво (зокрема музична ритміка) та сформована музична компетентність буде сприяти забезпеченню визначеного змісту освіти.

Музика вважалась завжди одним із видів мистецтва, який є засобом пізнання оточуючого світу й формування особистості. Музика здатна передавати почуття та емоції людей, їхній настрій і думки. Вона є тим видом мистецтва, що безпосередньо впливає на чуттєву сферу особистості, а відсутність реальних зорових факторів, безпосередньо пов'язаних з музичним змістом, зумовлює силу її емоційно-чуттєвого впливу. На думку Г. Шевченко «специфічність естетичного, в тому числі музичного виховання в тому, що воно формує розуміння краси, витонченість, загостреність світосприйняття, духовні потреби, емоційно-естетичне відношення до дійсності та мистецтва, розвиває творчі здібності» [7]. На нашу думку, музичне виховання сприяє формуванню музичної компетентності дітей дошкільного віку.

Державний стандарт дошкільної освіти визначає мистецько-творчу компетентність як «здатність дитини практично реалізувати свій художньо-естетичний потенціал для отримання бажаного результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, елементарно застосовувати мистецькі навички в життєвих ситуаціях під час освітньої та самостійної діяльності» [1]. Музична компетентність є складовою такої здатності дітей дошкільного віку.

На думку Р. Савченко «музично-педагогічна компетентність» – це інтегративна особистісна якість, що виражає здатність до самостійної

успішної реалізації завдань музичної освіти дітей на основі системної взаємодії загальногромадських, психолого-педагогічних та музично-фахових компетенцій [6].

Згідно досліджень О. Лобової, феномен музичної компетентності «постає в своїй частковій і спрощеній формі як *музична обізнаність*, що передбачає оволодіння певним колом музичних знань, умінь і навичок з проєкцією цього теоретичного та практичного надбання на різні види музично-творчої та життєвої діяльності» [5, с. 172]

Основними показниками музичної компетентності дошкільника науковці визначають:

1. *Обізнаність дитини з творами мистецтва*. Вміє слухати музику. Визначає емоції та почуття, що їх вона передає. Має елементарні уявлення про інструментальні та вокальні твори, їх виконання. Впізнає окремі твори з класичної і народної спадщини (вітчизняної та світової). Проявляє інтерес до різних видів музики. Може назвати прізвища окремих композиторів. Розрізняє та обґрунтовує своєрідність музичних жанрів (пісні, танцю, маршу), може їх порівняти.
2. *Здатність створювати музичний образ*. Втілює у співах, рухах, музикуванні характер музики. Може співвіднести власне виконання з виконанням фахівців. Творчо сприймає музичний образ, асоціює його з власними життєвими враженнями. Може дати творові цілісну характеристику. Розрізняє властивості звуку, засоби виразності (темпу, висоту, динаміку).
3. *Художньо-практичну діяльність*. Уміє у такт музики, граційно, розкуто рухатися. Використовує виразні рухи, міміку, жести, пози, відповідні мелодії. Володіє навичками гри на дитячих музичних інструментах. Уміє збирати музичний інструмент для певного ігрового сюжету. Виражає рухами емоційний стан, зміст танцю. Володіє елементарною танцювальною технікою.
4. *Дитячу творчість*. Має досвід музичної імітації. Імпровізує пісенний, ігровий, танцювальний образи. Вміє музично-пісенно-пластично оформити гру. Робить спроби творити музику. Дістає задоволення від самовираження в діях під музику [2].

Існує безліч видів музичної діяльності, але ми глибше зануримося саме в музичну ритміку, адже ритміка є одним із видів музичної діяльності, у якому зміст музики, її характер, образи передаються в рухах. Ритміка є одним із видів музичної діяльності, у якому зміст музики, її характер, образи передаються в рухах. Взаємозв'язок рухів і музики, попри їх гармонійну єдність, тривалий час викликали у науковців дискусії стосовно того, що є провідним у музично-ритмічній діяльності – рух чи музика? Так, Н. Ветлугіна стверджує, що в ритміці рухи «виконують певну функцію – виражають характер музики», тому доречно їх називати виражальними. Рух допомагає дитині повніше сприйняти музичний твір, який в свою чергу надасть руху особливу виразність [2]. Цієї ж думки дотримується й А. Зіміна, говорячи про

те, що основою ритміки є сама музика, а різноманітні фізичні вправи, танці, сюжетно-образні рухи використовуються як засоби більш глибокого її сприймання та розуміння [4].

Т. Бабаджан розглядає рухи як виявлення емоцій, пов'язаних із музичним образом; заняття ритмікою абсолютно вірно називає «музичним стрижнем» процесу музичного розвитку дитини. Ці положення підтверджуються дослідженнями Б. Теплова, де він говорить про те, що центром занять з ритміки повинна бути музика [3].

Отже, на сьогодні, завдяки здійсненим науковим пошукам, питання про взаємовідношення музики і рухів у ритміці набуло однозначного трактування: музиці відводиться головна роль, а рухам – другорядна. Спеціалісти дійшли важливого висновку: тільки органічний зв'язок музики і рухів забезпечує повноцінне музично-ритмічне виховання дітей.

Ритміка являє собою виконання простих танцювальних вправ під музику, вона доступна дітям, починаючи з раннього віку. Дитяча ритміка сприяє розвитку в дітей музичного сприйняття, емоційності і образності, вдосконаленню мелодійного і гармонійного слуху, музичної пам'яті, відчуття ритму, культури рухів, умінню творчо втілювати музично-руховий образ. Рухи під музику можна розглядати як важливий засіб розвитку особистості дитини. На думку психологів О. Запорожця, М. Лісіної, Я. Неверович, рухи і відчуття, які викликаються ними, представляють для дитини велику цінність і самі по собі та виступають для неї... безперервним джерелом радості, що створює сприятливі умови для її розвитку. Емоційний стан, настрої, які виникають в результаті музичного супроводу при виконанні рухів дитиною значно полегшують формування й удосконалення рухових навичок і вмінь, підвищують активність, увагу дітей до рухових дій, сприяють успішності. Рух і музика в гармонійному поєднанні формують у дітей свободу в творчому мисленні, дають можливість імпровізувати, віддаючи взамін дитині емоційні реакції – радість, задоволення [8].

За твердженням Н. Ветлугіної, у музично-ритмічній діяльності разом з музикальністю та здатністю сприймання музики у зв'язку з її відтворенням у дітей розвиваються здібності виконавства (як виконання музично-ритмічних рухів) та музичнорухової творчості (як музично-ігрової й танцювальної творчості) [2].

Рух і музика допомагають у вихованні дітей, сприяють пізнанню ними світу, а також розвитку у дітей не лише художнього смаку і творчої уяви, але і любові до життя, людини, природи, формуванню внутрішнього духовного світу. У педагогічній та методичній літературі визначено певні завдання музичної ритміки, а саме:

- розвивати основи музичної культури;
- розвивати музичні здібності (емоційне відчуття музики, слухові уявлення, відчуття ритму);
- навчати дітей сприймати музичні образи і виражати їх в рухах, погоджувати рух з характером музики;

- навчати визначати музичні жанри (марш, пісня, танець), види ритміки (гра, танець, вправа),
- навчати розрізняти прості музичні поняття (високі і низькі звуки, швидкий, середній і повільний темп, гучну, помірно гучну і тиху музику тощо);
- розвивати творчі здібності: навчати оцінювати власний рух і товариша, придумувати «свій» ігровий образ, персонаж і «свій» танець, комбінуючи різні елементи фізкультурних вправ, танцювальних і сюжетно-образних рухів;
- формувати красиву поставу, навчати виразним, пластичним рухам у грі, танці, хороводі та вправі;
- формувати фонд улюблених музично-ритмічних творів;
- формування у дітей музичної компетентності [7]. Ці завдання можуть слугувати орієнтовними кроками для досягнення як освітніх, виховних цілей, так і для формування музичної компетентності дітей дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, *музичну компетентність* розуміємо як інтегровану характеристику якості особистості, сформовану через оволодіння певним колом елементарних музичних знань, умінь і навичок, ставлень, що виражає здатність до реалізації цих теоретичних та практичних надбань на різних видах освітньої, музично-творчої та життєвої діяльності.

Система педагогічної роботи з музичного виховання спрямована на формування музичної компетентності дошкільника, його музичних здібностей, становлення всіх основних форм музичної діяльності – слухання музики, музичних рухів, співів, гри на дитячих інструментах та музичної гри-драматизації. Формуванню музичної компетентності дітей дошкільного віку сприяє застосування музичної ритміки.

Подальшого вивчення та наукового обґрунтування потребують проблеми конкретизації прийомів та методів формування музичної компетентності дітей молодшого дошкільного віку на основі використання музичної ритміки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: Т.О. Піроженко, 2021 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu (Дата звернення 23.04.2021)
2. Ветлугіна Н. А. Методика музикального виховання в дитячому садку. *Дошкільне виховання*. 1982. С. 271.
3. Газіна І. О. Методика музичного виховання дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. Аксіома. 2015. С.196.
4. Зими́на А. Н. Основы музыкального воспитания и развития детей младшего возраста. М.: ВЛАДОС, 2000. С. 304.
5. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія і практика: [Монографія] / Ольга Лобова. – Суми: ВВП «Мрія» ТОВ, 2010. – 511
6. Савченко Р. А. Теорія і методика формування музично-педагогічної компетентності майбутніх вихователів та музичних керівників дошкільних

- навчальних закладів (автореф. Дис.доктора пед. наук: 13.00.02). Київ. 2014.
7. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. / укл. С.І. Матвієнко. Ніжин : НДУ ім. Гоголя, 2017. 297 с.
 8. Шевчук А. С. Вплив українських музично-хореографічних традицій на музично-руховий розвиток старших дошкільників. Київ. 2002. С. 212.

Євгенія Кабанова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено інформацію про сутність формування творчих здібностей старших дошкільників у театралізованій діяльності на базі ігор, різних видів лялькового театру, розкриті складові частини цього питання.

Ключові слова: *театралізована діяльність, старші дошкільники, театралізовані ігри.*

Постановка проблеми. Усе різноманітнішим і складнішим стає життя в епоху науково-технічного прогресу. І це вимагає від людини не шаблонних, звичних дій, а гнучкості мислення, рухливості, швидкої орієнтації й адаптації, а також творчого підходу до вирішення питань. Найістотніша частина інтелекту людини – її творчі здібності, і їх розвиток – одне з найважливіших завдань у вихованні сучасної людини. Адже всі культурні цінності, накопичені людством – результат творчої діяльності людей. І то, наскільки просунеться вперед людське суспільство в майбутньому, буде визначатися творчим потенціалом підростаючого покоління. Дуже важливо, щоб у світі, насиченому інформацією, новими технологіями, дитина не втратила здатність пізнавати світ розумом і серцем, висловлюючи своє ставлення до добра і зла, могла пізнати радість, пов'язану з подоланням труднощів спілкування, невпевненості в собі.

Реформування дошкільної освіти вимагає вирішення багатьох проблем, особливе місце серед яких займає проблема формування творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Прагнення дитини до вираження своїх творчих здібностей найбільш яскраво проявляється в ігровій діяльності. Ігрова діяльність наділена специфічними, характерними тільки для неї ознаками, серед яких особливе місце займає наявність творчої основи й емоційної насиченості. Театралізована гра завжди пов'язана з ініціативою, вигадкою, кмітливостю, винахідливістю, передбачає активну роботу уяви, емоцій, почуттів дитини, пов'язаних з роллю. Творчий елемент є носієм індивідуальності кожної дитини, тому гра визначається як засіб формування творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності широко представлені в роботах вітчизняних

педагогів, учених, методистів: Н. Карпинської, А. Николаїчової, Л. Фурміної, Л. Ворошніної, Р. Сигуткіної, Л. Бочкарьової, Т. Шишової та ін.

Вагомий внесок у дослідження розвитку творчих здібностей дошкільників зробили також Д. Богоявленська, А. Матюшкін, В. Моляко, Я. Пономарьов, Б. Теплов, М. Холодна, О. Яковлева та ін. Питання театралізованої діяльності дітей порушувалися ще у працях Л. Артемової, Л. Виготського, Д. Ельконіна, Л. Мілановича, Н. Сорокіної та ін. Рекомендації щодо прийомів педагогічного керівництва театралізованими іграми містяться в роботах Р. Жуковської, Н. Карпинської, Л. Фурміна та ін.

Мета статті: розкрити особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності

Виклад основного матеріалу. Театралізована діяльність є сприятливим середовищем для творчого розвитку здібностей дітей, так як в ній особливо проявляються різнобічні грані розвитку дитини. Ця діяльність розвиває особистість дитини, прищеплює стійкий інтерес до літератури, музики, театру, удосконалює навички втілювання в грі певні переживання, спонукає до мислення, до створення нових образів.

Діти старшого дошкільного віку зустрічаються з багатьма проблемами, які хвилюють багатьох педагогів, психологів, батьків. В одних дітей можуть виникати страхи, зриви, загальмованість, а в інших – розв'язність і метушливість, а також можуть бути недостатньо розвинені пам'ять, увага й мовлення. У все це може виправити театралізована діяльність, адже театр має величезну силу впливу на емоційний світ дитини.

Ефективність дитячої театралізованої діяльності та створення оригінальних сценічних образів обумовлені ступенем готовності дошкільника до них. У процесі застосування засобів театралізованої діяльності вирішуються такі задачі:

- розвиток творчих здібностей і творчої самостійності дошкільника;
- виховання інтересу до різних видів творчої діяльності;
- оволодіння імпровізаційними вміннями;
- розвиток усіх компонентів, функцій і форм мовленнєвої діяльності;
- удосконалення пізнавальних процесів [6].

Дітей старшого дошкільного віку необхідно більш широко ознайомлювати з різними видами лялькового театру: пальчиковим, кулачковим, театром тіней, ляльками-вузликами, ляльками-забавлянками, ляльками з рукавичок, великою лялькою, ляльками-петрушками, ляльками-маріонетками. А також з різноманітними матеріалами для виготовлення атрибутів до вистав [7, с. 12]. Діти, готуючись до лялькової вистави, випробовують себе як акторів, художників, декораторів, співаків, музикантів.

Дитина – «режисер» має добре розвинену пам'ять й уяву, це дитина – ерудит, цілеспрямована, володіє прогностичними, організаторськими здібностями.

Дитина – «актор» має комунікативні здібності, легко включається в колективну гру, в процесі ігрової взаємодії, вільно володіє вербальними і

невербальними засобами виразності й передачі образу літературного героя, не відчуває труднощів при виконанні ролі, може імпровізувати, уміє швидко знайти необхідні ігрові атрибути, що допомагають точніше передати образ, емоційний, чутливий, має розвинену здатність самоконтролю.

Дитина – «декоратор» має здібності образної інтерпретації літературної основи гри, володіє художньо-образотворчими уміннями, відчуває колір, форму в передачі образу літературних героїв, задуму твору в цілому, готовий до художнього оформлення спектаклю через створення відповідних декорацій, костюмів, ігрових атрибутів і реквізиту.

Дитина – «глядач» володіє рефлексивними здібностями, легше бере участь у грі збоку [2].

У процесі опрацювання ролі та під час різноманітних театралізованих ігор розвивається уява, фантазія, артистичність дошкільнят, здатність імпровізувати. Спеціальні вправи формують уміння передавати образи через рухи та жести, удосконалюють координацію. Звичайно, вони позитивно впливають на розвиток мовлення, а саме таких її складових: мовленнєве дихання, дикція, артикуляція, тональність голосу, інтонаційна виразність. Ще В. Сухомлинський звернув увагу на те, що через казку дитина вчиться помічати прекрасне, розуміти добро і зло, навчається бути товариською, доброзичливою, навчається бути Людиною [5, с. 5]. Тому театралізовану діяльність потрібно здійснювати з великим тактом і обережністю, щоб не завдати шкоди вихованцям.

Заняття дітей у ляльковому театрі розвивають у них фантазію, пам'ять, мислення, артистичні здібності, знайомлять з безліччю дитячих казок, сприяють розвитку товариськості, комунікабельності дитини, розвивають моторику її рук і пальців, а також рухову активність дитини [3].

Діти старшого дошкільного віку люблять і театралізовані ігри. Вони із задоволенням включаються в гру: відповідають на питання ляльок, виконують їхні прохання, дають поради, перевтілюються в той чи інший образ, сміються і плачуть разом з ляльками, попереджають їх про небезпеки, готові завжди прийти на допомогу своїм героям [3]. Зміст театралізованої гри має ставити багато завдань. Головне з них – це те, що зацікавлює, збуджує інтерес, є зрозумілим, несе в собі якусь конфліктну ситуацію, вимагає вирішення. Театралізована діяльність за змістом поділяється на такі види: ігри-імітації образів тварин, людей, літературних персонажів; рольові діалоги на основі тексту; інсценування творів; постановки вистав за одним або кількома творами; ігри-імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки, ігри – драматизації [4, с. 12].

Діти знайомляться з навколишнім світом, беручи участь у театралізованих іграх. Їм подобається грати, особливо з однолітками. Гра для них – справа серйозна, але, в той же час, весела. Вони відчувають потребу пробувати себе в різних ролях, тому дуже часто говорять від імені своїх ляльок.

У театралізованій грі образ героя, його основні риси, дії, переживання визначені змістом твору. Творчість дитини виявляється у правдивому зображенні персонажа. Для цього треба зрозуміти, який персонаж, чому так чинить, уявити собі його стан, почуття, уміти аналізувати й оцінювати вчинки. Це багато в чому залежить від досвіду дитини: чим різноманітніше його враження від навколишнього життя, тим багатша уява, почуття, здатність мислити. Зацікавити дітей мистецтвом, навчити їх розуміти прекрасне – головна місія вихователя. Саме театралізована діяльність пробуджує в дитині здатність розмірковувати про світ, про себе, про відповідальність за свої вчинки [1, с. 10].

Театралізовані заняття мають виконувати водночас пізнавальну, виховну та розвивавальну функції, а не полягати лише в підготовці виступів дітей. Їх зміст, форми й методи проведення мають сприяти наразі досягненню трьох головних цілей: розвитку мовлення та навичок театральновиконавської діяльності, створенню атмосфери творчості, соціально-емоційного розвитку дітей [4, с. 8].

Висновки і перспективи дослідження. Театралізована діяльність має величезний вплив на розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку: дає можливість зрозуміти себе, навколишній світ, розвивати навички взаємодії з іншими людьми, удосконалюватися емоційно, інтелектуально, духовно й фізично; розвиває відчуття, почуття, мислення, уяву, фантазію, увагу, пам'ять, волю, уміння та навички. Як засіб розвитку творчих здібностей театралізована гра дає змогу дітям розв'язувати проблемні ситуації як опосередковано, від імені певного персонажа, так і проявляючи творчість під час створення та розв'язання ситуацій, змінюючи події у виставі.

Театралізована діяльність дозволяє комплексно впливати на дітей у вербальному і невербальному плані, ефективно вирішує завдання морального й естетичного виховання, збагачує емоційну сферу, активізує мовленнєву діяльність. Розвиток творчих здібностей у контексті театралізованої діяльності сприяє загальному психологічному розвитку, можливостям морально-естетичного впливу на дітей з боку педагогів.

Організована таким чином робота буде сприяти тому, що театралізована гра стане і засобом самовираження, і засобом самореалізації дитини в різних видах творчості, і самоствердження в групі однолітків. А життя дошкільнят у дошкільному закладі збагатиться за рахунок інтеграції гри і різних видів мистецтва, які знаходять своє втілення в театральній ігровій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна О. М., Гніровська О. З., Линник Т.А. «Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі Тернопіль: Мандрівець, 2014. 56 с.
2. Види драматизації. URL:<http://www.startpedahohika.com/sotems-1435-1.html> (дата звернення: 05.04.2021).

3. Вплив лялькового театру на виховання естетичних почуттів дошкільника. URL:https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0b65625a2bc69a5d53a88421316c26_1.html (дата звернення: 06.04.2021).
4. Макаренко. Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність : навч. посіб. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
5. Павленко А. О. Гармонійний розвиток дитини через казку. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 111 с.
6. Театралізована діяльність як засіб розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. URL: <http://ditsad.com.ua/info-d0/metod52-2.html> (дата звернення: 05.04.2021).
7. Шик Л. А. Театралізована діяльність дошкільників. Художньо-естетичний розвиток : навч.вид. Харків : вид. група «Основа», 2011. 176 с.

Діана Карпенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ТЕХНІК МАЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто теоретично-методичні аспекти застосування нетрадиційних технік малювання та їх використання в процесі формування творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

***Ключові слова:** малювання, творчі здібності, розвиток дітей, нетрадиційні техніки, старший дошкільний вік.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному світі, коли все гостріше відчувається потреба в нових, нестандартних способах мислення і все більшої цінності набуває вміння знаходити несподівані рішення. Будь-яку ситуацію приймати як можливість вирішити цікаву задачу. Особливого значення набуває розвиток творчого потенціалу особистості. Необхідною умовою творчого розвитку є духовне і практичне освоєння людиною всього багатства культури, в тому числі художньої.

Актуальність теми. Сьогодні ні у кого вже не викликає сумніву, що залучення до культури слід починати з самого раннього віку, коли дитина починає відкривати для себе навколишній світ. Розвиток творчих здібностей усіх дітей – одна з найважливіших проблем сучасної педагогіки, і тому для кращого формування творчості дошкільників назріла проблема у пошуках нових шляхів розвитку зображуваної діяльності. Актуальність дослідження полягає в теоретично-методичному аспекті формування та розвитку творчих здібностей дошкільників засобами нетрадиційних технік малювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато педагогів і психологів, як вітчизняні, так і зарубіжні, підкреслюють велике значення занять художньою творчістю у всебічному, особливо в естетичному розвитку особистості дитини. Однак для реалізації такого розвитку необхідні відповідні умови. Якщо для розвитку творчості створені умови в групі,

дитячому садку, діти із задоволенням малюють, ліплять, готові проводити за творчими заняттями багато часу. Недарма ще Аристотель підкреслював, що заняття малюванням сприяють різнобічному розвитку дитини. Про це ж писали такі видатні педагоги минулого, як Я.А. Коменський, І. Г. Песталоцці, Ф. Фребель і багато вітчизняних педагогів.

Такі психологи як: Б.Ананьєв, П.Анохіна, Т.Артем'єва, Е.Голубєва, Н.Лейтес, Б.Ломов, О.Мелік-Пашаєв, В.М'ясищев, А.Петровський, К.Тарасова, Б.Теплов, І.Якиманська вивчають психічні явища, які визначають здібності до музичної діяльності.

Шляхи та методи формування й розвитку музичних і музично-творчих здібностей досліджували А.Арісменді, Е.Башич, П.Вейс, В.Верховинець, М.Картавцева, М.Леонтович, К.Стеценко та ін.

Мета статті полягає у тому, щоб розглянути теоретико-методичні особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних програмах дошкільної освіти недостатньо розроблено методичний аспект застосування нетрадиційних технік малювання. Використання нетрадиційних технік малювання сприяє розвитку творчості в образотворчій діяльності дітей дошкільного віку. Тому дуже важливим є визначення методичних аспектів застосування різних технік під час художніх занять у закладах дошкільної освіти.

Сьогодні є вибір варіантів художньої дошкільної освіти і визначається він наявністю варіативних, додаткових, авторських програмно-методичних матеріалів. Проте недостатньо обґрунтованими залишаються саме методичні складові методичного процесу. Зокрема, проблема вивчення і розвитку дитячої художньої творчості засобами нетрадиційних технік образотворчого мистецтва недостатньо обґрунтовано в теорії і практиці дошкільної художньої освіти. [2] За умови відсутності повноцінного педагогічного керівництва у більшості дітей старшого дошкільного віку слабо проявлятиметься інтерес до творчої образотворчої діяльності або цей інтерес буде нестійким, або слабо проявлятися емоційний відгук на образотворче мистецтво.

Саме в дошкільному дитинстві закладається фундамент творчої особистості, коли закріплюються моральні норми, формуються естетичні переживання. Проблема розвитку творчості дошкільнят є однією з найактуальніших в сучасній педагогіці. Публікується багато статей для батьків, педагогів про те, як розвивати у дітей творчість в образотворчій діяльності, підвищувати інтерес до образотворчих видів мистецтва. [1]

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і особливостей, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності. Гра, образотворча, театралізована, конструктивна, музична діяльності сприяють забезпеченню всебічного розвитку дитини. Важливо створити умови емоційного благополуччя, наповнити життя дітей цікавим змістом, надати кожній дитині пережити радість творчості. Формування творчої

особистості – це одне з важливих завдань педагогічної теорії і практики на сучасному етапі, розв'язання яких має починатися вже в дошкільному дитинстві. [2] Найбільш ефективний засіб для цього – це образотворча діяльність дітей в дитячому садочку.

Заняття малюванням та іншими художніми видами діяльності створюють основу для повноцінного змістовного спілкування між собою і дорослими. Важливо допомогти дітям здійснити таке спілкування. Результати наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців свідчать, що художньо-творчі види діяльності виконують терапевтичну функцію, відволікаючи дітей від сумних подій, образ, знімають нервову напругу, страхи, викликають радісний, піднесений настрій, забезпечують позитивний емоційний стан дитини. Саме через це, важливим є включення в педагогічний процес та в життя дітей різноманітних занять художньою й творчою діяльністю. [3]

Вітчизняні педагоги і психологи розглядають творчість як створення людиною об'єктивно і суб'єктивно нового. Саме суб'єктивна новизна становить результат творчої діяльності дітей дошкільного віку. Малюючи, вирізаючи, наклеюючи дитина дошкільного віку створює суб'єктивно нове, нове для себе. Загальнолюдської цінності і новизни продукт його творчості не має, але суб'єктивна цінність його значна. Образотворча діяльність дітей як прообраз дорослої діяльності містить в собі суспільно-історичний досвід поколінь. Відомо, що цей досвід здійснено і матеріалізовано в знаряддях і продуктах діяльності, а також у способах діяльності, вироблених суспільно-історичною практикою. Засвоїти цей досвід дитина без допомоги дорослого не може. Саме дорослий є носієм цього досвіду. Засвоюючи цей досвід, дитина розвивається. [1]

Фахівці виділяють три групи засобів естетичного виховання: мистецтво у всіх видах, навколишнє життя, включаючи природу, і художньо-творчі діяльності. Всі ці засоби взаємопов'язані і завдяки їм дитина активно долучається до досвіду творчої діяльності людей. Здійснити ефективне керівництво художньою діяльністю дітей і розвитком їх творчості можна тільки за умови врахування тих психічних процесів, без яких неможлива творчість. Тому педагог повинен знати, які ж психічні процеси лежать в основі дитячої творчості, і забезпечувати їх систематичний розвиток. Разом з тим і самі ці психічні процеси розвиваються в художньо-творчій діяльності, піднімаючи її на новий рівень. По відношенню до всіх засобів естетичного виховання, всіх видів художньої діяльності виділяються загальні групи важливих психічних процесів, що складають основу творчих здібностей.

В даний час сучасними педагогами-практиками, керівниками художніх гуртків на сьогодні розроблено багато нетрадиційних технік малювання, в яких ставляться нові завдання навчання і виховання дитини. Розглянемо деякі нетрадиційні техніки малювання. [2]

Пальчики-палітра. Особливість техніки полягає в тому, що дитина малює не пензликом, а пальчиками руки, які вона умочує в фарби різного кольору.

Друк від руки. Вся долоня або її частина умочується в фарбу і залишається на папері відбиток. До відбитку долоні можна додати відбитки одного або двох пальців в різних комбінаціях.

Печатка. Ця техніка дозволяє багаторазово зображати один і той же предмет, складаючи з його відбитків різні композиції, прикрашаючи ними запрошення, листівки, серветки, хустки і т.д. Печатки нескладно виготовити в спільній діяльності з дітьми: на гумці з торцевого боку малюється задуманий малюнок і зрізається все непотрібне. Печатку притискають до подушечки з фарбою, а потім до аркуша паперу,

Тампонування. З марлі або шматочка поролону робиться тампон. Штемпельна подушка служить палітрою. Набирається фарба і легкими дотиками до паперу наноситься малюнок.

Трафарет. Використовується в поєднанні з технікою «тампонування». Вирізається трафарет (за бажанням і задумом дітей), притискається пальцем до паперу, обводиться по контуру частими і легкими дотиками тампона. Ускладненням може бути наступне: в центрі листа вирізається силует, прикладається лист до іншого аркуша паперу і за допомогою тампона зафарбовується силует.

Набризк. Сутність цієї техніки в розбризуванні крапель за допомогою спеціального пристосування, яке в дитячому садку може замінити зубна щітка і стека (дерев'яна паличка з розширеними у вигляді лопатки кінцями). Зубною щіткою набирається трохи фарби (щітка тримається лівою рукою), стекою проводиться по поверхні щітки – швидкими рухами, у напрямку до себе.

Важливим є систематичне використання нетрадиційних технік малювання у формуванні та розвитку творчих здібностей дітей. Адже застосування нетрадиційних технік та відповідних матеріалів сприяє не лише формуванню творчості, а й розвитку дрібної моторики рук у дітей, тактильного та зорового сприйняття, просторового орієнтування на аркуші паперу, посидючості та концентрації уваги. Під час творчого процесу діти розкривають свою індивідуальність, здібності та відчувають радість від своєї діяльності. Отже, представлена система роботи підтверджує ефективність процесу розвитку творчих здібностей дітей за допомогою нетрадиційних технік малювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Короленка. Серія : Педагогічні науки. Полтава, 2016. Вип. 3 (50). С. 215–219.
2. Олексюк О.М., Ткач М.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: Навч. посібник. К.: Знання України, 2014. С. 126.
3. Портницька Н.Ф. Перехід до соціальної регуляції наслідування як умова розвитку творчих здібностей у продуктивній діяльності дошкільників. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. №12 (37) С. 171-175.

ЗАВДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Здійснено теоретичний аналіз проблеми формування творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку. Проаналізовано завдання закладу дошкільної освіти щодо формування творчих здібностей у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: творчі здібності; творча активність; дитяча творчість; розвиток особистості; творчий потенціал.

Постановка проблеми. Сучасні науковці, які займаються дослідженням проблем дошкільної освіти, акцентують увагу на важливості розкриття здібностей і якостей зростаючої особистості, особливо її творчих характеристик. Відомо, що творчий розвиток майбутнього покоління, творча активність особистості визначається тим, як формуються у дошкільний період творчі здібності дитини. Адже від цього великою мірою залежить особистісний розвиток дитини в цілому. Дошкільний вік є найпершим періодом розвитку задатків, формуванням світобачення особистості та має стати точкою відліку у розвитку творчих здібностей дитини.

Актуальність та значимість питання розвитку дитячої творчості, підтримки та стимулювання реалізації творчих здібностей дітей відображено у міжнародних і державних документах: Конвенції ООН «Про права дитини», Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні та ін. Зокрема, у Законі «Про дошкільну освіту» серед пріоритетних завдань визначено: «формування особистості дитини, розвитку її творчих здібностей та набуття соціального досвіду»

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблема розвитку творчих здібностей досліджується науковцями різних галузей. Уперше питання розвитку творчості особистості зацікавило давніх філософів Аристотеля, Платона, Сократа. Пізніше його розробляли зарубіжні психологи та педагоги Дж. Гордон, А. Маслоу, В. Роджерс, Р. Торренс, В. Франкл та ін., вітчизняні Д. Богоявленська П. Гальперін, Н. Дружинін, Н. Лейтес, А. Леонтьєв, А. Матюшкін Е.Яковлева та ін.

Мета статті: висвітлити завдання закладу дошкільної освіти щодо формування творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Здійснивши теоретичний аналіз наукових джерел з проблеми розвитку і формування творчих здібностей дітей дошкільного віку у ми констатували, що формування творчих здібностей дітей дошкільного віку є процесом, який пов'язаний із розвитком творчих сил особистості – це складна проблема. Її складність визначається

тим, що такий процес, спрямований на формування в маленької людини знань, умінь, навичок, які визначають її готовність до творчості, усвідомленого розв'язування нових завдань, створення чогось нового та оригінального, постійного вдосконалення системи творчих дій, оволодіння новими якостями та вміннями. З огляду на це, основними напрямками розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку є: розвиток уяви; розвиток якостей мислення; вольових і емоційних якостей та самостійності, які в кінцевому результаті формують творчість.

Вважаємо, що для визначення основних завдань дошкільної освіти щодо формування творчих здібностей у дітей старшого дошкільного віку в закладі дошкільної освіти варто проаналізувати чинні нормативно-правові документи, які спрямовують процес розвитку творчості у дошкільників та зосередити увагу на основних їх положеннях – меті, завданнях, способах діяльності працівників дошкільної освіти.

Як уже зазначалось, розвиток і формування творчих здібностей у дітей дошкільного віку є актуальним завданням сучасної дошкільної освіти. Це підтверджує зміст міжнародних, державних, регіональних документів із захисту дитини. Так, у міжнародних нормативно-базових документах, саме у Конвенції ООН «Про права дитини», зазначено, що всі діти мають право на розвиток талантів. У кожній дитині закладений певний дар. Завдання держави полягає у тому, щоб не лише вчасно помітити талановитих дітей, а й сприяти розвитку їхніх талантів та обдарувань.

У державних документах країни – Конституції України, Національній доктрині розвитку освіти в Україні, Законі «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні, Концепції розвитку освіти України

період 2015-2025 років конкретизуються завдання, вимоги, умови, шляхи розвитку творчості дитини [8].

Так, у статті 7. Закону України «Про дошкільну освіту» значне місце відводиться завданням дошкільної освіти: збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду; виконання вимог Базового компонента дошкільної освіти [4].

Базовий компонент дошкільної освіти, в свою чергу, одним із пріоритетних завдань визначає: «...розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки» [1, с. 5]. Базовий компонент і відповідно чинні програми розвитку дітей дошкільного віку (Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», «Впевнений старт», «Дитина», «Дитина в

дошкільні роки», «Українське дошкілля» та ін.) орієнтують вихователів закладів дошкільної освіти на оновлення розвивального середовища, яке б мотивувало дошкільників до прояву творчості у різних видах життєдіяльності. Так, предметно-ігрове й природне середовище мають бути облаштовані необхідними знаряддями, речами, іграшками, інструментарієм для ігор дітей, стимулювати і спонукати їх до самостійності та творчості. Важливим для розвитку творчого потенціалу дітей є їхня взаємодія між однолітками та дорослими. Саме в процесі такої взаємодії діти розвиваються соціально, духовно, інтелектуально, морально.

У «Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років» визначено проблеми, досвід та перспективи розвитку української освіти загалом, а також вказано на проблеми і основні напрями реформування дошкільної освіти. В контексті досліджуваної нами проблематики автори означеного документу акцентують увагу на «...зниженні якості дошкільної освіти та падінні рівня знань і вмінь дітей, старінні методів і методик навчання; повільному і безсистемному оновленні змісту освіти» [8, с. 2]. Щодо покращення такого стану речей пропонується: «– забезпечити освітні цілі (розвиток і навчання) дітей у сферах соціального, емоційного, когнітивного й фізичного розвитку, розвитку мови й мовлення, розвитку творчих здібностей, розуміння навколишнього світу, навчання здоровому способу життя; забезпечити варіативність освітніх програм/підходів до піклування й освіти дітей, вибір яких залишити за освітнім закладом і батьками; рекомендувати підходи, які передбачали б баланс між діяльністю, ініційованою дорослими, і діяльністю, ініційованою дітьми [7, с. 9].

Так, важливими вміннями, якими мають оволодіти діти дошкільного віку, яким їх необхідно навчати у закладі дошкільної освіти визначено творчі вміння, зокрема критичне мислення; здатність логічно обґрунтовувати свою позицію; ініціативність; творчість; вміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення; вміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект.

У «Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років» звертається увага на те, що здійснювати виховання дітей необхідно на засадах педагогіки партнерства і компетентнісного підходу. Останнє вимагає створення нового освітнього середовища – такого середовища, що допомагає створити атмосферу розвитку особистості, творчості, зокрема, новітніх інформаційно-комунікаційних технологій і т. ін. Названі вимоги підвищують ефективність управління освітнім процесом, ефективність роботи вихователя, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання [8].

Зазначимо, що у своїй роботі ми послуговуємося поняттями «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що включає навчання, виховання і розвиток особистості. Освітній процес у закладі дошкільної освіти є невід'ємною складовою і першою сходинкою усього освітнього процесу людини, яка здобуває освіту впродовж життя. Тому він має орієнтуватися на формування у дітей загальнолюдських цінностей, зокрема

морально-етичних (гідності, чесності, справедливості, турботи, поваги до життя, поваги до себе та інших людей), соціально-політичних (свободи, демократії, культурного різноманіття, поваги до рідної мови і культури, патріотизму, шанобливого ставлення до довкілля, поваги до закону, солідарності, відповідальності). Окремо в документі виділено напрям: розвиток творчих здібностей [7, с. 10].

У Концепції зацентовано увагу на важливості впровадження у виховний процес компетентнісного підходу з метою розвитку ключових компетентностей дитини. Необхідність впровадження у освітню роботу з дітьми старшого дошкільного віку компетентнісного підходу передбачає використання ефективних шляхів для розвитку різних компетентностей дитини дошкільного віку, що закладено в основу Базового компонента дошкільної освіти (організація освітнього процесу, відповідно до вікових можливостей вихованців у взаємодії з освітнім простором, створення умов для формування компетентностей дошкільників) [7, с. 2].

Рівні засвоєння дитиною змісту кожної з семи ліній Базового компонента дошкільної освіти на основі компетентнісного підходу визначається такими чіткими характеристиками: знає, обізнана, розуміє, уміє, усвідомлює, здатна, дотримує, застосовує, виявляє ставлення, оцінює [1].

Такий підхід орієнтує вихователів на цілісний розвиток дитини. Як бачимо, серед важливих завдань виділено завдання щодо розвитку творчих здібностей дітей. Здійснення розвитку творчих здібностей, на наш погляд, потребує дотримання інтегрованого підходу. Такий підхід має за мету оптимізацію різних форм активності дій, у тому числі й творчої; врахування цілісності організації освітнього процесу, використання інтегративних форм і методів роботи, з наданням пріоритетності у спілкуванні, обговоренні, творчій самостійності дітей в діяльності [3].

Висновки і перспективи дослідження. Зазначене є важливим для нашої роботи, оскільки дослідження буде відбуватися на основі положень названих підходів. Тож, аналіз існуючих документів міжнародного рівня та державних, які регламентують дошкільну освіту, акцентують увагу на актуальності проблеми формування творчих здібностей у дітей дошкільного віку та нагальності її розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. *Дошкільне виховання*. 2021. № 7. С. 3-23.
2. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навчальн. посібн. Вид. 2–е, переробл. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2007. 64 с.
3. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма. Запоріжжя: ТОВ «Ліпс» ЛТД. 2011. С. 163-165.
4. Закон України Про дошкільну освіту. 28.03.2016, 08:10 admin. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628>
5. Закон України «Про освіту» від 23.05.91 №1060-XII: із змінами [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060>.

6. Карабаєва І. І., Ладивір С. О. Особливості розвитку уяви дітей. Київ: Шкільний світ, 2008. 128 с.
7. Кононко О.Л. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку в Україні. 2-ге вид. Київ: Світич, 2008. 430 с.
8. Концепція розвитку освіти в Україні на період 2015-2025 років: Режим доступу / http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf.
9. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня». Тернопіль: Мандрівець, 2013. 264 с.

Олена Коваль
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ЕКОЛОГО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано ключові поняття дослідження –«екологічне виховання», «естетичне виховання» дітей старшого дошкільного віку; продемонстровано серію ігор еколого-естетичного спрямування для дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна культура, естетичне виховання, еколого-естетичне виховання, ігри екологічного спрямування.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення перед людством гостро постали екологічні проблеми: забруднення ґрунтів, повітря, водойм токсичними відходами, вимирання десятків видів рослин та тварин, озоніві діри. Головною причиною усіх негараздів природи була і є людина. Не усвідомлюючи свого місця у навколишньому природному середовищі, вона шкодить насамперед собі, своїм нащадкам. Ось чому так гостро перед педагогами постає завдання екологічної освіти і виховання, починаючи з дошкільного віку, враховуючи їхні морально-психологічні особливості. Дошкільний вік сприятливий для екологічного й естетичного виховання дитини, адже самою природою зумовлено соціальне призначення дитинства – адаптація дитини до природи і суспільства. Заклад дошкільної освіти дає можливість сформуванню пізнавального потенціалу екологічних знань для подальшої бази вивчення природознавства, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини в довкіллі, через ознайомлення з рослинним і тваринним світом, розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема естетичного виховання в педагогічному аспекті широко репрезентована у спадщині видатних педагогів Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, С. Русової, Е. Михеєвої, К. Ушинського; філософсько-естетичні аспекти цієї проблеми розглядаються в працях Ю. Борева, І. Гончарова, М. Киященко, В. Ядова; психологічні основи естетичного виховання розкрили Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, І. Кон, Б. Теплов та інші. Філософи й педагоги (Ю. Борев, О. Буров, В. Вансаалов, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган,

Л. Коган, В. Розумний, В. Скатерщиков, Є. Квятковський, М. Лайзеров, А. Макаренко, О. Семашко, В. Сухомлинський, В. Шестакова та ін.) зробили значний внесок у розробку теорії естетичного виховання, насамперед вони визначили основні поняття теорії естетичного виховання.

Мета статті: теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати методику формування еколого-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку у процесі ігрової діяльності.

Виклад основного матеріалу. У педагогічному і психологічному аспектах естетичне виховання, за Г. Ващенком, можна розглядати як естетичне (мистецьке) сприймання і естетичну творчість [1]. Так, О. Іванова та Є. Квятковський трактують естетичне виховання як цілеспрямований процес формування творчої особистості, котра здатна сприймати і оцінювати прекрасне, довершене, гармонійне в житті, природі, мистецтві, жити і творити «за законами краси», а також розглядають і розкривають зміст основних компонентів структури естетичного виховання [4].

Естетичне виховання, на думку Н. Витковсько, це цілеспрямоване формування в людини естетичного ставлення до дійсності. Він вважає, що виховання красою та через красу формує не тільки естетико-ціннісну орієнтацію особистості, а й розвиває здатність до творчості, до створення естетичних цінностей у сфері трудової діяльності, побуті, у вчинках, поведінці і, звичайно, у мистецтві [3].

Як зазначають С. Дерябо та Н. Ващенко, еколого-естетичне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформуванню розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення середовища, виховувати любов до рідної природи, вміння милуватися нею і цінувати її красу [4].

Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у дітей екологічної культури [2]. Іншим визначенням проблему розглядають у більш широкому контексті: екологічне виховання – це безперервний педагогічний процес, що не має завершених часових меж, а поступово переходить з однієї стадії в іншу і спрямовується на усвідомлення учнями морально-етичних норм та правил суспільства стосовно природи, формування ціннісної сфери особистості, моральних переконань про необхідність шанобливого ставлення до всього живого та власної відповідальності за майбутнє довкілля [6].

Провідними шляхами й засобами еколого-естетичного виховання в закладі дошкільної освіти виступають: навчання, самостійна робота, природа, художня праця, мистецтво, фізкультура і спорт. Методи еколого-естетичного виховання різноманітні. Це, перш за все, безпосереднє спосте-

реження об'єктів природи під час екскурсії, оскільки, будь-яка екскурсія в природу з метою її дослідження, має передбачати й естетичні завдання. Робота за всіма напрямками виховання естетичної чуйності до природи у дітей старшого дошкільного віку вдало поєднуються у грі. Це визначається можливостями гри в розвитку емоційної й пізнавальної сфер дитини. Так, прийняття ігрової ролі потребує занурення в уявну ситуацію, використання чуттєвого досвіду. Наприклад, прийняття ролі якоїсь тварини спирається на ознайомлення з її зовнішнім виглядом, особливостями поведінки, звучанням голосу, умовами життя. За відсутності таких знань дитина, прийнявши роль, змушений звернути увагу на ті властивості, на які раніше не зважав, але які мають суттєве значення для вирішення ігрової задачі.

Таким чином, гра сприяє розвитку у дітей старшого дошкільного віку уміння розрізняти зовнішні виразні властивості природи. Зважаючи на це, розроблено методи еколого-естетичного виховання під час гри. З цією метою, адаптовано й класифіковано різноманітні ігри еколого-естетичного спрямування, які розподілено на три групи. Перша група – ігри, спрямовані на розвиток здатності у дітей старшого дошкільного віку розрізняти різноманіття зовнішніх виразних властивостей природних об'єктів і явищ. Друга – ігри, пов'язані із вдосконаленням уміння ставити себе на місце іншого, виявляти співчуття. Третя – ігри, які сприяють розвитку у дітей старшого дошкільного віку сприйнятливості до зовнішньої виразності в природі і здатності виявляти співчутливі реакції стосовно до антропоморфізованих природних об'єктів.

Перша група містила такі ігри: «Кольори», «Яких кольорів більше?», «Відмінки», «Впізнай по голосу», «Що ти чуєш за вікном?», «Кого (що) тобі нагадують ці звуки», «Хто як рухається», «Зоопарк», «Чарівне листя», «Що змінилось?», «Зайвий колір», «Зайвий звук», «Картина за вікном» та ні. Майже всі запропоновані ігри передбачали виявлення дітьми однієї зовнішньої виразної властивості природи. Основна мета цих сучасних виховних ігор-вправ – допомогти дітям вдивлятися, прислухатися до об'єктів природи, розуміти їх, вчитися берегти природу, надати звичним повсякденним ситуаціям гуманістичного забарвлення. Уведення таких ігор сприяло формуванню в дітей елементів еколого-естетичної культури.

Зауважимо, що якщо пропонувалася роль мало знайомого об'єкта, спостереження за яким неможливе найближчим часом, діти намагаються творчо переробити отриману, а також наявну в чуттєвому досвіді інформацію. Подібна творча праця сприяла народженню образів, які дещо відрізнялися від реальних об'єктів і є інтуїтивними, іноді фантастичними. Так збагачувався чуттєвий досвід дітей старшого дошкільного віку. Реальні стосунки, що склалися між гравцями, викликали переживання реальних почуттів, потребу в розумінні смаків іншої людини чи об'єкта природи, вияв співчутливих реакцій у взаєминах з іншими, бажання берегти природу, вміння бачити і цінувати її красу. Під час гри почуття, які виникли на основі спілкування з іншими людьми, сприйняття художніх образів, об'єктів і явищ

природи, часто переводилися в певну дію. Подібна дія виступала як вияв естетичної чуйності, а також як засіб її формування.

Висновки і перспективи дослідження. Значний потенціал гри в еколого-естетичному вихованні дітей старшого дошкільного віку може реалізуватися лише за відповідної спрямованості роботи вихователя та використання певних методів. Уведення ігор сприяє формуванню в дітей елементів еколого-естетичної культури, ефективність використання гри залежить від системи подачі ігрового матеріалу. У подальшому плануємо проведення ігор-змагань, сюжетно-рольових, театралізованих ігор еколого-естетичної спрямованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Виховний ідеал: Підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. Полтава: «Полтавський вісник», 2004. 191 с.
2. Ващенко Н.І. З досвіду екологічного виховання молодших школярів. *Початкова школа*. 2020. № 8. С. 40-44.
3. Витковская Н.С. Формирование эстетической культуры младших школьников. К.: Радянська школа, 2018. 151 с.
4. Іванова О. Дидактичні ігри як засіб екологічного виховання. *Початкова школа*. 2018. № 12. С. 25-26.
5. Педагогічний словник. За ред. М.Д. Ярмаченка. К.: *Педагогічна думка*, 2001. 516 с.
6. Ткаченко О. Виховання екологічної чуйності до природи у процесі гри. *Початкова школа*. 2018. №4. С. 30-32

**Марія Колесник,
Ольга Шаповалова**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано теоретичні основи культури споживання в процесі економічного виховання дітей старшого дошкільного віку, визначено особливості дітей старшого дошкільного віку під час формування основ культури споживання.

Ключові слова: *культура споживання, діти старшого дошкільного віку, економічне виховання, економічна освіта, потреби.*

Постановка проблеми. Культура споживання є важливим елементом розвиненого суспільства з високим рівнем економічного розвитку. Означене питання потребує окремого вивчення з метою визначення змісту, методів і прийомів виховання культури споживання в дітей дошкільного віку. Головним фактором становлення культури споживання особистості є соціальна група, у якій вона виховується, та соціально-економічні цінності, які в ній панують. Споживча поведінка стає зразком для наслідування, може мати стимулюючий характер як у позитивному (прагнення до раціонального

споживання), так і в негативному розумінні (бажання перевершити рівень споживання). Тому своєчасна увага й позитивний приклад оточуючих дорослих сприяє вихованню в дітей ціннісного ставлення до предметів споживання, прищепленню їм навичок грамотної споживчої поведінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нормативних документах галузі освіти (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. та ін.) наголошується, що метою сучасної дошкільної освіти має стати формування всебічно розвиненої, життєво компетентної особистості, яка здатна діяти в довіллі, яке повсякчас змінюється. Зокрема, питання формування споживчих знань у дітей дошкільного віку були висвітлені у дослідженнях, присвячених економічному вихованню дошкільників (О. Галахова, Т. Галговська, В. Гербова, Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Н. Кривошея, Ю. Лелюк, Л. Лохвицька, Н. Побірченко, А. Сазонова, І. Сасова, А. Шатова та ін.).

Мета статті – визначити та проаналізувати теоретичні основи культури споживання в процесі виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство потребує, щоб кожна людина мала певні уявлення про основи споживання та застосувала набуті знання у конкретних життєвих ситуаціях. Це обумовлено зростанням потреб людини та різноманітністю товарів та послуг, які пропонуються на споживчому ринку.

Споживач – фізична особа, яка купує, замовляє чи використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для власних потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю чи виконанням обов'язків найнятого працівника. Саме споживання визначається як процес, що включає в себе цілий ряд приватних процесів: вибір товару чи послуги, купівля, використання, підтримка речі в порядку, ремонт і розпорядження [1. с.134].

Отже, формування основ споживчих знань є однією з найактуальніших задач в сучасних умовах ринкового господарства. Питання виховання основ культури споживання широко висвітлено в дошкільній педагогіці. Сучасні науковці (Т. Бабаєва, О. Герасимова, М. Зацепіна, С. Козлова, М. Крулехт, Д. Фельдштейн, Т. Фуряєва та ін.) доводять, що дошкільне дитинство є сензитивним періодом для пізнання основ культурних цінностей та власне введення дитини в простір культури. О. Демченко посилаючись на думку М. Крулехт говорить що, культура дошкільника є інтегральною якістю особистості, яка виховується з дитинства та базується на засадах морально-духовних цінностей. З урахуванням вікових особливостей старших дошкільників можна вирішувати завдання виховання основ культури споживання та розглядати цю діяльність як формування досвіду взаємодії [3, с.80].

Вчені вказують, що поєднання когнітивного, мотиваційного та ціннісно-смыслового компонентів культури споживання знаходять своє відображення в діях дітей, у їхній споживчій поведінці. Саме діяльнісний компонент стає

показником того, на якому рівні дитина засвоїла знання економічного змісту, наскільки усвідомила необхідність обирати серед низки своїх бажань і чим керується під час цього вибору, які цінності для неї є пріоритетними, як вона орієнтується на них у різних соціально-економічних ситуаціях. Крім того, зміст діяльнісного компонента спрямовано на розвиток уміння встановлювати позитивні відносини із суб'єктами процесу споживання, здійснювати соціально доцільні дії [2, с. 69].

Необхідно komponувати види робіт таким чином: емоційно-ціннісний, когнітивний, мотиваційно-діяльнісний. Емоційно-ціннісний компонент включає ставлення дитини до цінностей матеріальної культури, досвід користування з якими набуває в процесі діяльності. Когнітивний компонент пов'язаний із знаннями у сфері культури споживання, їх усвідомленням та розумінням необхідності в різних життєвих ситуаціях. Мотиваційно-діяльнісний в усвідомленні дії, завдяки яким дитина реалізує досвід культури споживання. Особливого значення в цьому зв'язку набуває бажання дотримуватися правил культури споживання та наслідувати їх у будь-яких обставинах.

Для дітей старшого дошкільного віку значущими ситуаціями використання матеріальних ресурсів можуть бути ситуації конструювання з підручного матеріалу. Ураховуючи доступність та привабливість конструювання для дітей, ситуації, що потребують розумного використання наявних ресурсів набувають особливого значення для результативності цієї роботи [1, с. 315]. Слушною ідеєю є модульна організація розвивального середовища для експериментування та творчого конструювання дітьми старшого дошкільного віку. Завдання з економії ресурсів, мінімальної утилізації відходів дитина ставить перед собою самостійно в комплексі загального творчого завдання. Краще за все задіяти різні форми роботи, а саме: інформаційно-аналітичні (опитування, тести, анкетування, інформаційні корзини, поштові скриньки), дозвіллі (свята, виставки), пізнавальні (КВК, «Ток-шоу», «Що? Де? Коли?» та інші), наочно інформаційні (інформаційно-ознайомлювальні – дні відкритих дверей, відеоролики про життя дошкільного закладу, виставки дитячих робіт, спільних із батьками робіт, використання сучасних технологій; інформаційно-просвітницькі – інформаційні стенди, папки-пересувки, тематичні виставки, міні-газети, бібліотеки з проблем сімейної педагогіки)

Пошук методів та прийомів формування основ культури споживання дитини здійснено в умовах тісної взаємодії з батьками вихованців. При цьому розглядається необхідність виховувати в дітей вміння зберігати потрібні речі для себе й для інших в умовах трудового виховання, приучення до порядку, виховання відповідальності за збереження речей. Важливості формування в дітей дошкільного віку елементарного економічного досвіду, який потім стане базою для подальшої успішної соціалізації та економічного виховання особистості [3, с.296].

Основним видом набуття елементарного економічного досвіду є гра. У зв'язку із цим завдання економічної освіти вирішується засобами ігрової

діяльності, ігрових прийомів, за допомогою яких закладаються основи економічного образу мислення в дитини дошкільного віку, пізнання нею власного «Я» у великому світі економічних цінностей. Існують певні вимоги до ігор економічної спрямованості. Серед них: дотримання поетапності впровадження ігор економічної спрямованості в навчально-виховний процес; обов'язкова термінологічна підтримка щодо ключових економічних понять; максимальна наближеність ігор до інтересів дітей; упровадження різних соціально-економічних ролей та оцінка ситуації з різних позицій тощо[4, с.320].

Умови, які забезпечують успішне засвоєння елементарних економічних знань наступні:

- 1) системно-діяльнісний підхід;
- 2) побудова педагогічного процесу на основі спеціально розробленої системи, яка поєднує мету, зміст, форми та методи навчання на засадах взаємодії за типом педагог – дитина – батьки;
- 3) створення економічної предметно-просторової розвивальної середовища;
- 4) технологія навчання дітей елементарним економічним знанням на етапах (емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-ігровий).

Також існують критерії, які визначають рівень знань дітей, є обізнаність (точність, повнота, об'єм, розмірність), усвідомленість (упевненість, логічність), дієвість (активність), умілість (використання отриманих знань в ігровій діяльності) [3, с. 235].

Таким чином, економічна освіта сприяє розвитку економічного мислення та формуванню економічної культури, яка поєднує економічні знання та навички, що сприяють формуванню економічно значущих якостей особистості. Важливими умовами успішного формування елементарних економічних знань у дошкільників вважаються встановлення взаємодії за типом «педагог – дитина – батьки» та відповідну технологію, яка сприяє навчанню дітей елементарних економічних знань [5, с. 125].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, економічне виховання дітей дошкільного віку включає три взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти, а саме: когнітивний, моральний, діяльнісний. Перший із них зорієнтовано на забезпечення дітей елементарними економічними знаннями та усвідомлення їхньої цінності. Моральний компонент передбачає формування ціннісних уявлень про працю, природу, родину, внутрішніх мотивів до дії, переконань, розвиток моральних якостей (працелюбність, відповідальність тощо). Діяльнісний (виконання завдань в ігровій формі, рішення ситуацій, виконання практичної роботи). Подальшого вивчення потребують питання впровадження методики формування економічного виховання дітей старшого дошкільного віку до основ культури споживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. *Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи*. К. : Вид. Дім «Слово», 2008. 256 с.

2. Григоренко Г. *Виховуємо раціонального споживача*. Дошкільне виховання. 2012. № 1. С. 16 – 19.
3. Демченко О. *Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи* : монографія. К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. 416 с.
4. Іванчук С. *До проблеми визначення методологічних основ виховання культури споживання у дітей старшого дошкільного віку*. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного пед. університету імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Випуск № 48. 320 с.
5. Пашин В. С. *Людина та її потреби*: навчальний посібник. СПб.: Академія, 2014. 507 с.

**Тетяна Кошель,
Євдокія Харькова**
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ С.Ф.РУСОВОЇ НА МОРАЛЬНЕ СТАНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Опрацьовано наукову психолого-педагогічну літературу з дослідження; визначено педагогічні ідеї організації моральності та морального виховання дошкільників у працях С. Русової та з'ясовано їх актуальність та можливість використання у системі сучасної дошкільної освіти.

***Ключові слова:** моральні якості; моральні цінності; моральне виховання; моральна звичка, естетичне виховання.*

Постановка проблеми. Нині система освіти висуває щоразу посилену увагу як науковців, так і педагогів до питань морального виховання особистості дитини. Сучасний технократизм, бездуховність, аморальність відбиваються на дітях і стоять на заваді формуванню у дошкільників духовного збагачення. Актуальність цієї проблеми є беззаперечною і це висвітлюється у державних документах, а саме у Законі України «Про дошкільну освіту», Конвенції про права дитини,

Базовому компоненті дошкільної освіти, які визначають мету, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування системи дошкільної освіти. Так, як сьогодні в державі визнано дошкільну освіту фундаментально базовою, то вихідною ланкою є дошкільне виховання дітей. Основним завданням дошкільної освіти є виховання високих моральних якостей майбутніх громадян, формування моральних цінностей, збагачення культурного потенціалу українського народу, його традицій та оволодіння цінностями світової культури. Однією із вагомих місць та серед історичних постатей у сфері дошкільної освіти займає вітчизняний педагог С. Русова. Тому ми звернулися до її праць, адже її просвітницька і педагогічна діяльність саме стояли біля витоків суспільного дошкільного виховання в Україні, котра піднімала проблеми національного та морального становлення юні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика моральності, морального виховання дошкільників за С. Русовою висвітлюється у сучасних педагогічних працях таких науковців: І. Бега, А. Богуш, О. Кононко, Г. Кошелівської, Г. Лаврентьєв, С. Ладивір, Л. Лохвицька, Р. Павелків та ін., у діяльності яких органічно поєднуються педагогіка і психологія, що і забезпечує перспективу їх функціонування і спрямована на духовне примноження особистості дошкільника. У працях науковців аналізується роль педагогічної спадщини С. Русової та її значення для методики освітнього процесу у ЗДО.

Мета статті: визначити педагогічні ідеї організації моральності та морального виховання дошкільників у працях С. Русової

Виклад основного матеріалу. На становлення моральності дошкільника, на думку С. Русової, впливають такі виховні напрями: соціальне, морально-соціальне, національне, естетичне, інтелектуальне, релігійне, духовно-релігійне, національно-патріотичне.

Моральне виховання – це процес набуття норм, правил моралі, етикету, вироблення моральної свідомості та поведінки дітей, формування моральної культури в цілому. Метою морального виховання за С. Русовою є формування у дитини позитивних здібностей та усунення негативних нахилів. Відповідно до цього окрім індивідуальності дитини потрібно зважати на еволюцію її здібностей. А цьому може допомогти справжній педагог. Тому впливовим фактором є особа педагога – щира його вдача, широка освіченість, стриманість, гуманність.

На переконання С. Русової, моральне виховання найкраще здійснюється у соціальній атмосфері. Соціальний інстинкт прокидається у дітей не відразу, спочатку лише у формі почуття симпатії до найближчих осіб – матері, батька, няні, а згодом проявляється у потребі ласки, турботи, тепла від близьких. Соціальний інстинкт проявляється у вмінні переймати настрої свого оточення – близьких, рідних, знайомих, якщо вони життєрадісні, веселі, то і дитина, поглинає їх, а коли вона бачить у матері зажурений вигляд або сльози в очах, відповідно вона сумує. А це впливає на загальний стан, емоційне тло дитини, тому потрібно чим по-більше створювати радісних миттєвостей у їхньому житті [3].

З чотирьох років формується міцна індивідуальність, дитина вже не задовольняється похвалою чи осудом тільки батьків, а вже шукає співчуття в однолітків у спільних з ними іграх. З цього часу починає зароджуватися морально-соціальне виховання дитини й розвиваються соціальні доброчинності – почуття обов'язку й дух дисципліни. С. Русова зазначає, що моральне виховання на соціальному ґрунті починається зі елементарної слухняності, готовності виконувати розпорядження та підтримувати відповідні закони та правила, і цей закон має бути встановлений не лише авторитетом педагога, а й на спільній нараді обговорюваній разом із дітьми. Закон має ілюструватися на плакатах, малюнках, а також висвітлюватися в оповіданнях педагога [2].

На думку, С. Русової, не слід встановлювати по декілька законів одразу. Після вивчення одного закону, слід подавати інший, але не заангажовувати. Ці закони мають бути єдиними і обов'язковими для всіх і користуватися

пошаною [4].

С. Русова зазначала і іншу думку, соціально впливає на моральне виховання – соціальна думка, соціальна похвала чи осуд. Вихователь повинен розвинути почуття добра у дітей, шляхом відповідних вчинків, власною поведінкою, для того, щоб склалася спільна думка, яка заслуговує похвали або осуду. Педагог пропонувала часто звертатися до колективної критики окремих дітей, аналізувати як свої, так і чужі вчинки, постійно нагадуючи, що на суворий осуд чужої поведінки ніхто не має абсолютного права. Вихователь має привчати дітей до розуміння, що необхідно допомагати один одному, і допомагати перебороти злі наміри. Таким чином товариство стане справді виховуючим соціальним осередком, більш міцним і життєвим, ніж лише один авторитет вихователя. Тому, С. Русова робить висновок, що для морального виховання дошкільний вік є основою, ґрунтом, на якому закладається підвалина людини – її моральної особистості, громадянської вартості. Цьому сприяють гра, праця, літературно-мистецькі враження й атмосфера спільного товариського життя, де немає місця ні брехні, ні злоби [6].

Для становлення моральності, на думку С. Русової, слід сформувати, передусім, характер дитини. І така думка проходить крізь весь життєвий та педагогічний досвід педагога. Вона підкреслювала, що людину ми найбільш цінуємо не за її знання, а за її характер, адже він займає вагомий чинник у взаєминах між людьми, дає змогу досягнути вищі моральні блага. Відповідно для його формування необхідним є вироблення певних звичок, які набуває дитина змалку, звісно і такий у неї виробляється характер. Без звичок неможливе виховання, і чим вони регулярніше закладаються, тим краще урегульовується поведінка дитини. Виховання має розвивати у дитини індивідуальні здібності, щоб розвинути незалежний характер [4]. А навчання є керманічем формування характеру, розвиваючи увагу, розум, викликаючи постійно власну ініціативу, даючи дитині цікаві праці, які вимагають від неї самостійності. Головне – викликати активність, перемогти інертність духовних сил дитини. Все навчання має викликати власне зусилля, щоб досягнути поставлену мету. Для того, щоб привчити дитину до моральності, слід навчити її обмірковувати свої та чужі вчинки, використовувати кожний випадок боротьби між злом і добром, давати дитині змогу у різних обставинах життя виявити свою мужність, сформувати добре серце і правдиву поведінку, і підтримувати у дитини віру в саму себе [1].

Для морального становлення дошкільника велике значення мають дитячі твори, а саме оповідання, в яких безпосередньо закладено гуманний зміст. Оповідання, казки просто входять у душу, а гарне оповідання є найкращим засобом увійти до серця дитини. Змістовне переказування

дитячого оповідання не потребує моралізування, у ньому чітко прослідковуються життєві лінії, які безпосередньо впливають на моральні почуття дітей. Лише вихователю слід підібрати гарні, влучні, гуманні оповідання, що відповідатимуть словнику дитини, формі, виразам, змісту і морально-етичній сугестії. С. Русова відзначала, що дитині властиві особливі переживання, які мають вплив на формування моральних почуттів: добра – зла, правди – неправди, які кожна дитина має в собі виробити. Адже не усвідомивши та не відчувши власного розуміння, що таке добро, вона не зможе бути завжди чесною зі собою [5].

С. Русова забороняла методи покарання або погрози до дітей, натомість пропонувала любити дитину і заслужити її любов – це головне підґрунтя для виховання особистості дитини. Натомість відзначала, що особливе значення відіграють дитячі свята, коли діти виконують спільні завдання, запалені однією ідеєю про письменника чи важливу подію [3]. У сфері морального розвитку педагог пропонувала створення спеціальних гуртків для самовиховання, самодисциплінування дітей у напрямі добра і опанування своїх емоцій. Вона вважала, що керівниці закладів дошкільної освіти мають мати відповідну підготовку, широкі знання щодо прищеплення дітям соціальних і моральних ідеалів.

С. Русова поєднювала не лише моральне з соціальним, а й з естетичним вихованням. Вона зазначала, що коли дитину оточує краса, для неї цілком зрозуміла і приваблива, вона впливає на її настрій, схиляє до доброї поведінки. За поглядами С. Русової, дитяча кімната повинна бути обов'язково чистою, помальованою у білий колір, на підвіконниках мають прикрашати вазонки з квітами, на окремому столику стояти акваріум з усякими рибками, гарними водоростями, на стінах портрети письменників, обрамлені вишиваними біленькими рушниками, віночки з живих або паперових квітів тощо. Для дітей педагог пропонувала біленькі стільці й столики, впорядкована шафа з іграшками, а самі діти чисті та охайні, у красивих фартушках.

Отже, як бачимо, С. Русова відстоювала думку, що чистота – це перша моральна звичка дитини, яка повинна бути обов'язково присутньою у кожному закладі для дошкільників.

Наступним джерелом естетичного впливу на дитину відіграє природа в усій її непереможній красі, а саме у: квітках, метеликах, співі пташок, кольорах зірок, грі світла на воді, красі дерев та листочків, далеких краєвидів. На усі ці речі повинна бути звернена увага дітей, де вони повинні переживати красу природи за всякої доби року та розвивати до неї почуття, а згодом вона стане утіхою для них на усе життя. Для ознайомлення із природою вихователь повинен надавати увагу таким формам і методам морального виховання дітей: прогулянкам, екскурсіям, спостереженню за явищами природи, за сходом та заходом сонця, місяцем, зоряним небом, хмарами, веселкою, бурями тощо. Спостереження дітей за природними явищами підносить дух, скеровує дітей до чогось вищого, і об'єднує усіх у

спільні почуття. Однією з умов природної краси є чистота навколо дитини, від чого складається загально-моральна атмосфера [6].

Отже, естетичний розвиток завжди пов'язаний з моральним. Реалізацію морально-естетичного виховання поєднувала із розумовим розвитком. Вплив на морально-розумове виховання мають дитяча література, а саме оповідання, вірші та впливаючі від них естетичні враження. Вона зазначала, що дитина за своєю суттю естетична і дуже рано у неї виникає захоплення красою. Особливий акцент педагог робила на морально-інтелектуальному вихованні дітей.

С. Русова описує, що інтелектуальному та моральному розвитку дитини сприяють такі звички у: задоволенні своїх потреб, порядку, відповідальності, товаришуванні, спостереженні, прояві духу ініціативи у праці і іграх, виявленні ініціативи до ручної праці, малюнку, акварелях, ритмічних рухах, умінні орієнтуватися у житті, гострому слуху й зору, зосереджуванні думок, вмінні помовчати, щоб зібратися з думками.

Отже, завдяки процесу виховання у закладах дошкілля можна викликати у дітей такі моральні, інтелектуальні й соціальні добродієвності та культурні звички, а саме: охайність – мати чисті руки, зуби, обличчя, нігті, одяг; самостриманість – у їжі, питві, праці, емоціях; мужність – для власного забезпечення від усіляких небезпек; пошана – до товаришів, їхніх потреб, уміння поступитися ради них своїми власними інтересами; самопоміч – звичка не чекати чужої допомоги, коли можеш сам собі дати раду; терпеливість – це вміння викликати у дітей цікавість до розпочатої роботи, для того, щоб дитина могла завжди розпочати роботу доводити до кінця.

Усі ці риси слід прищепити ще з раннього віку, щоб уникнути можливості негативних рис – брехливості, поверховості, нетерпеливості і інше, що перешкоджають людині стати корисним громадянином і приємним товаришем. І усі ці звички виробляються починаючи з ЗДО, цілим укладом життя, під час праці і інших занять. Діти повинні слухати свого керівника з пошани до нього, а не зі страху. Між ними повинні панувати щирі й сердешні взаємини так, щоби дитина могла своєму керівникові довірити всі свої таємниці – радощі й горе. Між дітьми та педагогом повинні встановитися приятні і відверті відношення. Діти повинні вірити своєму педагогу й бути певними, що вимоги до нього є справедливими і скеровані лише до добра. Ці вимоги мають бути чітко продуманими, а не занадто суворими й переважно такими, щоб діти їх могли виконати [3].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, слід відзначити, потужність та глобальність поглядів С. Русової на моральне виховання дітей, їх глибоко духовну сутність, зосередженість на широкому спектрі дотичних виховних напрямів: соціальному, морально-соціальному, національному, естетичному, інтелектуальному, релігійному, духовно-релігійному, національно-патріотичному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуаш Л. Софія Русова – апостол Правди і Науки. *Дошкільне виховання*. 2001. № 2. С. 10-11.

2. Губко О.Т. Формування національної свідомості юнацтва у світлі ідей Софії Русової. *Рідна школа*. 2002. №1. С. 3-15.
3. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта: Наук.-метод. посіб. ред. К., 2008. 196 с.
4. Русова С. Про освіту та виховання. Історія в школах України. 2000. № 3. С. 47.
5. Русова Софія. Дошкільне виховання. Вибрані педагогічні твори. К.: Освіта, 2006. С. 34-184.
6. Січкара А. Софія Русова і Ксенія Маєвська: ідеї діяльнісного підходу до морального виховання. Дошкільне виховання. 2012. №12. С. 10-12

Валерія Кравченко

*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОКРЕМИХ ЕЛЕМЕНТІВ РОЗУМОВОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

У статті на основі визначення сутності та змісту поняття «розумова культура» з'ясовано можливості дидактичної гри у формуванні окремих елементів розумової культури у дітей молодшого шкільного віку.

***Ключові слова:** розумове виховання, розумова культура, елементи розумової культури, молодший школяр, дидактична гра.*

Постановка проблеми. Актуальною, суспільно значущою проблемою освіти на сучасному етапі її розвитку є формування у дітей молодшого шкільного віку розумової культури в цілому та окремих її елементів, що забезпечує не лише загальний інтелектуальний розвиток особистості, а й формування в неї низки життєвих компетенцій. У початкових класах, за концепцією Нової української школи, дієвим засобом мотивації учнів до пізнавальної активності, формування у них системи знань, виявлення їхнього творчого потенціалу виступає гра, зокрема й дидактична.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ініціаторами врахування вимог культурологічного підходу в освіті виступали **М. Скаткін, І. Лернер, В. Краєвський**. Розкривали зміст поняття «розумова культура» та окремих її елементів П. Гальперін, Ф. Гоноболіна, В. Паламарчук та ін. Особливості формування розумової культури, зокрема й у молодших школярів, вивчали В. Сухомлинський, О. Савченко, І. Мануїлова та ін..

Гру та її види досліджували Д. Ельконін, Л. Виготський, специфіку її застосування в педагогічному процесі – Л. Артемова, О. Газман, Р. Жуковська, Н. Кудикіна, Д. Менджерницька, Н. Михайленко та ін. Характеристика процесу формування окремих елементів розумової культури молодших школярів засобами дидактичної гри в науковій літературі висвітлена недостатньо, що й зумовило мету цієї статті.

Мета статті. Виявити особливості формування окремих елементів розумової культури у дітей молодшого шкільного віку засобами дидактичної гри.

Виклад основного матеріалу. Метою повної загальної середньої освіти, за Концепцією Нової української школи, виступає «різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка (...) здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації» [6, с. 10]. Формування вищевказаних компетенцій та компетентностей і є свідченням високого рівня розвитку розумової культури особистості.

Таку ж спрямованість початкової освіти простежуємо в Державному стандарті початкової освіти, в якому зазначено, що «метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [3, с. 2]. Зміст стандарту підтверджує потребу формування у дітей молодшого шкільного віку окремих елементів розумової культури.

Розумова культура є результатом розумового виховання і свідчить про розвинені розумові сили і мислення, виявляється, як наголошує Л. Виготський, в інтересі до роботи з книгою, здатності «здійснювати саморегуляцію інтелектуальної діяльності» [2, с. 44]. І. Марушенко визначає розумову культуру як інтегральне утворення, що «має складну структуру», яка є сукупністю «таких компонентів: цільового, мотиваційного, змістового та організаційного» [5, с. 53].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що розумова культура є важливим складником всебічного розвитку особистості, виступає важливим показником її інтелектуального та творчого розвитку. Формування розумової культури молодших школярів – цілеспрямована діяльність педагогів, що має на меті не лише розвиток інтелектуальних здібностей, мислення дітей, а й розвиток їхньої пізнавальної активності, виявлення творчого потенціалу, прищеплення їм культури розумової праці. Одним із завдань цього процесу є формування у дітей низки компетенцій не лише для подальшого навчання, а й для застосування їх у повсякденному житті, зокрема і для саморозвитку та самоосвіти.

Розумова культура учнів початкової школи позначає рівень володіння ними пізнавальною діяльністю, яка починається з пізнавальної активності. Пізнавальна активність, на думку В. Лозової, – це «риса особистості, що виявляється в її ставленні до пізнавальної діяльності, яка передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також знаходить вияв у якості пізнавальної діяльності» [4, с. 72]. Сучасні науковці наголошують на тому, що на основі пізнавальної активності відбувається розвиток інтелектуальних сил та формування наукового світогляду школярів. Науковий світогляд виступає важливим елементом розумової культури особистості і є показником високого

рівня її розвитку. Жодна якість розуму чи інтелектуальні сили не можуть бути сформовані та розвинуті без певного обсягу систематизованих знань та чуттєвого досвіду.

Важливим елементом розумової культури, зокрема й у дітей молодшого шкільного віку, є володіння розумовими операціями, такими як аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення тощо. Розвиток розумових операцій, як підкреслює В. Лозова, «сприяє кращому засвоєнню інформації, вмінню працювати з різними інформаційними джерелами, виділяти основне та другорядне, піддавати критиці певні положення». «Уміння здійснювати аналіз, синтез, порівняння і класифікацію, – пише дослідниця, – дозволяють зробити висновки, оцінити, прийняти рішення, визначити належність явища чи предмета до певного класу тощо» [4, с. 24]. Відповідно, у процесі навчання молодших школярів повинен відбуватись розвиток мислення та інших психічних процесів, що сприятиме їх оволодінню розумовими операціями.

Освітня робота з учнями початкових класів реалізується у різних видах діяльності, а саме в навчальній, ігровій та трудовій. Л. Виготський зазначав, що гра для молодшого школяра є природною діяльністю. Не випадково за Концепцією Нової української школи навчання в початковій школі має бути «організовано через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами» [6, с. 20]. Використання ігор на уроках, як нагадує В. Букатов, дає змогу учням не лише накопичити певний фонд знань та вмінь у цікавій та простій для них формі, а й розвинути їхню пізнавальну сферу, розширити коло навчальних навичок, розкрити їхній творчий потенціал тощо [1, с. 38].

На розвивальний ефект ігрової діяльності та її важливість для розумового розвитку молодших школярів звертав увагу і В. Сухомлинський. Він писав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ» [7, с. 193]. На думку видатного педагога, особливу цінність для організації освітнього процесу в початковій школі має дидактична гра, яка дає змогу школярам з цікавістю відкривати для себе незнаний світ нових речей, урізноманітнювати свою навчальну діяльність.

Дидактична гра може вважатись одним з основних методів формування розумової культури у молодших школярів. Дидактична гра як метод навчання спрямована на формування у дітей пізнавального інтересу, потреби у вивченні нового, розвитку пізнавальних умінь і навичок. Вона, що підтверджує й аналіз праць Н. Кудикіної, О. Савченко, виступає поштовхом для виникнення у молодших школярів бажання вчитися і пізнавати навколишній світ. Гра приносить у навчальну діяльність молодших школярів інтерес, підтримує їхню допитливість.

З метою визначення рівня сформованості окремих елементів розумової культури молодших школярів нами на базі Кіровоградського НВК №26 було організовано проведення констатувального експерименту. До експерименту було залучено учнів 2 класу. З метою дослідження рівнів сформованості

окремих елементів розумової культури у молодших школярів нами були використані спостереження за навчальною діяльністю учнів та тестування. У ході експерименту ми звернули особливу увагу на спроможність учнів початкових класів до здійснення таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, логічний умовивід.

Результати дослідження показали, що в більшості дітей превалює середній рівень сформованості таких елементів розумової культури, як здатність до аналізу, порівняння, узагальнення, та низький рівень спроможності до синтезу, класифікації. Ці результати засвідчують, що вчителю необхідно звертати увагу на розвиток цих елементів розумової культури у дітей молодшого шкільного віку і відповідно до цього добирати низку дидактичних ігор та ігрових прийомів, спрямованих на їх удосконалення. На основі цих даних вчитель може добирати дидактичні ігри, що спрямовані на розвиток пізнавальної активності, уваги, мислення, спроможності до певних розумових операцій, пізнавальних інтересів, творчих здібностей тощо.

Отже, гра, зокрема й дидактична, виступає не лише цікавою та звичною для дітей молодшого шкільного віку діяльністю, а й актуальним засобом їх навчання, виховання та розвитку. Гра, за майстерного її застосування вчителем, може виступати одним з основних засобів формування розумової культури у молодших школярів та розвитку окремих її елементів: забезпечити пізнавальну активність, розширити коло пізнавальних інтересів, сприяти формуванню наукового світогляду, розвивати дослідницькі уміння, формувати певні розумові якості особистості, удосконалювати критичне, творче мислення, зменшити ймовірність появи втоми або нудьги, забезпечити якісний відпочинок у процесі навчання тощо.

Висновок і перспективи дослідження. Формування розумової культури у молодших школярів виступає запорукою їхнього всебічного та творчого розвитку. Зміни в організації освітнього процесу в початковій ланці освіти вимагають від вчителя початкових класів удосконалення майстерності формування окремих елементів розумової культури учнів засобами гри, зокрема й дидактичної.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо у визначенні умов забезпечення наступності в роботі закладу дошкільної освіти та початкової школи для ефективної організації розумового розвитку і формування окремих елементів розумової культури у дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Букатов В. Педагогічні таїнства дидактичних ігор. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2004. 128 с.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва : Педагогика-Пресс, 1999. 536 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Сайт Верховної Ради України*. Київ : «Початкова освіта», 2019. 46 с. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>. (дата звернення : 05.04.2021 р.).
4. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харків: «ОВС», 2000. 164 с.

5. Марушенко І. Розумова діяльність – основа процесу формування культури мислення молодшого школяра. *Початкова школа*. 2008. № 7. С. 53-57.
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bıbık. Kyıv : TOB «Vıdavnychyı dım «Plyadyı», 2017. 206 s.
7. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві. *Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т.* Київ : Рад. школа, 1977. Т. 2. С. 670 с.

**Оксана Кравченко,
Лариса Пушкар**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

СУТНІСНІ ТА ЗМІСТОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Статтю присвячено дослідженню сутності поняття «культура»; окреслено основні змістові аспекти музично-естетичної культури як частини загальної духовної культури дітей дошкільного віку.

Ключові слова: культура, музично-естетична культура, музично-естетичне виховання, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства помітні істотні зміни у сфері духовного життя особистості. У педагогічній освіті недостатньо уваги приділяється реалізації особистісно орієнтованого виховання дітей, що позначається на переорієнтації культурних цінностей українського народу, перевазі матеріальних цінностей над духовними. Особливого вирішення потребує проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку, формування у них загальнолюдських цінностей: моральних, духовних, на що вказується у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття). Підґрунтям для інтелектуальної, творчої активності є естетичне ставлення до дійсності взагалі й до мистецтва зокрема [4].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку музично-естетичної культури дітей старшого дошкільного віку розглядалася педагогами і науковцями в різних аспектах. Питанню естетичного виховання (зокрема засобами музики) приділялась велика увага ще у давніх цивілізаціях та античному світі (зокрема, філософами та мислителями Аристотелем, Конфуцієм, Піфагором, Платоном, Сократом та ін.). Теоретичні основи розвитку музично-естетичної культури на різних етапах дитинства, відобразилися у провідних ідеях вітчизняних і зарубіжних учених та педагогів сучасності. Так, підґрунтя уявлень про значення музики в релігійному, етичному, естетичному, емоційному, інтелектуальному, патріотичному вихованні були закладені й розвинені Б. Асаф'євим, Е. Жак-Далькрозом, Д. Кабалевським, З. Кодаєм, Я. Коменським, М. Лисенком, М. Леонтовичем, К. Орфом, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковородою, В. Сухомлинським, К. Ушинським. Колективні пошуки нової парадигми

естетичного розвитку дітей розглядалися видатними педагогами С. Русовою, Л. Шлегер, М. Свенцькою, Г. Суровцевою та ін. Аналіз сутності, змісту, мети, завдань естетичного виховання знайшли своє відображення в роботах Н. Ветлугіної, Н. Сакуліної, О. Рудницької, О. Фльоріної.

Мета статті полягає у дослідженні сутності поняття «музично-естетична культура» дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Естетичні цінності і мистецтво займають важливе місце у структурі духовних цінностей особистості, які сприяють формуванню художньо-естетичної культури дитини, створюючи образи естетичної та художньої картини світу. Художньо-естетична культура проявляється у таких видах творчої діяльності: образотворчій, літературній, музичній. Як зазначає науковець А. Богуш, «усім різновидам художньої діяльності притаманне естетичне, художнє начало – здійснювана в певній формі «творчість за законами краси», що приносить людині високу духовну насолоду» [2, с. 39].

Сьогодні не можна забувати про велику естетичну цінність мистецтва, адже особистість формується саме у процесі сприймання і осмислення, усвідомлення і творчої перебудови творів мистецтва. Науковець Н. Ветлугіна вказувала на особливу роль мистецтва у вихованні дітей дошкільного віку, зазначаючи, що « не можна навчити дитину правді, добру без формування у неї понять про «красиве» і «некрасиве», не можна навчити її прагнути до захисту правди, добра, не сформувавши її емоційний протест проти зла і неправди» [11, с. 19].

Мистецтво, в усіх різновидах відіграє особливу роль на ранньому етапі виховання дитини, оскільки вона в дошкільному віці робить перші кроки в пізнанні та сприйманні навколишнього світу. І саме такому виду мистецтва, як музика, надається пріоритет у залученні дитини до світу прекрасного у закладах дошкільної освіти. Музика як вид мистецтва лежить в основі естетичного розвитку дітей будь-якого віку, що визначається її специфікою, емоційно-образним характером сприйняття, специфікою вікових особливостей, зокрема у використанні форм і засобів впливу [7]. На нашу думку, введення дитини в світ гармонії і краси є важливим завданням музично-естетичного виховання, яке повинно здійснюватися не тільки на заняттях з музики, а в усьому навчально-виховному процесі в закладах дошкільної освіти.

У створенні системи естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами мистецтва сучасними науковцями були використані дослідження психологів Л. Виготського, О. Запорожця, О. Леонтєва, В. Теплова. Так, Л. Виготський виділяє мистецтво як найважливіше осереддя всіх біологічних і соціальних процесів особистості в суспільстві, спосіб зрівноваження людини зі світом у найбільш критичні і відповідальні моменти життя [9]. У психологічних працях В. Медушевського, С. Науменка, Г. Тарасова, Г. Ципіна музична культура розглядається з погляду сприймання, розвитку музичних здібностей, художньо-образного мислення,

пам'яті, інтересу до музики. У їх численних працях порушуються питання цілісного аналізу емоційно-образного змісту твору, естетико-психологічних особливостей слухання музики окремих композиторів, спрямованості форми музичного твору на слухача.

Розвиток музично-естетичної культури знаходить своє відображення і в чинних освітніх програмах. У змісті програм «Малятко», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Я у світі» важливу роль відведено формуванню художніх першооснов. Базовий компонент дошкільної освіти включає види художньої творчості, які сприяють розвитку естетичної культури дошкільника: літературу, музику, образотворче мистецтво [1].

В історії культурології існують різноманітні концепції визначення сутності культури, яка розповсюджується на різні наукові галузі, серед яких чинне місце належить музично-естетичній культурі. Загальновідомо, що поняття «культура» походить від латинського слова *culture* (догляд, розвиток, освіта, виховання.). Цицерон розглядав культуру як обробку та удосконалення душ, що передбачало «культивування» людини з усіма її здібностями. До цього поняття входило все, що набувалося людиною в процесі навчання і виховання. В міру того як людина ставала об'єктом освітнього впливу, вона потрапляла у сферу культури.

На думку великого дидакта В. Оконя, визначень культури існує стільки, скільки авторів про неї пишуть. За Л. Буєвою, В. Крисаченко поняття «культура» визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених і створюваних людьми в процесі суспільно-історичної практики, які характеризують досягнутий рівень суспільства» [6]. Базуючись на результатах досліджень культури науковцями А. Арнольдівим, Е. Баллером, В. Межуєвим, відзначаємо, що культуру вони визначають як процес творчої діяльності, в ході якої відбувається саморозвиток і самоствердження людини [7].

Д. Кабалевський, розглядав феномен музичної культури як частину загальної духовної культури особистості, провідний цільовий орієнтир загальної музичної освіти. На думку О. Лобової у «роботах російського педагога, з одного боку, зроблено рішучий крок на шляху ствердження особистісної музичної культури як пріоритету шкільної музичної освіти, а з іншого, – категорія музичної культури «балансує» між поняттями «музична грамотність» і «музична діяльність», так і не набувши чітко визначеного статусу та змісту» [8, с. 109].

Науковець О. Рудницька стверджує, що розвиток естетичної культури дитини дошкільного віку залежить від того, настільки гармонійно поєднується естетичне відношення до життя і мистецтва. Гармонійне поєднання розумового і фізичного розвитку, моральної чистоти і естетичного відношення до життя і мистецтва – є необхідною умовою формування особистості. Досягненню цієї високої мети сприяє правильна організація музичного виховання дітей, адже сприймання музики тісно пов'язане з розумовими процесами, так як потребує уваги, спостережливості, розуміння почутого [10].

Музично-естетична культура, на думку науковця Л. Горюнової, є частиною духовної культури особистості і формується в результаті діяльності: комунікативної, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, художньої і культури творчої [4]. У взаємодії різних видів музичної діяльності розглядали сутність музичної культури Д. Кабалевський, А. Катинене, О. Радинова, О. Ростовський. Слідом за більшістю педагогів-музикантів до основних видів діяльності на музичних заняттях А. Гелунова, В. Чиркіна відносять:

- співи;
- слухання та сприймання музики;
- інструментальне музикування;
- музично-ритмічні рухи;
- гра на дитячих музичних інструментах;
- розучування, виконання музичного твору [3, с.118].

Аналіз педагогічних джерел свідчить, що визначення поняття «музично-естетична культура», науковці трактують неоднозначно, розглядаючи її з позиції розвитку музичних здібностей і задатків; активізації здатності до емоційного сприймання і виконання музики; музично-естетичних уподобань і потреб у класичному й народному музичному мистецтві тощо. Інноваційні підходи до визначення сутності поняття знаходимо у працях Н. Ломакіної, Р. Тельчарової, які визначають музично-естетичну культуру як «інтегративну якість особистості, що виявляється у здатності дитини до духовного збагачення засобами музики» [8, с. 111].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, на основі аналізу досліджень щодо сутності музично-естетичної культури, з'ясовано, що цей феномен розглядається як складне інтегративне утворення, якому притаманні наступні функції: виступає носієм цінностей особистості і суспільства; пробуджує у дітей вміння і інтерес до створення краси в музичному мистецтві й навколишньому світі; сприяє естетичному пізнанню; формується в результаті різних видів творчої музичної діяльності.

Стаття не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми, перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні психолого-педагогічних особливостей формування музично-естетичної культури дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / наук. кер. А.М. Богуш. К. : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Богуш А.М., Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку: Монографія. Одеса, 2002.
3. Гелунова А.М. У світі музики. Розробки занять для дітей від 4-6 років / А.М.Гелунова, В.В.Чиркіна. – Харків: Основа, 2008. – 317 с.):
4. Горюнова Л. Актуальные проблемы теории и методики музыкального воспитания в школе / Научн. Ред. Л.В.Горюнова. – М., 1991. – 98
5. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К.: Наука, 1994. – 20 с.].
6. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: Навчальний посібник. – К., Заповіт, 1996, -- 352с

7. Кушка Я. Методика музичного виховання дітей: [навч. посіб. для вищих навч. закл. культури і мистецтв I-II рівнів акредитації] / Ярослав Степанович Кушка. - Вінниця: Нова Книга, 2007. - 216 с.
8. Лобова О. В. Генеза поняття «музична культура особистості» в контексті загальної музичної освіти. – Естетика і етика педагогічної дії. Збірник наукових праць. Випуск 13. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, відділ змісту та технологій навчання дорослих. – К., 2016 р. – 216 с.
9. Методика музичного виховання дошкільників: конспект лекцій / Ю. Г. Новгородська; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. - Ніжин, 2008. - 128 с.
10. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 248 с.
11. Терещенко О. П. Пізнання дитиною добра засобами мистецтва: Формування базових моральних цінностей у молодших дошкільників засобами мистецтва: Навч.-метод. посібн. до Базової прогн. розв. дитини дошк. віку «Я у Світі». – К.: Наш час; Х.: Ранок, 2010. – 79 с.

Оксана Курочкіна,

Ольга Шаповалова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)

Статтю присвячено аналізу змісту естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва у другій половині ХХ століття в Україні. Акцентується увага на важливості ознайомлення із художніми творами, формування в них аналітичних умінь та майстерності відображення задуманого у власній творчій діяльності.

Ключові слова: естетичне виховання, образотворче мистецтво, малювання, аналіз художніх робіт.

Постановка проблеми. Одним із важливих завдань, яке постає перед державою в умовах реформування освітньої системи є формування ціннісних орієнтацій та розвиток духовно-творчого потенціалу особистості. Значну роль у цьому процесі відіграє естетичне виховання підростаючого покоління, здійснення якого відбувається через ознайомлення з навколишнім середовищем та різними видами мистецтва. Необхідність модернізації змісту дошкільної освіти зумовлюється тенденціями розвитку суспільства та реформуванням галузі згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті, законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), «Базового компонента дошкільної освіти» (2021р.).

Проте слід зазначити, що особливе значення освітянами надається саме образотворчому мистецтву як одному із впливових засобів естетичного виховання, емоцій та почуттів, творчості, формування художнього смаку, активізації процесу пізнання, виховання позитивних рис характеру тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що протягом другої половини ХХ століття відбувався інтенсивний пошук шляхів ефективного впливу на процес естетичного розвитку дітей дошкільного віку.

Питаннями вдосконалення процесу ознайомлення та навчання дітей образотворчого мистецтва опікувалися такі провідні вітчизняні педагоги, як: М. Дубовик, Н. Дяченко, В. Захарова, Н. Кириченко, Р. Козакова, Т. Комарова, В. Котляр, Г. Підкурманна, Е. Пугачевська, Н. Сакуліна, Л. Сірченко.

Проте наукові розвідки щодо естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва у другій половині ХХ століття досліджено недосконало і потребує подальших наукових розробок.

Мета статті. Розкрити зміст естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва в педагогічній думці України другої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Засвоєння дітьми дошкільного віку елементарних знань про засоби виразності і технічні прийоми зображення, набуття ними графічних умінь та навичок вітчизняні педагоги рекомендували здійснювати у процесі ознайомлення їх із творами образотворчого мистецтва, а також навчання ліпки та різних видів аплікації, малювання, а саме: предметного, сюжетного та декоративного. При цьому одне з провідних місць вони відводили найскладнішому її виду – предметному малюванню як підготовчому етапу до сюжетного, творчого малювання. Педагоги наголошували, що воно сприяє поглибленню уявлень у дітей про розмаїття й естетичне багатство предметного світу, формуванню в них здатності до зорової оцінки зовнішніх ознак предметів. Ураховуючи зазначене, освітяни закликали до активного використання в процесі предметного малювання таких основних засобів відтворення, як: малювання з природи, з пам'яті та за уявленнями.

Так, малювання з природи вони розглядали як навчання дітей достатньо точній передачі контурів предмета, його просторового положення, пропорційного співвідношення частин і кольору. При цьому науковці наголошували, що особлива увага вихователів у цьому процесі має приділятися зіставленню ознак об'єкта з результатом його графічного відтворення й виправленню неточності [2].

Значну роль в оволодінні дітьми творчою діяльністю педагоги відводили малюванню з пам'яті, яке спрямоване на відтворення характерних зовнішніх ознак конкретного об'єкта з урахуванням його просторового положення в момент спостереження. Вони зазначали, що завдяки цьому виду діяльності відбуватиметься формування в дошкільників зорової пам'яті та збагачення їх уявленнями про ознаки предметів і явищ, на основі яких у них розвиватиметься образне мислення і творча уява.

Основною умовою імпровізацій у творчій композиції педагоги вважали сформованість у дітей умінь відтворювати узагальнені ознаки, характерні

для певного різновиду об'єктів в довільному просторовому положенні. З метою вирішення цих проблем освітяни наголошували на доцільності проведення з дошкільниками малювання за уявленням, під час якого створюються можливості вправлення в розміщенні об'єктів у тому просторовому положенні, що відповідає їхньому задуму. Водночас зауважували, що здійснення позитивного впливу предметного малювання на особистість дитини можливе лише за умови правильної організації цього виду діяльності.

У зв'язку з цим, особливої уваги, на їх думку, потребує добір об'єктів для розглядання і малювання дітьми, які повинні характеризуватися привабливістю, доступністю для сприймання і відтворення, наявністю естетичних достоїнств та сприяти розвитку здатності до зорової оцінки ознак.

Оскільки предметне малювання як різновид зображувальної діяльності вимагає від дошкільників визначення і відтворення того характерного, що відрізняє один об'єкт від іншого, тому формування відповідних умінь у дітей освітяни рекомендували здійснювати поступово, систематично та цілеспрямовано, розпочинаючи з раннього віку [1]. Перспективу для естетичного виховання дітей дошкільного віку педагоги вбачали і в сюжетному малюванні. Так, на думку Н. Кириченко, в сюжетному малюнку дитина творчо відображає все те, що справило на неї враження, викликало певні почуття [3].

Під час організації малювання за задумом вони рекомендували вихователям звертати увагу на створення умов для реалізації дітьми в малюнку своїх вражень та збереження самотності теми. Необхідною передумовою малювання на запропоновані теми педагоги вважали спостереження навколишнього життя та відчуття краси рідного краю.

З огляду на це педагоги зазначали, що у малюнках на задану тему діти дошкільного віку відтворюють образи такими, якими вони їх уявляють, а в малюнках до літературних творів так, як описав їх автор. Ураховуючи зазначене, вони наголошували, що основним завданням вихователя в цьому процесі має бути розвиток у дітей уявлень за змістом твору та реалізація художнього задуму на папері.

Значну увагу під час підготовки до сюжетного малювання педагоги рекомендували приділяти добору тем з навколишнього життя, літературних творів, ураховуючи при цьому придатність змісту твору до зображення його графічним способом. Акцентувалася увага педагогічної громадськості також і на необхідності навчання дітей декоративного малювання й аплікації та ознайомлення їх із традиціями національного мистецтва як важливої складової естетичного виховання особистості. Зокрема вони зазначали, що залучення дошкільників до українського народного декоративного мистецтва сприятиме вихованню в них почуття прекрасного, любові до рідного краю, природи, формуванню художнього смаку, розвитку їх творчих здібностей [5].

Основним завданням вихователя науковці вважали формування у дітей умінь визначати типовість мотиву, своєрідність орнаменту та встановлювати зв'язок його змісту з природою, побутом і життям народу. Наголошувалося, що традиційні мотиви художніх виробів, їх колорит, а інколи і композиція, є

доступними для відтворення дошкільниками в декоративному малюванні.

Педагоги зауважували, що процес ознайомлення дошкільників із різноманітними декоративними розписами недоречно обмежувати лише використанням виробів місцевих майстрів. Вони вважали за необхідне надавати дітям детальну інформацію щодо застосування декоративного розпису і в художній промисловості.

Отже, у процесі наукового пошуку нами було встановлено, що спонукання дотримуватися традицій народного мистецтва рідного краю вітчизняні педагоги вважали значущим чинником виховання в дітей любові до нього, поваги до праці умільців, навчання їх сприйманню і розумінню краси виробів.

Під час аналізу науково-педагогічних джерел було також з'ясовано, що особлива увага вітчизняних освітян зосереджувалася на дослідженні питань щодо необхідності навчання дошкільників розумінню мови мистецтва, тобто виразних засобів, які застосовує художник для втілення творчого задуму [4].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, метою змісту естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва вважалося не лише ознайомлення їх із художніми творами, а й формування в них аналітичних умінь та майстерності відображення задуманого у власній творчій діяльності. Саме за таких умов можливе забезпечення розвитку духовно-творчого потенціалу особистості. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми.

Перспективи подальших досліджень полягають у використанні цінних надбань дошкільної педагогіки другої половини ХХ століття і сприятиме збагаченню практики естетичного виховання і художнього навчання дітей у сучасних закладах дошкільної освіти, а саме: вивчення питання підготовки майбутніх фахівців до формування у старших дошкільників естетичного виховання до природи засобами пейзажного живопису; вивчення відмінностей естетичного виховання між дівчатками та хлопчиками; вивчення проблеми наступності між закладом дошкільної освіти та школою у вирішенні питань формування у дітей естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкіна Е.В. *Вчимося бачити прекрасне: Методичні рекомендації по ознайомленню дітей дошкільного віку з творами образотворчого мистецтва.* Київський міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. Б.Грінченка. 2-ге вид., К.: навч. посібники, 2017. 74 с.
2. Роганова М. В. *Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтва:* Дис. канд. пед. наук: 13.00.08. К., 2015. 225 с.
3. Савченко Н. С. *Підготовка вчителя до формування естетичних орієнтацій молодших школярів на цінності народного мистецтва (в умовах позакласної діяльності):* Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ. Держ. пед. ун-т імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2001. 20 с.
4. Кириченко Н.Т. *Сюжетне малювання в дитячому садку.* К.: Радянська школа, 2005. 112 с.

5. Якубенко В. В. *Учити, пізнавати, любити, берегти природу*. Дошкільне виховання. 2017. № 7. С.11.

Катерина Куш
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ КАЗКИ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто виховний потенціал українських казок в процесі виховання дітей дошкільного віку, визначено роль казок у вихованні дошкільників.

Ключові слова: казкотерапія, діти дошкільного віку, дошкільна освіта, казка.

Постановка проблеми. Одним з першочергових завдань сучасної дошкільної освіти є соціалізація дитини, забезпечення умов для набуття малюком важливих життєвих компетенцій, без яких неможливе повноцінне входження в суспільство, спілкування з оточуючими, успішне побудування власного життя. На цьому наголошує і Базовий компонент дошкільної освіти [1]. Донедавна вважалося, що головне – це надати дитині знання, а вона вже сама розбереться, що з ними робити, як застосовувати. Але виявилось, що ця система не працює на користь самим носіям знань, адже для того, щоб бути успішним, потрібен не лише пізнавальний інтелект, а й соціальний, тобто знання про влаштування суспільства, його закони, вміння практично застосувати все, чому навчився.

У дошкільні роки формуються психологічні механізми особистості, нові психологічні якості і форми поведінки, Я-концепція, система якостей, які забезпечують психологічну готовність дитини до школи, закладаються основи морального розвитку.

Особливе місце у вихованні дітей дошкільного віку належить засобам казки. Казка є джерелом високої моральності, згустком досвіду, філософією буття й передбачення. В. Сухомлинський розглядав це як ідеальний засіб формування молодшої душі, бо ж дитина в ній пізнає світ не тільки розумом, а й серцем і всім єством відгукується на почуте й прочитане, виявляє своє бачення добра та зла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість педагогів, славетних й менш відомих, визнають саме казку найбільш органічним та зрозумілим дитині «педагогічним інструментом», який може зробити простими найскладніші освітні завдання. На важливості казки у дитячому житті наголошували О. Запорожець, О. Поддьяков, В. Сухомлинський, Я. Корчак [4]. «Казка – це зернятко, з якого проростає емоційна оцінка дитиною життєвих явищ», – писав В. Сухомлинський [5, с. 97]. Різні аспекти щодо використання казки у виховній роботі з дітьми дошкільного віку набули висвітлення в працях Н. Гавриш, Д. Арановської-Дубовіс, О. Нікіфорової,

П. Якобсона (питання особливості сприймання казки дітьми); А. Бакуліної, С. Гагаріна, Т. Лаврентьевої, Т. Науменко, З. Некрасової, Н. Некрасової, Л. Стрелкової, Л. Фесюкової (виховання дітей дошкільного віку засобами казки); Н. Гавриш, В. Мухіної Г. Люблінської (особливості усної словесної творчості дошкільників); Н. Гавриш, Т. Зінкевич-Євстигнеєвої, К. Крутій, Л. Турова, Л. Фесюкової (використання творчих методів роботи з казкою).

Мета статті: розкрити роль українських казок у вихованні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Теперішнє суспільство, на жаль, забуло про призначення казки і її виховну роль у житті дитини. Сучасні батьки, які виросли в епоху технічного прогресу та комп'ютерних технологій, рідко читають і розповідають дітям казки, оскільки самі давно відірвані від цього життєдайного джерела народної мудрості. У казці все живе, одухотворене, усі живі істоти (а іноді й неживі) розмовляють. А це формує у світогляді дитини позитивне сприйняття тварин і рослин, співчуття до них, як до живих істот (дитина, ідентифікуючи себе з улюбленими персонажами, буде любити kota в чоботях, мишку в рукавичці, зайчика в хатці, подумки розмовляти з деревом). Під час прочитання казки діти переживають такі психоемоційні стани, які готують їх до реальних подій, котрі можуть потім трапитися в житті. Більшість казок, як правило, оптимістичні, адже добро в казці завжди перемагає зло [3, с. 40].

У казці можна знайти повний перелік людських проблем і образні способи їх розв'язання. Слухаючи казки в дитинстві, людина поповнює у підсвідомості банк життєвих ситуацій. Цей банк за необхідності може бути активізований, якщо ні – так і залишиться пасивним. Казка поєднує дорослого й дитину. Мова казки, звісно, зближує.

Діти зазвичай ототожнюють себе з головним позитивним героєм, тому й переймають його поведінку, ніби приміряючи її до своєї особистості. Саме тому казки можуть мати терапевтичний ефект щодо проблем у житті дитини. Нерідко дорослі розповідають казки своїм дітям, не надаючи особливого значення змісту. «Це ж лише казка...», - думаємо ми, дорослі. А казка – дієвий інструмент, що корегує дитячу поведінку, допомагає зрозуміти вчинки інших, побачити себе з боку інших людей, дітей. За допомогою казкотерапії батьки і діти можуть вирішувати й проблеми прищеплення правильних звичок (прибирати за собою, мити руки тощо), поважати інших, допомагати один одному. «Правильна» казка ефективніша, приємніша і корисніша для налагодження тісного контакту дорослого з дитиною, дитини з однолітком, ніж нагадування, зауваження та пояснення [3, с. 36].

Казка – це образне зображення життєвих реалій. Використання її у роботі з дошкільниками є надзвичайно ефективним. Найкращі результати можна спостерігати в роботі з дітьми, які найактивніше співпереживають казковим героям. Як відомо, у ранньому віці в дітей переважає правопівкульний тип мислення, орієнтований на цілісне образне мислення інформації, емоційно-чуттєве сприйняття світу. Тому важлива для дитини

інформація краще засвоюється через яскраві образи.

Виховний потенціал казок зумовлюється наявністю в її структурі таких характерних рис:

- відсутності прямого дидактизму в глибинному сенсі й моралі казки;
- універсалізму (абстрагованість місця і часу дії), що сприяє ідентифікації дитини з головним героєм і не створює перешкод для розвитку уяви дитини;
- образності, метафоричності форми викладу, що відповідає стилю мислення дошкільників;
- здатності активно діяти на емоційно-образний потенціал особистості (адже вигадані персонажі викликають реальні емоції і почуття), що дає дитині змогу переживати почуття, мало доступні у реальному житті;
- насиченості багаторівневою і багатогранною інформацією, яка постає невичерпним джерелом збагачення життєвого досвіду дитини завдяки репрезентації зразків життєвих проблем і способів їх ефективного розв'язання;
- відповідності дієвому характеру сприймання дитиною художніх творів;
- здатності задовольняти потреби дитини у самостійності, компетентності, активності, що сприяє формуванню в неї відповідних рис та особистісних якостей;
- відсутності жорсткої персоніфікації, гіперболізація окремих рис персонажів казки, що допомагає дитині ідентифікувати себе з їх позитивними представниками;
- відповідності змісту казки анімістичному способу світосприймання дошкільників, що деякою мірою сприяє подоланню надмірного дитячого егоцентризму, посилює розвиток здатності до емпатії, децентрації;
- відповідності природному для дошкільника оптимістичному світосприйняттю щасливого закінчення, що забезпечує відчуття психологічної захищеності, формування позитивного погляду на життя [3, с. 38-39].

Однак для належного використання казки як засобу виховання дітей дошкільного віку недостатньо простого визнання цього факту й окреслення провідних його можливостей. Значущість має добір методів опрацювання казки.

Зміст казки повинен відповідати віковим і психофізичним особливостям дитини. Різноманітні психологічні, педагогічні, культурологічні проблеми можна розв'язати, спираючись на моральні орієнтири, духовні цінності, особистісний потенціал дитини.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, для дитини казка – це його життя. Це різнокольоровий, рівнодійовий світ, де дитина є головним героєм, який протистоїть злу і допомагає добру. Казка готує дитину до

майбутнього життя в реальному світі та показує на прикладах подолання труднощів. Формує моральні якості, які залишаться з дитиною на все життя. Казкова алегорія, краса рідного слова зворушує дитину, пробуджує почуття власної гідності, посилює враження, утверджує моральні поняття про добро і зло, справедливість і несправедливість, красу і потворність. Сьогодні дитині для інтеграції у суспільство необхідно сформувати загальнолюдські норми моральності, виховати естетично, етично, що і є основними функціями виховного потенціалу казки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти від 12 січня 2021 року [Електронний ресурс].- Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення 21.01.2021)
2. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ. Либідь, 2003. 280 с.
3. Гаврилюк О. Художня література як засіб формування загальнолюдських цінностей. *Дошкільне виховання*. 2016. №5. С.36-42.
4. Запорожець О. В. Вибрані психологічні праці. В 2-х томах. Т. 1. Психологічний розвиток дитини. М.; Педагогіка.1986.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. шк., 1978. 263 с.

Оксана Лаврик

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ СПЕЦИФІКА В СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті розглянуто сутність мовленнєвої компетентності та сучасні педагогічні погляди щодо означеного феномену. З'ясовано специфіку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: компетентнісний підхід, мовленнєва компетентність, специфіка, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. ХІХ століття – це час глобальних викликів для людини та всіх сфер її діяльності, освіти зокрема. Наразі основним пріоритетним завданням в освіті є доступ будь-якої людини незалежно від кольору шкіри, гендерної рівності чи матеріального достатку до безперервного отримання знань, тобто формування протягом усього життя низки компетентностей, які потрібні сучасній людині в глобалізованому світі. Однією з найважливіших компетентностей, яка потрібна особистості, є мовленнєва. Її формування починається відразу після народження людини з подальшим вдосконаленням їх протягом життя. Тому в закладі дошкільної освіти має приділятися пильна увага мовленнєвому розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи сучасну наукову літературу, можна зробити висновок, що проблемі формування мовлен-

невої компетенції приділяли увагу такі педагоги як А. Богуш, А. Капська, О. Карпенко, Т. Ладиженська, Р. Мартинова, Л. Мацько, А. Михальська, О. Мурашов, Г. Сагач, Л. Скуратівський та ін. У контексті нашого дослідження викликає інтерес дисертаційне дослідження Н. Пахомової «Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі» [3].

Водночас, можемо констатувати дефіцит наукових досліджень щодо формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті полягає в з'ясуванні сутності мовленнєвої компетентності як педагогічної категорії та розкритті її специфіки в дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У сучасній освіті провідного значення набув компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключові, загальнопредметні і предметні компетентності.

Під компетентностями дошкільника педагоги під розуміють здатність особистості розв'язувати життєві ситуації. Заклад дошкільної освіти має реалізовувати збалансований навчально-виховний підхід, спрямований на розвиток дитини, підтримувати формування у неї елементарних життєвих компетентностей, а також формувати та покращувати фізичний, емоційний, соціально-моральний, художньо-естетичний та пізнавальний потенціал дошкільника [2, с.45].

Дошкільний вік – це віковий період 3-6 років, який поділяють на молодший вік (3-5 років) та старший – 5-6 років. Саме в цей вік крім фізіологічних змін відбуваються ряд інших новоутворень, які в подальшому впливають на розвиток та формування особистості, серед них – опанування елементарними правилами поведінки у суспільстві, коли дитина виходить за межі родини та починає налагоджувати відносини зі сторонніми людьми.

Серед факторів, які допоможуть у формуванні вищевказаних новоутворень дошкільника, особливе місце посідає мовленнєвий розвиток, адже саме він більшою мірою визначає комунікативний, інтелектуальний та загальнокультурний рівень дитини.

Пріоритетним завданням вихователя є активізація мовленнєвого розвитку дитини, адже цей процес повинен бути спрямований у потрібне русло та сприяти закріпленню у дитини мовленнєвої грамотності та культури. Кінцевим результатом роботи педагога є формування зв'язного мовлення дитини та підготовка дитини до школи з метою подальшого формування мовленнєвої компетентності особистості.

Мовленнєва компетентність – можливість людини формувати свої думки, враження, звернення тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою невербальних і вербальних засобів. Саме за допомогою ~~д~~опомоги мовлення і мови дитина вчиться пізнавати і взаємодіяти зі світом у всіх сферах своєї життєдіяльності. Компетенції, які об'єднуює мовленнєва компетентність, – фонетична, граматична, лексична,

монологічна та діалогічна [4, с.55].

У Базовому компоненті дошкільної освіти мовленнєвий розвиток дитини виділено в окрему освітню лінію. Саме цей напрям «Мовлення дитини» є одним з пріоритетних у випускника дошкільного закладу і показує рівень засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування в цілому, а також елементарних правил користування мовленням у різних видах своєї діяльності. Складовими змісту роботи з мовленнєвої компетентності старшого дошкільника за освітньою лінією «Мовлення дитини» є:

- звукова культура мовлення;
- граматична правильність мовлення (граматика);
- словникова робота (словник);
- зв'язне монологічне і діалогічне мовлення.

Зміст освітньої лінії «Мовлення дитини» ґрунтується на цілісному підході до формування мовленнєвої компетентності як одного із головних чинників і умови розвитку та становлення особистості старшого дошкільника. Тому при плануванні та проведенні мовленнєвих занять потрібно враховувати не менше 3 вищеназваних складових, чергуючи їх між собою [2, с.55].

У мовленнєвій компетентності старшого дошкільника виділяють такі компетенції:

- Фонетична компетенція полягає у правильній вимові всіх звуків та звукосполучень мови згідно з її орфоепічними нормами, а також добре розвинений фонематичний слух, що дозволяє поділяти фонемі; володіння інтонаційними засобами виразності мовлення такими як: сила голосу, логічні наголоси, темп).
- Граматична дозволяє неусвідомлено вживати граматичні форми мови згідно норм і законів граматики (число, рід, відмінок, клична форма тощо), чуття граматичної форми.
- Лексична компетенція відповідає за наявність запасу слів у межах певного вікового періоду, здібність до точного використання лексем, адекватне вживання образних виразів, прислів'їв, приказок, фразеологічних зворотів.
- Діамонологічна компетенція пер полягає в розумінні зв'язного тексту, вміння звертатись із запитаннями до співрозмовника та відповідати на подані питання, вміння розпочинати розмову та підтримувати її, а також складати різні види розповідей.
- Комунікативна компетенція – це остаточний результат сформованості мовленнєвої компетенції, коли на практиці дитина комплексно застосовує мовні і немовні засоби з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування.

Мовленнєву компетентність потрібно формувати в дітей вже з раннього віку, й основним завданням вихователів є мовленнєва підготовка малюка до школи, щоб він освоїв відповідні мовленнєві знання, навички та вміння, які будуть необхідні для спілкування [1, с.15].

Прийоми і зміст роботи з дітьми в цьому напрямі залежать від їхніх вікових особливостей. Наприклад, для дітей третього року життя важливим є використання різних режимно-побутових процесів, під час яких педагог, спілкуючись з малюками, повинен називати предмети, дії та їхні характеристики – «круглий м'яч», «повітряна кулька» тощо; потрібно навчити дітей супроводжувати свої дії мовленням – «Чищу зуби», «Читаю книжку»; навчити дітей звертатися до однолітків і дорослих із пропозиціями чи проханнями – «Давай подивимось мультфільм», «Давай пограємось іграшками», «Почитай, будь ласка, казку».

Мовленнєві завдання у роботі з дітьми старшого дошкільного віку значно ускладнюються. На п'ятому році життя уявлення дитини про діяльність людей, про навколишнє середовище значно розширюються, у дитини з'являються нові теми для спілкування з дорослими та однолітками, постає потреба погодити умови гри, скоординувати трудові дії. Тому основну увагу потрібно приділяти розвитку монологічного й діалогічного мовлення, формувати навички культури мовлення (привітатися, ввічливо звернутися, подякувати, попрощатися тощо) [2, с.35].

Діти шостого року життя повинні навчитись граматично правильно, чітко та виразно висловлювати свої думки. Вихователь повинен звертати особливу увагу на помилки в мовленні дітей під час повсякденного спілкування. Для дітей, які неправильно вживають граматичні форми, припускаються помилок у вимові звуків, проводять спеціальні ігри та вправи на їх виправлення. Для формування правильного темпу мовлення, закріплення вміння керувати силою голосу з дітьми вивчають лічилки та скоромовки. Особливої уваги потребує навчання дітей пояснювального описового мовлення. Словесні доручення є одними з найбільш ефективних прийомів при пояснювально-описовому мовленні (пояснити товаришу нову рухливу чи дидактичну гру, зміст малюнка, трудовий процес тощо).

Також формуванню мовленнєвої компетентності сприяє участь дітей в інсценуванні художніх творів, участь у театральних виставах тощо. Однією з умов удосконалення мовленнєвої компетентності та успішної підготовки дитини до школи дитини є заохочування щодо мовленнєвих досягнень, адже саме це буде підтримувати емоційний стан дитини та надавати впевненості старшому дошкільнику в своїх силах [2, с.25].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, мовленнєвий розвиток дитини є одним з головних інструментів, за допомогою якого малюк встановлює контакт з навколишнім середовищем та безпосередньо із суспільством. Під мовленнєвою компетентністю старшого дошкільника слід розуміти сукупність фонетичної, лексичної, граматичної, діамнологічної та комунікативної компетенцій.

Для сучасного світу характерна комп'ютеризація всіх сфер діяльності і, як наслідок, формування мовленнєвої компетентності дитини гальмується. Тому мета вихователя в дошкільному закладі – створення належних умов для повноцінного мовленнєвого розвитку дітей з використанням різних

методів, засобів та прийомів.

Шляхи вдосконалення освітніх технологій щодо розвитку вищеназваних компетенцій та пошук ефективних методів формування мовленнєвої компетентності дитини вважаємо перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко Т.М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ століття): автореф. дис. На здобуття ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 «Корекційна педагогіка». Луганськ, 2008. 20 с.
2. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: НМЦВО, 2003. 300 с.
3. Пахомова Н.Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03. К., 2006. 259 с.
4. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток. Тернопіль: Мандрівець, 2010. 152 с.

Дар'я Літуча,

Наталія Павлущенко

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ТЕАТРАЛЬНО-МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено сутність поняття «театрально-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку», зазначено основну мету впровадження театрально-мовленнєвої діяльності в закладах дошкільної освіти, розкрито специфіку використання театрально-мовленнєвої діяльності засобом комунікативної компетенції в дошкільному віці.

Ключові слова: театрально-мовленнєва діяльність, комунікативна сфера, театралізовані ігри, дошкільний вік.

Постановка проблеми. Дошкільний вік – один із найважливіших етапів у становленні та розвитку особистості. Основне завдання в цей період полягає у створенні сприятливих та оптимальних умов для розвитку мовленнєвої компетентності дитини. Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час яких формуються мовленнєві вміння та навички.

У зв'язку з цим перед сучасною дошкільною освітою постає питання пошуку та вдосконалення нових засобів розвитку театрально-мовленнєвої діяльності в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. Саме тому, використання в роботі з дітьми дошкільного віку театрально-мовленнєвої діяльності дає можливість розвивати здібності кожного вихованця, формувати творчу уяву, комунікативні навички, має вплив на розвиток особистості і здатність змінити свідомість людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема театральномовленнєвої діяльності є досить популярною і розглядалася науковцями у різних аспектах: лінгводидактичному (О. Акулова, А. Богуш, Н. Водолага, Н. Гавриш, Р. Жуковська, Т. Караманенко, С. Чемортан), педагогічному (Л. Артемова, І. Зимняя, Н. Карпинська, Л. Славина, Б. Юсов.), психологічному (О. Аматыєва, Л. Виготський, П. Гальперин, В. Давидов, Д. Ельконін, О. Запорожець). Водночас у практиці роботи закладу дошкільної освіти недостатньо повно використовується величезний потенціал театральномовленнєвої діяльності, який переважно зводиться до підготовки та показу вистав, під час яких діти дошкільного віку репродуктивно відтворюють заздалегідь заучені репліки.

Мета статті полягає у характеристиці особливостей театралізовано-мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На думку С. Русової різні види театралізованої діяльності слугують ефективним засобом розвитку мови і творчих здібностей. Адже, якщо діти спеціально готують ролі заздалегідь, дослівно розучують репліки літературних героїв, це сприяє збагаченню словника дошкільників образними літературними виразами та «має характер вправи навчання мови» [5].

Театральномовленнєву діяльність схарактеризовано науковцями, як «специфічний вид діяльності, пов'язаний із сприйманням, розумінням і відтворенням дітьми змісту художніх творів у різних видах ігор (музичних, театралізованих, словесних, дидактичних, іграх-драматизаціях), а також як продуктивно-естетичну діяльність, «у процесі якої використовуються різні жанри художнього слова» [2, с. 80]. Вченими досліджувалися проблеми розвитку мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному віці, розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності, феноменологію комунікативно-мовленнєвої діяльності, навчання розповідання дітей дошкільного віку в театралізованій діяльності [3].

А. Богуш, зазначає що, театралізована діяльність – це один з основних компонентів художньо-мовленнєвої діяльності, він виступає як засіб розвитку повноцінного, образного, літературного мовлення і дає змогу дитині виразити свої почуття та емоції до літературного персонажу, ввійти в роль казкового сюжету, самостійно побудувати зв'язне висловлювання [2, с. 186].

Театралізована діяльність – улюблений вид творчості дітей дошкільного віку, визнаний одним із найпродуктивніших напрямів роботи з розвитку мовлення. Саме через нього вони знайомляться з навколишнім світом, навчаються правильної звуковимови, здобувають практичні вміння, виконуючи різні дидактичні завдання, які сприяють інтелектуальному і мовленнєвому розвитку [4, с. 46].

На сьогоднішній день серед науковців існує майже повна однозначність у визнанні того, що залучення дітей до «живого відчуття» театального мистецтва є не лише відмінна підготовка виступів дітей, але передусім: «розвиток мовлення та навичок театально-виконавської діяльності; ство-

рення атмосфери творчості; соціально-емоційний розвиток дітей». Отже, метою використання театральньо-мовленнєвої діяльності як засобу комунікативної сфери є:

- залучити дітей до активної пізнавально-мовленнєвої діяльності;
- збагатити їх словниковий запас;
- розкрити потенційні можливості дитини щодо самовираження;
- сформувати навички культури мовлення;
- виховувати цікавість дітей до театру, бажання брати участь у театралізованих дійствах [3, с. 58].

Л. Артемова розрізняє театралізовані ігри залежно від виду гри та специфічного сюжетно-рольового змісту. Вона розділяє театралізовані ігри на дві групи: режисерські ігри та ігри-драматизації. Виникаючи під впливом театрального мистецтва, театральньо-мовленнєва діяльність знаходить втілення у створенні театральних постановок, театральньо-мовленнєвих етюдів та ігор, перегляді театральних вистав, розробці та постановці сценаріїв тощо. Такий вид діяльності реалізовує змістові завдання і естетичного, і морального, і духовного виховання, оскільки передбачає: формування творчої особистості та її здатності відчувати, сприймати, оцінювати та пізнавати театральне мистецтво[1, с. 58].

У праці А. Богуш «Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи» виокремлює: ігри-драматизації, імпрровізації, інсценівки художніх творів, ігри за сюжетами літературних творів, розігрування потішок, забавлянок, пісень. Театралізована діяльність у різних її проявах має виняткові можливості щодо вирішення завдань комунікативно-мовленнєвої компетенції дітей дошкільного віку. До того ж кожен із видів театру дає змогу вирішити конкретні завдання, водночас забезпечуючи позитивний вплив на загальний мовленнєвий розвиток дітей [2, с. 184]. Кожен з видів театральньо-мовленнєвої діяльності містить в собі специфічні можливості щодо розвитку мовлення дітей та їхньої ігрової діяльності. Діти дошкільного віку під час розігрування отримують зразки правильного, емоційно-забарвленого мовлення, насиченого влучними образними виразами, метафорами, прислів'ями та приказками. Активно відбувається розвиток діалогічного й монологічного мовлення. Театральньо-мовленнєву діяльність широко використовують в навчально-виховному процесі як окрему форму роботи і як елемент заняття, розваги, свята тощо.

Використання театралізованої діяльності у роботі з дітьми дошкільного віку уможлиблює швидкий темп збагачення комунікативного досвіду дітей і в розвитку зв'язного мовлення. Це проявляється в систематичному та послідовному розв'язанні різних мовленнєвих завдань, а саме: зв'язності сюжету, його цілісному образу та інтонаційної виразності, у збагаченні та уточненні словникового запасу, у засвоєнні і відтворенні текстів, узгодженні власних дій із діями інших дітей, участь у спільних із вихователем діях за сюжетами літературних творів, усвідомлення колективного характеру. Крім того, розвивається пам'ять, ініціативність, самостійність, дикція [4].

Робота з дітьми дошкільного віку з використанням театральномовленнєвої діяльності проводиться систематично й послідовно. Спочатку дітей ознайомлюють із сценарієм вистави, потім відбувається вивчення слів персонажів. Останній етап передбачає оволодіння вміннями й навичками, необхідними для проведення театралізації. Тривалість дитячої діяльності визначається відповідно до поставленої мети і завдань, вікових та індивідуальних особливостей, активністю і готовністю дітей до вибраного виду діяльності [3, с. 104]. Така цілеспрямована, чітко спланована робота сприяє ефективному вирішенню одного з основних завдань сучасної дошкільної освіти, набуттю дитиною мовленнєвої компетенції, її здатність засвоювати інтегроване вміння культурно, адекватно й доречно спілкуватися рідною мовою в різних життєвих ситуаціях.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, театральномовленнєва діяльність для дітей дошкільного віку є могутнім засобом комунікативного розвитку, яка формує позитивне ставлення та мотивує до стійкого пізнавального інтересу дітей до театру як виду мистецтва задля розвитку пізнавальних і творчих здібностей вихованців, артистизму, діалогічного мовлення, емоційності дошкільнят. Крім того, сприяє розвитку впевненості в собі та формує соціальні навички поведінки тоді, коли кожна дитина має можливість проявити себе, граючи роль того чи іншого персонажа під час інсценівок. На сучасному етапі театральномовленнєва діяльність являє собою нову галузь знань у роботі з дітьми дошкільного віку, тому необхідно активно розробляти матеріал для використання в ЗДО і впроваджувати даний вид діяльності задля ефективного і всебічного розвитку дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. *Театралізовані ігри дошкільників*. Х: Основа, 2011. 223 с.
2. Богуш А. М. *Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи* : навч. - метод. посіб. К: Видавничий дім «Слово», 2008. 256 с.
3. Гавриш Н. В. *Розвиток мовленнєвої творчості в дошкільному віці*. Донецьк: Лебідь, 2001. 218 с.
4. Петрова А. П. *Театралізовані ігри в дитячому садку*: навч.-метод. посіб. Одеса: 2012. 178 с.
5. Русова С Ф. *Розвиток мови дитини*. Вибрані твори. К.: Освіта, 1996. С. 113.

**Ірина Мироненко,
Катерина Вradій**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ ЯК ШЛЯХ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Творчість відіграє значну роль в розвитку особистості, вдосконаленні людських почуттів, в осмисленні явищ життя і природи. У статті йдеться про актуальність використання нетрадиційних технік малювання як одного з ефективних шляхів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Ключові слова: творчі здібності дошкільника, нетрадиційні техніки малювання, образотворча діяльність, творчість, уява.

Постановка проблеми: Вхідження системи освіти в світовий освітній простір залежить від її якості. Якість дошкільної освіти визначається результативністю процесів виховання і навчання дітей. Система сучасного дошкільної освіти все більше звертається до всебічного розвитку особистості дитини, до розвитку її творчих здібностей. Вже не для кого ні секрет, що даний напрямок є найбільш актуальним, так як швидкими темпами змінюється і саме суспільство [1;4].

Образотворча діяльність є одним із способів розвитку творчих здібностей дітей. У дошкільному віці малювання є стійким захопленням практично всіх дітей. Малюючи, вони мають можливість висловлювати свої враження, своє розуміння і емоційне ставлення до навколишнього життя в художній творчості. Образотворча діяльність відіграє також важливу роль в духовному збагаченні дітей дошкільного віку, сприяє формуванню основ етичних і естетичних почуттів. У той же час – це середовище для розвитку творчого потенціалу дитини, що допомагає її самореалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дошкільній педагогіці накопичено значний теоретичний і практичний матеріал з проблеми творчості (А. Потебня, П. Енгельмейер, С. Грузенберг, Л. Петровський, Л. Виготський, А. Лосєв, Д. Богоявленська, Дж. Гілфорд, Е. Торренс) і дитячої художньої діяльності (А. Нікітіна, І. Ликова, Т. Комарова, Т. Казакова, Г. Григор'єва, Н. Ветлугіна). Питанням розвитку дитячої зображувальної творчості присвятили чимало спеціальних досліджень такі відомі вчені, як Н. Сакуліна, Є. Фльоріна, М. Пономаренко та інших.

Незважаючи на достатню розробленість даного питання, де розглядаються традиційні підходи у вирішенні проблеми розвитку творчих здібностей дітей, необхідно наповнити сучасний освітній процес новим змістом, принципами, методичними ідеями, орієнтованими на розвиток творчої спрямованості, ініціативи, інтересу, натхнення. Одним з варіантів розв'язання проблеми, вважаємо використання нетрадиційних технік малювання.

Метою статті є дослідження можливостей використання нетрадиційних технік малювання як одного з ефективних шляхів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На думку Н.А. Горошко, творчі можливості людини проявляються дуже рано. Найінтенсивнішим періодом розвитку є період від двох до п'яти років, коли закладається фундамент особистості дитини. Як вважає В.Н. Белкіна, саме дошкільний вік сприятливий для розвитку здатності до творчості, оскільки саме в цей час закладається психологічна основа для творчої діяльності [2, с 86].

Як зазначає Л.П. Дабіжа, діти дошкільного віку займають активну діяльну позицію, вони готові до спонтанних рішень, зацікавлені, постійно задають питання дорослим, здатні до мовного коментування процесу і результату власної діяльності, мають стійку мотивацію до досягнень, мають

розвинену уяву, наполегливість. Ініціативність пов'язана з допитливістю, допитливістю розуму, винахідливістю, здатність до вольової регуляції поведінки, вміння долати труднощі [3, с 68].

Саме діти дошкільного віку, на нашу думку, здатні до створення нового малюнка, конструкції, способу, фантазії, руху, які відрізняються оригінальністю, варіативністю, гнучкістю і рухливістю.

Існує багато технік нетрадиційного малювання, їх незвичайність полягає в тому, що вони дозволяють дітям швидко досягти бажаного результату. Успіх опанування нетрадиційними техніками багато в чому залежить від того, які методи і прийоми використовує педагог, щоб донести до дітей певний зміст, сформувані у них відповідні знання, вміння, навички.

З дітьми молодшого дошкільного віку рекомендується використовувати: малювання пальчиками; відбиток печатками з природного матеріалу; малювання долоньками. Дітей середнього дошкільного віку можна знайомити з більш складними техніками, зокрема такими як: друк поролоном; друк пробками; поєднання воскової крейди + акварель; відбитки листя; малюнки з долоньки; малювання ватними паличками; чарівні мотузочки. А в старшому дошкільному віці діти можуть освоїти ще більш складні методи і техніки: малювання піском; малювання мильними бульками; малювання м'ятим папером; кляксографія з трубочкою; друк за трафаретом; кляксографія звичайна; пластилінографія тощо.

Спостереження показали, що оволодіння нетрадиційними техніками малювання доставляє дітям справжню радість, якщо воно будується з урахуванням специфіки діяльності та вікових особливостей дітей. Вони із задоволенням малюють різні візерунки не відчуваючи при цьому труднощів. Діти сміливо беруться за різні художні матеріали, малюків не лякає їх різноманіття і перспектива самостійного вибору. Їм доставляє задоволення сам процес виконання малюнку. Діти готові багаторазово повторювати ту чи іншу дію. І чим краще виходить рух, тим з більшим задоволенням вони його повторюють, як би демонструючи свій успіх, і радіють, привертаючи увагу дорослого до своїх досягнень.

Образотворча діяльність із застосуванням нетрадиційних матеріалів і технік сприяє розвитку у дітей дошкільного віку: дрібної моторики рук і тактильного сприйняття; просторового орієнтування на аркуші паперу, окоміру і зорового сприйняття; уваги і посидючості; образотворчих навичок і умінь, спостережливості, естетичного сприйняття, емоційної чутливості; крім того, в процесі такої діяльності у дітей дошкільного віку формуються навички контролю і самоконтролю [8].

Висновки та перспективи дослідження. За підсумками проведеної роботи можна зробити висновок: завдяки малюванню розвиваються такі якості, як посидючість і зібраність, вміння доводити розпочату справу до кінця, просторове мислення і здатність аналізувати, міркувати і порівнювати, фантазія і винахідливість. А використання нетрадиційних технік малювання підвищує динаміку показників рівня розвитку творчих здібностей; тематика

дитячих малюнків стає більш різноманітною; роботи дітей починають відрізнятися виразністю і оригінальністю; діти із задоволенням опановують і вміло використовують нетрадиційні техніки малювання, що свідчить про підвищений інтерес до даного виду діяльності; у дітей формуються такі риси творчої особистості, як цілеспрямованість, самостійність, ініціативність.

Вивчення теоретичних положень використання нетрадиційних технік малювання в роботі з дітьми дошкільного віку дозволяє нам з упевненістю говорити про те, що вони є ефективним засобом творчого розвитку дітей, але тільки в тому випадку, якщо рівень кваліфікації педагога, що працює з дітьми, досить високий. Саме тому перспективним напрямом подальших наукових розвідок є дослідження проблеми професійної підготовки педагогів дошкільної освіти, зокрема умінь ефективного використання різноманітних образотворчих технік в роботі з дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyyukomponent-doshk-osv.pdf>.
2. Горошко Н.А. Зображувальна діяльність у дошкільних навчальних закладах: малювання, аплікація. Х., 2007. 224 с.
3. Дабіжа Л. П. Нетрадиційне малювання як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції викладачів і студентів: Серія «Митецтво»*. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2018. С. 66-70.
4. Про дошкільну освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1>.
5. Сухорукова Г.В. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності. *Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності: Матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова*. К., 2012. 396 с.

Ольга Небилиця

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ЯК МЕТОД ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті наведені якісні характеристики пізнавальної активності дошкільників; розкриті чинники, які впливають на формування пізнавального інтересу, а також методи розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку. Обґрунтовано види спостереження та наводяться підстави класифікації спостереження як методу пізнавальної активності старших дошкільників.

Ключові слова: спостереження, навколишнє середовище, пізнавальна активність, пізнавальний інтерес, старший дошкільний вік.

Постановка проблеми. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» передбачає різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей та характерних для дошкільного періоду видів діяльності, а також на досягнення такого рівня розвитку дитини, який буде достатнім для успішного освоєння дітьми початкової освіти [3, с. 52].

У сучасному закладі дошкільної освіти проблема формування та розвитку у дітей старшого дошкільного віку пізнавальної активності є однією з найбільш актуальних, оскільки взаємодія людини з навколишнім світом можлива лише завдяки її активності та діяльності, що в свою чергу сприяє формуванню самостійності та ініціативності. Пізнавальні цінності старшого дошкільника формуються тільки під впливом пізнавальної активності дитини, яка проявляється в самостійному прагненні «відкрити» світ шляхом його спостереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні спектри проблеми спостережливості у дітей дошкільного віку вивчали О. Запорожець, Л. Венгер, Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, Ю. Гільбух. Науковці зробили певні висновки про розвиток спостережливості в умовах цілеспрямованого навчання та занурення дошкільника у процес ознайомлення з навколишнім середовищем.

Метод спостереження у старшому дошкільному віці досліджується у сучасних працях (І. Біла, О. Шевцова, Д. Ніколенко, І. Коренева, Л. Регуш). Однак, констатується недостатня розробленість дослідження питання спостереження за навколишнім середовищем, як методу пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: розкрити роль спостереження за навколишнім середовищем, як методу пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» визначає одним з важливих напрямків розвитку, пізнавальний розвиток. Завдання пізнавального розвитку спрямовані на розвиток допитливості та пізнавальної активності дітей, формування пізнавальних дій, розвиток уяви, формування первинних уявлень про себе, інших людей, об'єкти навколишнього світу [3, с. 129].

Пізнавальна активність, як відзначає О. Запорожець – це особистісне утворення, яке виражає індивідуальний відгук на процес пізнання, живу участь, розумово-емоційну чуйність дитини в пізнавальному процесі. Натомість А. Кузьмінський стверджує, що пізнавальна активність поєднує в собі взаємодію біологічних, психофізіологічних та соціальних умов розвитку. Успіх пізнавального розвитку обумовлений пізнавальною активністю дітей, їх активністю, зацікавленістю, захопленістю [2, с. 44].

Одним з найважливіших методів пізнавального розвитку дошкільників є спостереження. Спостереження – найближчий та природний вид діяльності для дітей старшого дошкільного віку. Спостереження – метод дослідження, спрямований на розуміння об'єктів, процесів, подій з певною метою шляхом активного, систематичного, планомірного процесу. Перевагою методу спо-

стерезення є можливість спостерігати зовнішній вигляд об'єкта, ознаки, відносини та поведінку. Доступним для дітей старшого дошкільного віку його роблять великі сенсорні основи діяльності. На думку Т. Поніманської використання спостереження як засобу розвитку пізнавальної активності старших дошкільників забезпечує розвиток:

- сприйняття дітей як провідного пізнавального процесу, через різні його форми: слухове, зорове, тактильне, нюхове;
- наочно-дієвої, наочно-образної форм мислення та мовлення [4, с. 112].

О.Шевцова вважає, що метод спостереження в пізнавально-дослідницькій діяльності дітей старшого дошкільного віку є основним. Необхідність і значення його використання пов'язані, перш за все, з віковими особливостями дітей. Основні уявлення, накопичені старшими дошкільниками – це образи сприйнятих ними раніше об'єктів або явищ. Чим конкретніше уявлення, тим легше дошкільникам використовувати його в практичній та пізнавальній діяльності [3, с. 142].

Спостереження можуть бути короткочасними (кілька хвилин), наприклад: за птахом у годівниці, за метеликом, що сидить на квітці та тривалими(які ведуться протягом багатьох днів, а іноді й тижнів). Прикладом тривалого спостереження є спостереження за сезонними змінами в природі. На прогулянці діти старшого дошкільного віку спостерігають, які зміни відбуваються в природі, відзначають сезонні ознаки. У кожному спостереженні за об'єктами живої та неживої природи вихователь використовує загадки, художнє слово, прислів'я та приказки, прикмети, які допомагають активізувати увагу дошкільників і носять пізнавальний характер [2, с. 63].

Так, О. Шевцова зазначає, що спостерігати за об'єктами навколишнього середовища можливо тільки за умови системності та послідовності в підборі матеріалу для спостереження та в послідовному керівництві ним. Вихователю необхідно підбирати ефективні прийоми, які сприятимуть кращому сприйняттю природи дітьми старшого дошкільного віку: задавати питання, запропонувати порівняти об'єкти між собою, встановити зв'язок між ними [3, с. 149].

Як зазначає О. Максименко, для того, щоб пізнавальна активність дітей старшого дошкільного віку не знижувалася, під час проведення спостережень, а інтерес до них зростав, слід дотримуватися деяких правил:

1. Просторова організація спостережень повинна бути такою, щоб будь-який об'єкт природи був максимально доступний кожному.
2. У кожному конкретному випадку вихователь продумує, яка кількість дітей може одночасно брати участь в спостереженні, як їх розташувати, щоб все знаходилися в одному ряду.
3. Сприйняття будь-яких об'єктів повинно бути нетривалим, оскільки спостереження – це психічна, інтелектуальна діяльність, що вимагає зосередженої уваги, вольового зусилля, розумового напруження.
4. Під час спостережень не можна розмовляти, грати, маніпулювати

предметами.

5. Оптимальний час для інтенсивної розумової діяльності дітей 3-10 хвилин, цим часом і обмежується спостереження [1, с. 119].

Висновки. Таким чином, спостереження є одним з видів пізнавальної діяльності дітей і дорослих. Цілеспрямоване використання методу спостереження (у всіх його різновидах) сприяє різнобічному розвитку дитини.

Перспектива дослідження. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з підставами класифікації спостереження, як методу пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л., Овчаренко Л.Р., Руханська Л. С., Самсін В.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2012. 264 с.
2. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 311 с.
3. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі» / уклад. Швайка Л. А., Шевцова О. А. Харків : «Основа», 2010. 399 с.
4. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. Київ : Слово, 2004. 351 с.

Діана Пахненко

Сумський державний педагогічний університет

імені А.С. Макаренка

ХУДОЖНЬО-МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті висвітлено роль малих фольклорних жанрів у мовленнєвому розвитку дошкільників, конкретизовано їх вплив на окремі аспекти дитячого мовлення.

Ключові слова: фольклор, жанр, мовлення, розвиток, дошкільники.

Постановка проблеми. Оволодіння рідною мовою як засобом пізнання і способом специфічного людського спілкування є актуальним на етапі модернізації освіти, особливо дошкільної, оскільки пронизує усі сфери життєдіяльності дитини, перебудовує її психіку, дозволяє сприймати явища оточуючого життя більш усвідомлено і довільно. Нові потреби спілкування зумовлюють потребу і в нових засобах, які мають допомогти реалізувати нові цілі. У контексті досліджуваної проблеми таким засобом є усна народна творчість, зокрема, малі фольклорні жанри. Тому серед різноманіття засобів навчання дітей рідної мови, виокремлених сучасною дидактикою, важливе місце посідають дитячі фольклорні твори. Однак, у практиці дошкільної освіти, ознайомлення дітей з фольклорними творами нерідко зводиться лише до розуміння їх змісту та заучування прислів'їв, потішок, загадок, закличок, не враховуючи жанрових та мовленнєвих особливостей.

Актуальність теми полягає в тому, що розвиток мовлення та виховання мовленнєвої культури є однією з найважливіших проблем сучасної дошкільної освіти. Вона зумовлена пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законами України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом дошкільної освіти та іншими нормативними документами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами фольклору не є новою в освітньому просторі. Окремі її аспекти висвітлювались у працях Ю. Ілларіонової, Є. Тіхеевої, Ф. Сохіна, А. Бородич, С. Бухвостової, О. Ушакової, О. Усової, К. Ушинського, Є. Водовозової, М. Боголюбського, В. Шевченко, С. Русової, В. Сухомлинського, сучасних науковців А. Богуш, М. Стельмахович, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Фесенко, В. Пабат, Н. Лисенко, Н. Гавриш та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених проблемі формування мовленнєвої культури, питання виразності мовлення як комунікативно-стилістичної ознаки культури мовлення лишається актуальним.

Мета статті: охарактеризувати специфіку використання творів українського фольклору у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У повсякденному житті і в процесі роботи з художньою літературою вихователь досить часто використовує малі фольклорні жанри: прислів'я, приказки, примовлянки, загадки. Адже народне поетичне слово – вірець духовного служіння людям. Воно сприяє збагаченню середовища, в якому зростає й виховується дитина. Поетичне слово поєднує в собі минуле, теперішнє та майбутнє. Саме тому з покоління в покоління передаються материнські колискові пісні, казки, потішки, заклички, примовки. Дуже добре, що останнім часом збільшився інтерес до фольклору. У суспільстві зрозуміли, що життєвим джерелом розвитку художньої літератури була й буде усна народна творчість – фольклор.

Дитячий фольклор існував і певною мірою продовжує існувати як суттєва частина загальнонаціональної народної творчості, що відбиває, як й інші її види, динаміку життя народу через різноманіття художніх форм. І так, як і взагалі усна народна творчість, він є величезною духовною і культурною цінністю для кожного окремого народу і людства взагалі. Унікальність українського фольклору є результатом багатовікових традицій і вірувань нашого народу. Споконвічно дитячий фольклор виступав у двох взаємопов'язаних іпостасях – як могутній виховний засіб, вид усної народної творчості педагогічного напрямку, створений для дітей, для впливання на їхній розвиток, для використання дітьми цих фольклорних творів у своєму житті, і – як феномен дитячої мовленнєвої творчості, що поєднує приклади словесної гри самих дітей, твори, складені ними за зразками улюблених фольклорних жанрів [6].

На думку вченого Росовецького С. К., цінність фольклорних творів зумовлена їх високою образністю, виразністю, барвистістю й жанровими

особливостями: мовними, смисловими, звуковими. Народні твори відрізняються сполучанням комічного й лякливого змісту, відкритістю композиції, яскраво вираженою ритмічною організацією. Дітей надзвичайно приваблюють невеличкий обсяг тексту, доступність змісту, захоплюючий ігровий сюжет, легкість запам'ятовування [5].

Так виховна й художня цінність фольклорних творів обумовлена специфікою засобів утілення в них художнього образу, мовленнєвих засобів виразності, тому що мова художнього твору є найкращою, найвищою формою літературної мови, яку діти намагаються наслідувати. Невеличкі за обсягом фольклорні твори (пісні, приказки, забавлянки, утішки, примовки) краще запам'ятовуються завдяки образності та влучності рідного слова. Використання їх у повсякденному спілкуванні (під час ігор, режимних моментів) з дітьми дошкільного віку сприяє розвитку мовленнєвої активності дітей. Діти залюбки повторюють потішки, заклички, примовки, приказки, співали колискові пісні та грали в народній хороводні ігри. Без фольклорних творів неможливо розширити й збагатити словниковий запас дітей; розвинути виразне зв'язне мовлення; збагатити й систематизувати знання дітей про навколишній світ та поглибити їх уявлення про минуле українського народу, його історію, культуру. Саме дитячий фольклор є першим зразком художнього слова, першим знаком національної культури, з яким зустрічається дитина, починаючи жити на світі.

Фольклорні форми надзвичайно точно відповідають законам фізичного й інтелектуального розвитку дитини, в них стільки раціональності, такту, скільки і намагання задовольнити виникаючу в дитини потребу в художньому слові. Водночас мова фольклорних творів побудована, таким чином, що вправляє звуко- й слово вимову, збагачує лексику, розвиває чуття ритму, рими, чутливість до мови взагалі (О.С. Монке О.П. Аматыєва, Л.М. Кулибчук, О.С. Трифонова). Друге значення терміну «дитячий фольклор» менш поширене, і виявляється в його оцінці як результату мовленнєво-творчої діяльності малюків [4].

Науковці підкреслюють, промовлянки, лічилки, що складають певну частину посідають важливе місце в її житті, проте дитячий фольклор – це мовна гра за певними правилами, тобто обмежена, вірніше сказати, організована в чіткі жанрові форми. Тому не кожен твір дитячої словесної творчості можна оцінити як фольклорний (Гавриш Н.). Тож вимагають визначення його характерні риси

Дослідник Т.І. Алієва вивчала особливості відтворення дітьми текстів забавлянок і засвідчує, що у процесі експериментального опитування відомий текст забавлянки діти відтворили у понад варіантах, причому в кожному разі дитина не прагнула створити свій варіант, сказати по-іншому, а просто відтворювала по пам'яті відомий текст, і, якщо не пригадувала якихось окремих слів первинного тексту, легко вставляла свої, які, на її думку, виявлялися доречними [1].

В ознайомленні дітей з творами літератури і фольклору ми помітили, що значущість деяких жанрів та інтерес дітей до них у певні періоди дошкільного дитинства змінюється, що пояснюється потребою до цих форм мовної та ігрової культури для ростучої особистості. Так, інтерес дітей до забавлянок і утішок поступово зменшується, зате з'являється інтерес до самостійного складання коротких ритмічних віршів, примовлянок, що супроводжують дитячі ігри, спілкування, рухи. У старшому дошкільному віці діти виявляють зацікавленість загадками, лічилками, дражнилками, скоромовками. Власне в цих формах фольклору діти виявляють свою творчу активність.

Отже, дитячий фольклор, з одного боку, є дивовижним зразком колективної багатовікової народної словесної творчості, з іншого, – могутнім засобом активізації інтелектуального й мовленнєвого розвитку дитини, спонукаючим її до власної мовленнєвої творчості.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, унікальне культурне явище – дитячий фольклор, представлений різноманітними жанрами, з одного боку, є могутнім чинником духовного, інтелектуального розвитку дитини, її мовленнєвого удосконалення. Наукові факти свідчать, що використання творів дитячого фольклору відточує звуковимову, збагачує лексику дітей, вони наслідують певні граматичні форми, синтаксичні конструкції. Водночас дитячий фольклор є яскравим прикладом вікової, живої й безкінечної словесної творчості дітей, що продовжується в кожному новому поколінні. Один з найважливіших мотивів цієї творчості, пов'язаний з грою, потребою у грі, в тому, числі мовній грі, підсильній дітям саме дошкільному віці, робить гру ефективним засобом освоєння рідної мови й мовленнєвої культури як важливої частини культури людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва Т.І. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навчальний посібник. К.: Вища шк., 2002. 407с.
2. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К., 2005. 128 с.
3. Гавриш Н. В. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 12-14.
4. Монке О.С. Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів. Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. у-тету ім. К.Д. Ушинського. Одеса, 2000. Вип. 12. С. 26-30.
5. Росовецький С. К. Український фольклор у теоретичному висвітленні. Посібник для університетів. Київ: Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 2007. Ч. 2. Жанри. 207 с.
6. Сивачук Н. Український дитячий фольклор: підручник. Київ: Деміург, 2003. 288 с.

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Розкрито значення індивідуального підходу в формуванні особистості дошкільника. Визначили особливості організації індивідуального підходу в навчанні грамоти дітей старшого дошкільного віку. Проаналізували індивідуальні особливості старших дошкільників та їх вплив на якість навчання елементів грамоти; індивідуальні завдання

Ключові слова: *індивідуальний підхід; навчання грамоти; індивідуальне навчання; мовленнєвий розвиток.*

Постановка проблеми. Індивідуальний підхід, як відомо, є важливим принципом педагогіки, згідно з яким у освітній роботі з колективом дітей досягається вплив на кожного, враховується множинність її різноманітність характеристик кожної конкретної дитини. Індивідуальний підхід є запорукою ефективності педагогічного процесу, базується на тому, що будь-який освітній вплив заломлюється крізь призму індивідуальних особливостей конкретної дитини. Отже, реалізувати індивідуальний підхід означає брати до уваги індивідуальну своєрідність, неповторність кожної окремої дитини як особистості.

Проблема формування граматично правильного мовлення дітей дошкільного віку є досить складною і багатоаспектною. Тому важливим напрямом роботи вихователя закладу дошкільної освіти є навчання дітей грамоти з урахуванням індивідуального підходу.

Оволодіння рідною мовою неможливе без засвоєння дитиною грамоти. Навчання грамоти бере свій початок у закладі дошкільної освіти і має на меті формувати в дітей елементарні уявлення про основні мовленнєві одиниці, а також аналітико-синтетичні вміння оперувати реченням, словом, складом і звуками мови.

Згідно з Концепцією розвитку дошкільної освіти, основним напрямом реалізації особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти є індивідуалізація освітнього процесу, вибір дітьми різних видів діяльності, їх складності, партнерів по спільній діяльності (диференціація), право зростаючої особистості на відкритий освітній простір, самодіяльність, елементарну творчість, особистий час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес навчання дітей грамоти був і є предметом дослідження багатьох вчених. До неї зверталися психолінгвісти, лінгвісти, педагоги, методисти, дефектологи, основними серед яких, можна виділити дослідження А. Богуш, К. Крутій, Л. Журова, Т. Піроженко, Т. Чиркова, С. Шишов, Н. Варенцова, М. Вашуленко, Л. Невська, Н. Скрипченко, К. Стрюк та ін. Але й сьогодні проблема навчання дошкільнят грамоти лишається багато в чому дискусійною,

особливо, коли йдеться про реалізацію індивідуального підходу до навчання грамоти дітей дошкільного віку.

Мета статті: розкрити роль індивідуального підходу до навчання грамоти дітей старшого дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Принцип індивідуального підходу в дидактиці передбачає врахування таких особливостей дітей, що впливають на її навчальну діяльність і від яких залежать результати навчання. Такими можуть бути фізичні і психічні якості і стани особистості: особливості всіх пізнавальних процесів, пам'яті, властивості нервової системи, риси характеру і воля, мотивація, загальні розумові здібності (у тому числі креативність), а також спеціальні здібності, навчальні вміння; навчальність, що складається з програмових і позапрограмових знань, умінь і навичок, обдарованість, пізнавальні інтереси (на тлі загальної навчальної мотивації); постійні й тимчасові дефекти органів чуття і всього організму, статева належність тощо. Саме тут і виникає суперечність у освітньому процесі: з одного боку, є велика необхідність врахування багатьох індивідуальних особливостей особистості, а з іншого – можливості реалізації цієї не обхідності в закладі дошкільної освіти обмежено з різних причин (нерозуміння вихователями і батьками позитивних впливів на дитину індивідуалізації навчання; небажання урахувати індивідуальні особливості: «Хай буде як усі...»; відсутність належних умов тощо). Тому для подолання цієї суперечності необхідно використовувати відносну індивідуалізацію [2].

Визначаються такі основні тенденції індивідуалізації навчання дітей елементів грамоти: дитина здатна відгадувати, що викладено фішками, надруковано тощо; повторює те, що спостерігалось у моделі слова, речення, читалось раніше (разом із дорослим прочитала слово «дід», потім їй запропонували прочитати самостійно слово «дім», але вона читає знову як «дід»); читання односкладового слова за аналогією двоскладового (дитина читала слово «миша», а потім їй запропонували прочитати слово «рис», але вона читає його як двоскладове «ри-са»); читає слова не у складовий спосіб, а по кожній літері окремо («к-ка-каз-казк-казка»); робить пропуски, переставляє звуки у словах, які «прочитує» за звуковою чи складовою моделлю, прочитує слово по літерах та ін.

Одним із засобів індивідуалізації навчання дітей елементів грамоти є добір педагогом матеріалу, ігрових завдань різного ступеня складності відповідно до віку, індивідуальних особливостей, розумового і психічного розвитку дітей. Виходячи з цього, радимо деяким дітям надавати ненав'язливу допомогу, а деяким – додаткові завдання й більше самостійності. Це сприятиме прогресу в розвитку кожної дитини [4].

Використання індивідуального підходу сприяє впровадженню принципів толерантності та рівноваги в навчальному середовищі. Це допомагає дітям розвивати свій потенціал, оскільки вони можуть ставити собі цілі та досягати їх у процесі навчання. Враховуючи широкий спектр можливостей, стилів навчання, потреб та індивідуальних особливостей вихованців, вихователів

формує навички, необхідні для реалізації життєвих цілей.

Однією з невід'ємних складових освітнього процесу в дитячому дошкільному закладі є навчання дітей мовлення. Мовленнєвий розвиток дитини є одним з основних чинників становлення особистості в дошкільному віці. Ступінь розвитку цієї сфери визначає рівень сформованості пізнавальних і соціальних мотивів дитини, потреб та інтересів, знань, умінь і навичок, які є базисом особистісної культури [1].

Перед вихователями дитячого садка стоїть завдання навчити дитину користуватись усною мовою як засобом спілкування, зняттям мислення. Розвиваючи мову і усне мовлення вихователь працює над удосконаленням звукової культури мови дітей. Учить їх правильно вимовляти звуки і слова; правильно користуватись силою голосу залежно від умов (на заняттях говорити голосно, щоб всім було чути, в грі з товаришем – тихо, щоб не заважати іншим).

Вихователь постійно працює над словником дітей, збагачуючи його новими словами; уточнює значення тих слів, які є в словнику дітей, але за ними не стоять точні і широкі уявлення; активізує словник – учить користуватись в безпосередньому живому спілкуванні всіма словами всього словникового запасу, тобто працює над переведенням слів з пасивного в активний словник.

Удосконалюючи граматичну правильність мови дитини, вихователь учить дітей правильно змінювати слова та узгоджувати їх. Вихователь повинен стежити за тим, щоб діти висловлювали свої думки закінченими простими і поширеними реченнями. Розвиваючи зв'язне мовлення, вихователь розвиває його діалогічну і монологічну форму.

Реалізація індивідуального підходу у навчанні грамоти полягає у виборі таких засобів і форм впливу на дитину, які найбільш відповідають її психологічним особливостям, психічним станам, настроям у даний момент, інтересам і вподобанням, можливостям, завдяки цьому забезпечують оптимальний виховний ефект. Зокрема це дидактичні ігри [5].

Дидактичні ігри дають можливість вихователю в емоціональній формі організувати вправлення дітей у вживанні раніше набутих слів, виразів, уточнювати й активізувати їх словник. Дидактична гра в той же час є важливим засобом уточнення знань про навколишнє життя. Всі дидактичні ігри поділяються на такі групи: дидактичні ігри з предметами та іграшками, ігри з картинками, настільно-друковані ігри та словесні [6].

Отже, цілеспрямована робота з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку має вестись на більш високому рівні, спрямовуватись на розвиток мовного чуття, мовних здібностей дітей. Працюючи з дітьми, треба повсякчас створювати умови для самостійних мовних спостережень, для саморозвитку мовлення, здійснення контролю та самоконтролю над висловлюваннями.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, одне із важливих завдань дорослого – допомогти кожній дитині знайти поле втілення її

індивідуальних здібностей у багатогранній діяльності, пов'язаній із навчанням. Важливо розвивати вміння дітей протистояти стереотипам і статево-типізованим очікуванням і підтримувати дружнє співіснування та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Маліновська Н. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. К.: Видавничий Дім «Слово», 2013.
2. Ікуніна З.І. Індивідуалізація навчання дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2010. №1. С.18-24.
3. Крутій К. Індивідуальне заняття як форма організації навчання мови і розвитку мовлення: http://www.ukrdeti.com/2006/3_a8_2006.html.
4. Кузьменко В. Індивідуальний підхід: десять кроків. *Дошкільне виховання*. 2006. №7. С.10-14.
5. Кузьменко В. Індивідуальність в освітньому процесі ДНЗ. *Дошкільне виховання*. 2005. №8. С.5-8.
6. Шевцова О.А. Цікава граматики. Пізнавально-ігрові комплекси для дітей старшого дошкільного віку. Х.: Вид. група «Основа», 2012.

Анастасія Романенко,

Ольга Шаповалова

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ МЕДІАПРОДУКЦІЇ ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито психолого-педагогічні особливості сприймання медіапродукції дітьми старшого дошкільного віку, охарактеризовано традиційні масмедіа засоби, які поділяють на візуальні та аудіальні.

Ключові слова: *психолого-педагогічні особливості, сприймання, медіа продукція, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства, пов'язаний із глибинним та стрімким впливом інформаційно-комунікаційних технологій, багатоаспектним розповсюдженням інформації, створює нові, глобальні проблеми розвитку особистості. Медіа потужно й суперечливо впливають на освіту молодого покоління, часто трансформуючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної і джерелом неформальної освіти. До цього включається недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного ринку, які не допускали б недоброякісної медіапродукції, низько моральних ідеологем та цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів.

Безконтрольні діапазони медіаінформації мають деструктивний дотик на особливо чутливу дитячу аудиторію, для якої мас-медіа є чинником, що забезпечує повноправне існування людини. В процесі надлишкової

пропозиції насиченості ринку медіапродукції так званими «патогенними» текстами, як засобу масової маніпуляції, майбутнє покоління в першу чергу потребує цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого й безпечного користування інформацією. Особливої значимості в наш час набуває проблема неоднозначного впливу інтернет-видань на фізичний, психічний та соціальний розвиток особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблема формування медіакультури є досить актуальною та перебуває в центрі уваги науковців, а саме: теоретичні засади медіакультури розкрито в працях Д. Белл, Ж. Бодрійяр, Б. Кастельс, П. Сорокін, Е. Тоффлер та інші; різні аспекти розвитку масмедіа є предметом вивчення таких науковців, як Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідайн, Л. Мастерман, С. Пензіна, О. Федорова; педагогічні та психологічні аспекти впливу масмедіа на благополуччя дитини В. Абраменкова, Л. Баженова, Ж. Мацкевич, О. Тупічка, Н. Олейник, О. Смирнова, А. Тадаєва, Х. Турецька, Л. Черноус та інші.

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні особливості сприймання медіапродукції дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Діти старшого дошкільного віку, переважно, мають значний, зазвичай стихійно набутий, досвід використання медіапродукції. З огляду на це, підтримуємо думку Л. Лещенко, який зазначає, що відгороджувати дітей від сучасних технологій є неприпустимою помилкою, оскільки вони є частиною майбутнього [2, с. 45]. Саме тому, вважаємо необхідним мінімізувати ризики, пов'язані зі «стихійним» сприйманням медіапродукції. На нашу думку це завдання вирішує виховання основ культури використання медіапродукції у дітей. Тому, вважаємо доцільним розкриття специфіки сприймання медіапродукції дітьми дошкільного віку, які необхідно враховувати, організовуючи їх взаємодію з масмедіа.

Традиційно масмедіа поділяють на візуальні (друк, фото і все, що пов'язано з зображенням), аудіальні (звукові) і аудіовізуальні (кіно, телебачення, відео). Зазначимо, що масмедіа мають як схожі, так і притаманні кожному специфічні риси та функції. Саме це дозволяє телебаченню, друкованим ЗМІ, радіо не лише конкурувати один з одним, але й постійно взаємодіяти і взаємозбагачуватися.

У сучасних посібниках з психології зазначено, що сприйняття є провідним пізнавальним процесом чуттєвого відображення дійсності, її предметів і явищ [5, с. 121]. Зважаючи на вікові особливості, зауважимо, що діти дошкільного віку ознайомлені з друкованою медіапродукцією, переважно, у вигляді книги або дитячого журналу, які їм читають дорослі. У той же час дитина, навіть не маючи читацького досвіду, достатньо рано зазнає впливу телебачення й отримує певний аудіовізуальний досвід. У подальшому, якщо роль друкованої медіапродукції в родині не усвідомлюється, стихійно відбувається процес формування дитини-глядача, дитини-слухача, і гальмується формування дитини-читача. Оскільки текст є основною формою викладу змісту друкованої медіапродукції, яка конкретизується й

доповнюється ілюстраціями, то розуміння дітьми інформації забезпечується правильним співвідношенням словесної презентації й наочного зображення.

Відомий італійський педагог М. Монтесорі вважала, що можливість аудіального сприйняття інформації дітьми в перші роки життя обмежена колисковими. На її думку, рівень схвалення радіопрограм залежить від фізичної реакції на почуте. Дослідниця доводить, що діти віком до 3 років можуть сприймати інформацію, але не можуть стежити за її розвитком. У зв'язку з цим сприйняття потребує додаткового часу, а засоби радіо не дають такої можливості. Тому цей віковий період не можна вважати часом усвідомленого вибору медіапродукції.

Оскільки основним засобом впливу радіо на свідомість людини є звук, то звернемо увагу на звукове оформлення програм для дітей, які транслюються нині. Проведений моніторинг радіопрограм українського ефіру виявив ігнорування авторами програм звуку. Вони не акцентують увагу на яскравому музичному оформленні, хоча саме воно яке особливо приваблює дитячу аудиторію. У той же час учені до засобів аудіального впливу відносять субмодальність мовлення, музику й звукові ефекти [4, с. 195]. Сприйняття деяких телепередач, призначених, наприклад, для дорослих, також є складним для усвідомлення дошкільниками. Під час багатогодинного телевізійного перегляду юний глядач дуже зосереджується на тій дії, яку бачить на екрані. Надмірне ускладнення ланцюга подій і їх нагромадження не дозволяють йому утримувати в пам'яті цілісну картину побаченого. Згодом дітям важко згадати, кого з героїв фільму вони бачили на екрані. Для нього розібратися у моральних перипетіях сюжету для дорослих є ще складнішим. Діти п'ятого року життя, незважаючи на те, що мислять картинками або їх фрагментами, можуть розрізнити образи у телепрограмі, розпитувати дорослих про імена героїв, окремі об'єкти програми тощо. Юні телеглядачі починають розуміти загальний зміст моралі мультфільмів, давати першу узагальнюючу оцінку позитивним і негативним героям одним словом – «гарний», «добрий» чи «поганий», «злий», «недобрий». У дітей з'являється інтерес до повторного перегляду знайомих мультфільмів, казок, при цьому реципієнти намагаються «підказувати» текст, випереджаючи його демонстрацію, часто промовляють фрази з улюблених фільмів разом із героями, неначе перевіряючи себе. Важливо зазначити, що діти здатні усвідомити для себе тільки фабулу подій: що було спочатку з героєм, що потім. У полі зору дитини, як правило, знаходяться лише головні герої, а вчинкам другорядних персонажів не надає особливого значення [3, с. 8-12].

При сприйнятті телепередачі або мультфільму в поле зору дитини потрапляє найбільш емоційний епізод (вчинок, дія героя), на підставі якого вона намагається дати оцінку всьому фільму, характеру і поведінці героя в цілому. Не вмючи виявити мотиви поведінки героя, дитина робить поверхневі, ситуативні, часто помилкові висновки, у результаті чого найбільш привабливим для неї виявляється негативний герой. Крім того, це пояснюється такою особливістю дитячого сприймання як емпіричність, що

пов'язана з недостатністю особистісного досвіду і відсутністю критеріїв аналізу й оцінки.

Психологи відзначають, що діти п'яти–шести років характеризуються надзвичайною мовною активністю, допитливістю, яка виражається в пізнавальних запитаннях «Чому?». На шостому році життя діти потребують інформації, «пізнавального спілкування», хоч вони дещо суб'єктивно засвоюють образний матеріал. Такі запитання, на які дитина прагне отримати відповіді, є свідченням розвитку її теоретичного мислення. На шостому році життя вони задовольняють свої пізнавальні потреби, переглядаючи телепередачі про планети, інші країни, про тварин, цікаві факти й події тощо. Дітей цікавлять не тільки ті події, які відбуваються в їх власному дитячому світі, у дитсадку, а й у місті, країні, світі, хоча в основі дитячого інтересу лежить мимовільна увага. Характеристикою сприймання медіапродукції дітей старшого дошкільного віку є мимовільна пам'ять. Вона ґрунтується на емоціях, інтересі, тому діти легко запам'ятовують те, що їх зацікавило, але забувають отриману інформацію дуже швидко.

Особливості дитячого сприйняття, віра аудиторії в казку, дива, добрих фей багато в чому визначають організацію уваги дітей, сформованої ще під час перегляду казок, герої яких були простими, типовими, їхні характери визначали дві – три якості – доброта, хоробрість, кмітливість. У дошкільному віці сприйняття казки – особлива форма діяльності дитини.

Аудиторія оцінює сюжети казкових передач із погляду їх відповідності навколишній картині світу. Якщо аудиторія не знаходить суперечностей, то щиро вірить в те, що відбувається на екрані. Діти 5–6 років можуть переглядати будь-які казки, сюжет яких захоплює їх увагу, збуджує допитливість, розвиває інтелект, і, передусім, допомагає зрозуміти свої бажання та емоції. Тобто вони мають зачіпати всі сторони особистості дитини: мислення, емоції, поведінку.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив дійти висновку, що сприймання дітьми друкованої медіапродукції є більш складним процесом, ніж безпосереднє сприймання реального предмета. Педагоги (Н. Гавриш, Н. Карпінська, М. Коніна, Л. Таллер, О. Ушакова та інші), вивчаючи різні аспекти процесу сприймання друкованої медіапродукції звертали увагу на: розуміння теми, ідеї, змісту, образу головного героя, створення виразних засобів. Учені констатують, що ілюстрацію дитина не сприймає всю відразу, а лише частину й не завжди головну; пізнаючи предмети на картинці, діти не усвідомлюють їх призначення, взаємозв'язок. Це відбувається через те, що процес сприймання не одразу встановлює зв'язки з минулим досвідом дітей, тому осмислювання, розуміння картинки приходить дещо пізніше. Як зазначає Н. Гавриш, ступінь впливу сприйнятого та його розуміння здебільшого залежить від педагогічного керівництва, методики, яку використовує вихователь [1, с. 97].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, сучасні діти пізнають життя не тільки завдяки власному безпосередньому досвіду або за

допомогою дорослих, які їх оточують. З раннього дитинства вони отримують інформацію про довкілля з друкованої продукції, радіо і телебачення. У тій чи іншій мірі дитина взаємодіє з усіма видами масмедіа. У залежності від віку їх кількість збільшується. З цієї причини особливо важливо саме в період дошкільного дитинства створити умови і передумови для безпечного використання дітьми медіапродукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н. В. *Інтегровані заняття: Методика проведення*. Київ: Шк. світ, 2007. 128 с.
2. Лещенко Л. Комп'ютерна залежність у дітей: виникнення і запобігання. *Психолог*, 18–19 (258–259), 2007.
3. Найдьонова Л. А. Сім'я в сучасному медіапросторі: виклики та ресурси. *Сучасна сім'я та соціальні інституції: шляхи партнерської взаємодії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 8-22.
4. Пенчук І. Л. Вплив звукового оформлення телевізійної програми на дитячу аудиторію. *Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. Філологічні науки*, 3. Ч. 1., 2008. 194-201с.
5. Чорна Л. Сучасне телебачення та його вплив на внутрішній світ і поведінку людини. *Психолог*, 46 (94), 2003.18-22с.

Тетяна Сайко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено роль малих фольклорних жанрів у мовленнєвому розвитку дітей молодшого дошкільників, конкретизовано їх вплив на окремі аспекти дитячого мовлення.

Ключові слова: фольклор, жанр, мовлення, розвиток, молодші дошкільники.

Постановка проблеми. Одним із основних засобів розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку є фольклор, який здавна широко використовували в народній педагогіці з метою збагачення й активізації словникового запасу дітей, розвитку їхньої словесної творчості. Твори усної народної творчості надзвичайно приваблюють дитину доступністю змісту, невеликим обсягом тексту, захоплюючим ігровим сюжетом, художньо-зображувальними засобами та вирізняються з-поміж інших ритмічністю, легкістю для запам'ятовування.

Мовлення дітей молодшого дошкільного віку є важливим інструментом, за допомогою якого вони пізнають довкілля; встановлюють з ним контакт, завдяки якому збагачується пізнавальна сфера, відбувається їх соціалізація. У сучасних умовах, завдяки поширенню комп'ютеризації, телебачення та інших технічних засобів, які стали доступними дітям як у сім'ї, так і в закладах дошкільної освіти, спостерігається обмеження безпосереднього

спілкування дітей з оточуючими, внаслідок чого гальмується розвиток їхньої мовленнєвої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами фольклору не є новою в освітньому просторі. Окремі її аспекти висвітлювались у працях Ю. Ілларіонової, Є. Тіхеєвої, Ф. Сохіна, А. Бородич, С. Бухвостової, О. Ушакової, О. Усової, К. Ушинського, Є. Водовозової, М. Боголюбського, В. Шевченко, С. Русової, В. Сухомлинського, сучасних науковців А. Богуш, М. Стельмахович, Н. Дзюбишина-Мельник, Л. Фесенко, В. Пабат, Н. Лисенко, Н. Гавриш та ін.

Мета статті: обґрунтувати значення фольклору у розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення національна система освіти передбачає широке використання усної народної творчості, зокрема фольклору як засобу збагачення й активізації мовлення дітей дошкільного віку. Науковці зазначають, що фольклор є універсальною педагогічною системою, в якій тисячоліття народного досвіду вже самі відібрали природні й необхідні форми розвитку мовлення, музичних здібностей, логічного й образного мислення, трудових навичок, естетичних та моральних ідеалів [2].

Найголовнішою ознакою держави та її нації є рідна мова. Рівень розвитку мови відображає рівень розвитку нації, її культури. Тому, оволодіння рідною мовою як засобом пізнання і способом специфічного людського спілкування є актуальним на етапі модернізації освіти, особливо дошкільної, оскільки пронизує усі сфери життєдіяльності дитини, перебудовує її психіку, дозволяє сприймати явища оточуючого життя більш усвідомлено і довільно. Нові потреби спілкування зумовлюють потребу і в нових засобах, які мають допомогти реалізувати нові цілі. У контексті досліджуваної проблеми таким засобом є усна народна творчість, зокрема, малі фольклорні жанри.

У програмах розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки» чітко визначено зміст освітньої роботи з дітьми молодшого дошкільного віку з розвитку мовлення. Він включає такі завдання: удосконалювати звукову культуру мовлення; збагачувати, уточнювати та активізувати словник дітей різними частинами мови; сприяти правильному вживанню відмінкових закінчень, роду та числа іменників; формувати уміння будувати речення, узгоджуючи слова між собою в роді, числі, відмінку; підтримувати бажання дітей спілкуватися з дорослими, слухати й розуміти, розповідати не лише про те, що бачать діти безпосередньо, а й про минулі події, звертатись із запитаннями до дорослих і однолітків; стимулювати створення власних невеликих розповідей з допомогою дорослих; сприяти вихованню культури мовлення малят [5].

Дітей молодшого дошкільного віку ознайомлюють з малими поетичними фольклорними творами (утішки, забавлянки, заклички, мирилки, скороговки, чистомовки, прислів'я, загадки тощо), залучають до їх розігрування, відтворення текстів напам'ять з відповідною інтонацією. Дітей навчають

складати коротенькі діалоги, імітуючи рухи, жести героїв; виконувати відповідні дії з іграшками, предметами. Продовжують ознайомлювати із зачинами і кінцівками українських народних казок про тварин, вчать їх запам'ятовувати й використовувати у процесі розповідання; відтворювати зміст казки за запитаннями вихователя, розповідати казку за ілюстраціями (чи репродукціями художніх картин), упізнавати героїв на ілюстраціях та картинках; висловлювати своє ставлення до них, формувати етично-моральні, естетичні оцінки і судження. У процесі розповідання знайомих казок діти запам'ятовують повтори (котиться-котиться, стукає-грюкає), образні звертання (вовчику-братику, лисичко-сестричко), помічають деякі жанрові особливості казки (повтори, олюднення тварин, зачин, кінцівку) [3].

Г. Ватаманюк стверджує, що народний фольклор (казки, приказки, загадки, легенди) – чудовий матеріал для ілюстрації початкового навчання, вони низкою яскравих перлинок обгорнуть перші кроки виховання дітей у закладі дошкільної освіти, викличуть до роботи їх фантазію, створюючи національно-естетичну атмосферу, природно прив'язуючи дитину до рідного терену. Педагог наголошувала на постійному використанні народної літератури (казки, пісні, старовинні оповідання, поеми, легенди, історичні пісні) у мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку [3]. Вважаємо, що фольклорні твори слід використовувати вже з перших місяців життя дитини, коли вона лежить у колисці і чує ніжні мелодії колисанки, що наспівує їй мати. Саме в цих дитячих творах містяться мовленнєві моделі дитячої мови. Вони є своєрідним фондом народної дитячої лексики, в цих творах простежується чимало звуконаслідувальних слів, які стимулюють мовлення дитини, полегшують її спілкування з дорослими [2].

У період сензитивного засвоєння дітьми рідної мови слід пропонувати їм колисанки, забавлянки, утішки, лічилки, примовки, заклички, приспівки. Адже ці малі фольклорні жанри приваблюють малят своїм змістом, збагачують дитячий словник. Найкращі зразки усної народної творчості відзначаються образністю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування; Вони невеличкі за обсягом, доступні дітям, містять захоплюючий ігровий сюжет, художньо-зображальні засоби мови [4]. Так, найпоширенішими й доступними для дошкільників є: колисанки – ліричні пісенні твори, які в минулому виконувались не тільки, щоб приспати дитину, а й як замовляння, щоб привернути до неї духовні сили, оберегти від зла, сприяти її здоров'ю. Характерними ознаками колисанок є специфічні приспиви, ритмічні повтори, використання епітетів, порівнянь, метафор, риторичних запитань, діалогів. Залучення дітей до співу колисанок під час проведення дидактичних ігор з лялькою допомагає розвивати силу голосу й мелодику мовлення [5].

Могутнім засобом мовленнєвого розвитку дитини є *українська народна казка*. Напевно немає такої людини, яка б не любила її. Казка є в кожному домі, їх читають дітям різного віку. І діти їх люблять, бо в уяві, розбурханій казкою, здійснюються найзаповітніші мрії. Казка закладає необхідну гаму переживань, утворює особливий рідкісний настрій, що викликає радісні

емоції, зумовлює формування серйозних і важливих почуттів. З казок діти отримують перші знання. Саме вони допомагають дітям уперше відчутти хоробрість і відвагу, дисципліну і витримку, побачити добро і зло. Це перше віконце у складний світ взаємин людини з природою, людиною, матеріальними і культурними цінностями. Через казку діти не тільки розумом, а й серцем пізнають загальнолюдські цінності. Казки приваблюють дітей необмеженою можливістю творити добро, справедливість, красу, вершити суд над несправедливістю, жорстокістю, потворністю в житті людей і природи. Без казок немислимий повноцінний пізнавальний розвиток дітей. Казки поділяються на: казки про тварин, героїко-фантастичні (чарівні), побутові (соціально-побутові) казки [2].

Українські дитячі народні ігри – вид дитячої творчості, де молодші дошкільники беруть на себе ролі відповідних персонажів, імітують їхні рухи, дії, вчинки, а також мовлення. Народні ігри дуже різноманітні, найдавніші з них – хороводні драматичні, які в давнину були частиною весняного календарного обряду. Тематика цих ігор – землеробська праця. Наприклад, в іграх «Просо», «Мак» діти показують різні її етапи: сівба, зростання, збирання урожаю. До іншої групи належать драматичні мініатюри з імітацією вчинків та поведінки звірів, птахів. Первісно вони виконувати роль оберегів, пов'язаних з тотемними культурами предків-тварин [5].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, результати досліджень дозволили констатувати, що український фольклор – не тільки невичерпне джерело народної духовності й моралі, а й невід'ємна складова мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Вивчення і промовляння фольклорних творів сприяє збагаченню активного словника малят, інтонаційних засобів виразності, оволодінню чіткою та правильною звуковимовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А., Лисенко Н. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навчальний посібник. К.: Вища шк., 2002. 407с.
2. Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посіб.: Вища шк., 2004. 398 с.
3. Ватаманюк Г. П. Музика в країні дошкілля: Навч. метод. посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008. 260с.
4. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. К., 2005. 128 с.
5. Руснак І. Є. Український фольклор: навч. посібник. К.: ВЦ «Академія», 2010. – 304с.

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

В статті обґрунтовує особливості дослідження особливості розвитку словника дітей раннього віку. Охарактеризувати основні малі фольклорні жанри дитячого фольклору. Висвітлити закономірності розвитку словника дітей раннього віку.

Ключові слова: український фольклор; усна народна творчість; художні засоби; дитячий словник; активне мовлення.

Постановка проблеми. Український фольклор супроводжує дитину з перших років її життя, є невичерпним джерелом розвитку мовлення дітей, збагачення словника новими словами, образними виразами, виховання морально-етичних навичок. Він відображає життя народу, його історію, мову, мудрість. Народна мудрість, традиційні обряди – то скарбниця мовного розвитку.

Проблема розвитку мовлення дітей раннього віку сьогодні набуває особливої актуальності у зв'язку з модернізацією дошкільної освіти, оновленням змісту, вдосконаленням форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування. Ранній вік – найвідповідальніший період у житті дитини, оскільки в цей час закладається фундамент майбутньої мовленнєвої особистості. Істотним новоутворенням раннього віку є мовлення, яке розвивається двома лініями: вдосконалюється розуміння мовлення дорослих (дитина розуміє значення слів, фраз, аналізує мовлення дорослих) і формується власне активне мовлення дитини (інтенсивно зростає словник, з'являється граматичне оформлення речень, початки описової розповіді, самостійне мовлення набуває статусу регулятора поведінки).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з досліджуваної теми, а також вивчення практичного досвіду мовленнєвого розвитку дітей раннього віку дозволив дійти висновку, що, попри значні й вагомні надбання, недостатньо вивченою є проблема використання малих фольклорних жанрів у розвитку словника дітей раннього віку. Отже, за своїми художньо-специфічними рисами усна народна творчість є не лише важливим, а й справді ефективним засобом розвитку мовлення дітей раннього віку. Використання в процесі навчання дітей рідної мови творів українського фольклору розглядалося як ученими-класиками О. Духнович, С. Русова, Є. Тихеєва, К. Ушинський та ін., так і сучасними науковцями А. Богуш, Н. Гавриш, В. Кононенко, Т. Котик, Н. Лисенко, Н. Луцан, Ю. Руденко, М. Стельмахович, О. Трифонова та ін.

Мета статті: висвітлити закономірності розвитку словника дітей раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Вперше народну творчість дитина починає сприймати ще немовлям, коли вона чує колискові [2, с. 11]. Ці пісеньки допомагають малюку засвоїти найпростіші моделі мовлення та розпочати спілкування з оточуючими. Колісанки – це універсальний спосіб донести до дитини відомості про навколишній світ, тим самим збагачуючи її словник. Інтонаційне забарвлення у цих піснях активно сприяє розвиткові фонематичного сприйняття. Вони також сприяють розвиткові пам'яті та освоєнню лексики. Починаючи з третього року життя малюки вже можуть зрозуміти гумор. Якщо щось виходить за рамки їх уявлень, то воно для дітей смішне. Але без дорослого зрозуміти побачене дитина ще не спроможна. З другої половини 3-го року життя, при точному описі предмета, малюк може відгадати загадку. Така практика значно піднімає рівень словникового запасу дитини. Після відгадування слід обов'язково закріпити особливості задуманого явища або предмета. Часто загадки містять різноманітні прийоми метафоризації образу (використання багатозначності слів, уособлення, епітети, порівняння та ін.), що допомагає сформуванню у дошкільнят образне мислення [3, с. 7]. Чисельні слова, які є відгадками, сприяють збагаченню дитячого словника, особливо це проявляється під час використання багатозначних слів або слів у переносному значенні. Загадкою називають одну із малих форм фольклору, яка у стислій формі відображає найбільш значущі та яскраві характеристики явищ або предметів.

Науковець Калмикова Л стверджує те, що мовлення-опис і мовлення-доказ розвиваються у дітей більш активно при частому відгадуванні загадок, адже висловлена думка потребує доказів. А щоб довести правильність висловлювання, потрібно логічно розповісти про хід своїх міркувань щодо відгадки. Доводячи свою думку, дитина засвоює нову композиційну побудову висловлювання, його граматичну структуру [4, с. 110].

Єнгаличева І., досліджуючи дитячий фольклор з позицій виховного впливу на дітей д раннього віку, дає таке визначення цього поняття: «...це стихійно усталена, універсальна педагогічна система, із якій тисячоліття народного досвіду вже відібрали найприродніші й необхідніші форми розвитку мовлення, музичних здібностей, логічного й образного мислення, етичних і моральних цінностей; це засіб формування ростучої особистості, починаючи з перших років життя» [3, с. 29].

А. Богуш зазначає, що розвиток словника є основною характеристикою мовлення дітей раннього віку, а його найбільш інтенсивне зростання відбувається після одного року шести місяців. При чому воно відбувається у стрибкоподібному зростанні [1].

На важливість використанні у розвитку мовлення дітей раннього віку творів малих фольклорних жанрів наголошує А. Богуш. Саме в цих дитячих творах, зазначає вчена, «...містяться мовленнєві моделі дитячої мови: ляля, жита, гам, киця та ін. Вони є своєрідним фондом народної дитячої лексики, в цих творах зустрічається чимало звуконаслідувальних слів, які стимулюють мовлення дитини, полегшують її спілкування з дорослими» [1, с. 11]. 3

огляду на це А. Богуш, вважає за доцільне використання у виховній практиці з дітьми раннього віку кращих зразків народної мудрості – малих фольклорних жанрів (колисенок, забавлянок, утішок, лічилок, примовок, закличок, приспівок), бо вони «...легкі для наслідування, разом з тим допомагають ввести дитину у світ дорослого побутового життя, залучити дитину до споконвічних національних цінностей, традицій, звичаїв» [1, с. 11-12]. За твердженням ученої, малята із задоволенням слухають народні фольклорні твори, вони приваблюють малюків своїм емоційним змістом і змушують прислухатися до звучання рідної мови, збагачувати дитячий словник народними виразами, і це не випадково, «...адже всі вони містять надзвичайну образність рідного слова» [11, с.12].

Усна народна творчість, на думку С. Русової є тим живим джерелом, яке може донести до дітей «...в доступній формі красу української мови, елементи історії, етнографії; звідки дошкільники дістануть перше уявлення про культуру і побут свого народу, навчатися народної мудрості [6].

Для розвитку точності, влучності та виразності мовлення малят застосовують вірші-забавлянки. Через поетичну форму цих віршів дитина починає чіткіше розуміти художні образи. Грайливі ситуації, які відображені у них, допомагають дітям сприймати їх легко та весело. Велике значення тут надається емоційному настрою малят і тому, як вихователь зуміє подати указаний матеріал. Найкращими темами для сприймання малюками будуть людські стосунки, світ природи та інтереси [3, с. 7].

Ще одним особливим видом фольклору є прислів'я та приказки. Їх особливість полягає у влучному використанні епітетів та порівнянь таким чином, що передається ставлення народу до різноманітних явищ чи предметів. Якщо навчити дитину використовувати під час її мовлення приказки та прислів'я, то вона зможе більш ясно та лаконічно демонструвати свої почуття та думки. Характеристика предмета стає більш яскравою. Мовлення дітей раннього віку може розвиватися й на основі народних пестушок та утішок. Вони позитивно впливають на фонематичний слух, адже у них досить часто зустрічаються наспіви. Вони мають кількаразове повторення у різному темпі та з різною інтонацією. Це допомагає показати всю красу української мови та спонукає до подальшого розвитку мовлення дітей раннього віку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, усна народна творчість містить різні явища мови, логічні одиниці, художні мініатюри, поетичні образні узагальнення соціально-історичного досвіду. Ранній вік є сензитивним періодом для засвоєння та розвитку мовлення. Тому необхідно використовувати різноманітні засоби, які б сприяли підвищенню рівня мовленнєвих вмінь.

Одним із найбільш доступних та цікавих засобів вважається фольклор. Легкість для запам'ятовування, барвистість, ритмічність та виразність – це те, що вигідно характеризує його. Тому малюкам він дуже подобається. А невеликий об'єм тексту, цікавий сюжет, доступний зміст та яскраві художні засоби роблять його відповідним віковим особливостям дітей раннього віку.

Потребують подальшого дослідження розробка форм і методів використання усної народної творчості для розвитку зв'язного мовлення дітей раннього віку, введення їх у структуру фронтальних та індивідуальних занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика. Навчальний посібник. Запоріжжя, 2000. 275 с.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. К.: Вища шк., 2002. 407 с.
3. Єнгаличева І. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку засобами малого жанрового фольклору. [Електронний ресурс].Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/50/13.pd
4. Калмикова Л. Збагатити дитяче мовлення допоможуть словосполучення. *Дошкільне виховання*. 2001. № 7. С. 12-15.
5. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі. К.: Вища шк., 2002. 412 с.
6. Мовленнєвий розвиток дітей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://doshkolenok.kiev.ua/rechevov-razvitie/49-movlennevy-rozvytok>. 29.10.2015.

Марина Шевченко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлено погляди педагогів на виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку. Охарактеризовано особливості добору форм, методів та засобів даного педагогічного процесу.

***Ключові слова:** патріотичне виховання, патріотичні почуття, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку на сучасному етапі розвитку суспільства набуває особливого значення, адже одне з чільних місць у сучасній педагогічній системі відводиться саме патріотичному вихованню.

Патріотичне виховання, згідно з положеннями «Національної доктрини розвитку освіти», «...має здійснюватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність та цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури...» [3].

Виховання патріотичних почуттів необхідно починати вже в дошкільний період, оскільки в цьому віці відбувається формування культурних, ціннісних орієнтирів, розвиваються почуття, емоції, мислення, механізми соціальної адаптації в суспільстві, усвідомлення самого себе в навколишньому світі. Все це дозволяє стверджувати, що вивчення питань патріотичного виховання особливо актуально в даний час і вимагає подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми патріотичного виховання показує, що вчені відносили його до різних напрямів педагогічної взаємодії. Одні дослідники (Л. Болотіна, П. Конанихін, О. Павелко, Л. Спірін та ін.) розглядали його як складник ідейно-політичного, інші (В. Білоусова, М. Болдирєв, І. Луценко, Л. Міщенко, І. Харламов, Г. Щукіна, Н. Щуркова та ін.) – як складник морального виховання, треті (Т. Ільїна, І. Огородніков та ін.) виокремлюють у самостійний розділ. З урахуванням особливостей розуміння почуття патріотизму в сучасних умовах мета виховання полягає у вихованні патріота, який любить свою Батьківщину, готовий служити і захищати свій народ [5, с. 26-36].

Проблема патріотизму, сутності патріотичних почуттів, любові до Батьківщини знайшла відображення у студіях вітчизняних дослідників (А. Агаєв, В. Бичко, А. Єрмічов, В. Макаров, І. Надольний, П. Рогачов, Л. Сохань, І. Стогній, О. Забужко, В. Шинкарук та ін.) та зарубіжних філософів (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.).

В даний час вже є досить багато методичної літератури з даного питання, проте велика кількість робіт містять лише загальні характеристики патріотичного виховання. Найчастіше в ній висвітлюються, лише окремі аспекти патріотичного виховання дітей в конкретних видах діяльності і немає чіткої системи, що відображає всю повноту даного питання.

Мета статті. Вище зазначені положення дозволили сформулювати мету статті – теоретично обґрунтувати проблему виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Патріотичне виховання підростаючого покоління завжди мало в системі освіти пріоритетне місце. У всі часи суспільство потребувало не тільки освічених людей, але і з чіткою громадянською позицією, що мають високі моральні якості.

Патріотизм – це природна прихильність і любов до рідної землі, мови, культури; глибоке моральне почуття, показник і виразник найвищих проявів духовного світу людини [1, с. 2].

Патріотичні почуття розглядаються як соціально-психологічні, що мають широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни (у науці, економічній діяльності, спорті тощо), повагу до історичного минулого, дбайливе ставлення до народної пам'яті, збереження та опанування національних і культурних традицій до гіркоти переживань за невдачі й втрати рідної країни, страждань через її біди.

На сучасному етапі в державі пріоритетним є національно-патріотичне виховання і, відповідно, на сайті Міністерства освіти України зазначено, що «національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна система і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності

до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [2].

Дані завдання вирішуються у всіх видах дитячої діяльності: в безпосередньо освітній діяльності, іграх, праці, в побуті, вони виховують в дитині не тільки патріотичні почуття, а й формують її взаємини з дорослими і однолітками.

Патріотичне виховання дитини – складний педагогічний процес. В основі його лежить формування патріотизму як особистісної якості. О. Стьопіна визначила загальні етапи виховання патріотизму особистості, що передбачають:

- виховання любові й поваги до своїх батьків, своєї родини (дошкільний вік);
- виховання позитивного ставлення до «малої батьківщини» (свого міста, краю, регіону), тобто етнічна само ідентифікація;
- виховання позитивного ставлення до своєї країни, тобто, державницького патріотизму;
- виховання усвідомлення своєї належності до історичної спільноти та культурно-релігійної традиції;
- виховання доброзичливого ставлення до всіх народів світу – якість, притаманна високодуховній особистості, яка формується у процесі самовиховання протягом усього життя [4, с. 14].

Ефективність формування патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку забезпечується реалізацією наступних педагогічних умов:

- змістове і методичне забезпечення процесу виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку, яке відбувалося в системі навчальних занять, виховних заходів і різних формах діяльності;
- створення у закладі дошкільної освіти та сім'ї емоційно-розвивального середовища патріотичної спрямованості;
- активізація взаємодії педагогів та сім'ї з метою залучення до виховання у дітей патріотичних почуттів [5, с. 208-209].

У процесі реалізації педагогічних умов виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати комплекс форм і методів організації освітньої діяльності:

- комплексні заняття;
- бесіди за сюжетами казок, оповідань, фільмів і прочитаних книг;
- розігрування ситуацій;
- проектну діяльність;
- безпосереднє спілкування із природою, контактування з об'єктами рослинного і тваринного світу;
- колективна творчість для інших людей, свята, концерти, конкурси, виставки малюнків;

- екскурсії;
- прослуховування музичних уривків, які є співзвучними з емоційними станами різних героїв;
- обговорення творів образотворчого мистецтва тощо.

Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку можливе з використанням таких методів і прийомів, як: бесіди, розповіді, роз'яснення, приклад, вправи, доручення (групові й індивідуальні), привчання, розв'язування ситуацій вільного вибору, сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, стимулювання прояву патріотичних почуттів у повсякденній життєдіяльності (турбота про членів сім'ї та близьких, прояв співчуття та допомога хворим і слабким тощо) [5, с. 226-227].

Серед сучасних засобів виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку виокремлюють:

- художню літературу;
- авторські та українські народні казки;
- дидактичні та рольові ігри;
- національно-патріотичні ігри (наприклад, «Сокіл», «Джура», заходи Національної скаутської організації «Пласт» тощо);
- творчі завдання;
- медіаосвіта тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Патріотизм є особистісною якістю людини, продуктом соціально-економічних та культурно-духовних процесів, що проявляються у ставленні до своєї держави, до Батьківщини. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку є процесом педагогічного впливу дорослих і дітей в рамках єдиного ціннісно-змістового простору, результатом якого є сформованість у дітей патріотичних цінностей на основі діяльнісного прояву почуття любові до рідних і близьких людей, до сім'ї, рідного дому та краю.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку; вважаємо за необхідне продовжити наукові розвідки з даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н., Крутій К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. *Дошкільне виховання*. 2015. № 8. С. 2-7.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 16.06.2015 № 64.
3. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. *Освіта України*. 2001. № 1. С.22-25.
4. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва: автореф. ...канд. пед. наук. Луганськ, 2007. 23 с.
5. Шкрєбтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2019. 298 с.

**Вікторія Ярошенко,
Віта Бутенко**
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ЗАСОБИ «МУЛЬТИМЕДІА» У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті уточнено сутність понять «мультимедіа» та «здоровий спосіб життя»; визначено потенційні можливості використання засобів «мультимедіа» у пропаганді здорового способу життя учнів початкових класів

***Ключові слова:** мультимедіа, здоровий спосіб життя, учні початкових класів.*

Постановка проблеми. У вік технічного прогресу та запровадження сучасних технологій в усіх соціально-економічних сферах людської діяльності виникає необхідність мати здорову націю. Згідно тенденцій останніх років інтенсивна нервово-психічна та емоційна діяльність учнів початкових класів, порушення норм навчання та відпочинку, несприятливі екологічні та соціальні фактори є головним негативними чинниками у розвитку здорової та успішної особистості. Діти молодшого шкільного віку мають бути активними, комунікабельними, креативними, творчо вирішувати поставлені завдання, швидко запам'ятовувати великий об'єм інформації і при цьому бути здоровими. Якісне навчання сьогодні відбуватиметься в умовах повного гармонійного розвитку дитини, де буде можливість залучення мультимедійних систем, як методів та засобів впливу на формування корисних звичок, пропаганди здорового способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що теоретичному та практичному висвітленню аспектів збереження здоров'я учнів початкових класів присвячена низка праць вчених, які обґрунтовуються за такими напрямками: сутність, структура та фактори здоров'я (А. Абаєв, Г. Апанасенко, Н. Башавець, І. Брехман, Д. Воронін, В. Горащук, Ю. Змановський, В. Казначеев, В. Климова, Ю. Лісіцин, В. Нестеренко, В. Петленко та ін.); забезпечення основ здорового способу життя учнів (Н. Андреева, Т. Бабюк, Н. Бикова, Л. Касьянова, Т. Овчиннікова, А. Ошкіна, О. Перевертайло та ін.); питання впливу рухової активності на функціонування органів і систем дитячого організму (Е. Вільчковський, Н. Денисенко, М. Єфименко, Л. Калуська, М. Гуменюк та ін.). Проблемі використання мультимедійних систем, як інформаційних технологій також приділяється велика увага науковцями, зокрема, В. Бикова, Т. Габай, С. Жданова, В. Житомерського, Р. Меєра, Н. Морзе, Т. Солодкої, Н. Тверезовської, О. Трофімова та ін. Однак, питання потенційних можливостей використання засобів «мультимедіа» у пропаганді здорового способу життя учнів початкових класів висвітлена недостатньо і потребує подальших наукових пошуків.

Мета статті – визначити потенційні можливості використання засобів «мультимедіа» у пропаганді здорового способу життя учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Терміни «мультимедіа» та «здоровий спосіб життя» у цій статті є ключовими, тому доречно визначити сутність означених феноменів. Аналіз теоретичного доробку О. Шликової [7] дає підстави стверджувати, що термін «мультимедіа» дослівно визначається як «полісередовище» і трактується як комп'ютерна технологія, що дозволяє презентувати зміст через поєднання різних типів інформації – статистичну (текст, графіка), так і через динамічну (анімація, мова, музика, відео). Це ілюстративний метод навчання, який забезпечує засвоєння інформації шляхом усного та зорового сприйняття. Звідси формується когнітивна теорія мультимедійного навчання, яка включає в себе постулат синхронного вербального та візуального кодування. Вона заснована на теорії подвійного кодування А. Паівіо [6] та є сумісною з візуально-просторовою матрицею та петлюю повторення в моделі робочої пам'яті А. Бадделі [2]. Теорія мультимедійного навчання була розроблена педагогом-психологом Р. Мейером [8], який проводив різні випробування, підтвердивши її ефективність.

Етимологічний аналіз наукової категорії «здоровий спосіб життя» свідчить, що поняття «здоровий» розглядається у Великому тлумачному словнику сучасної української мови як «корисний для здоров'я» [3, с. 455]. Визначення терміна «спосіб» характеризується як «певна дія, прийом або система прийомів, що дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось» [3]. **Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 1375]. Стосовно дефініції «жити», то згідно з «Великим універсальним словником української мови» він має праслов'янське коріння і визначається у спорідненості з такими термінами як литовське «видужувати» (ставати здоровим), словацьке «лікувати» (спрямовувати до здоров'я), українське – вести той чи інший спосіб життя [5, с. 608]. Враховуючи етимологію поданих слів, нами встановлено, що в сукупності вони означають життя, зорієнтоване на здоров'я, тобто здоровий спосіб життя.

Комплексне визначення поняття здорового способу життя, необхідне для розуміння системи педагогічної роботи, дає Т. Бабюк [1], яка трактує означену категорію «як складне новоутворення особистості, у якому в органічній єдності взаємодіють інтелектуальні, емоційні, мотиваційні і вольові процеси, що відіграють важливу роль у формуванні здоров'я» і свідчить про «гармонійне формування цього феномену в умовах спеціально організованої діяльності».

Надзвичайно важливим аспектом сьогодення є зацікавленість учнів початкових класів у мультимедійних системах. Через презентації, ігри, інтернет-ресурс проходить мотивація, активізація та системність у питанні розумової та фізичної діяльності учнів на рівні свідомості та підсвідомості, що сприймається краще візуалізацією інформації в ігровій формі, в позитивних емоціях. Тому створення своєрідного інформаційного світу, в якому дитина виробляє власний світогляд щодо способу життя, може бути чинником, що впливає на формування уявлень стосовно здорового способу життя.

Молодший шкільний вік – важливий період, в якому формується осо-

бистість, та закладаються міцні основи здоров'я. Виходячи з таких психологічних особливостей цього віку, як слабкий розвиток довільної та розвиток мимовільної уваги, емоційність сприйняття, можна зробити припущення, що формування уявлень та узагальнення інформації з означеного питання, шляхом бесіди є недостатньо ефективним. Тому для повертання та активізації уваги сприйняття учнів початкових класів доцільно використовувати інноваційні технології, мультимедіа та інтернет-ресурси. Оскільки вольове регулювання увагою не достатньо розвинене, а все нове, несподіване, цікаве, яскраве привертає увагу учнів без вольових зусиль. Саме оптимальне поєднання мовленевих, візуальних та практичних засобів мультимедіа сприятиме забезпеченню успішності формування здорового способу життя учнів.

Спираючись на дослідження Н. Дементівської [Де, с. 7] можна структурувати інформацію, з якою може працювати мультимедіа, таким чином: синтез трьох стихій: інформації цифрового характеру (тексти, графіка, анімація); аналогової інформації візуального зображення (відео, фотокартки, картини тощо); аналогової інформації звуку (мова, музика, інші звуки). Перегляд зразків візуального зображення варто здійснювати різними способами організації – спільний перегляд або індивідуальний.

Розглянемо детальніше роль засобів телебачення та інтернет ресурсів (відео, аудіо, мультфільми, фільми, мультимедійні презентації, анімації, друкований матеріал) на отримання та засвоєння знань, мотивації до практичної діяльності у формуванні здорового способу життя учнів початкових класів.

Мультимедійна аудіо та відеопрезентація має інформативний характер. Power Point, Prezi, Sway, Slides, Canva – це програми, які дозволяють створювати та демонструвати яскраві презентації. Головне питання у цьому контексті – надати дітям інформацію, яка змістовна, цікава, лаконічна, у короткий проміжок часу засвоюється. Деякі факти про корисні звички, поради щодо збереження здоров'я зібрані та подані в зручному для сприймання вигляді із застосуванням різних мультимедійних ефектів. Варто зазначити, що мультимедійна презентація для учнів початкових класів має свою специфіку. Презентація має містити більшість анімації, фото, відео та аудіосупроводу і мінімум текстової інформації. Насамперед, з аудіовізуального ряду повинен бути основний зміст слайдів. Використання мультимедійних презентацій дозволяє деталізувати і наочно подавати теоретичний матеріал. Також є презентації розраховані на рухову активність. Наприклад, «фізкультхвилинки» – застосовуються протягом усього дня, як динамічна пауза. Дуже цікаво для дітей, бо використовується анімація та музика. Це неважкі фізичні вправи за допомогою яких учні мають змогу порухатись та переключитись від інтелектуальної діяльності до фізичної.

Телепередачі, які транслюються по телебаченню – це ранкова гімнастика для дітей, дитячі програми і навіть телеканали, перегляд яких популяризує користь здорової їжі, вести здоровий спосіб життя, мати здоровий фізичний та духовний розвиток. Спортивні програми та телеканали, якими захоплюються учні початкових класів, мають позитивний вплив на формування культури здоров'я, адже діти завжди бажають бути

схожими на дорослих або на своїх улюблених телевізійних, казкових героїв.

Цікавим аспектом в межах цього питання є інтернет-ресурс в якому розміщується, зберігається та передається інформація про здоров'я, корисні та шкідливі звички, рухову активність, антистресові та загальнозміцнюючі заходи, якісний відпочинок, раціональний перерозподіл навчального навантаження. Стрім-відео, флешмоби «За здоровий спосіб життя!», «Бути здоровим – це модно!», відеоролики «Як бути здоровим?», відео майстер-класів «Здорове харчування для дітей», відео тренувань «Фітнес зарядка для дітей», відео фізичних вправ, онлайн-тренування та ін., досить ефективно пропагандують та позитивно впливають на формування теоретичних знань та практичних умінь щодо збереження та зміцнення власного здоров'я. При цьому досить важливо, щоб ця тематика була не тільки зрозуміла, а й мала практичне застосування, бо сприйняття у цьому віку пов'язано з діяльністю. Саме використання мультимедійних засобів спонукає учнів початкових класів до емоційних переживань та вражень.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, впровадження мультимедіа в процес пропаганди здорового способу життя учнів початкових класів є невід'ємною частиною успішності дітей в соціумі. Використання відео-та аудіотехнологій у наданні потрібної інформації про здоровий спосіб життя викликають велику зацікавленість в учнів початкових класів. Це дає змогу і надалі розвивати та впроваджувати телевізійні та інтернет-ресурси, як методи впливу на формування уявлень та переконань стосовно означеної тематики. Мультимедійні технології дозволяють поєднати велику кількість знань про здоровий спосіб життя та викласти їх у короткий проміжок часу, що сприяє досягненню кращого результату у здоров'збережувальній сфері життя учнів початкових класів.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у формуванні та популяризації здорового способу життя шляхом удосконалення мультимедійних технологій та раціональне використання останніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабюк Т.Й. Наступність у вихованні здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07). Київ. 2013. 19 с.
2. Баддели А., Хитч Г. Рабочая память. *Психология обучения и мотивации: достижения в исследованиях и теории*. Нью-Йорк: Academic Press. 1994. Том 8. С. 47–89.
3. Бусел В.Т. (уклад. і голов. ред.). Великий тлумачний словник сучасної української мови. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
4. Дементієвська Н.П. Вчимося самі, вчимо інших. *Вісник програм шкільних обмінів*. № 21. 2004. С. 5–8.
5. Загоруйко О.Я. Великий універсальний словник української мови. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС. 2010. 768 с.
6. Когнитивная психология: история и современность. Хрестоматия. Под ред. М. Фаликман и В. Спиридонова. М., 2011. С. 110–117.
7. Шлыкова О.В. Культура мультимедиа: Уч. пособие для студентов. МГУКИ. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. 415 с.
8. Mayer Richard E. Cognitive Theory of Multimedia Learning //Cambridge Handbook of

СЕКЦІЯ №2 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

Ольга Алексеєва,
Ольга Шаповалова
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано педагогічні умови особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Ключові слова: педагогічні умови, особистісна ідентичність, діти старшого дошкільного віку, сучасний заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Сучасні кардинальні перетворення у соціально-економічній сфері держави, зміни освітніх пріоритетів посилюють увагу до особистості як активного суб'єкта життєдіяльності. Ці зміни відобразились у трансформації суспільної, індивідуальної свідомості та у зміні змісту соціальної ідентичності, що вплинуло на процес входження дітей до світу дорослих, привласнення ними цінностей та моральних еталонів, які визначають соціальну поведінку людей. Результатом означених соціальних змін у суспільстві є прояв особистісної ідентичності.

Особлива увага педагогів і психологів нині звертається на пошук та розробку таких виховних технологій, які б сприяли розвитку високоморальної, ціннісної системи дитини, її особистісному зростанню та впливали на становлення особистісної ідентичності, зокрема у дошкільному віці.

Концептуальні основи формування особистості як найвищої цінності суспільства та власне особистісної ідентичності, відображено в Законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державному стандарті дошкільної освіти, Базовому компоненті дошкільної освіти, де наголошено на необхідності створення умов для здійснення виховного впливу на процеси становлення, розвитку та формування особистості дитини дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми особистісної ідентичності закладено у наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених. Так, виховання зростаючої особистості знаходилась у колі наукових інтересів І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, Е. Еріксона, Б. Зейгарник, а також А. Антонової, Н. Гавриш, О. Кононко, О. Рейпольської та інших.

Структуру соціальної ідентичності, її формування, функціонування та взаємозв'язок із особистісною ідентичністю у своїх наукових дослідження розглядали І. Зотова, Н. Іванова, Т. Канаєва, О. Козлова, В. Литовка, Т. Потапчук, Н. Соболева, О. Ходаковська та інші.

У психолого-педагогічних працях (О. Кононко, М. Кончаловська, С. Ладивір, Т. Піроженко О. Рейпольська та інші) доведено, що процес становлення особистісної ідентичності має вікові закономірності, що виявляються у зростанні її диференційованості, усвідомленості часової перспективи; саме дошкільний вік має вирішальне значення для виховання особистісної ідентичності.

Мета статті – охарактеризувати педагогічні умови особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. У сучасній педагогічній науці усталився погляд на дошкільний вік як на вік потенційних можливостей розвитку адаптаційних механізмів дитини, уміння адекватно сприймати навколишню дійсність та гармонійно поводитися у нових соціальних умовах. У цей віковий період становлення особистості дитини актуальною є її здатність усвідомлювати зміни у власному житті, нові функції, соціальні ролі, виявляти приязне ставлення до інших людей, орієнтуватися в навколишній дійсності.

У дослідженнях Н. Захарова, визначає дошкільну освіту першою ланкою системи неперервної освіти, що поряд із сімейним вихованням закладає основи соціокультурного становлення особистості. Дослідниця доводить, що набуття індивідом якостей, необхідних для життєдіяльності, активне засвоєння та відтворення соціального досвіду суспільства окреслюють концептуальні координати діяльності закладу дошкільної освіти: стати «інститутом соціалізації», призначення якого – забезпечення фізичної, психологічної й соціальної компетентності дитини, можливості адаптації до унормованого існування серед людей, формування ціннісного ставлення до світу, навчання особистісному існуванню, озброєння елементарною наукою і мистецтвом життя [2, с. 107].

Дошкільне дитинство розглядається А. Богуш, Н. Гавриш, О. Рейпольською як: самоцінний етап життя людини; етап підготовки до наступного періоду життя – шкільного дитинства; період, протягом якого формуються не тільки передумови, а й провідні риси особистості, що визначатимуть її спрямованість, поведінку і діяльність протягом усього життя. Заклади дошкільної освіти сприяють початку процесу самореалізації особистості, її творчої активності, самостійності, ініціативності на ранніх етапах її становлення і розвитку.

Період дошкільного дитинства є фундаментальним у процесі соціального становлення особистості. Від того, наскільки успішним буде формування особистісних соціально-психологічних механізмів соціальної ідентичності на цьому віковому етапі, залежить успіх соціалізаційного процесу не тільки в період навчання у школі, але й у життєвому самовизначенні особистості [1].

Заклад дошкільної освіти забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту. Крім того, він задовольняє потреби громадян відповідної території у здобутті дошкільної освіти; забезпечує відповідність рівня дошкільної освіти вимогам Базового компонента дошкільної освіти; створює безпечні та нешкідливі умови розвитку та зміцнення здоров'я відповідно до санітарно-гігієнічних вимог та забезпечує їх дотримання; формує у дітей гігієнічні навички та основи здорового способу життя, норми безпечної поведінки; сприяє збереженню та зміцненню здоров'я, розумовому, психологічному та фізичному розвитку дітей; здійснює соціально-педагогічний патронат, взаємодію з сім'єю; є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку; здійснює інші повноваження відповідно до статуту закладу дошкільної освіти [4, с. 97].

Запропонуємо найбільш ефективні педагогічні умови щодо забезпечення особистісного зростання дитини дошкільного віку. Стосовно першої педагогічної умови – забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками педагогічного процесу (дитина-дитина, дитина-дорослий, дитина-група дітей) – зазначаємо, що особистісна ідентичність формується під впливом як особистісних (зміст Я-концепції, самооцінка), так і соціальних (середовище сім'ї, ЗДО) факторів. Тому виховання особистісної ідентичності відбувається у освітньому середовищі сім'ї та закладу дошкільної освіти, де забезпечена взаємодія дитини з дорослим, дитини з дитиною під час спілкування, гри, організованої спільної діяльності, та дитиною з групою дітей.

Специфіка закладу дошкільної освіти сприяє процесу входження зростаючої особистості в широкий світ реальних соціальних відносин, прищеплення навичок практичного життя, її індивідуалізації, соціалізації і вихованню ідентичності. В цій взаємодії відіграють роль дорослі, а саме батьки, та вихователі, а також і самі діти. Найближчі дорослі створюють певну виховну просту атмосферу, що відповідає умовам раціонального дозування позитивних і негативних переживань, що давало б дитині відчуття впевненості в собі і в людях, які її оточують. Дорослий з одного боку уособлює для дитини суспільство, займає центральне місце в світі дитини, виступає носієм знань, умінь, моральних цінностей, а з іншого – безпосереднім організатором виховного процесу.

У спілкуванні з однолітками дитина постійно опиняється перед необхідністю реалізовувати на практиці норми поведінки щодо інших людей, застосовувати їх до різноманітних ситуацій. У спільній діяльності дітей безперервно виникає необхідність узгодження дій, вияву доброзичливого ставлення до однолітків, уміння відмовитися від особистих бажань заради досягнення спільної мети. Спілкування і спільна діяльність вправляють дітей у правильних вчинках, необхідних, щоб дитина знала норми поведінки і керувалася ними, впливають та формують зміст Я-концепції, формують самооцінку та впливають на формування особистісної ідентичності.

Друга психолого-педагогічна умова – створення емоційно-збагаченого середовища, спрямованого на виховання у старших дошкільників особистісної ідентичності – полягає в активному безпосередньому та опосередкованому емоційному впливові вихователя на вихованця, який виступає об'єктом ідентифікації для нього. Так, дитина у стосунках із дорослим засвоює соціальні норми поведінки та ототожнює себе з ним. Правильно побудована таким чином виховна ситуація має спонукати дитину до дії, формувати у дитини вміння співпереживати, стаючи на позицію іншого та ідентифікуючи себе з даною моделлю поведінки чи обставин або безпосередньо із суб'єктом дитини чи дорослого. Окрім того, це провідний компонент процесу співпереживання, розвинена форма якого має два пізнавальних компоненти: вміння вирізнити й назвати емоції, які переживають інші люди, і прийняти чужу позицію. Емоційний компонент – це здатність до душевного відгуку. Співпереживання завжди пов'язане з емоційними стосунками між двома суб'єктами. Це узагальнене емоційне ставлення до змісту ситуації, події, явища і є однією із властивостей, що регулює поведінку особистості.

Стосовно наступної педагогічної умови – підвищення рівня професійної і особистісної компетенції вихователів закладів дошкільної освіти щодо особистісної ідентичності та способів її виховання у дітей старшого дошкільного віку – зазначимо: сукупність діяльнісно-рольових і особистісних характеристик педагога, що дозволяють йому на високому рівні формувати власну поведінку будучи прикладом і об'єктом для наслідування, не загасити, а розвинути самостійність, активність дошкільників, надати їм право на здійснення власного вибору і збільшити ступінь їх свободи [3].

Отже, професійна компетентність вихователя дошкільного навчального закладу характеризує його здатність виконувати професійні завдання діяльності на основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійно значущих якостей, серед яких провідними є любов до дітей, що поєднується з вимогливістю, емпатія та комунікативність. До таких компетенцій належать: оздоровчо-профілактична, діагностико-прогностична, плануюча, навчально-розвивальна, виховна, комунікативна, просвітницька, організаційно-педагогічна, контролююча і самовдосконалення [5].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, виховання особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку є складною та багатогранною проблемою. Необхідно забезпечити підвищення рівня професійної підготовки педагога в закладі дошкільної освіти та створити відповідні педагогічні умови для виховання особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку, а також забезпечити відповідні умови для підвищення обізнаності в темі батьків. Подальшого розвитку потребують питання розроблення інтерактивних технологій з метою виховання особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку в сучасних закладах дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А.М. *Дефініції «духовність» і «моральність» в аспекті національного виховання в Україні.* Морально-духовний розвиток особистості в сучасних

- умовах. К. Кн. 1. 2000. С. 18-23.
2. Захарова Н.М. *Адаптація дітей дошкільного віку до сучасного соціального простору*: монографія. Донецьк: вид-во «Ноулідж». 2010. 216 с.
 3. Коток М. О. *Аналіз стану сформованості особистісної ідентичності у дітей старшого дошкільного віку*. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. с. 47-52.
 4. Кузьменко В. У. *Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років*. (Монографія). Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2005. 297с.
 5. Рогальська І. П. *Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід*. (Монографія). Київ. Міленіум. 2008.

Галина Бабій,

Віта Бутенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

МОДЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛОГІКО-МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито сутність поняття «логіко-математична компетентність»; здійснено порівняльний аналіз терміну «модель»; обґрунтовано необхідність використання моделей в освітньому процесі з дітьми старшого дошкільного віку; розглянуто класифікації видів моделей, які доцільно використовувати з метою формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *модель, логіко-математична компетентність, діти старшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни всіх галузей життєдіяльності людини, зумовлені активним упровадженням техніки та технологій, об'єктивно вимагають осучаснення системи освіти. За умов сьогодення, питання підготовки підростаючого покоління, здатного логічно мислити, гнучко адаптуватися стає особливо актуальним. Беручи до уваги, що саме в старшому дошкільному віці відбувається активний розумовий розвиток, то й формування їх логіко-математичної компетентності стає одним із вагомих педагогічних завдань, що необхідно вирішувати освітянам.

Особливої значимості в наш час набуває проблема пошуку нових нестандартних методів роботи з дітьми дошкільного віку. Вважаємо, що метод моделювання відкриває перед вихователем ряд додаткових можливостей у розумовому розвитку, у тому числі й у формуванні логіко-математичної компетентності дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування логіко-математичних знань, умінь, навичок дітей дошкільного віку є предметом розвідок українських та зарубіжних вчених (А. Белошистої, О. Грибанової, Т. Коваленко, Г. Леушиної, О. Мозгової, А. Столяр, Ф. Халецької, К. Щербакової та ін.). Про визначальне значення логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку неодноразово наголошено в дослідженнях

вітчизняних та зарубіжних науковців (Е. Агаєвої, Л. Артемової, С. Лебедевої, Н. Салміної, Е. Сапогової, А. Столяр, О. Суворової та ін.). Теоретичному та практичному висвітленню аспектів моделювання як засобу формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку присвячено низку праць дослідників (Н. Баглаєвої, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Гайдаржийської, Л. Зайцевої, О. Кононко, В. Кузьменко, М. Машовець, В. Старченко, Т. Степанової та ін.). Проте, незважаючи на те, що існує суттєва кількість наукових доробок, питання аналізу класифікації моделей, які доцільно використовувати з метою формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку досліджено недосконало.

Мета статті: розглянути класифікації видів моделей, які доцільно використовувати з метою формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом актуалізувались розвідки щодо проблеми компетентнісного підходу як стратегічного напрямку освіти дітей дошкільного віку, який передбачає не стільки оволодіння дітьми певними знаннями та вміннями, а скільки становлення відповідних компетентностей. В освітніх програмах розвитку дітей дошкільного віку, науково-методичних розробках і наукових дослідженнях останніх років, присвячених проблемі логіко-математичної підготовки, поряд з термінами «логічні уявлення», «математичні поняття» досить часто використовується термін «логіко-математична компетентність». У наукових працях Н. Баглаєвої [1] «логіко-математична компетентність» визначається як уміння здійснювати класифікацію геометричних фігур, предметів, множин; серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі й часі; обчислення та вимірювання кількості, довжини, висоти, ширини, об'єму, маси, часу.

Сучасні науковців (Н. Говорова, О. Дяченко, С. Лоренсо та ін.) рекомендують використовувати метод моделювання у практичних, ігрових діях з використанням цікавого наочного матеріалу, для набуття дитиною досвіду в орієнтуванні часу, простору, величини та форми. У роботі з дітьми старшого дошкільного віку вихователю доцільно використовувати метод моделювання для забезпечення успішного засвоєння дітьми елементів математики, користуючись принципом заміщення реальних предметів, об'єктів предметами або схематичними знаками, зображеннями. За допомогою використання різних видів моделей на практиці можна визначити, які з них є найефективнішими для формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Необхідність використання моделей для формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку підкреслюють науковці Л. Білоуско [2], Л. Зайцева [3], Л. Плетеницька, К. Крутій [6]. Дослідники зазначають, що використання моделей дозволяє розкрити дітям дошкільного віку суттєві особливості об'єктів, закономірні зв'язки, формувати системні знання й наочно-схематичне мислення, що становить підґрунтя формування логіко-математичної компетентності.

Розглянемо сутність терміну «модель», яке широко використовується в різних сферах діяльності людини й має багато трактувань. Нам імпонує визначення означеного поняття з погляду педагогіки. Науковець Л. Кочергіна [4] тлумачить феномен «модель» як матеріальний або уявлюваний об'єкт, який у процесі дослідження заміщує об'єкт-оригінал так, що його безпосереднє вивчення дає нові знання про об'єкт оригінал. Дослідники М. Кондаков, В. Мізінцев, А. Усман [8] визначають модель як засіб пізнання, якщо вона відповідає ряду вимог, а саме: чітко відображає основні властивості й відношення, які є об'єктом пізнання; є за структурою аналогічною об'єкту, що вивчається; є простою та доступною для сприймання й усвідомлення дій; яскраво та чітко передає ті властивості й відношення, які повинні бути засвоєні з її допомогою; значно полегшує пізнання. Результати проведеного аналізу наведених визначень дозволяють стверджувати, що поняття «модель» це мисленнєво уявлений і матеріально реалізований аналог, відтворений вивчений об'єкт, здатний замінити його так, що з'являється нова інформація про нього.

Аналіз науково-теоретичних та психолого-педагогічних напрацювань провідних науковців [2; 4; 5; 6; 7] свідчить про те, що існують різні класифікації видів моделей, які доцільно використовувати з метою формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Найбільш повно подана класифікація моделей у Л. Кочергіної [4], яка виділяє такі їх види: за видовою ознакою: матеріальні, ідеальні, предметні й символічні; за формою вираження: механічні, логічні та математичні; за предметом дослідження: фізичні, хімічні тощо; за завданнями дослідження: евристичні, прогностичні; за точністю: приблизні, точні; за об'ємом: повні та неповні; за способом вираження: знакові, предметні та графічні; за властивістю відображення: функціональні, інформаційні, системні.

Спираючись на дослідження психолога як В. Старченко [7] можна стверджувати, що з метою формування логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку доцільно використовувати наочні види моделей (логічні блоки, фігури, демонстраційний і роздатковий матеріал), оскільки в цьому віці в дітей переважає наочно-образний вид мислення. Наочне моделювання включає в себе не тільки використання заміників, але й пропонує також установлення між ними відношень, що відповідають відношенням тих предметів і явищ, котрі ці замітники зображають. Уміння будувати й застосовувати такі моделі дає змогу дитині в наочній формі виділити приховані відношення речей, урахувати їх у своїй діяльності, планувати розв'язування різноманітних логіко-математичних завдань.

Також у роботі з дітьми старшого дошкільного віку можна використовувати моделі, запропоновані С. Ладивір [5]: предметні моделі – ті, що мають вигляд фізичної конструкції предмета; предметно-схематичні, до яких відносяться предмети-замінники та графічні знаки, що відображають виділені в об'єкті пізнання суттєві компоненти та зв'язки між ними; графічні моделі, що узагальнено передають різні види відношень (графіки, схеми).

Науковець Л. Білоуско [2] пропонує свою класифікацію моделей, яка

має вагомий педагогічний ефект у формуванні логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку, а саме: предметні, предметно-схематичні та графічні моделі, що відповідають віку й можливостям дітей старшого дошкільного віку, сприяють формуванню в них логіко-математичної компетентності, дають їм можливість вільно орієнтуватися в логічних взаємозв'язках і математичних поняттях, застосовувати набуті знання в повсякденному житті.

Окрім перелічених видів моделей у старшому дошкільному віці Л. Плетеницька, К. Крутій [6] пропонують моделі, що можуть бути матеріальні (макети, моделі механізмів тощо), образні (плоскі, контурні, кольорові малюнки та схеми) і знакові (математичні палички). Педагог підкреслює, що вільне оперування дітьми старшого дошкільного віку різними моделями, звертання до них у процесі навчання свідчить про розвиток саме логіко-математичного стилю мислення.

Висновки і перспективи дослідження. Результати проведеного аналізу наведених класифікацій видів моделей, пропонованих науковцями, дозволив стверджувати, що не всі моделі можуть доцільно застосовувати в освітньому процесі з дітьми старшого дошкільного віку. Головне для дитини – це оволодіння зовнішніми формами заміщення й наочного моделювання, тобто використання умовних позначень, креслень чи схематичних малюнків. У такий спосіб формуються здібності вживати замітники й моделі, уявляти собі те, про що говорять дорослі, заздалегідь бачити можливі результати власних дій. Усе це сприятиме розвитку всіх психічних процесів, серед яких розуміння, логічне мислення й уява.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо у вивченні проблеми застосування інноваційних технологій візуалізації у формуванні логіко-математичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баглаєва Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 1999. № 7. С. 3–4.
2. Білоуско Л. Формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку за допомогою засобів наочності (моделей). *Рідна школа*. 2002. № 7. С. 45–48.
3. Зайцева Л. І. Формування математичної компетентності старших дошкільників: методичний посібник. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008. 160 с.
4. Кочергіна Л. І. Формування елементарної математичної компетентності в дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08: Дошкільна педагогіка. К., 2005. 20 с.
5. Ладивір С. О. Активність на занятті. *Дошкільне виховання*. 2002. № 8. С. 10–11.
6. Плетеницька Л.С., Крутій К.Л. Логіко-математичний розвиток дошкільників. Запоріжжя: ЛІПС, 2002. 156 с.
7. Старченко В. Логіко-математичний аспект дошкільної. *Дошкільне виховання*. 2005. № 7. С. 19–21.
8. Усман Н. І. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2009. № 7. С. 3–4.

Юлія Борисенко,
Віта Бутенко
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ТРВЗ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті окреслено актуальність формування творчого потенціалу дітей дошкільного віку через упровадження елементів ТРВЗ-технології в освітній процес закладу дошкільної освіти. Описано умови, особливості та основні результати застосування інструментарію технології ТРВЗ для розвитку творчого мислення дітей дошкільного віку.

Ключові слова: творчий потенціал, ТРВЗ-технологія, креативне мислення, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає від освітніх закладів усіх рівнів формування інтелектуально та соціально компетентної особистості з виробленими вміннями самокритично мислити, креативно діяти, застосовувати здобуті знання в нестандартних ситуаціях, шукати нетрадиційні шляхи розв'язання проблем, брати участь в інноваційних процесах. Готовність дитини до повноцінної соціальної діяльності є запорукою її успішного входження у систему соціальних, економічних, політичних та культурних відносин у майбутньому. Для формування такої особистості важливо впроваджувати в освітній процес закладу дошкільної освіти інноваційні методи й прийоми, застосовувати особливі завдання й вправи, що спонукали б дітей до творчої діяльності.

Досягнення творчого рівня розвитку особистості можна вважати найвищим результатом будь-якої педагогічної технології. Але існують технології, в яких розвиток творчих здібностей є пріоритетною метою. Серед них чільне місце посідає ТРВЗ – теорія розв'язання винахідницьких завдань, що ефективно сприяє розвитку творчості загалом і творчої особистості зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох наукових розвідках розглянуто проблеми творчості. Зокрема, з-поміж учених, які розглядали ці питання, варто згадати А. Брушлінського, П. Енгельмеєра, Я. Пономарьова, Т. Рібо, О. Тихомирова. Технічний напрям або механізм розвитку творчості досліджували Г. Альтшуллер, С. Василейський, Дж. Діксон, які у своїх працях обґрунтували можливість виробляти в дітей уміння організувати винахідницьку діяльність. З огляду на це ТРВЗ-технологія, що спрямована на виховання й розвиток творчого потенціалу особистості, зацікавила сучасних педагогів і психологів. Відомо, що засновником теорії розв'язання винахідницьких завдань є Генріх Саулович Альтшуллер. Узагальнивши основні ідеї психології творчості, вчені адаптували її для роботи з дітьми в школах та закладах дошкільної освіти. З'явилися спеціальні дослідження (В. Бухвалов, Б. Злотін, С. Ладоскіна, А. Нестеренко, Т. Сидорчук, М. Шустерман та ін.), у яких віддзеркалено систему роботи з упровадження ТРВЗ в

освітній процес закладів різного типу. Окрім того, основні положення ТРВЗ у роботі з дітьми дошкільного віку сформульовано в дослідженнях А. Страунінга та О. Нікашина. Проте, ще до кінця не розроблено методичний інструментарій впровадження ТРВЗ в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Мета статті: з'ясувати умови та можливості впровадження методів і прийомів ТРВЗ в освітній процес закладів дошкільної освіти для формування творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Методи ТРВЗ забезпечують розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного віку, які зможуть приймати нестандартні рішення у будь-яких ситуаціях. Інструментарій технології ТРВЗ сприяє формуванню в дітей дошкільного віку пошукового мислення, що знижує стереотипність, шаблонність думок, дає змогу навчити дитину мислити творчо, з розумінням усіх навколишніх процесів, розвивати впевненість у власних здібностях.

Відповідно до вікових особливостей дітей дошкільного віку технологія ТРВЗ понад усе ставить принцип природовідповідності, згідно з яким педагог, навчаючи дитину, повинен знати і враховувати її природу. Водночас ця технологія спирається на положення Л. Виготського [3] про те, що дитина дошкільного віку приймає програму навчання тією мірою, якою ця програма стає її власною.

Систему ТРВЗ було адаптовано для роботи з дітьми у закладі дошкільної освіти. У спеціальних дослідженнях (В. Бухвалов, Б. Злотін, Г. Іванов, С. Ладошкіна, А. Нестеренко, Т. Сидорчук, Л. Шрагіна, М. Шустерман) було розроблено методи і прийоми навчання дітей дошкільного віку, також адаптовано основні принципи ТРВЗ для дітей. Суть цієї технології полягає у формуванні системного, діалектичного мислення, розвитку творчої уяви, винахідницької кмітливості. Використання її має не просто розвинути фантазію дітей дошкільного віку, а навчити їх мислити системно, творчо, розуміти єдність і протиріччя навколишнього світу, бачити і вирішувати проблеми [5].

Результати психолого-педагогічних досліджень демонструють, що в дитини 3-6 років творча уява й фантазія сягають найвищого розвитку, однак здатність три-чотирирічного малюка мислити нестандартно, інколи навіть інтуїтивно, згодом зникає, оскільки дітей навчають сприймати все готове, всіма доведене [4]. Навіть діти молодшого шкільного віку можуть бути пригноблені стереотипами мислення, так що їх уже досить важко навчити творчо мислити.

На сьогодні педагоги практикують різні погляди на зміст роботи з використання ТРВЗ для дітей старшого дошкільного віку, у межах нашого дослідження цікавою є думка Л. Ткаченко [6] та Т. Юхимець [7], які поділяють зміст роботи з використання елементів технології ТРВЗ в освітньому процесі закладу дошкільної освіти на 4 основні етапи.

На I етапі вчать дитину знаходити і розв'язувати суперечності, бачити світ у взаємозв'язку його компонентів, не боятися негативного в об'єкті та явищі; формують вміння бачити навколишні ресурси (засоби, можливості тощо).

На II етапі діти «оживлюють» за допомогою елементів ТРВЗ предмети та явища, приписуючи одним якості інших і навпаки, а також відкидають непотрібні і шукають найкращі варіанти.

III етап передбачає вирішування казкових завдань і придумування казок. Дитину вчать уникати сумного закінчення казки, не змінюючи при цьому сюжет.

На IV етапі дитина знаходить вихід з будь-якої життєвої ситуації, спираючись на набуті знання та інтуїцію, використовуючи нестандартні, оригінальні рішення.

Проте не можна стверджувати, що це повний зміст роботи з ТРВЗ, оскільки слід зважати на те, що розроблено безліч методів та засобів роботи завдяки яким педагог разом з дітьми може знаходити логічний вихід з будь-якої ситуації. ТРВЗ – це активна оптимістична життєва позиція, яка допомагає дати відповідь на запитання: «Що я хочу?», «Хто я є?», «Що потрібно робити?», «Навіщо це робити?», «Як робити?», «З чого робити?».

У процесі аналізу науково-методичної літератури та досвіду педагогів-практиків було встановлено, що з-понад ста методів і прийомів ТРВЗ найчастіше в роботі з дітьми дошкільного віку використовують такі: метод спроб і помилок; метод контрольних запитань (МКЗ); метод мозкового штурму; метод фокальних об'єктів (МФО); метод морфологічного аналізу (ММА) [1]. Розглянемо кожен з них окремо.

Найпростішим з методів творчого мислення вважають метод спроб і помилок. Сутність цього методу полягає у виконанні проблемного завдання унаслідок добору різноманітних варіантів його розв'язання [2].

Діти дошкільного віку безсистемно перебирають різні варіанти: «А якщо зробити так?». Це найдавніший і найпростіший метод пошуку нових відповідей. Його застосовують для розв'язання завдань нижчого рівня, для виконання яких досить перебрати один-два десятки варіантів. У процесі застосування методу спроб і помилок можна пропонувати будь-які рішення, якими б безглуздими вони не здавалися.

Щодо методу контрольних запитань (МКЗ), то він є вдосконаленим варіантом методу спроб і помилок, а також одним з методів активізації творчого мислення завдяки заздалегідь підготовленому переліку навідних запитань. Перелік навідних запитань (спроб), що дає змогу підвести дітей дошкільного віку до виконання поставленого завдання, дуже різноманітний (зміна предмета внаслідок максимізації, мініатюризації, «оживлення», зміни властивостей тощо).

Наступним розглянемо метод мозкового штурму, що сприяє подоланню психологічної інерції, продукуванню максимальної кількості нових ідей за мінімальний термін. Мозковий штурм є колективним пошуком нестандартних шляхів розв'язання проблем; ураховує психологію не лише окремої людини, а й «натовпу», що дає змогу залучати мозок багатьох до розв'язання конкретної задачі чи проблеми. Під час мозкового штурму заборонено будь-яку критику (словесну, жестову, мімічну), рекомендовано підтримувати будь-які ідеї, навіть жартівливі або безглузді.

Для розвитку творчої уяви та гнучкості мислення застосовують метод фокальних об'єктів (МФО), що полягає у перенесенні властивостей одного предмета на інший. Фокальним називають об'єкти, що перебувають у фокусі, тобто в центрі уваги. Мета цього методу – навчити дітей наділяти предмети нетиповими ознаками.

Для визначення можливих варіантів розв'язання проблеми застосовується метод морфологічного аналізу (ММА), що забезпечує творчий підхід до її розв'язання. Наприклад, вихователь пропонує дитині дошкільного віку намалювати будинок з опорою на допоміжну таблицю або описати будь-який об'єкт за допомогою різних аналізаторів.

Розглянувши в цьому дослідженні лише кілька з методів ТРВЗ, можемо стверджувати, що їх впровадження в освітній процес закладу дошкільної освіти сприяє організації такої ігрової діяльності дітей дошкільного віку, що забезпечує повноцінний розвиток творчої особистості дитини; сприяє формуванню її творчого потенціалу; розвиває уяву й фантазію.

Висновки і перспективи дослідження. Активне впровадження методів ТРВЗ і підбір відповідно до них ігор, казок, методичних прийомів, спонукає дітей дошкільного віку до аналізу конкретної ситуації й пошуку нестандартних шляхів її розв'язання. Однією з умов ефективності такої роботи є співпраця у творчій діяльності дітей, вихователів і батьків. Методика ТРВЗ знижує шаблонність мислення, виробляє гнучкість думки, стимулює породження сміливих і неочікуваних ідей, заохочує до застосування особливих прийомів, формує широкий кругозір та вміння прогнозувати й упевненість в дієвості нестандартних рішень.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні сучасного стану розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреевцев Н. О. Використання методів ТРВЗ у роботі з дошкільниками – шлях до творчості. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 3(43). С. 26–32.
2. Білан О. Розповідання за ілюстраціями. Старший дошкільний вік. Київ: *Шкільний світ*. 2011. С. 128.
3. Зарицька В. Г., Бухлова Н. В. Концептуальні моделі навчання обдарованих учнів та розвитку їх творчого потенціалу. URL: https://docs.google.com/document/edit?id=13fddZDj3dONC9d1ctbKmb_VaEQFvMZmal7SXmn9-olk&hl=en
4. Синько О. В. Використання методики ТРВЗ в ігровій діяльності дошкільнят. 2013. № 2(42). С. 102–107.
5. Таран О. Використання елементів ТРВЗ у роботі з дошкільниками. *Шлях до творчості*. Київ. 2010. С. 112–126.
6. Ткаченко Л. М. Сучасне заняття в закладі дошкільної освіти з використанням технології ТРВЗ. *Інноваційні технології в дошкільній освіті: Збірник абстрактів*: Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 28-29 березня 2018 р. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2018. С. 140–142.
7. Юхимець Т. О. Виховуємо творчу особистість. *Постметодика*. № 1. 2009. С. 27–34.

**Аліна Василенко,
Алла Колишкіна**
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБОМ ГРИ

У статті обґрунтовано поняття «пізнавальна діяльність», «дидактична гра»; здійснено аналіз функцій дидактичної гри; проаналізовано вплив дидактичних ігор на молодших школярів з метою активізації їх діяльності.

Ключові слова: *пізнавальна діяльність, молодші школярі, дидактична гра.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми активізації пізнавальної діяльності молодших школярів підтверджується Законами України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Державним стандартом початкової освіти де визначено завдання загальноосвітньої школи, основними з яких є: розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб зростаючої особистості, виховання потреби й здатності до самостійного пізнання світу, вироблення умінь творчого застосування здобутих знань у практичній діяльності. У цьому зв'язку розвиток пізнавальної діяльності є важливою умовою, необхідною для досягнення позитивних результатів навчання і виховання. Проте в сучасній школі, на жаль, часто навчання зводиться до запам'ятовування навчального матеріалу та репродуктивного відтворення знань і прийомів дій, типових способів розв'язування завдань. Природно, що це суттєво гальмує розвиток пізнавальної діяльності, позбавляє дитину радості відкриття. Таким чином особливої актуальності сьогодні набувають завдання обґрунтування ефективних форм, методів і засобів навчання і виховання, які б забезпечували інтенсивний розвиток дітей на основі актуалізації їх пізнавальних потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз методичної літератури свідчить про те, що проблема активізації пізнавальної діяльності молодших школярів виступає предметом посиленої уваги науковців. Теоретичний аспект даної проблеми було висвітлено у працях Н. Бібік, І. Харламової, Г. Щукіної. У наукових дослідженнях В. Давидова, П. Гальперіна, Л. Занкова, Д. Ельконіна було розкрито ідеї щодо засобів та шляхів підвищення розумової активності безпосередньо молодшими школярами у навчально-пізнавальній діяльності. Ключові положення теорії розвитку пізнавального процесу на сучасному етапі, які слугують вагомим мотивом учіння відображено у працях В. Вергасова, О. Савченко, Г. Щукіної. У дослідженнях І. Беха, Л. Виготського, В. Давидова, І. Зимньої, доводиться, що молодший шкільний вік є сенситивним для формування пізнавальної діяльності, адже у цьому віці відбуваються зміни всієї психічної сфери дитини.

Мета статті – визначення впливу дидактичної гри на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів під час уроків «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство широко усвідомлює відповідальність виховання підростаючого покоління. Початкова освіта слугує фундаментом для набуття учнями необхідних життєвих компетентностей у майбутньому. Науковцями було встановлено, для того щоб дитина отримувала радість і задоволення від навчального процесу, його слід спрямовувати на розвиток саме навчально-пізнавальної діяльності, яка б збагачувала розвивальний потенціал змісту навчання.

Пізнавальна потреба зароджується в онтогенезі та проходить ряд послідовних етапів. У дітей дошкільного віку характеризується прагненням до певних нових вражень. У школярів пізнавальна діяльність проявляється у допитливості і задовольняється безпосередньо «відкриттям» нового, а у дорослої людини – через цілеспрямовану пізнавальну діяльність.

Науковці стверджують, пізнавальна діяльність – це складний процес, який включає в себе взаємопов'язані компоненти: пізнавальний інтерес, пізнавальну активність, пізнавальну самостійність та пізнавальні здібності. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів відбувається за умов розвитку та вдосконалення всіх її компонентів [2].

На думку С. Лупаренко, навчально-пізнавальна діяльність є одним із видів діяльності людини, спрямованої на її саморозвиток, у процесі якого відбувається оволодіння необхідними засобами, уміннями і навичками, завдяки яким молодші школярі отримують освіту [3]. Так, О. Нестерова, О. Балл, В. Семиченко та інші, стверджують, що розвиток психологічних чинників, які впливають на навчальну успішність, внутрішні зміни в структурі пізнавальної сфери молодших школярів залежить від ефективності розвитку їх власних пізнавальних інтересів.

На уроках «Я досліджую світ» пізнавальна діяльність молодших школярів проявляється у ставленні учнів до навчального предмету. Вивчення даного предмету ґрунтується на системі засвоєння інтегрованих знань про природу та її взаємодію з людиною, дитячих спостережень за навколишніми явищами, об'єктами природи, елементарними дослідженнями, які учні зможуть провести самостійно з метою опанування різноманітних способів навчально-пізнавальної та природоохоронної діяльності.

Серед проблем до яких звертаються сучасні дослідники найбільшого значення набувають ті, які пов'язані з пошуками шляхів підвищення якості та ефективності виховання і навчання молодших школярів в сучасному світі. Під впливом різних видів діяльності поширеною є дидактична гра. Вона виступає засобом виховання, коли її включають в цілісний педагогічний процес [5].

Дидактична гра – це один із засобів всебічного розвитку особистості, здебільшого як самостійна ігрова діяльність заснована на усвідомленні процесу виховання та навчання. Більшість дидактичних ігор ставлять перед дітьми завдання раціонально використовувати власні знання в різноманітних розумових операціях, таких як: знаходити ознаки в предметах та явищах навколишнього середовища, які притаманні лише їм; класифікувати предмети за різними ознаками; робити певні висновки та узагальнення.

Серед ряду позитивних аспектів використання дидактичних ігор можна назвати наступні: збільшення словникового запасу молодших школярів; розвиток мовлення учнів; вміння правильно та чітко висловлювати свої думки; нерозривний зв'язок розвитку мови та мовлення.

Дослідження А. Мартусь свідчать, що ігрова діяльність посідає значне місце у житті дитини. Ігрові технології, які застосовуються під час уроків сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку, відповідають їх потребам та можливостям. Дидактичні ігри виконують ряд різних функцій, з них можна виокремити наступні: активізація інтересу та уваги молодших школярів; розвиток пізнавальних здібностей; закріплення знань, умінь і навичок; тренування сенсорних умінь та навичок.

На відміну від інших різноманітних видів діяльності, які можуть використовуватися під час вивчення предмету «Я досліджую світ», гра містить мету в самій собі, завдяки цьому дитина не ставить перед собою сторонніх, відокремлених завдань у грі. Окрім того, гра дозволяє максимально залучити інтелектуальний потенціал у пізнання навколишнього середовища, допомагає зробити процес навчання захоплюючим та цікавим [4].

Як стверджує О. Негневицька, гра – це не проста колективна діяльність чи розвага. Це основний спосіб досягнення майже всіх навчальних завдань, тому необхідно знати які навички та уміння необхідні молодшим школярам, розуміти чого дитина не знає й чому повинна навчитися під час гри. Основна мета дидактичної гри – поставити дитину перед необхідністю розумового зусилля. Гра є засобом пізнання дитиною дійсності. Дитячий психолог Д. Ельконін підкреслював соціальну природу гри. Він проаналізував структуру розгорнутої сюжетно-рольової гри, виділив одиницю гри – роль, яку бере на себе учень. З роллю пов'язані ігрові дії. Це – дії зі значеннями, вони носять образотворчий характер. Інший компонент гри – правила. Завдяки ним, виникає нова форма задоволення учня – радість від того, що він діє так, як вимагають правила [1].

Таким чином, гра – це діяльність по орієнтації в сенсах людської діяльності. В цілому гра розглядається як:

- 1) особливе відношення особи до навколишнього світу;
- 2) особлива діяльність дитини, яка змінюється і розгортається як його суб'єктивна діяльність;
- 3) соціально заданий дитині і засвоєний нею вид діяльності (чи ставлення до світу);
- 4) особливий зміст засвоєння;
- 5) діяльність, в ході якої відбувається розвиток психіки дитини;
- 6) соціально-педагогічна форма організації дитячого життя і «дитячого суспільства» [1, с. 90].

Отже, дидактична гра в усіх своїх видах виконує різні функції, але домінує – мотиваційна, саме з цих позицій слід оцінювати її переваги порівняно з іншими методами навчання. Вона може застосовуватися як для

перевірки і закріплення придбаних раніше знань, так і для їхнього розширення і поглиблення.

Під час реалізації природничої освітньої галузі, ігри використовуються в залежності від мети уроку, його змісту, знань учнів. Ігри можна застосовувати на всіх етапах уроку: при опитуванні, вивченні нового матеріалу, закріпленні. Найбільш ефективно буває використання цікавого матеріалу при повторенні, коли потрібно в узагальненій формі виявити природознавчі знання й уміння молодших школярів.

Ігри з використанням контуру того чи іншого об'єкта дозволяють, виробляти в учнів спостережливість, уміння виділяти об'єкт із ряду інших, дати коротку його характеристику. Так, при вивченні карти півкуль можна пропонувати по контурах визначати материки й океани, потім показати їх на карті. При повторенні окремих матеріалів, зв'язаних із природою України, можна запропонувати по контурах визначити звірів і птахів, сказати, де вони зустрічаються, дати їм коротку характеристику.

Ігри організують з метою перевірки знань учнів природознавчих об'єктів і їх характеристики. Це можуть бути завдання: вибрати зразки корисних копалин з колекції, рослини з гербарію, листівки з зображеннями тварин, муляжі овочів і фруктів тощо. Для перевірки уміння класифікувати об'єкти можна запропонувати вибрати з гербарію польові культури, гілки листяних і хвойних дерев, рослини луку, відібрати рослини, що виростають у тундрі, тайзі, у мішаних лісах, пустелі.

Використання дидактичних ігор під час екскурсій дає можливість молодшим школярам розкрити різноманітність та красу навколишнього середовища, привернути увагу до різноманітних, малопомітних але в той же час досить істотних ознак рослинного та тваринного світу. Саме під час такого уроку доцільно використовувати ігри-загадки, які покликані змотивувати і зацікавити учнів до навчальної діяльності, а також несуть в собі розвивальну функція, що включає в себе розвиток кмітливості [5].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, активізації пізнавальної діяльності молодших школярів можна досягти за допомогою використання дидактичних ігор. Дидактична гра – це засіб стимулювання інтересу до навчання, в основі якого лежить створення у навчальному процесі ігрової ситуації, яка передбачає здійснення певних дій, необхідних для виконання ігрового завдання. Структура дидактичної гри – це основні елементи, які надають їй форми навчання і гри одночасно: дидактичні та ігрові завдання, ігровий задум, ігрові дії, правила, пізнавальний зміст, результат. Дидактична гра – цінний засіб активізації навчальної діяльності. Вона викликає у дітей жвавий інтерес до процесу пізнання і допомагає їм опанувати будь-який навчальний матеріал.

Виходячи з теоретичного обґрунтування гри у навчанні молодших школярів, вважаємо за потрібне в рамках магістерського дослідження експериментально апробувати ефективність впливу природознавчих ігор на активізацію пізнавальної діяльності молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В. М., Григораш В. В. Посібник для тих, хто хоче бути вчителем-майстром. Харків: Основа, 2006. 352 с.
2. Біла книга національної освіти України /за ред. В. Г. Кременя. Київ, 2011. 342 с
3. Лупаренко, С. Є. Специфіка розвитку пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки* : зб. наук. пр. Запоріжжя : [б. в.], 2009. Вип. 54. С. 282-286.
4. Мартусь А. В. Використання дидактичних ігор на уроках природознавства. *Біологічні дослідження: збірник наукових праць V Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених і студентів*. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 520-523.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. Підручник. Київ: Грамота, 2012. 504 с.

Ганна Демченко,

Оксана Білєр

Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті проаналізовано сучасний стан розвитку іншомовного спілкування дітей старшого дошкільного віку через аналіз існуючих освітніх програм. Автори доводять необхідність використання продуктивних засобів навчання для розвитку іншомовного спілкування дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *іншомовне спілкування, розвиток, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства та інформаційних технологій, що надають можливість спілкуванню без меж і кордонів, популяризуючи уніфіковану мову. Саме тому до фахівця 21 століття висувається вимога щодо оволодіння іноземною (англійською) мовою з метою спілкування для обміну і отримання нової інформації. У Рекомендації Ради Європи «Про європейський вимір в освіті» підкреслюється необхідність формування справжньої європейської свідомості громадян. А це передусім бажання зрозуміти представників різних країн та культур, неупереджене ставлення до них, розуміння спільних інтересів [5]. Зрозумілим є, що вивчення іноземної мови є одним із пріоритетних завдань освіти. Зважаючи на те, що сензитивний період для розвитку задатків є саме дошкільний вік, тому і навчання іноземного спілкування, слід починати саме з нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання навчання іншомовному спілкуванню завжди було темою для досліджень та дискусій науковців. Так, ним займалися О. Вишневський, І. Зимня, А. Гергель, С. Гунько, А. Іванова, І. Кулікової, З. Коновалюк, О. Негневицька, Т. Полонська, Т. Шкваріна, К. Agoston, Th. Andersson та ін.). На думку багатьох дослідників, дошкільний вік – найбільш сенситивний період для оволодіння дітьми основами іноземного мовлення. Аналіз наукових праць

свідчить про актуальність вивчення процесу підготовки дітей до іншомовного спілкування. Немає єдиної думки щодо віку з якого слід починати навчання іншомовному спілкуванню дітей дошкільного віку, проте всі науковці так чи інакше торкаються дітей старшого дошкільного віку, отже і ми звуємо коло наших наукових інтересів до цього вікового періоду.

Мета статті – виявити сучасний стан розвитку іншомовного спілкуванню дітей старшого дошкільного віку через аналіз існуючих освітніх програм.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації мети даного дослідження розглянемо та проаналізуємо існуючі програми з англійської мови для здобувачів освіти в ЗДО загалом, та дітей старшого дошкільного віку зокрема.

Першою розглянемо програму «Англійська мова для дітей дошкільного віку», авторів Т. Шкваріної, І. Кулікової [3]. Багаторічний досвід упровадження даної програми в освітню роботу закладів дошкільної освіти (ЗДО), а також у практику родинного виховання та гувернерство засвідчив високу ефективність, результативність розробленої системи раннього навчання англійської мови з дошкільних років. На сьогодні саме ця програма є підґрунтям для реалізації варіативної складової освітнього змісту в умовах гурткової роботи в ЗДО, функціонування груп і центрів раннього розвитку дітей, індивідуального освітнього впливу на дитину в сім'ї.

Аналіз цієї програми дав підстави стверджувати, що вона враховує вікові психофізіологічні можливості, інтереси та потреби розвитку дітей дошкільного віку. Необхідно підкреслити цінність даної програми, що забезпечується наступністю між дошкільною та шкільною ланками іншомовної освіти, оскільки програма готує дітей дошкільного віку до засвоєння програми 1 класу.

У програмі запропоновано мінімальний обсяг завдань і змісту освітньої роботи з формування основних складових елементарної англійської комунікативно-мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку: мовної, мовленнєвої, соціокультурної.

Програма супроводжується методичними рекомендаціями, в яких викладено ключові положення сучасної технології навчання англійської мови дітей дошкільного віку. Проте програма визначаючи зміст навчання й напрями педагогічної діяльності не визначає засобів розвитку іншомовного спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Далі проаналізуємо парціальну програму з вивчення англійської мови в закладі дошкільної освіти «Розмовляємо англійською» [4]. Дана програма передбачає навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку в дитячому садку. Формування елементарної англійської комунікативної компетентності здійснюється шляхом активізації словника через рецептивні, репродуктивні ігри, вірші та пісні, відповідної тематики. Кожна сфера спілкування (тема) містить лексичний матеріал та мовні структури, а також засоби вивчення (добірка ігор, художніх слів). Спілкування організовується таким чином, щоб діти старшого дошкільного віку були безпосередніми учасниками освітнього процесу.

Метою програми є повноцінний розвиток особистості, її соціалізації, комунікативної компетенції засобами вивчення іноземної мови. Також програма ставить перед собою певні завдання, а саме: кількісне нагромадження лексики; усвідомлення семантичного значення слів, їх дозоване застосування відповідно до контексту висловлювання; формувати лексичні навички англійської компетентності; сприяти збагаченню активного, пасивного словника; активізувати комунікативні здібності; розвивати монологічне та діалогічне мовлення; розвивати слухову та зорову пам'ять; виховувати бажання вивчати англійську мову.

Слід зазначити, що програма має цілісно-змістовну структуру змісту, що включає 5 аспектів: добір змісту навчального матеріалу здійснено відповідно до вікових особливостей дітей дошкільного віку; характеру спілкування дітей; забезпечення наступності дошкільного та шкільного англійського навчання; поступового ускладнення лексичного матеріалу; рівня сформованості набутих знань; дібрано сфери спілкування (тематика), лексичні одиниці, комунікативні функції відповідають тематиці навчання англійської мови у початкових класах, при цьому описуючи категорії поведінки дітей старшого дошкільного віку; структурування та опрацювання тем відбувається з послідовним ускладненням комунікативних функцій – спочатку формуються навички привітання, знайомства, а далі – оперування предметами, виконання дії; тематика сфер спілкування відповідає мотивам спілкування дітей дошкільного віку (тема має певний лексичний матеріал: словник і мовну структуру для вивчення протягом місяця); реалізація освітнього процесу передбачає урахування календарних свят. Проте дана програма для навчання іноземного спілкування пропонує лише засоби рецептивно-продуктивного характеру не враховуючи продуктивних засобів навчання, що, із нашого погляду, не забезпечує високу якість освітнього процесу.

Щодо програми «Граючись, учимось. Англійська в рухах для дітей». Автори С. Гулько, З. Коновалюк [1], зазначимо, що оригінальність програми полягає в тому, що вона допоможе вихователю та батькам навчати дітей старшого дошкільного віку англійській мові в цікавій, легкодоступній, часто жартівливій формі. Ця програма відзначається нестандартним підходом до подання лексичного матеріалу. Він подається не традиційно, а з використанням методу асоціативних символів. Такий підхід дозволяє перетворити складний процес запам'ятовування мовного матеріалу дітьми дошкільного віку в розвагу. Навчання передбачає збагачення словникового запасу з таких тем: «Я у світі тварин», «Помешкання тварин. Житло людини», «Щасливе дитинство», «Пори року. Одяг», «Їжа», «Повідомлення тварин і людей про себе». Тематика сфер і ситуацій спілкування відповідає сферам життєдіяльності дитини старшого дошкільного віку: ігрові рухи, дії, місцеверебування, внутрішній стан, явища природи, предмети та речі навколо нас, уподобання тощо.

Програма вміщує тематичні картинки, сюжетні малюнки, картинки-схеми, добірка цікавих оповідань та ігор, граматичні таблиці, що спонукатимуть дітей старшого дошкільного віку до розмовної мови, логічного

мислення, полегшують процес початкового вивчення англійської мови.

Структура програми «Граючись, учимось» побудована так, що вихователю дуже легко зберегти принципи поетапного та послідовного навчання, поряд з цим додаються лише клішовані випадки користування мовою, що може спричинити труднощі у використанні англійської мови в індивідуальних ситуаціях спілкування.

У програмі «Англійська мова для дошкільнят», авторки Т. Гнатюк [2] вивчення іноземної мови спирається на залучення рідної мови, особливо у віршованих формах. За допомогою рими та розміру вірша іноземні слова органічно вплітаються в український текст, де їхнє значення стає зрозумілим (часом для милозвучності слова вживаються без артиклів). Вивчаючи вірш чи пісню українською мовою з кількома іноземними словами, дитина запам'ятовує українсько-англійські пари слів.

Для поглиблення знань у кожній темі додатково запропоновано прості вірші та пісні англійською мовою. Після кожної пісні подано ноти. Програма робить акцент на тому, що використання музики та співу значно полегшує засвоєння іноземних слів, урізноманітнює освітній процес ЗДО. Однак, такий підхід до вивчення англійської мови не дозволяє занурити дітей старшого дошкільного віку в іншомовне середовище, а отже і якість спілкування іноземною мовою також підлягає сумніву, оскільки навіть у словниках після транскрипції та перекладу подана вимова українськими буквами (звуками).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши вищенаведені програми навчання англійської мови у ЗДО можемо дійти висновку, що хоча вони й відповідають завданням дошкільної освіти (зумовленими Базовим компонентом), віковим особливостям, індивідуальному розвитку дитини старшого дошкільного віку; мають комунікативну спрямованість (залучення до мовленнєвої діяльності); враховують рівень знань рідної мови й мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку (їх знань, умінь, навичок) під час засвоєння англійської мови; забезпечують ігровий характер освітньої діяльності; орієнтують на виховання в дітей дошкільного віку поваги й інтересу до культури, традицій то звичаїв людей, що розмовляють іншою мовою, проте засоби навчання іноземної мови окреслено не повною мірою, вони переважно носять відтворюючий характер, чи передбачають запам'ятовування певних зразків мовлення, обмежуючи творчий (продуктивний) потенціал дітей старшого дошкільного віку. Подальшою перспективою даного напрямку вважаємо дослідження театралізованої діяльності як засобу розвитку продуктивного іншомовного спілкування дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИЙ ДЖЕРЕЛ

1. Гунько С. Коновалюк З. Граючись, учимось. англійська в рухах : навч. посіб. для дітей старшого дошкільного віку за методикою асоціативних символів. Тернопіль: Вид.: Підручники і посібники, 2014. 128 с.
2. Гнатюк Т. Англійська мова для дошкільнят : посібник 2-ге вид., зі змінами та доповненнями. Тернопіль: Вид. Мандрівець, 2018. 112 с.

3. Кулікова І. А., Шкваріна Т. М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: програма та рекомендації. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 48 с.
4. Парціальна програма з вивчення англійської мови в дошкільному навчальному закладі «Розмовляємо англійською» / упоряд. Іванова А. І. Хмельницьк, 2015. 32 с.
5. Trim J. Language learning for European citizenship/ Final report (1989-1996). *Strasbourg: Council for Cultural Cooperation*. Council of Europe Publishing, 1997. 101 p

Аліна Домантович,

Віта Бутенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ З ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ

У статті розкрито сутність понять «творчі здібності», «креативність»; встановлено, що успішному розвитку творчих здібностей сприяє художня праця; визначено особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку на заняттях з художньої праці.

Ключові слова: *творчі здібності, художня праця, діти старшого дошкільного віку, розвиток.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку суспільства обумовлюють важливість виховання особистості нового типу – творчої та креативної, з високим рівнем духовності та культури. Відповідно, особливої важливості набуває виховання у підростаючого покоління спроможності творчо мислити, приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни оточуючого середовища, творити нове і перспективне. Ідея унікальності дитини, важливості розвитку її творчих здібностей, можливості вдосконалюватися та креативно розвиватися є основою формування її творчого потенціалу. Крім того, ідея розвитку творчої особистості знаходить відображення і в основних нормативних освітніх актах: Законі України «Про дошкільну освіту» (2001) [3], Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) (2021) [1], Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020) [4]. Одним із провідних шляхів розвитку творчих здібностей дітей вважають образотворчу діяльність, а саме заняття з художньої праці, що проводяться у закладах дошкільної освіти. Така художньо-конструктивна діяльність без використання чітких шаблонів та моделей, дозволяє дитині варіювати під час виготовлення готового виробу, розширяє просторову уяву, спрямовує на пошук нових способів її реалізації, забезпечує розвиток творчих можливостей дітей у відповідь на їхні потреби та інтереси. Художня праця є одним із найбільш цікавих видів діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку є однією з актуальних у педа-

гогіці та психології. Окремі аспекти означеного питання можна знайти серед праць таких науковців як Л. Богоявленська, Н. Ветлугіна, Л. Венгер, Л. Виготський, Т. Григор'єва, В. Давидов, А. Запорожець, В. Левін, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Нікіфорова, Л. Парамонова, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.

Мета статті: визначити особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку на заняттях з художньої праці.

Виклад основного матеріалу. Розвиток здібностей дітей дошкільного віку пов'язаний, перш за все, зі специфікою навколишнього середовища, з фактами та подіями, які відбуваються в їх житті та в яких вони приймають участь. Науковець В. Барко [2, с. 62] здійснює дослідження проблеми розвитку творчих здібностей, спираючись на життєдіяльність відомих творчих людей (музикантів, художників, учених, винахідників та ін.). Дослідником виділено такі творчі здібності особистості: здібність бачити проблему там, де її не бачать інші; здібність згортати розумові операції, замінюючи кілька понять одним і використовуючи більш місткі в інформаційному відношенні символи; здібність застосувати навички, набуті при вирішенні одного завдання до вирішення іншого; здібність сприймати дійсність цілісно, не подрібнюючи її на частини; здібність легко асоціювати віддалені поняття, творча уява; здібність пам'яті видавати потрібну інформацію в потрібну хвилину; гнучкість мислення; здатність вибирати одну з альтернатив рішення проблеми до її перевірки; здатність включати сприйняті відомості у вже наявні системи знань; здатність бачити речі такими, які вони є, виділяти спостережуване з того, що привноситься інтерпретацією; легкість генерування ідей; здатність доопрацювання деталей для вдосконалювання первісного задуму.

Творчість тісно пов'язана з креативністю. Це поняття вперше використане Президентом Американської психологічної асоціації Дж. Гілфордом у 1950 році, і трактоване ним як «здатність індивіда до творчості» [6]. Також «креативність» розглядають як «творчі здібності індивіда, здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилення від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації» [5, с. 238]. Як бачимо, головною ознакою креативної особистості вважають її творчі здібності. Прояви саме таких здібностей будуть вагомими і для забезпечення якості освітнього процесу з дітьми дошкільного віку.

Успішному розвитку творчих здібностей сприяє художня праця – вид творчо-продуктивної діяльності, в якій творчі дії дітей спрямовані на виготовлення реального предмета, що можна використати як подарунок, застосувати його в іграх, розвагах, для прикрашання побуту. На нашу думку, можна виділити такі значущі моменти розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, які можуть бути реалізовані на заняттях із художньої праці: предметно-навчальна діяльність – формує пізнавальні процеси дітей, цілі та мотиви їх поведінки, дозволяє засвоювати знання про предмети; емоційно-предметне спілкування – збагачує новими враженнями, формує уявлення про оточуюче середовище; гра – засвоєння властивостей

та ознак предметів, змінення дій, засобів створення чогось нового, що не існує у реальності, зв'язків між процесами та явищами, набуття соціальних навичок тощо; художньо-продуктивна праця – розвиток образного конструкторського мислення, уяви, художніх здібностей.

Для нашого дослідження важливим є той факт, що художня праця дає дітям старшого дошкільного віку можливість творити. У дитячих руках різні матеріали та предмети – маленькі шматочки неосяжного, ще не зовсім відомого світу, перевтілюються і оживають в оригінальних формах і нових, іноді несподіваних способах з'єднання матеріалів між собою. Працюючи з матеріалами, діти намагаються самостійно зробити те, що їх цікавить, те, що їм подобається. У процесі виготовлення виробів з художньої праці діти ніколи не залишаються пасивними, вони вчаться самостійно спостерігати, досліджувати, випробувати, перевіряти, порівнювати, винаходити.

Відомо також, що художня праця розвиває уяву, спостережливість, художнє мислення, естетичне чуття, конструктивні здібності, моторні навички дітей, формує корисні практичні навички дітей старшого дошкільного віку, збагачує знаннями про властивості різних матеріалів. Її результати, здебільшого, викликають позитивні емоції захоплення дорослих, що посилює ефект самопізнання, самоусвідомлення, самоствердження дітей, пробуджує у них здорове честолюбство. У художній праці діти знаходять найвищу зацікавленість, успішність і, що важливо, низький рівень стомлюваності. Ці фактори позитивно впливають на загальний психічний, розумовий та творчий розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, заняття з художньої праці сприяють розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку, оскільки доповнюють мислення дітей варіативністю, індивідуальністю, допитливістю, оригінальністю, креативністю. Узагальнюючи все вищезазначене, можна визначити особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку на заняттях з художньої праці, а саме:

- творчі прояви дітей спостерігаються досить рано та носять індивідуальний характер. Саме тому дитячі вироби на заняттях з художньої праці можуть бути досить різноманітними навіть при однотипній постановці завдання;
- для дитячої творчості характерні непередбачуваність та спонтанність, що також дозволяє отримати досить різноманітні результати художньо-конструктивної діяльності з різних матеріалів: паперу, картону, природнього і покидькового матеріалів тощо;
- діти під час творчої діяльності проявляють підвищену допитливість, що може слугувати фактором нестандартного підходу до стандартних ситуацій;
- під час художньої праці діти почуваються в своєрідному самостійному середовищі, на певний момент вільному від впливу дорослих і створює власне, нове, те, що не існує в реальному житті;

- у дітей під час художньої праці розвивається уява для створення творчого образу (особливо з природнього матеріалу): оригінального, варіативного, гнучкого.

Перспективою подальших досліджень визначено формування механізму взаємодії вихователя закладу дошкільної освіти з дітьми дошкільного віку на основі інтерактивних психолого-педагогічних методів і засобів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Барко В. Як визначити творчі здібності дитини? К. : Україна, 2001. 49 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту». 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОРМІОН, 2020. 44 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view>
5. Нікітюк О.Б., Євсюков О.Ф. Креативність як невід'ємний компонент інтелектуального розвитку творчої особистості в процесі навчання у ВНЗ. *Актуальні питання навчання: збірник наукових праць Харківського університету повітряних сил*. 2010. Вип. 4 (26). С. 237–241.
6. Guilford J.P. Three faces of intellect. *American Psychologist*. 1959. P. 469–479.

Катерина Дубовик

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті визначено поняття «естетична культура»; зазначено провідні компоненти естетичної культури; з'ясовано шкільні дисципліни, які впливають на формування в учнів культури, зокрема естетичної; висвітлено основні вікові особливості молодших школярів.

Ключові слова: *естетична культура, молодші школярі, початкова школа, навчальна дисципліна, засоби мистецтва, творчі здібності.*

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті визначено, що основною метою освіти є її спрямованість на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування у неї духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення молодого покоління до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є першоосновою естетичного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Естетичне виховання особистості є предметом наукового дослідження багатьох учених. Так, у працях філософів таких як: Ю. Борев, І. Зязюн, В. Розумний та дослідників

соціологічного напрямку В. Потапчика, Ю. Фохт-Бабушкіна, О. Семашка та ін. естетичне виховання розглядається як засіб соціалізації молоді, залучення її до духовних цінностей суспільства. Проблеми формування у дітей естетичних ідеалів, потреб, ціннісних орієнтацій присвячені праці Б. Лихачова, С. Мельничука, О. Рудницької, А. Щербо та ін.

Поняття естетична культура розглядається такими вченими як Г. Апресян, О. Буров, І. Зязюн, М. Каган, А. Комарова, Г. Лабковська, В. Липський, В. Малахов, Н. Миропольська, М. Овсянников, Л. Печко та ін., які підкреслюють, що її формування пов'язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості.

Мета статті теоретично дослідити та охарактеризувати особливості формування естетичної культури молодших школярів у сучасній початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Особливу роль в естетичному вихованні підростаючого покоління відіграє загальноосвітній навчальний заклад. У документах Міністерства освіти, урядових рішеннях неодноразово підкреслювалася необхідність подолання недооцінки естетичного виховання школярів і вказувалося, що формування почуття прекрасного, високих естетичних ідеалів та смаків повинно стати результатом усієї освітньої роботи в школі, здійснюватися в певній системі, бути органічною складовою діяльності школи з виховання підростаючого покоління [1, с. 33].

Естетичну культуру дітей, перш за все, формує вчитель початкових класів. Саме він закладає фундамент всебічного розвитку особистості, навчає своїх вихованців бачити прекрасне у навколишньому житті та у вчинках людей. Багатство духовної культури людини завжди визначається тими цінностями, які вона засвоює і осмислює, глибиною здобутих знань, умінням активно використовувати і застосовувати їх на практиці [4, с. 59].

В основу естетичної культури молодшого школяра покладено систему естетичних знань і вмінь, які стають визначальною характеристикою його гармонійного загального розвитку. Обов'язковим складником естетичної культури учнів є емоційна забарвленість інтелектуальних процесів елементами захоплення, радісного переживання нового відкриття.

Останнім часом у філософській літературі поняття «естетична культура» затвердилось як загальна характеристика рівня засвоєння й перетворення світу й самої людини за законами краси. Естетична культура органічно включає в себе як всі елементи естетичного духовного споглядання, так і всі здібності естетичної творчості. В загальному вигляді визначаючи естетичну культуру, можна погодитись з філософом М. Каганом, який розглядає її як систему «засобів і продуктів, за допомогою яких людина естетично опановує світ».

На думку Н. Миропольської, естетична культура містить у собі такі компоненти: естетичне сприймання – здатність виділяти в мистецтві і житті естетичні якості, образи і переживати естетичні почуття; естетичні почуття – емоційні стани, що викликаються оцінним ставленням людини до явищ дійсності і мистецтва; естетичні потреби – потреби в спілкуванні з художньо-

естетичними цінностями, в естетичному переживанні; естетичні смаки – здатність оцінювати витвори мистецтва, естетичні явища з позицій естетичних знань і ідеалів; естетичні ідеали – соціальні та індивідуально-психологічно зумовлені уявлення про досконалу красу в природі, суспільстві, людині, мистецтві; художні вміння, здібності в галузі мистецтва [7, с. 75].

У зв'язку з цим естетичну культуру молодшого школяра розглядаємо як інтегративну характеристику його особистості, що передбачає сформованість комплексу естетичних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, емоційно-почуттєвих якостей, творчих здібностей, необхідних для естетичного освоєння, відображення й перетворення світу, відчуття й розуміння прекрасного, самореалізації засобами естетичної діяльності.

Більшість шкільних предметів, що вважаються провідними в нинішніх умовах, не можуть сприяти цілеспрямованому формуванню особистості. Справа полягає не стільки в сутності викладання цих дисциплін, скільки в спрямованості їх змісту. В цих галузях можливості гуманізації пов'язані нині лише із створенням сприятливих умов для навчання, а не з перебудовою змісту, що так і залишається позаособистісним. Тому в процесі переорієнтації школи щодо цілей виховання на перший план мають вийти саме ті предмети, які мають основний вплив на формування в учнів культури, зокрема естетичної. Насамперед це стосується предметів естетичного циклу: музики, літературного читання, образотворчого мистецтва, а також різних форм і методів позакласної та позашкільної виховної роботи засобами мистецтва, інтегрування їх у інші дисципліни, що вивчаються [6, с. 253].

Щоб виховати розвинену, естетично багату особистість, потрібно пройти нелегкий шлях. Слід займатися раннім і прискореним розвитком інтелекту, виховувати любов до краси у серці та душі перш за все молодших школярів, бо саме в цей час формується майбутня особистість. Саме у молодшому шкільному віці при провідній ролі пізнавальної діяльності відбувається інтенсивне накопичення, освоєння основних знань про світ (у навколишніх речах, людях, людській діяльності, культурі). У цей період формуються елементи знань, уявлень про естетичні і художні явища [3, с. 27].

Особливої уваги естетичному вихованню слід надавати на уроках української мови в початкових класах. За переконанням В. Сухомлинського, найінтенсивніший період оволодіння рідною мовою, словом – два-три передшкільні та два-три перші роки шкільного навчання. У цей час перед дитиною ніби відчиняється вікно у навколишній світ. Вона вперше бачить сотні речей, предметів, явищ, залежностей, відносин. І від того як міцно в неї те бажання пов'язане з мовою, наскільки багатогранним є цей зв'язок, великою мірою залежить її подальший розумовий розвиток. Великий педагог був переконаний, що розвиток повноцінної особистості залежить насамперед від того, наскільки правильне, емоційно багате і насичене її мовлення [10, с. 195].

Читання, література – це одне з основних джерел знань. Незалежно від того, ким стане маленький громадянин України в майбутньому – лікарем чи фермером, бізнесменом чи юристом, педагогом чи водієм, він повинен уміти

швидко оперувати великою кількістю інформації з-поміж цього вибирати основне, найцінніше, а, значить, бути справжнім читачем. Крім того, головним виразником естетики в літературі є слово. На думку В. Кенник, слово як засіб вираження в літературному творі набуває подвійної художньої сили [5, с. 97].

Не менш значимими для формування естетичної культури молодшого школяра є і уроки письма. Хоч вони за своєю структурою складні, але це не означає, що на них не слід виділяти часу естетичному вихованню. Навіть красиво показати, як пишуться літери, додати казковості – ось і вже додано естетичності [8, с. 64].

Пізнавальна діяльність додає цим урокам цікавості, краси, збагачує новими фактами, робить їх багатими. Крім того, красиве письмо милує око того, хто пише, і того, хто читає написане. Учень, який красиво пише, із задоволенням виконує письмові роботи з української мови, і завдяки цьому досягає більших успіхів.

Естетичне виховання здійснюється і на уроках природознавства. Воно являє собою систему педагогічної діяльності, яка містить сприйняття й осмислення естетичних якостей природи під час спостережень на уроках, в позаурочний час. Залучити дітей до краси природи – важливе завдання вчителя. В. Разумний відмічає, що великого значення в діяльності людини відіграє природа. Вона є величезним джерелом естетичних переживань школярів. На відміну від творів мистецтва природа натуральна і мінлива. Картини природи завжди свіжі і натуральні, в них великий спектр фарб, який постійно змінюється в залежності від пори року, доби і погоди [9, с. 28].

Природа – це один з факторів, що впливає на розвиток і формування естетичних почуттів, невичерпне джерело естетичних вражень і емоційного впливу на людину. Естетичні почуття – це чуття краси в явищах природи, в праці, в гармонії барв, звуків, рухів і форм.

Уроки образотворчого мистецтва також мають велике значення в формуванні естетичної культури молодших школярів. Засобами живопису, скульптури, графіки архітектури розкривається краса життя, природи, суспільства, виражаються найвищі думки, почуття, прагнення людей, таврується все підле і ганебне. Твори живопису сприяють формуванню здатності розуміти і відчувати прекрасне в образотворчому мистецтві. Вчителю варто прищеплювати дітям любов та заохочувати їх до малювання, виконання графічних робіт на усіх уроках і в позаурочний час [2, с. 194].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, в основі формування естетичної культури молодших школярів лежить розвиток емоційної чутливості до прекрасного і негативного ставлення до потворного. Одним з головних завдань естетичного виховання є стимулювання творчих здібностей, ініціативи, самостійності. У сучасній початковій школі формування естетичної культури молодших школярів можливе на уроках музики, літературного читання, образотворчого мистецтва, природознавства, а також за допомогою різних форм і методів позакласної та позашкільної виховної роботи засобами мистецтва, інтегрування їх у інші дисципліни, що вивчаються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. Деякі проблеми естетичного виховання. Початкова школа. 2011. № 4 С. 31-36.
2. Бажанова В. Про виховання естетичної потреби. Проблеми естетичного виховання. 2005. № 5. С. 193-194.
3. Вітковська Н. Формування естетичної культури дошкільників і молодших школярів. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 151 с.
4. Гончаров І. Естетичне виховання дітей засобами мистецтва і природи. К. : Педагогіка, 2008. 128 с.
5. Кенник В. Система естетичного виховання. Львів : Академія, 2009. С. 95-107.
6. Лабковська Г. Естетична культура і естетичне виховання. Тернопіль: Джура, 2013. 304 с.
7. Миропольська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. К.: Парламентське видавництво, 2002. 204 с.
8. Панасюк С. Естетична культура особистості. Луцьк: Вежа, 2006. 221 с.
9. Разумний В. Система освіти у третьому тисячолітті: досвід філософії і педагогіки. К. : Педагогіка, 2006. 280 с.
10. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3 Київ: Рад. школа, 1977. 242 с.

Олександра Дьоміна

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ НЕТРАДИЦІЙНИМИ ТЕХНІКАМИ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена питанням розвитку дитячої обдарованості та творчих здібностей дошкільнят нетрадиційними засобами образотворчої діяльності та ефективності їх при використанні на занятті..

Ключові слова: *естетична діяльність, творчість, обдарованість, творчість в образотворчій діяльності дошкільника, творчі здібності, образотворча діяльність, нетрадиційні техніки малювання.*

Постановка проблеми. Завдання формування творчої особистості, найбільш повного розвитку здібностей людини, починаючи з дошкільного віку, стає все більш актуальним. Великі можливості для всебічного гармонійного розвитку особистості, її творчого потенціалу полягають у використанні нетрадиційних методів і технік образотворчої діяльності.

Аналіз попередніх досліджень. Питанням розвитку дитячої образотворчої діяльності присвятили чимало спеціальних досліджень такі відомі вчені, як В. І. Андрєєв, О. І. Кульчицька В. О. Моляко, Я. А. Пономарьов, І. П. Волков, І. Я. Лернер, Л. С. Виготський, Н. О. Ветлугіна, О. В. Запорожець, Н. П. Сакуліна, Є. О. Фльоріна.

Заняття з образотворчого мистецтва є особливою галуззю дошкільної освіти, де нестандартні, інноваційні підходи, індивідуальні пошуки технологій художнього втілення образів є постійним конструктивним елементом творчої діяльності педагога.

Аналіз вітчизняних теорій творчості (В. І. Андреев, О. І. Кульчицька В. О. Моляко, Я. А. Пономарьов) дає підстави трактувати розвиток образотворчої діяльності як процес формування особистості, спрямований на збагачення образно-асоціативного мислення, емоційності, уяви, фантазії, пізнання, здатності до пошуково-дослідницької діяльності, порівняння явищ, до перенесення власного досвіду в нові ситуації. Творча діяльність дитини передає її власне розуміння навколишнього світу й ставлення до нього; тут розкривається її внутрішнє єство, індивідуальні особливості сприйняття об'єктів та явищ, її уявлення, здібності.

Як наголошують чимало педагогів дошкільне навчання не повинно будуватися у формі традиційного шкільного уроку або заняття, а нові знання та вміння повинні засвоюватися в процесі предметних занять, в різних видах цікаво організованої практичної діяльності.

Нетрадиційні образотворчі техніки на думку М. Пономаренко, дають змогу створити сприятливі умови для розвитку творчих здібностей кожної дитини, реалізувати її потребу відображати свої життєві враження навіть, якщо вона не володіє зображувальними навичками. [2].

Мета статті – розкрити можливості нетрадиційних технік образотворчої діяльності для розвитку творчих здібностей дошкільнят.

Виклад основного матеріалу. У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні велике значення надається розвитку творчих здібностей дошкільників.

Важливим результатом оволодіння дитиною мистецькою діяльністю є усвідомлення себе активним суб'єктом творчості, сформоване емоційно-ціннісне ставлення до рукотворного світу. Показник творчих здібностей дітей дошкільного віку визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього. [1]

Багато років вважали, а дехто і в наш час вважає, що здібності обумовлені генетично. Саме комплекс розвинутих творчих здібностей являє собою «обдарованість».

Під поняттям «творчість» визначають притаманну людині діяльність, у якій народжується якісно нове, креативне, відмінне, неповторне, оригінальне, унікальне і т. д. Дітям дошкільного віку властива підвищена пізнавальна активність, емоційна сприймальна чутливість, образне мислення, бо саме в цьому віці інтенсивно розвиваються уява, фантазія і пам'ять.

Дитяча творчість – явище спонтанне, неповторне, безпосереднє, природне і дивовижне, яке допомагає побачити і розпізнати, а згодом і розвинути обдарованість (таланти) малюка.

Творчість в образотворчій діяльності дошкільника – це здатність знаходити ідеї в складних, незвичних ситуаціях, нестандартно бачити й використовувати реальні предмети, змінювати форму об'єкта, щоб він висту-

пав у новій якості, оригінально використовувати й поєднувати різні засоби художньої виразності з елементами інтеграції видів образотворчої діяльності.

М. Пономаренко звертає увагу на те, що застосовуючи під час малювання нетрадиційні техніки, діти переживають яскраві позитивні емоції, відкривають нові можливості добре знайомих предметів, які використовують як художні матеріали. [2]

Малювання в нетрадиційних техніках – дуже цікавий і доступний вид самостійної художньої діяльності, де можна створювати художні образи, візерунки, предмети за допомогою різноманітних прийомів і матеріалів. У малюванні застосовуються ряд технік: ниткографії, монотипії, акватипії, плямографії, воскографії, «по мокрому», малювання пальцями, сухим пензлем, малювання восковими олівцями та аквареллю, гратаж, зім'ятий папір, тампонування, крапковий малюнок; та засобів: фломастери, воскові олівці, свічка, вуглик, кольорова крейда, пастель, туш, гелеві ручки тощо.

Нестандартні та нетрадиційні прийоми творчості дозволяють кожній дитині більш повно розкрити свої здібності, почуття, вчиться не боятися проявляти свою фантазію, так як вони не звертають дитину до стандарту.

Розвиток творчих здібностей дітей передбачає впровадження в навчальну практику гуманістичного принципу організації освіти, коли в центрі навчально-виховного процесу знаходиться особистість дитини з її потребами, інтересами і можливостями, а вихователь за допомогою педагогічних форм, методів і засобів виконує функцію «екранування», щоб не допустити згубної дії зовнішніх чинників на розвиток творчих здібностей дітей. Своєчасне виявлення і розвиток творчого потенціалу дитини є досить складним завданням.

Тому з метою вивчення механізмів формування й розвитку дитячих здібностей на заняттях із зображувальної діяльності дослідницька робота була проведена на базі ДЦР «Я краший» (Ясла-садок) м. Сум в старшій групі.

Метою дослідницької роботи було виявлення й розвиток творчих здібностей у дітей старшої групи, шляхом проведення цікавих занять із зображувальної діяльності з використанням нетрадиційних технік та матеріалів.

Завданнями дослідницької роботи було:

- проведення дослідницької роботи з виявлення художніх здібностей дітей у старшому дошкільному віці на заняттях із зображувальної діяльності;
- розробка шляхів розвитку творчих здібностей на заняттях із зображувальної діяльності з використанням нетрадиційних технік та матеріалів;
- випробування інноваційних технік та матеріалів на заняттях із зображувальної діяльності для розвитку художніх здібностей старшого дошкільного віку.

Проведена дослідницька робота складалася із трьох етапів: кончатуючи експеримент, формуючий експеримент, підсумковий експеримент.

Методи, які були використані при дослідженні: спостереження, експеримент, діагностика й тестування, аналіз продуктів діяльності, метод дослідження особистості.

Для проведення дослідницької роботи був розроблений спеціальний цикл занять.

Наприкінці проведеного експерименту видно, що в дітей, у результаті занять з використанням нетрадиційних технік показники рівня творчої уяви набагато вище, ніж були на початку експерименту – повністю відсутні діти з низьким і дуже низьким рівнем розвитку творчої уяви, у той час як на початку 25% дітей мали дуже низький рівень розвитку й 40% дітей – низький рівень розвитку творчої уяви, що в загальній сумі більше, ніж половина групи (65%).

Показники середнього рівня розвитку творчої уяви наприкінці експерименту також вище, ніж на початку. Так наприкінці експерименту таких дітей – 40%, у той час як на початку – усього 26.7%. Це говорить про те, що діти, що займалися за нетрадиційною методикою, стали більш творчо розвиненими. Наприкінці експерименту більший відсоток дітей з високим рівнем розвитку творчої уяви – 29%, у той час як на початку таких дітей усього лише 13%. Не кажучи вже про те, що наприкінці експерименту 33% дітей показали дуже високий рівень розвитку творчої уяви, а на початку таких дітей немає взагалі.

Підводячи підсумки проведеного експерименту, можна сказати, що після навчання за нетрадиційною методикою розвитку на заняттях по образотворчій діяльності 60% дітей, що становить більше половини групи, показали високий і дуже високий рівень розвитку творчої уяви, у той час як на початку точно такий же відсоток дітей (60%) мали низький і дуже низький рівень розвитку творчої уяви.

Аналізуючи результати експерименту, необхідно підкреслити, що значно зросла ініціативність дітей, їх активність у виборі матеріалів, способів дій на заняттях із зображувальної діяльності.

Все це говорить про переваги викладання образотворчої діяльності з використанням нетрадиційних технік та матеріалів в дитячому садку перед звичайною програмою.

Висновки і перспективи дослідження. Здібність до творчості є специфічною особливістю людини, що дає можливість не тільки використовувати дійсність, але й видозмінювати її.

Особливого значення для розвитку творчих здібностей набуває використання нетрадиційних методів навчання, роботи з різноманітним матеріалом.

Для найбільшої результативності розвитку художньо-творчих здібностей необхідно застосовувати цікаві заняття з використанням нетрадиційних технік. Ціль цікавих занять – створювати стійку мотивацію, прагнення виразити своє відношення, настрої в образі.

Все вищесказане підтвердилося в дослідницькій роботі. Дослідницька робота була проведена в три етапи, протягом яких здійснювалися наступні цілі: виявлення й розвиток творчих здібностей у дітей старшої групи,

шляхом проведення цікавих занять з використанням нетрадиційних технік та матеріалів.

Для досягнення мети застосовувалися наступні методи й форми: спостереження, експеримент, аналіз продуктів діяльності; був підібраний цикл занять, дидактичних ігор і вправ.

Заняття показали, що в дітей є величезний інтерес і бажання, але необхідно постійно займатися з дітьми для підвищення рівня здібностей, інакше ці здібності можуть згаснути.

Уведена гіпотеза підтверджена, тому що в дітей за допомогою занять підвищився рівень здібностей.

У ході дослідження виявлено, що в результаті експериментальної програми навчання дітей, з використанням нетрадиційних технік та матеріалів, відсоток дітей з низьким рівнем розвитку творчої уяви скоротився до нуля, відсоток дітей із середнім рівнем розвитку творчої уяви підвищився до 40%, з високим до 60%.

Це дає підставу стверджувати про ймовірність висунутої нами гіпотези про те, що використання нетрадиційних методів на заняттях із зображувальної діяльності позитивно впливає на розвиток творчих здібностей у дошкільників.

Отже, подальшу роботу потрібно буде спрямовувати на розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку за допомогою нетрадиційних технік та матеріалів, засобів навчання, що складають єдиний комплекс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К.: Ред. журн.
2. «Дошкільне виховання», 1999.
3. Ветлугіна Н. О. Художня творчість в дитячому садку. М.: Просвіта, 1985. 207 с.
4. Малятко. Програма виховання дітей дошкільного віку / Науковий керівник авторського колективу Плохій З.П. К.: Радянська Україна, 1999. 198 с.
5. Моляко В. А. Психология творческой деятельности. К.: Знание, 1978. 46 с.
6. Пазиненко С. М. Розвиток творчих здібностей. Нетрадиційні заняття з художньої праці в старшій групі. Х. : «Основа», 2007
7. Пономарев А. Я. Фазы творческого процесса // Творчества. М. : Наука, 1988. С. 3-26
8. Сухорукова Г. В. Дитяче експериментування як засіб розвитку творчості в образотворчій діяльності // Інноваційні технології в дошкільній освіті України: розвиток дитячої обдарованості та креативності: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару Інституту розвитку дитини НПУ імені М. П. Драгоманова / Укл. І. І. Загарницька. К., 2012. 396 с.

ІНТЕГРОВАНІ ЗАНЯТТЯ ЯК ФОРМА ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті визначено умови успішного проведення інтегрованих занять; виявлено підходи та принципи, на яких ґрунтується проведення інтегрованих занять з валеологічної освіти дітей дошкільного віку; схарактеризовано закономірності інтегрованих валеологічних занять.

Ключові слова: валеологічна освіта, інтегровані заняття, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сьогодні особливого значення у вирішенні проблеми гуманізації дошкільної освіти набувають завдання і функції закладу дошкільної освіти, засновані на ставленні до дошкільного віку як до унікального періоду життя особистості, так як саме на цьому етапі поглиблюються уявлення про навколишній світ, формується здоров'я, відбувається інтенсивний гармонійний розвиток дітей. Правильно організована освітня діяльність в закладі дошкільної освіти, нерідко більшою мірою, ніж медично-гігієнічні заходи, забезпечує повноцінне здоров'я, попереджає розвиток захворювань дітей на ранніх стадіях. Тому перед педагогами постає проблема побудови освітнього процесу таким чином, щоб був цілісним і сприяв формуванню у дітей дошкільного віку цілісної, реалістичної картини світу щодо здоров'язбереження, основ світогляду про свідоме ставлення до власного здоров'я. Реалізацію таких завдань може забезпечити цілісний зміст освіти на основі інтеграції всіх його компонентів. Інтеграція змісту валеологічної освіти є однією з педагогічних умов підвищення ефективності розвитку емоційно-інтелектуальної сфери особистості, формування здорового способу життя дітей дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування, збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку є предметом розвідок вітчизняних вчених (Т. Андрющенко, Л. Лохвицької, Н. Денисенко, С. Кондратюк, Е. Вільчковського, О. Курка, Г. Беленької та ін.). Про визначальне значення заняття як основної форми роботи з дітьми дошкільного віку неодноразово наголошено в дослідженнях науковців (Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій та ін.). Теоретичному та практичному висвітленню аспектів інтеграції в освіті присвячено низку праць дослідників (І. Беха, М. Вашуленко, Н. Гавриш, І. Зязюна, І. Кіндрат, М. Лазарева, О. Савченко та ін.). Проте, незважаючи на те, що існує суттєва кількість наукових доробок, питання організації інтегрованих занять як форми валеологічної освіти дітей дошкільного віку потребує подальшого дослідження.

Мета статті: розглянути можливості застосування інтегрованих занять як форми валеологічної освіти дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні педагогічним колективам надано широку свободу у виборі стратегій і тактик реалізації завдань Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) [1]. Але як свідчить Н. Гавриш, далеко не всі готові діяти в умовах свободи: комусь бракує професійних знань; комусь – сміливості і віри в себе та дітей. Тому наразі для сучасного вихователя актуалізується уміння діяти не за єдиним методичним зразком, а з урахуванням специфіки певної ситуації, конкретної групи дітей, забезпечувати емоційно насичене активне проживання кожного моменту. Все це можна реалізувати на інтегрованому занятті, бо основною метою такого виду заняття визначається не навчання нового, а збагачення життєвого й пізнавального досвіду дітей дошкільного віку, проживання в міжособистісному спілкуванні, застосування у різних видах активності раніше набутих умінь і засвоєних знань [2].

Під час інтегрованих занять значно посилюється зацікавленість дітей темою та покращується якість засвоєння ними знань і вмінь. Утім науковці [2; 3; 4 та ін.] стверджують, що успішне проведення інтегрованих занять неможливе без певних умов, таких як:

- знання педагогом теорії інтеграції змісту дошкільної освіти;
- опанування структури проведення різних видів занять, зокрема й інтегрованих;
- глибокі знання педагога з теми, що постане на інтегрованому занятті як основоположна;
- ретельна підготовка педагога до проведення заняття, розроблення плану-конспекту на основі карти розумових дій тощо.

У цьому контексті варто звернути увагу на те, що інтегровані заняття з валеологічної освіти дітей дошкільного віку повинні бути засновані на таких підходах та принципах [4]:

- формування і розвиток теоретичних знань та практичних умінь у дітей раннього і дошкільного віку, необхідних для розуміння багатомірного та багатоскладового поняття здоров'я та процесу його зміцнення та збереження;
- здобуття основ знань та практичних вмінь у сприянні і використанні сучасних і давніх методик фізичного, психічного, духовного і соціального оздоровлення. Виховання зацікавленості до досвіду народної оздоровчої системи;
- формування елементів валеологічного світогляду, оволодіння елементарною оздоровчою термінологією;
- доцільне структурування і комплексування знань, практичних вмінь дітей з оздоровлення людини в різних видах навчальної, ігрової, трудової і господарсько-побутової діяльності;
- формування у дітей розумових вмінь аналізу власного особистого стану з метою своєчасної самодопомоги;
- виховання бажання і потреби дітей у використанні теоретичних і практичних знань в оздоровленні членів власної родини, інших людей.

З огляду на вищезазначені підходи та принципи та спираючись на теоретичний доробок О. Максимової [4] можна стверджувати, що до процесу інтегрованої валеологічної освіти дітей дошкільного віку також доцільно ввести:

- 1) Навчання дітей засобам і методам оцінки власного фізичного стану і використання функціональних можливостей організму і природних засобів оздоровлення для підтримки власного здоров'я (точковий масаж; ручний масаж обличчя, долонь, вушної раковини; безконтактний масаж; тренінги на розслаблення м'язової напруги, психогімнастика, самотерапія, гімнастика для очей тощо).
- 2) Формування навичок саморегуляції поведінки (соціально-поведінкові тренінги, тренінги емоцій, аутотренінги).
- 3) Валеологічна оцінка та динамічний контроль рівня соматичного здоров'я дітей та організація роботи з оздоровлення через систему занять (живопис за допомогою зубів, рук, ніг з наступним заспокійливим масажем; включення до занять валеологічних пісень, оздоровчих ігор, переглядів відеозаписів, мультфільмів).
- 4) Робота з батьками з метою створення сприятливих умов для оздоровлення в сім'ї (широка пропаганда здорового способу життя, виховання валеологічної культури батьків; складання кодексу здоров'я; ділові ігри, тестування, анкетування).

Відмітимо, що заняття – це основна форма здійснення валеологічної освіти з дітьми дошкільного віку, де вихователь, працюючи з групою дітей у встановлений розпорядком час, організовує і спрямовує пізнавальну здоров'язберезувальну діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини. Структура інтегрованих валеологічних занять відрізняється: чіткістю, компактністю, стислістю, логічною взаємообумовленістю пропонованого дітям матеріалу на кожному етапі заняття, значною інформативною місткістю матеріалу. У формі інтегрованих занять доцільно проводити узагальнювальні заняття, на яких буде розкрито проблеми, найважливіші для двох або декількох напрямів (розділів, ліній) програми [6].

Спираючись на дослідження Н. Гавриш, І. Кіндрат [2; 3], визначимо закономірності інтегрованого валеологічного заняття: усю подану валеологічну інформацію підкорено авторському задуму та об'єднано основною думкою щодо здоров'язбереження; етапи валеологічного заняття – це фрагменти цілого; етапи і компоненти валеологічного заняття перебувають у логікоструктурній залежності; обраний для заняття дидактичний матеріал відповідає здоров'язберезувальному задуму.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, посилаючись на вищезазначене можна констатувати, що інтегрований підхід до валеологічної освіти дітей дошкільного віку полягає в: здійсненні не тільки змістовних, а й формальних цілей і завдань здоров'язберезувального виховання; реалізації пріоритетних цілей і завдань виховання і розвитку особистості на основі формування цілісних уявлень про здоров'я, здоровий спосіб життя; посиленні зв'язків компонентів валеологічного змісту різних

розділів освітньої програми (міжвидова інтеграція) і всередині розділів; синтезі видів дитячої здоров'язбережувальної діяльності; взаємодії традиційних та інноваційних методів і прийомів валеологічної освіти; упровадженні інтегрованих форм організації навчання: інтегрованих занять, циклів занять, освітніх ситуацій, освітніх подорожей, тематичних днів щодо здоров'язбереження та формування здорового способу життя дітей дошкільного віку.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо у аналізі проблем педагогів-практиків під час організації інтегрованих занять з валеологічної освіти дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) нова редакція. 2021. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazoviy-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Гавриш Н. Інтегроване заняття: робота над помилками. *Дошкільне виховання*, 2018. № 7. С. 8–13.
3. Кіндрат І. Р. Управління освітнім процесом у дошкільному навчальному закладі на засадах інтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06. Луганськ, 2013. 20 с.
4. Максимова О. О. Валеологічна освіта дітей дошкільного віку (теоретико-методичні засади): навчально-методичний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. 213 с.
5. Прокоф'єва М.Ю. Інтеграція педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів і вчителів початкових класів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2008. 21 с.
6. Харченко А. А. Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти. *Інтеграція як освітня стратегія модернізації дошкільної освіти*: матеріали регіон. наук.-практ. онлайн-конференц. Хмельницького ОІППО. 2019. С. 19–23.

**Тетяна Касьяненко,
Лариса Пушкар**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ІДЕЇ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В МЕТОДИЧНІЙ СИСТЕМІ К. ОРФА

У статті визначено основні характеристики методичної системи Карла Орфа, висвітлено її роль у формуванні музично-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *методична система Карла Орфа, музично-естетична культура, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. На сьогодні завдання дошкільної освіти зосереджуються навколо дитини, розкриття її індивідуальності і не повторності, розширення її життєвого досвіду, уміння знайти себе в суспільстві. Без його розв'язання нереально здійснити головну мету, окреслену Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні щодо формування базису особистісної культури дитини через відкриття її світу в його цілісності та

різноманітності [1]. Тому важливу роль у досягненні цієї мети відіграє музично-естетична культура, адже музика – це вид мистецтва, що істотно впливає на становлення особистості дитини дошкільного віку. У сучасних програмах розвитку особистості дитини, які спрямовані у тому числі на формування її музично-естетичної культури, за основу беруться основні положення концепцій музично-естетичного виховання дітей відомих педагогів-музикантів, серед яких чільне місце займає методична система К. Орфа.

Аналіз актуальних досліджень. Проблему використання педагогічної системи німецького композитора й педагога Карла Орфа у музичному, музично-естетичному вихованні дітей досліджували Л. Алексєєва, Л. Баренбойм, К. Завалко, О. Леонтєва, О. Ростовський, Т. Тютюннікова та ін. Використанню дитячих музичних інструментів у навчанні присвячені праці Р. Амлінської, О. Гумінської та ін.

Мета статті – обґрунтувати потенціал використання педагогічної концепції Карла Орфа у формуванні музично-естетичної культури дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема музичної освіти широких верств населення завжди хвилювала і спонукала до нових пошуків багатьох теоретиків і практиків. Існує декілька відомих концепцій музичного навчання й виховання дітей, які покладені в основу розробки різних методик і програм. Однією з найбільш поширених, яка застосовується в понад сорока країнах, є педагогічна концепція Карла Орфа, яка ґрунтується на залученні дітей до культурних надбань суспільства.

Методична система цього композитора стала наслідком досить тривалої роботи з дітьми. Вже в період заснування ним в Мюнхені школи гімнастики, музики і танцю К. Орф був захоплений ідеєю створення такої педагогічної системи. В основі її творчого методу покладено імпровізацію, вільне музикування дітей в поєднанні з елементами пластики, хореографії, театру. «Ким би не стала надалі дитина – музикантом чи лікарем, учнем чи робітником, – писав К. Орф у методичному посібнику «Schulwerk» («Шульверк»), – завдання педагога – виховати в ній творче начало, творче мислення. В індустріальному світі людина інстинктивно хоче творити і цьому слід допомогти. Проте прищеплені бажання і вміння творити виявлятимуться у будь-якій сфері майбутньої діяльності дитини» [6, с.135].

Свою систему музичного виховання Карл Орф створював, враховуючи досвід педагогів-попередників: Н. Пестолоцці, з його прагненням розвинути творче начало і самостійність мислення дітей; погляди Й. Гердера, який стверджував, що музика, слово і жест в їх взаємозв'язку відкривають новий шлях для художньої творчості; Е. Жак-Далькроза, автора системи музично-ритмічного виховання; Б. Бартока, що по-новому поглянув на фольклор, та підкреслював його значення у музичному вихованні дітей.

Ідея Карла Орфа полягала в тому, що в основі навчання лежить «принцип елементарного музикування» і «навчання в дії», на думку педагога-музиканта, дітям потрібна своя музика, спеціально призначена для

музикування на початковому етапі, початкова музична освіта має бути емоційною і включати в себе гру. Комплексне навчання музиці надає дітям широкі можливості для творчого розвитку здібностей. К. Орф вважав, що найголовніше – атмосфера: захопленість дітей, їх внутрішній комфорт, те, що дозволяє дитині проявити себе в ролі активного учасника [4].

Л. Баренбойм наголошує на таких прогресивних ідея методичної системи Карла Орфа:

- загальний музично-творчий розвиток;
- дитяча музична творчість як метод активного музичного розвитку і становлення творчої особистості;
- зв'язок дитячої музичної творчості з імпровізаційними традиціями народного музикування [2].

Кінцева мета музичного виховання К. Орфа, на думку О. Леонтьєвої, – це виховання особистості в дусі гуманізму, вивільнення природних сил особистості. Цього можна досягти в результаті планомірного використання в роботі з дітьми елементарного музикування за допомогою елементарного інструментарію, елементарних словесних форм та форм рухів. Слово «елементарне» має смисл «первинне», яке бере свій початок від самих основ, просте, доступне кожному, але не примітивне [6].

Карл Орф був переконаний, що для дітей потрібна своя особлива музика, спеціально призначена для музикування на початковому етапі. Вона повинна бути емоційно доступною і відповідати психіці дитини. Це музика нерозривно пов'язана з мовленням і рухом: співати і одночасно пританцювати, промовляти дражнилку і чимось дзвеніти. Дитяча елементарна музика, будь-якого народу, нероздільно пов'язана з промовою і рухом. Її Орф назвав «елементарною музикою» і зробив основою свого «Шульверка».

Т. Тютюнникова в елементарному музикуванні виділяє два основних принципи навчання – це імпровізаційно-творча діяльність і гра. Діти люблять рух, сміх, їх приваблюють незвичайні по виду музичні інструменти, вони хочуть грати і творити, у них є власний інтерес до музики, яким не можна нехтувати. «Дитяча музична творчість – це гімн імпровізації, тому що всі діти вміють імпровізувати. Їх не треба цьому вчити - таку здатність подарувала їм сама природа з метою: служити способам пізнання світу» [8]. Імпровізаційна гра, в її найпростішому елементарно-імпровізаційному вигляді є органічною частиною дитячої музично-естетичної культури. Інструменти складають саму привабливу для дітей галузь музики.

Гра на дитячих музичних інструментах є найяскравішим розділом педагогіки Карла Орфа. Інтерес дітей до інструментів невичерпний, вони хочуть грати на них завжди, їх приваблює не тільки звучання і вид інструментів, але і той факт, що вони самі можуть створювати настільки незвичайні звуки. Карл Орф створив для музичного виховання дітей спеціальний комплект інструментів, так званий «орфівський набір». До нього ввійшли:

- мелодійні ударні інструменти з дерев'яними та металевими пластинками – різноманітні ксилофони, металофони;

- немелодійні ударні інструменти – різноманітні дитячі литаври, барабани, тарілочки, тон-блоки тощо;
- найпростіші духові інструменти (різного діапазону блок-флейти);
- деякі смичкові інструменти, які використовуються для одержання звуків, що тягнуться на «порожніх» струнах [2.].

Введення в елементарне музичне виховання спеціального музичного інструментарію В. Келлер вважає найважливішим новаторством орфівської системи виховання. Вперше в історії музичного виховання, підкреслює автор, в оркестрі такого складу знаходиться місце кожній дитині (а також дорослому любителю), незалежно від рівня його обдарованості, тому що він отримує завдання відповідно до своїх сил [5].

Особлива увага в концепції Карла Орфа приділяється музикуванню, звукам власного тіла – притупування, хлопки, клацання. Мета цієї діяльності – синтез музики з мовленням, з її ритмічною і мелодійною стороною. Використовуючи в роботі цей важливий елемент, у дітей розвивається ритмічний слух, координація рухів. Вихованці із задоволенням «прикрашають» звуками жестів власного тіла знайомі пісеньки, використовують їх в імпровізаційних танцях. Спів і танці з акомпанементом звукових жестів дозволяє організувати елементарне музикування в будь-яких умовах, якщо відсутні інші інструменти.

Музика і рух утворюють нерозривну єдність у методиці К. Орфа. Т. Тютюнникова радить усім педагогам, хто розділяє його погляди, що рух є органічною частиною педагогічної концепції Орфа, одним із головних її засобів. Не один урок не може обійтись без руху, тому що це основна частина елементарного музикування [7].

У системі К. Орфа в педагогічних цілях, а, саме з метою об'єднання співу, гри на музичних інструментах, руху, слова, вдало включається і театральна діяльність дітей, яка теж є властивою дітям дошкільного віку. Гра, яка є провідним видом діяльності дитини, дуже часто є не чим іншим, як певною театралізацією. Тому і такий вид художньої діяльності є для дошкільнят доступним і улюбленим.

Театралізована діяльність виконує різні функції: сприймання театального видовища – розвага; театралізована гра – власне гра; підготовка театральної вистави стає випробуванням, що потребує певних вольових і фізичних зусиль, пов'язаних з виконанням певних обов'язків: репетиціями, відповідальністю, фізичним напруженням [3, с.26].

Науковці та послідовники методики Карла Орфа зазначають про низку переваг, а саме:

- для організації музичних занять не потрібно спеціальної музичної освіти педагога;
- система легко поєднується з іншими методиками розвитку дітей за рахунок своєї універсальності, крім цього висока адаптивність до різноманітних національних умов дозволяє використовувати кращі зразки народної культури;

- враховує індивідуальні особливості дитини і дозволяє ефективно взаємодіяти дітям з різними навичками, здібностями і потребами;
- методика закладає величезний потенціал для розвитку дітей та подальшої творчої діяльності [2, с. 73].

На нашу думку, саме ці особливості методичної системи К. Орфа необхідно враховувати під час проведення занять у закладі дошкільної освіти, адже використання цієї методики не потребує професійної музичної освіти від педагога, а також враховує рівень розвитку здібностей дітей, прищеплює інтерес до народної творчості, і, як результат, підвищує рівень сформованості музично-естетичної культури особистості дітей дошкільного віку.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, методична система Карла Орфа закладає базові передумови для участі дітей дошкільного віку у різноманітній музичній діяльності, оскільки ґрунтується на інструментальному, ритмопластичному, танцювальному, співацькому музикуванні. Вона акумулює передові гуманістичні ідеї цілісного розвитку особистості, пробудження її творчого потенціалу. Орієнтація на природні сили особистості, на елементарне музикування, на фольклор як першооснову музично-естетичної культури визначають прогресивність і плідотворність педагогічних пошуків К. Орфа.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні особливостей використання методичної системи К. Орфа у формування музично-естетичної культури дітей середнього дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М. Богуш. К.: Видавництво, 2012. 26 с. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/doshkilna/basic1/>
2. Баренбойм Л. А. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа. М.: Советский композитор, 1978. 376 с.
3. Грицюк Л., Каратаєва М., Малинич Л. Театралізована діяльність дітей дошкільного віку. Кам'янець–Подільський : Абетка, 2008. 56 с
4. Донгаузер В. Е. Идеи творческого развития личности в педагогике Карла Орфа. Историко-педагогический журнал, №3, 2014, с. 130-138. URL: <https://readera.org/14038544>
5. Келлер, В. «Шульверк» Орфа и его международное значение. *Музыкальное воспитание в современном мире* /Редкол.: Д.Б. Кабалевский и др. М.: Советский композитор, 1973. С. 198-201.
6. Леонтьева О. Т. Карл Орф. М: Музыка, 1984. 332 с.
7. Тютюнникова Т. Э. Движение и музыка. *Дошкольное воспитание*, 1999. №4. С. 107-119.
8. Тютюнникова Т. Э. Элементарное музицирование с дошкольниками . *Музыкальный руководитель*. 2004. №2. С.2-10.

КАЗКОТЕРАПІЯ В РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Розкрито ефективність використання казки як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Визначено вплив казкотерапії на становлення особистості та розвитку здібностей дитини.

Ключові слова: казкотерапія, функції казкотерапії, казка, художні казки, дидактичні казки, терапевтичні казки, методи казкотерапії, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Сьогодні казкотерапія, як один з методів практичної психології, активно використовуються у системі дошкільної освіти. Не тільки психологи, але й вихователі активно залучають казки, притчі, розповіді терапевтичного характеру з метою психологічної допомоги, виховання, навчання, розвитку креативних та творчих здібностей, корегування поведінки, розвитку мовлення тощо. Надзвичайно цінними є безпосередня атмосфера під час розмови (розповіді, переказу) дає стимул для розвитку особистості дитини, удосконалення та розвитку її творчого потенціалу. За допомогою казки діти навчаються самостійно знаходити вирішення будь-якої проблеми, оцінювати ситуації з різних сторін. Позитивним є те, що інтерпретуючи казку дитина на підсвідомому рівні озвучує свої успіхи, потреби, проблеми, страхи тощо.

Сучасні дослідники наголошують на величезному впливі творчості на становлення повноцінної особистості, розвитку здібностей дитини, її потреб та мотивів поведінки. Дошкільний вік визначається вченими як особливо сприятливий для розвитку творчості, у тому числі й мовленнєвої (Н.О. Ветлугіна, Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Д.Б. Ельконін, Н.П. Орланова, В.О. Сухомлинський, О.С. Ушакова та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До виховної, соціалізуючої, розвиваючої функції казок зверталися зарубіжні та вітчизняні науковці: К. Єгорушкіна, Т. Зінкевич-Євстігнєєва, О. Куліш, О. Литвишко, В. Максимова, В. Сапогов, І. Темнікова, О. Трегуб, Л. Шик. Л. Іщенко досліджує казку як засіб для розвитку мовлення та його творчої складової у дітей дошкільного віку.

Мета статті: обґрунтувати ефективність використання казки як засобу розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. За визначенням В.О. Сухомлинського, творчість «у прямому розумінні цього слова – створення духовних і матеріальних цінностей високої суспільної значущості, – є вершиною духовного життя людини, показником найвищого ступеня розвитку її інтелекту, почуттів, волі» [3]. Творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу, при цьому людська особистість немовби зливається зі своїм духовним надбанням. Можна погодитися з таким визначенням творчості, беручи до уваги той момент, що на своєму життєвому шляху, на кожному віково-

му етапі людина досягає безліч і таких вершин. Отже, з одного боку, творчість виявляється свідченням, результатом високого рівня розвитку, з іншого, – умовою цього розвитку. В.О. Сухомлинський розумів складність дослідження проблеми дитячої творчості, пояснював, що помилка багатьох педагогів полягає в ігноруванні природної творчої організації дитини, пріоритеті творчого продукту як вищої форми прояву культури над творчим процесом, творчим зростанням особистості. Учений усвідомлював цінність творчості, передусім мовленнєвої, як засобу вираження особистісних переживань, почуттів, думок дитини, вбачав її значення саме у творчому процесі, творчій діяльності, в якій особистість удосконалюється та розквітає [3].

Дитячу казку, складену серед краси природи, талановитий педагог цілком слушно називав «цілим духовним багатством», в якому відбито зміст і спрямованість думки, почуттів, переживань дітей. Найголовнішим завданням у розвитку творчості дітей він вважав формування морально гідної, інтелектуальної, естетично розвиненої творчої особистості. В.О. Сухомлинський наголошував: творчості треба вчити, бо вона не приходить до дітей просто з натхнення. В основу системи навчання, вважав він, треба покласти живе слово і творчість дитини, не повторення чужих думок, а творення власних. Водночас індивідуальному процесу творчості має передувати наслідування дій педагога, відпрацювання точності й доречності у доборі слів, іншого матеріалу, який буде потрібний дитині для її творчості [3].

На думку сучасних лінгводидактів, казка – це усний народний твір, який виник у безпосередньому спілкуванні оповідача із слухачами [2, 47]; зв'язний текст розповідного характеру, з вигаданим, часто фантастичним змістом, якому притаманні всі риси зв'язного тексту: тематична єдність, наявність заголовку, змістова завершеність, інформативність викладу, цілеспрямованість, інтеграція, структурна організація (приказка, зав'язка), зв'язок між частинами (казковими віхами), відпрацьоване мовлення відповідно розмовного стилю мови [2, 29]. У фольклорному жанрі казка посідає почесне місце. Вона є найулюбленішим, найпопулярнішим народним твором для дітей, який розкриває «безмежний світ людської уяви, полонить серця дітей і дорослих». Казка дозволяє дитині в особливій метафоричній формі пізнати для себе специфічні дитячі теоретичні питання про світ, про добро і зло, і вирішити проблему невизначеності (прогнозувати події, будувати власну поведінку на основі міфологічної картини світу [2].

Казка – це духовне багатство народної культури, пізнаючи яке, дитина пізнає серцем життя народу. Створення казок, за автором, – це один з найцікавіших для дітей видів поетичної творчості. Водночас, це важливий засіб розумового розвитку. Якби не творчість, не складання казок, мовлення багатьох дітей було б плутаним, а мислення – хаотичним. Саме казка, на його думку, задовольняє жадобу дитячого пізнання, інтерес до навколишнього. Чарівний і дивовижний, веселий і життєстверджуючий світ казок входить у душу кожної людини з дитинства, засіваючи її першими зернами добра, краси і справедливості [3].

Створення казок корисне для дітей, адже дитина відчуває свою єдність з художником, переживає радість, почуття творця – дуже цінні для мовленнєвого розвитку переживання. Важливо й те, що створюючи казку, дитина може вільно висловлювати свої думки, враження, почуття, своє ставлення до героїв, виявити свої мовленнєві здібності. Реалістичний підхід дітей до казкової фантастики формується в середньому дошкільному віці під безпосереднім впливом виховання і навчання. Складнішим етапом розумової діяльності дитини є оволодіння вмінням самостійно складати казки. Самі діти не можуть оволодіти потрібними прийомами складання казок, цього їх треба вчити. Найкраще робити це у процесі творчої діяльності дітей під керівництвом дорослого [4, 100].

Казка є одним із вирішальних факторів, що визначають розвиток словесної творчості дошкільника. У дошкільному закладі пропонуються такі види занять з казкою: читання (авторських, віршованих) казок; розповідання народних казок; театралізація-розігрування та показ казки вихователем; драматизація-розігрування в ролях знайомої дітям казки; відтворення характерних рис її героїв; інсценізація – точне й послідовне відтворення змісту казки дітьми з допомогою костюмів, різних атрибутів, декорацій; ігри за сюжетами знайомих казок; показ казок через проекційні ліхтарі (діафільми); перегляд казок у телепередачах, кінофільмах; дидактичні ігри: «З якої казки герой?» (або «З якої казки я прийшов?»), «Добери картинку», «Подорож у дивовижний світ казок», «Лист дідуся-казкаря»; переказування знайомих казок дітьми; бесіди на морально-етичні теми за змістом казок.

Під впливом почуттів, що пробуджуються казковими образами, дитина вчиться мислити словами. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттям дитини, – неможливо уявити дитячого мислення і мовлення...». Самостійне створення дітьми казок є, водночас, і першим кроком з розвитку мислення дитини від живого, конкретного до абстрактного. Потрібно сміливіше впроваджувати в практику роботи дошкільних закладів самостійне створення дошкільнятами казок на лоні природи. Виховне значення саме цих казок полягає в тому, що діти відчувають їх в обстановці, яка породжує казкові уявлення.

Висновки і перспективи дослідження. Найголовнішим завданням з розвитку творчості дітей він вважав формування морально гідної, інтелектуальної, естетично розвиненої творчої особистості. В.О. Сухомлинський надавав великого значення навчанню дітей словесної творчості. В основу системи навчання, вважав він, треба покласти живе слово і творчість дитини, не повторення чужих думок, а творення власних. Водночас, індивідуальному процесу творчості має передувати наслідування дій педагога, відпрацювання точності й доречності у доборі слів, іншого матеріалу, який буде потрібний дитині для її творчості. Наукові роздуми, методичні рекомендації ученого щодо організації розвитку дитячої творчості сьогодні мають величезне значення для теоретичного і практичного розв'язання цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. К.: Радянська школа, 1977. – 341 С. 4.
2. Бурчик О.В. Групова казкотерапія в особистісно-орієнтованому вихованні дітей. Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка. Житомир, 2005. № 25. С. 203–205.
3. Замелюк М.І. Казкотерапія як інноваційна здоров'язбережувальна технологія у просторі сучасного дошкільного закладу. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Педагогічні науки». Луцьк, 2017. № 2/35. С. 14–19.
4. Замелюк М.І., Міліщук С.О. Арт-педагогіка як засіб розвитку творчої уяви у дітей дошкільного віку. Молодий вчений. 2018. № 12.1 (64.1) грудень. С. 50-55.

Ангеліна Кобзарь,

Алла Колишкіна

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НУШ

У статті обґрунтовано якісні характеристики формування екологічної компетентності учнів початкових класів; розкрито чинники, які впливають на формування екологічної компетентності. Визначено особливості молодшого шкільного віку з точки зору значущості формування екологічної компетентності.

Ключові слова: компетентність, екологічна компетентність, навколишнє середовище, пізнавальний інтерес.

Постановка проблеми. Формування екологічної компетентності учнів початкових класів може реалізовуватися через різні напрямки шкільної діяльності, серед яких особливе місце займає процес реалізації природничої освітньої галузі. Основним освітнім результатом є формування мотивованої компетентної особистості учнів початкових класів.

Сучасна екологічна ситуація вимагає зміни ставлення суспільства і людини до екологічних проблем. Вирішення проблем можливе не тільки засобами спеціальних наукових лабораторій і фахівців, а й зусиллями учнів. У зв'язку з цим, розробка і вдосконалення теоретичних і практичних основ екологічного виховання учнів початкових класів є одним із першочергових завдань національного рівня.

Перспектива розвитку компетентнісного підходу в екологічній освіті та вихованні пов'язується зі становленням нового планованого результату – екологічної компетентності. Дана проблема висвітлена в основних освітніх документах. Так, в Законі України «Про освіту», відмічено, що складовою екологічної компетентності є екологічна культура і дбайливе ставлення до довкілля, таким чином засвоєння знань про природу є частиною всебічного розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у вирішення проблем екологічної освіти і виховання, розвиток екологічної культури у сучасній

педагогічній теорії внесли А. Захлібний, І. Зверев, І. Гайсин, Е. Гірусов, І. Лаптев, А. Миронов, І. Суравегіна. Вони обґрунтували принципи, цілі, завдання, форми організації та методи екологічної освіти, розробили основи її змісту, рекомендації щодо формування екологічних знань, умінь та навичок поведінки в природі, визначили умови реалізації ідей екологічної освіти в різних аспектах.

Сучасною педагогічною наукою зроблено суттєвий внесок у створенні науково-методичного підґрунтя для формування екологічної компетентності. Вагомими є наукові доробки до змісту, структури, сутності компетентностей, які визначені у працях Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Тітаренко, С. Шмалей.

Однак, віддаючи належне дослідженням вчених, які розкривають сутність компетентності та компетенції, екологічної компетентності, необхідно відзначити, що питання формування екологічної компетентності учнів початкових класів вивчені недостатньо.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей формування екологічної компетентності учнів початкових класів у процесі реалізації природничої освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу. Природа – це не тільки природне середовище проживання людини, не тільки фактор задоволення її фізіологічних і матеріальних потреб. Спілкування з природою збагачує духовний світ людини, робить людей м'якшими, добрішими, розширює її кругозір. Виходячи з цього, однією з найбільш актуальних сучасних проблем є проблема екологізації свідомості всіх верств населення, вироблення у кожної людини незалежно від її віку потреби екологічно грамотно взаємодіяти зі світом природи. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність спрямованого виховання і освіти нового покоління з високим рівнем екологічної компетентності.

В рамках компетентнісного підходу можна вважати, що істотною особливістю екологічної особистості є екологічна компетентність. Компетентнісний підхід в екологічній освіті – новий напрямок досліджень в теорії та практиці педагогіки, відображає основні ідеї концепції модернізації української освіти.

Формування екологічних компетентностей в сучасній школі відбувається в полі гуманістичної освітньої парадигми та на засадах дидактичних принципів гуманізації, інтеграції, диференціації і реалізуються через особистісно-орієнтовані технології навчання. Такий підхід сприяє самореалізації особистості учня в житті, його соціальній адаптації, конструктивній суспільній діяльності і є умовою формування громадянина України. Нині існують різні підходи до тлумачення поняття «екологічна компетентність», та слід зазначити, що інтерес до визначення сутності екологічної компетентності зріс у зв'язку з тим, що вирішення зазначеної екологічної проблеми, що існує в сучасних умовах, неможливе без зміни змісту екологічної освіти.

Екологічна компетентність може служити системоутворюючим елементом екологічної освіти, яка дозволить повною мірою використовувати екологічні, педагогічні і психологічні принципи і закономірності формування екологічної свідомості і становлення екологічної культури, відповідні цілям сталого розвитку.

Так, С. Алексєєвим запропоновано визначення екологічної компетентності, як системну інтегративну якість особистості, яка характеризується здатністю вирішувати різного рівня проблеми і завдання, що виникають в життєвих ситуаціях і професійній діяльності, на основі сформованих цінностей і мотивів, знань, власного досвіду, індивідуальних особливостей, нахилів, потреб [1, с. 53]. На думку А. Захлібного, екологічна компетентність – це застосування знань про навколишнє середовище і діяльність людини, екологічних ризиках для здоров'я і умінь екологічно грамотно діяти в конкретних життєвих ситуаціях [2].

Як стверджує С. Ігнатов, екологічна компетентність – це інтегративна характеристика особистості, що включає володіння екологічними знаннями, практичними вміннями і навичками діяльності в рамках екологічного імперативу, творчий досвід вирішення конфліктних екологічних ситуацій, ціннісне ставлення до навколишнього світу, відповідальність за свої дії і вчинки, а також особистісні якості людини, що забезпечують усвідомлене та екологічно обґрунтоване регулювання природокористування [4, с. 89].

Вивченню проблеми формування екологічної компетентності учнів початкових класів також присвячена робота Д. Єрмакова. На його думку, екологічна компетентність – явище складне і багатофакторне, система нормативних вимог до рівня підготовки учнів у галузі вирішення екологічних проблем, збереження та сталого відтворення життя [3, с. 117]. Екологічна компетентність, на думку автора, повинна включати діяльнісно-практичний компонент. Слід зазначити, що даний компонент розглядався в якості основного в змісті шкільної екологічної освіти і раніше – як вид і спосіб діяльності учнів, спрямовані на формування пізнавальних і практичних умінь екологічного характеру.

Як вважає Д. Єрмаков, формування екологічної компетентності – це цілеспрямований процес освоєння учнями теоретичних знань, практичних умінь, екологічних цінностей, набуття екологічних смислів в ході особистісно і соціально значущої навчальної екологічної діяльності та набуття на цій основі досвіду вирішення екологічних проблем.

Слід зазначити, що система екологічної освіти будувалася, як проекція науки екології і націлена на формування в першу чергу екологічних знань. Створена на цій основі модель екологічної освіти дала певні позитивні результати. Отже, рівень теоретичних знань учнів початкових класів зростає, а рівень практичної екологічно обґрунтованої діяльності щодо поліпшення стану навколишнього середовища залишається низьким.

Узагальнивши різні точки зору авторів, відзначимо, що найбільш повно відображає сутнісну характеристику поняття «екологічна компетентність»

визначення, запропоноване Л. Моїсеєвої, яка розуміє її, як готовність вибрати екологічно доцільну лінію повсякденної поведінки, прогнозування наслідків власної поведінки, спираючись на отримані екологічні знання та досвід особистості [5, с. 177].

Природним підґрунтям формування екологічної компетентності є вікові періоди, протягом яких складаються різні стосунки дитини з природним і соціальним середовищем. Кожен вік у поступальному русі формування екологічної компетентності як процесу набуття досвіду і досягнення визначеного результату виховання важливий по-своєму. У початковій школі закладаються підвалини світогляду, накопичуються елементарні знання про природу, формуються етичні почуття. Велика увага у початковій школі приділяється формуванню у дітей знань про відносини людини та природи, вихованню ціннісного ставлення до природи, турботі про її збереження та примноження, вмінню пізнавати природу, адже молодший шкільний вік посідає особливе місце у системі виховання як сенситивний до соціоприродних впливів.

Підтвердженням цього є праці І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, В. Мухіної в яких визначені основні умови й чинники психічного розвитку та формування особистості учнів початкових класів. Ідеться про ті особливості учнів, які відображають специфіку їх взаємодії з навколишнім світом, включаючи природне та соціальне середовище.

Тому важливе значення для формування екологічної компетентності має демонстрація конкретних фактів конструктивної взаємодії з природою, перш за все, знайомство на місцевому матеріалі з різноманітною екологічною діяльністю дорослих і дітей у природі. Водночас варто звертати увагу і на негативні факти впливу людини на природу, екологічні проблеми, зокрема в своїй місцевості.

Таким чином, психолого-педагогічними основами формування екологічної компетентності учнів початкових класів є такі вікові характеристики: висока активність; прагнення до розвитку; емоційність; становлення дитини як суб'єкта діяльності; формування моральних почуттів під впливом конкретних дій; домінування конкретного безпосередньо чуттєвого сприйняття середовища. Крім вікових характеристик, у формуванні екологічної компетентності важливу роль відіграють психологічні особливості ставлення учнів початкових класів до природи.

Традиційний зміст шкільної освіти не в достатній мірі забезпечує формування в учнів зазначених якостей. Необхідна орієнтація природничої освітньої галузі НУШ не тільки на засвоєння учнями початкових класів певної кількості знань, а й на розвиток їх особистості, їх пізнавальних і творчих здібностей.

Природнича освітня галузь НУШ повинна формувати цілісну систему універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної діяльності та особистої відповідальності учнів початкових класів [7]. Початкова ступінь шкільної освіти забезпечує пізнавальну мотивацію та інтереси учнів

початкових класів; їх готовність та здатність до співпраці і спільної діяльності учня з учителем і однокласниками; формує основи моральної поведінки, що визначає відносини особистості з суспільством і оточуючими людьми.

У молодшому шкільному віці, в порівнянні з дошкільним відбувається істотна зміна характеру модальності ставлення до природи. У процесі соціалізації дитина долає егоцентризм, починає чітко відокремлювати своє «Я» від навколишнього світу, суб'єктивне від об'єктивного. Розширення життєвого досвіду учнів початкових класів призводить до того, що природні об'єкти в процесі взаємодії з ними все більше і більше відкриваються їм як суб'єкти [6, с. 371].

У результаті того, що природні об'єкти відкриваються учням початкових класів як суб'єкти, вони починають зараховуватися ними до сфери рівної у своїй самоцінності, а це призводить до формування «суб'єктної установки», що є основою ставлення до них як суб'єктів. В цілому, для учнів початкових класів властивий суб'єктивний характер модальності суб'єктивного ставлення до природи.

У цьому віці учні початкових класів більш довірливі і вразливі, близькі до природи, допитливі. В період навчання в початкових класах дитина вчиться вчитися, і в цей період, варто ще раз відзначити, легше прищепити їй екологічні знання, вміння, навчити любити природу, берегти її. На кожному новому етапі розвитку людства виникає необхідність у вихованні громадянина, який знає загальні закономірності розвитку природи і суспільства, розуміє, що історія суспільства нерозривно пов'язана з історією природи, вміє всі види своєї діяльності підпорядкувати вимогам раціонального природокористування.

Висновки. Екологічна компетентність – усвідомлене, осмислене оволодіння теоретичними знаннями, вміннями, способами прийняття рішень, моральними нормами, цінностями, традиціями, необхідними для практичної реалізації екологічної діяльності.

Систематичне ознайомлення учнів початкових класів із навколишнім середовищем привчає їх придивлятися, помічати його особливості і призводить до спостережливості, формування екологічної компетентності учнів, а значить, є вирішенням одного з найважливіших завдань, а саме реалізації природничої освітньої галузі НУШ.

Перспективи подальших досліджень формування екологічної компетентності учнів початкових класів можуть бути пов'язані з процесами впровадження форм та методів у процес реалізації природничої освітньої галузі НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев С. В. Экологическое образование в базовой школе: Методическое пособие. СПб.: Специальная литература. 2009. 85 с.
2. Захлебный А.Н., Дзятковская, Е. Н. Экологическая компетенция – новый планируемый результат экологического образования. *Экологическое образование: до школы, в школе, вне школы*. 2007. № 3. С. 25.
3. Єрмаков Д. С. Формування екологічної компетентності учнів : [монографія]. Київ. 2008. 159 с.

4. Тарасенко Г. С. Природа як цінність у контексті актуальних проблем екологічного виховання. Цінності освіти і виховання : наук.-метод. зб. / [за заг. ред. О. В. Сухомлинської, ред. П. Р. Ігнатенка, Р. П. Сеульського; упоряд. О. М. Павліченка]. Київ : АПН України, 1997. С. 89–109.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. пос. 3-тє вид., доповнене. Київ : КДНК, 2001. 608 с.
6. Мусієнко М. М. Екологія: Тлумачний словник. Київ : Либідь, 2004. 376 с.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

**Аліна Кучеренко,
Ліна Крившенко**
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Статтю присвячено висвітленню основних позицій щодо використання дидактичних ігор на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Розглянуто основні завдання дидактичних ігор у навчанні та визначено особливості їх реалізації в навчально-виховному процесі початкової школи.

Ключові слова: дидактична гра, інтегрований курс, молодші школярі, початкова школа, Нова українська школа.

Постановка проблеми. В умовах Нової української школи досить складно розвивати знання учнів, їхні творчі здібності. Тому актуальним стає впровадження активних методів навчання, серед яких в початковій школі вагоме місце посідає дидактична гра – нетрадиційний, активний метод навчання.

Метою статті є визначення ролі та місця дидактичної гри на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати, що всі аспекти проблеми активізації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів засобом гри є темами, що все більше хвилюють учених, серед яких Л. Арістова, Н. Бібік, П. Підкасистий, І. Харламов та інші. Так, Г. Щукіна висвітлює теоретичні аспекти розвитку пізнавальної діяльності учнів. Дослідження В. Давидова, П. Гальперіна, Л. Занькова, Д. Ельконіна містять конструктивні ідеї, що передбачають шляхи та засоби підвищення активності молодших школярів у навчально-пізнавальній діяльності, серед яких важливу роль відведено дидактичній грі.

Проблемі гри присвятили багато уваги мислителі та вчителі як минулого, так і сьогодення: Платон, Арістотель, Рабле, Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, К. Ушинський, А. Макаренко, Л. Віготський, В. Сухомлинський та інші. К. Ушинський вважав, що «гра перевершує інші методи навчання дитини за силою інтересу та кількістю яскравих вражень». Л. Віготський, який розумів гру як сприятливе середовище для виникнення пізнавального інтересу

дитини та як основу для трансформації ігрової діяльності у свідомості, назвав її «дев'ятим стрижнем» навчання та виховання. В. Сухомлинський писав, що без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасні педагоги, які мають справу з ігровими формами навчання на уроці, справедливо бачать у них можливість ефективної взаємодії вчителя й учнів, продуктивну форму їх спілкування з існуючими елементами конкуренції, безпосередності, природного інтересу. Думки класиків педагогіки є визначальними. А. Макаренко назвав гру свідомою діяльністю, а радість гри – радістю творчості, радістю перемоги. В. Сухомлинський писав: «Гра відкриває світ для дітей, розкриває творчий потенціал особистості. Без гри не існує і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне, світле вікно, через яке життєдайний потік ідей та концепцій про навколишній світ перетікає у духовний світ дитини. Гра – це іскра, яка запалює вогонь цікавості та любові до знань».

Досвід роботи з молодшими школярами переконливо доводить, що конче необхідно проводити дидактичні ігри, створювати ігрові ситуації на кожному уроці. Особливо це стосується першого класу – перехідного періоду, коли учні ще не звикли до довготривалої важкої праці. Вони швидко втомлюються, їх увага притупляється та гнітить одноманітність. У такій ситуації поєднання навчальної інформації з емоційним забарвленням сприйняття засобом гри викликає розумову та творчу активність, створює умови для творчого розвитку особистості молодшого школяра [2, с. 6].

Позитивних результатів у навчанні та вихованні дітей засобом дидактичної гри можна досягти лише в тому випадку, якщо кожна гра спрямована на вирішення проблем програмування – пізнання навколишнього світу, навчання читання та письма, математики й інших предметів. Правильно організована дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію та створює передумови для реалізації вольових здобутків дитини [1, с. 6].

У межах нашого дослідження феномен «дидактична гра» слід розуміти як активну пізнавальну діяльність, що передбачає імітацію та моделювання навчально-виховних ситуацій, завдань, досліджень і має стійку структуру.

Як метод навчання дидактична гра буває двох типів. Перший тип – автодидактизм, в його основі лежить самонавчання (самоосвіта) та самоорганізація учнів. Другий тип – ігровий урок (ігрова практика). Провідна роль у ньому належить учителю, який його організовує. Під час ігрового уроку учні закріплюють і розширюють коло наявних знань, розвивають необхідні навички, удосконалюють психічні процеси (сприйнятливність, уяву, мислення, мовлення). Ефективне засвоєння знань і вмінь відбувається на практиці з активізацією мимовільної уваги та пам'яті [3, с. 63].

Ми погоджуємося з думкою науковців про те, що класифікація дидактичних ігор на даний час не є універсальною і створюється за різними показниками. Однак більшість дослідників класифікують їх наступним чином:

сюжетно-рольова гра, ігри-вправи, драматизації, ігри-змагання, ігри-конструювання, логічні та творчі ігри.

У ході проведеного дослідження, ми з'ясували, що дидактична гра відрізняється від усіх інших ігор наявністю постійної, сталої структури та включає такі загальні складники:

- 1) дидактичні та ігрові завдання (націлені на пізнавальну діяльність дітей і підпорядковані темі й меті уроку);
- 2) правила гри (чітко визначені, зміст обумовлений ігровим задумом, окреслено характер і дії дітей у грі);
- 3) ігрова діяльність або ігрові дії (реалізація ігрового задуму, де захоплення ситуацією сприяє розв'язанню поставлених дидактичних завдань);
- 4) результат гри (фінал, який кожен учень має сприйняти як власне досягнення у здобутті знань).

Для того, щоб сучасний урок збагатити дидактичними іграми, завдання вчителя – створити «досьє» або «кейс» ігор, що включатиме необхідні навчальні матеріали, набори робочих матеріалів, автоматизовані набори систем та сучасне офісне обладнання. Варто зазначити, що молодші школярі особливо потребують ігор з імітацією когось чи чогось. Для цього у досвідчених учителів є спеціальні скриньки з масками, шапочками, картками з надписами –атрибутами, що мотивують, активізують учнів до пізнавальної навчально-ігрової діяльності.

Практика організації освітнього процесу в початковій школі свідчить, що використання дидактичних ігор та ігрових ситуацій на уроках курсу «Я досліджую світ» робить безпосередньо сам процес навчання цікавим, створює яскраве творче засвоєння дітьми навчального матеріалу за умови, що дидактична гра відповідає наступним вимогам: 1) мета і зміст гри збігається з метою і темою уроку; 2) гра забезпечує поглиблення, розширення та закріплення знань учнів; 3) відповідає віковим особливостям учнів.

Дидактичні ігри на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» можуть застосовуватися по-різному: цілий урок може бути побудований у вигляді сюжетно-рольової гри (коли казковий гість приходить до класу – зима, весна тощо); як структурний елемент чи етап уроку (під час занять кілька разів створюється ігрова ситуація за допомогою казкових героїв, іграшки, змагальні елементи) [3].

На нашу думку, на уроках «Я досліджую світ» методично доцільно використовувати таку систему дидактичних ігор:

- 1) ігри для мотивації та активізації пізнавальної діяльності, розвитку уваги і мислення (порівняння, узагальнення, знайти ціле за частиною і частину за цілим; групування предметів за способом їх застосування тощо);
- 2) ігри для розвитку мовлення;
- 3) ігри з розвитку у сфері емоцій та волі (сценічні ігри, ігри з елементами сюжету тощо) [4].

Так, наприклад, ігри з природним матеріалом («Що в лісі росте», «Скарб», «Дегустація», «Що в мішку?») сприяють розвитку уваги та

мислення, мотивують та активізують дітей до відкриття нових знань, розвивають аналізатори дотику, смаку, запаху. Ігри «Якого кольору предмет», «Чарівна скринька» формують у молодших школярів уміння вибирати суттєві ознаки, порівнювати й узагальнювати. «Упізнай своє дерево», «Опиши предмет» – ігри, що сприяють розвитку мовлення учнів, їх мислення, уяви, вчать знаходити ціле за частиною і частину за цілим. Досить ефективною є і гра «Павутинка». Вона сприяє формуванню в дітей умінь групувати предмети за способом їх застосування, спрямовує на творче мислення під час встановлення зв'язків між окремими поняттями, спонукає учнів вільно думати й відкрито висловлюватися на певну тему.

Наведемо приклад проведення такої гри.

Учитель розподіляє ролі, кожній дитині одягає шапочку з відповідною назвою чи малюнком або вдягає маску. Учні стають у коло, один з них тримає клубок ниток і розпочинає гру: « Я ромашка, мені потрібне «Сонце» ... інші продовжують по черзі : «Сонце зігріває землю», «На землі ростуть рослини», «Рослини збагачують повітря киснем», «Повітрям дихає зайчик», «Зайчик любить гризти кору молодого дерева», «На деревах живуть комахи», «Комах їдять жаби», «Жаб поїдають чаплі», «Чаплі радують людину», «Людині потрібне Сонце, повітря, вода»...

Перший гравець «Ромашка» тримає кінець нитки, а клубок кидає «Сонцю», від нього він мандрує до «Рослини» «Повітря», «Зайчик», «Дерево»... і так поки клубком ниток не будуть взаємопов'язані між собою всі гравці.

На завершення гри, наприклад, учитель або заздалегідь підготовлений учень, бере у дітей інтерв'ю, пропонуючи ситуативні завдання «Що трапиться якщо... (Менше тепла і світла буде надходити від Сонця, бо його закриють хмари диму» тощо) та таким чином підводить дітей до висновку про потребу сучасного світу підтримувати природну рівновагу та яку загрозу всьому живому становить нерозумна діяльність людини, її втручання у непорушні зв'язки природи.

Результативність такої гри полягає в тому, що в учнів формуються наступні компетентності: навчання впродовж життя – спостерігати, аналізувати, використовувати одержану інформацію в різних ситуаціях, оволодіння елементарними прийомами запам'ятовування, творчою уявою і мисленням; комунікативні вміння – вільно висловлювати власні думки, збагачення словникового запасу; компетентність у галузі природничих наук – прагнення шукати і пропонувати нові ідеї; екологічна компетентність – усвідомлення розумного використання природи людиною; соціальні – легко співпрацюють та взаємодіють у групах і парах.

Встановлено, що пізнавально-виховний елемент творчої гри досягається з дотриманням методології, де відбувається організація, розподіл ролей та та змісту навчання, щоб гра зберегла свою унікальність, чарівність, дитячу безпосередність, а також надання знань про об'єкти гри, наближаючи її умови до реальної ситуації [3].

Реалізація творчого розвитку, заснованого на грі, дає молодшому школяру впевненість у собі, можливості, свободу дій, творчу мужність, мовчазне сприйняття можливої критики. Ігрові прийоми особливо доречні і навіть необхідні у навчанні школярів, коли навчальна діяльність проходить з утрудненнями у процесах сприйняття, пам'яті й уваги. Тому гру можна запропонувати на будь-якому етапі уроку, щоб зняти напругу, підвищити працездатність учнів.

Програмою інтегрованого курсу «Я досліджую світ» передбачено проведення різнотематичних екскурсій, серед яких провідне місце посідають екскурсії в природу. Не зайвим буде зазначити, що використання саме дидактичних ігор під час екскурсій на лоно природи дає дітям можливість досліджувати різноманітність і красу навколишнього світу, привернути увагу до малопомітних, але істотних ознак тваринного і рослинного світу. На такому уроці чудовим засобом мотивації початкової діяльності є загадки. Молодші школярі із захопленням беруть участь у таких іграх, як: подорожня гра «У світі тварин», супер-гра «Кіт в мішку», гра-драматизація «Ображена тварина», пізнавальні ігри «Що спочатку, а що потім?», «Хто де живе?», «Знайди насіння дерева» тощо [2, с 45].

Використовуючи навчальні ігри в класі, учитель має дотримуватися таких постулатів:

- 1) Вибір форми гри повинен бути педагогічно та дидактично обґрунтованим. Необхідно завжди знати мету гри.
- 2) У грі має бути задіяно якомога більше учнів.
- 3) Ігри слід адаптувати до віку та можливостей дітей.
- 4) Ігри використовуються для розвитку всіх видів діяльності.

Висновки. Отже, завдання педагога в тому, щоб знайти максимум прийомів, за допомогою яких буде підвищуватися прагнення учнів до активної пізнавальної діяльності. Тому так важливо використовувати дидактичні ігри на уроках «Я досліджую світ», бо вони формують стійкий інтерес до подальшого вивчення предмету, впевненість в собі, а також сприяють активній пізнавальній та творчій діяльності учнів, розвивають їх мислення, пам'ять, кмітливість, увагу, збагачують мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів Видання перше. Київ : Українська видавнича Спілка, 1997. 441 с.
2. Воробйова С. Дидактична гра в процесі навчання. *Рідна школа*. Випуск № 10. 2002. С. 46-48.
3. Галкін С. Гра – шлях до впевненості. *Шкільний світ*. Випуск №47. 2004. С. 4-6.
4. Дон О. Про дидактичні ігри. *Завуч*. Випуск №23-24 (101-102). 2001. С. 31-35.
5. Жорник О. Використання дидактичних ігор у навчанні. *Рідна школа*. Випуск №4. 2000. С. 63-64.
6. Ульяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації. *Початкова школа*. Випуск №9. 2006. С. 27-28.

РОЛЬ ЗАСОБІВ МУЛЬТИМЕДІА У ПРОПАГАНДІ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Дана стаття розглядає одну з активних форм навчання в початковій школі, що передбачає використання комп'ютерних та мультимедійних технологій, методик роботи з мультимедіа, різні технології з її застосуванням. Проаналізовано особливості та основні переваги застосування засобів мультимедіа в пропаганді здорового способу життя серед учнів початкових класів.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, інформаційні освітні технології, комп'ютерні технології, мультимедіа.

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік – це важливий період, в якому формується людська особистість і закладаються міцні основи здоров'я. Виходячи з психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку, як розвиненість мимовільної і слабкість довільної уваги, емоційність сприйняття, можна припустити, що формування уявлень про здоровий спосіб життя шляхом сухої передачі інформації буде недостатньо ефективним. Для привернення уваги та активізації сприйняття молодших школярів необхідно використовувати інноваційні технології, зокрема інтернет-ресурси та мультимедіа, оскільки вольове регулювання увагою ще недостатньо розвинене, а несподіване, нове, цікаве і яскраве привертає увагу учнів без зайвих вольових зусиль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги застосування мультимедіа технологій знаходять своє відображення у концепціях щодо використання комунікативних та інформаційних технологій в освіті Д. Горбачова [1], М. Молчанової [4], О. Дригіної [2] та ін., а також в документі «Розвиток медіа та цифрової епохи для освіти» рекомендованої ЮНЕСКО. Питанням оздоровчої роботи в початковій школі приділяли увагу Л. Єлізарова, С. Кондратюк, С. Чиріхін [3] та ін.

Мета статті полягає в аналізі сутності та особливостей основних мультимедійних технологій, які можуть бути використані в пропаганді здорового способу життя серед учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. У світі все більше приділяється велика увага вихованню здорового способу життя серед учнівської молоді. Здоровий спосіб життя (далі – ЗСЖ) – це система життєвих установок та цінностей, спрямованих на ведення активного способу життя, а також правильне харчування і запобігання різних захворювань, це підвищення і зміцнення імунітету організму. В процесі формування у молодших школярів уявлень про ЗСЖ найбільш затребуваними освітніми технологіями сьогодні є мультимедіа.

XXI століття – це час розвитку інформаційних технологій, інформації. Сучасне суспільство перебуває під впливом великої кількості інформації: ЗМІ, сучасних наукових знань, які формують моральні, соціальні, інтелектуальні, художні інтереси та цінності.

Сучасна дитина постійно перебуває у потоці інформації, обсяг і джерела якої безупинно збільшуються, тому не уявляє собі життя без медіа (телебачення, преси, кінематографа, радіо, комп'ютерних мереж, відео, гаджетів і т. п.), так як світова інформаційна структура ХХІ ст. перетворила інформацію на освітню, політичну, економічну категорію. Тому сучасний вчитель зобов'язаний бути інформаційно підготовлений до використання в навчальному процесі інформаційних мультимедійних технологій.

Мультимедіа – це сучасна інформаційна комп'ютерна технологія, яка дозволяє об'єднати в комп'ютерній системі звук, текст, відео, анімацію і графічне зображення. В шкільному навчанні мультимедійні засоби мають ряд переваг у порівнянні з традиційними друкованими посібниками. Вони дозволяють вчителю компактно представити великий обсяг послідовно організованої і чітко структурованої навчальної інформації [2, с. 38].

Сьогодні виділяють наступні особливості використання даної технології:

- якість зображення, зробленого на дошці крейдою, не витримує жодної конкуренції в порівнянні з яскравим, акуратним, кольоровим і чітким зображенням на екрані;
- за допомогою крейди і дошки безглуздо і важко пояснювати роботу з різними додатками;
- у випадках виявлення в слайдах помилок чи недоліків, дефекти можна усунути досить легко;
- залежно від підготовки школярів один і той же матеріал можна пояснювати і дуже докладно, і розглядаючи лише базові питання теми;
- під час демонстрації мультимедіа, навіть із застосуванням проектора, робоче місце учнів освітлене досить добре;
- збільшення продуктивності уроків;
- підвищення рівня використання на уроці наочності;
- викладач, використовуючи чи створюючи мультимедійну технологію, має звертати увагу на логіку подачі навчального матеріалу, що позитивно позначиться на рівні знань школярів;
- змінюється відношення до ПК. Діти починають сприймати його як універсальний інструмент для роботи [4, с. 1202].

На сучасному етапі в Україні відбувається процес становлення нової освітньої системи, орієнтованої на входження в світовий інформаційно-освітній простір. Комп'ютерні технології мають стати невід'ємною частиною даного процесу і значно підвищити його ефективність.

Наразі в Інтернеті є безліч ресурсів, які розкривають зміст ЗСЖ чи окремих його аспектів. В мережі можна легко підібрати вправи для щоденної зарядки, знайти інформацію про правильне харчування, докладніше дізнатися про шкоду згубних звичок і завантажити фільми з цих та інших аналогічних питань. Також існують усі технічні можливості для використання мультимедіа-технологій в цілях формування у молодших школярів уявлень про ЗСЖ: більшість кабінетів початкової школи і всі класи, в яких

займаються за новим освітнім стандартам, обладнані комп'ютерами, екранами і проекторами, або інтерактивними дошками, телевізорами.

За допомогою інтернет-технологій та мультимедіа дітям на прикладі героїв мультфільмів, казок і т. п. можливо у доступній формі продемонструвати привабливість ЗСЖ, позитивні сторони збереження здоров'я і непривабливість лінощів та шкідливих звичок, розкривати негативні сторони різних видів діяльності, щоб діти не лише дізналися правила ЗСЖ, а й самі захотіли бути здоровими. При цьому важливо, щоб всі відомості, пов'язані з необхідністю ЗСЖ, були не просто зрозумілі, а емоційно пережиті учнями, усвідомлені і перетворені в особисті переконання, а головне – мали можливість практичного застосування, оскільки сприйняття в цьому віці тісно пов'язане з діяльністю [1, с. 27].

Як зазначають вчені, завдання формування уявлень про здоровий спосіб життя має три взаємопов'язані аспекти:

- навчальний – направлений на засвоєння учнями знань про правильне харчування, режим дня, рухову активність, корисні звички та інші компоненти ЗСЖ, про їх роль в збереженні здоров'я і життя людини;
- виховний – полягає у вихованні в дітях дбайливого відношення до власного здоров'я, пробудженні бажання вести ЗСЖ, розуміння важливості і цінності підтримки організму в стані здоров'я;
- оздоровчий – полягає в профілактиці захворювань, які найбільше поширені в дитячому середовищі [3, с. 96].

При формуванні уявлень про ЗСЖ засобами мультимедіа та інтернет-технологій неможливо обмежуватися одним методом. Лише оптимальне поєднання сукупності практичних, наочних і словесних методів навчання може забезпечити успішність формування у молодших школярів уявлень про ЗСЖ. Найважливішим фактором ефективності цього процесу є також наявність зворотного зв'язку з учнями, тому на заняттях найбільш широко використовується такий метод, як бесіда на актуальну тему в супроводі мультимедійних матеріалів. Зокрема, це може бути показ відеоролика або невеликого відеофільму повчального характеру та його паралельне або подальше обговорення. У розмовах, бесідах, діалогах, дискусіях розкриваються знання учнів з проблеми чи питання, їх ставлення до певних аспектів здорового способу життя, їх наміри, оцінки та позиції.

Найбільш доступною і простою мультимедіа-технологією для створення таких уроків щодо пропаганди ЗСЖ є середовище PowerPoint. При презентації на великому екрані можна з'єднати разом схеми і картинки, діаграми і фотографії, фільми та аудіозаписи – все це при необхідності забезпечити коментарями і підписами, виділити найважливішу інформацію світлом, кольором і шрифтом. А комп'ютерну «мишу» можна використовувати як указку, що звертає увагу учнів на найбільш важливі місця на екрані [4, с. 1203].

Мультимедійні уроки з пропаганди ЗСЖ допомагають вирішити наступні дидактичні завдання:

- засвоїти базові знання по системі ЗСЖ;

- систематизувати засвоєні знання;
- сформувані бажання та мотивацію до ведення ЗСЖ.

Після проведення кожного заняття з питань ЗСЖ дітям варто пропонувати знайти аналогічний або додатковий матеріал з розглянутої теми. Адже самостійно знайдена та проаналізована інформація є більш значущою для учнів, ніж подана в готовому, «розжованому» вигляді, тому самостійна дослідницька і пошукова діяльність з питань ЗСЖ сприятиме не лише закріпленню, а й поглибленню знань, при умові розуміння цінності ЗСЖ і прийняття його як особистої цінності.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, застосування засобів мультимедіа в пропаганді ЗСЖ серед учнів початкових класів може відігравати важливу роль:

- демонстрація фрагментів з метою подальшого узагальнення, систематизації та обговорення отриманої навчальної інформації;
- демонстрація графічних зображень з подальшою мультимедійною обробкою інформації, об'єднання текстової, відео-, фото- та іншої інформації.
- швидка перевірка знань школярів за допомогою тестів і т. п.

Отже, стає очевидним, що сучасний навчальний заклад не зможе існувати без комп'ютеризованого суспільства. Учень і учитель разом будують шлях освоєння інформаційних технологій під час засвоєння основ ЗСЖ, і цей шлях веде в майбутнє здорового населення України.

Перспективи подальших досліджень полягають у аналізі провідного мультимедіа-інструментарію, що сприятиме пропаганді ЗСЖ серед школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбачев Д.Ю. Формирование представлений о здоровом образе жизни у детей младшего школьного возраста средствами мультимедиа и интернет-технологий // Обучение и воспитание: методики и практика. 2013. № 3. С. 25-29.
2. Дригіна О.А. Мультимедіа на уроках – як один із засобів інформаційних комунікаційних технологій // Навчання і виховання: методики і практика. 2013. № 4. С. 37-42.
3. Елизарова Л.Н., Чиріхін С.Н. Оздоровительная работа в начальной школе // Начальная школа. 2000. № 9. С. 93-97.
4. Молчанова М. А. Використання мультимедіа технологій на уроках // Економіка і соціум. 2015. № 1-3 (14). С. 1201-1204.

**Альона Лисенко,
Віта Бутенко**

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ФОТОТЕРАПІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено актуальність та ефективне використання фототерапії у роботі з дітьми дошкільного віку; здійснено пошук шляхів використання фототерапії в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: фототерапія, медіатехнологія, терапія, фотографія, освітній процес, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Сучасний вихователь у педагогічній діяльності намагається використовувати новітні технології та засоби для самовираження, самопізнання, соціалізації й емоційного виховання дітей дошкільного віку. У цьому йому допомагають арт-терапії, які включають в себе різні методи впливу на психіку і емоційну сферу дитини через мистецтво, творчість та створення прекрасного. Заклад дошкільної освіти – це місце, де дитина вчиться взаємодіяти з іншими людьми, оволодіває знаннями та уявленнями щодо навколишньої дійсності. У зв'язку з цим педагоги спрямовані на постійний пошук нових форм і методів роботи, що забезпечують найбільш комфортні умови перебування дітей в закладі дошкільної освіти при освоєнні освітньої програми.

Дошкільний вік – це період активного формування особистості. У цьому віці особливо починають розвиватися різні здібності, виробляються риси характеру, формуються моральні якості. Обираючи серед медіатехнологій ті, які справді можуть збагатити освітній процес, рідко хто звертає увагу на фотографію. Вправи та ігри зі світлинами, прикрашання ними приміщень, спонтанна зйомка на камеру мобільного телефону, створення колажів і виставок – далеко не повний список варіантів використання цього засобу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання розгляду фотографії як однієї з форм терапії для творчого самовираження особистості розкрито М. Бурно [1]; аспекти використання фотографії у контексті ігрової та ігрової сімейної терапії визначено у дослідженнях І. Кук, Дж. Лей, Дж. Паузи; висвітлення фототерапії як комплексної багатофункціональної терапії мистецтвом пропонує А. Копітіним.

Мета статті: пошук шляхів використання фототерапії в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Фотографія – є однією з форм мистецтва, і саме вона привернула велику увагу арт-терапевтів, дослідників в галузі психології творчості. Виявляється, що застосування старих фотографій і створення нових може бути гарним засобом для психологічної діагностики та психологічної корекції кожної особистості.

У 1970-х роках в США і Канаді психотерапевти почали використовувати фотографію, як інструмент психологічного консультування і назвали новий напрям – фототерапією. Започаткувала активне її використання у 1979 році психолог і арт-терапевт Джуді Вайзер [2]. Спеціаліст світового рівня, у своїй книзі «Техніки фототерапії: дослідження секретів особистих фотографій і сімейних фотоальбомів», висвітлила теоретичні положення фототерапії, описи техніки та способи їх застосування на практиці. Подані приклади роботи з використанням різних фотографій: від автопортретів та сімейних знімків до будь-яких фотозображень, що шукають у людей емоційний відгук. На прикладі реальних випадків автор показує, як техніки фототерапії можуть

бути інтегрованими в терапевтичних процесах, і тим самим, може бути ефективним інструментом роботи для спеціалістів в різних галузях [2].

Метод фототерапії – це широка галузь, яка працює з однією з форм візуального мистецтва – фотографією і застосовується для лікування депресій, страхів, виявлення особливостей сімейних стосунків, проблем, а також для гармонізації та розвитку особистості, збагачення життєвого досвіду дитини.

Вважаємо, у наш час з метою розвитку та гармонізації особистості варто частіше звертатися до методу фототерапії, пов'язаному із застосуванням фотографії для надання психологічної допомоги дітям. Заняття з фототерапії можна проводити з дітьми, починаючи вже з 3-4 років, які мають різноманітні психологічні проблеми, такі як невротичні стани, страхи, порушення сну, замкнутість, тривожність, емоційно-вольові порушення, агресивна поведінка. На заняттях з дітьми дошкільного віку можна використовувати як фотографії, так і слайди. Важливо, щоб педагог створив для дитини безпечне середовище, в якому вона може дозволити собі бути спонтанною, могла вільно висловлювати свої почуття, думки і фантазії, «грати» з реальністю і експериментувати з новими формами досвіду.

Конкретні способи застосування зображень можуть бути найрізноманітнішими: це інтерпретація фотографій, обговорення естетичного ефекту, виробленого ними, обговорення особистих вражень, спогади (якщо мова буде йти, наприклад, про сімейні фотографії), складання історій та інше. Крім того, створення або сприйняття фотообразів може доповнюватися не тільки їх обговоренням, а й різними видами творчої діяльності. Наприклад: малюванням, створенням колажів, складанням історій, створенням альбомів, тематичних добірок, плакатів, інсталяцій, виготовленням з фотографій фігур і гра з ними, роботою з костюмами і гримом на сцені, танцем.

Фототерапія навчає дітей позбутися негативних емоцій, допомагає розвинути їхні творчі здібності, підвищити самооцінку, дає можливість сконцентрувати свою увагу на нових відчуттях і почуттях. Фототерапія може бути застосована на роботі з уже готовими світлинами, слайдами або на створенні оригінальних знімків. Прийоми фототерапії рекомендуються використовувати в роботі як з дітьми, так і дорослими – педагогами і батьками.

В освітньому процесі закладу дошкільної освіти можна використовувати під час тематичних занять сімейні фотографії, оскільки зображені події, хоча й залишаються у минулому, але підсвідомо вони продовжують впливати на розвиток особистості. Фотографії допомагають пригадати минуле, усвідомити помилки, побачити образи.

Заняття з фотографією є актуальним і креативним, його завдання полягає в тому, що дитина за допомогою фотографії може осягнути саму себе і усвідомити власну цінність і цінність впливу на оточуючих, дитина може самостійно знайти власне «Я», яке росте та розвивається. З дітьми дошкільного віку можна провести ігри та вправи з використанням прийомів фототерапії, а саме: ігри «Пісочниця з фотографіями», «Спіймай колір», «Саморек

лама»; фотоколаж «Дім, сад, магазин», спільний фотоколаж, вправа «Синквейн», «Закінчи фразу».

Методи фототерапії можуть допомогти дітям дошкільного віку вільно говорити, висловлювати власні думки і почуття, приймати рішення, визнавати і приймати саму себе та інших. Ми використовуємо методи фототерапії щодня, але ніколи не звертали на це уваги. Тому варто продовжувати переглядати старі сімейні альбоми, створювати світлини найкращих моментів життя, тому що саме через них ми поринаємо у той час, коли нам було радісно та добре.

Висновки і перспективи дослідження. Фотографія може стати чудовим засобом самовираження і самопізнання, соціалізації й емоційного виховання, значною мірою сприяючи зміцненню психічного і фізичного здоров'я дітей дошкільного віку.

Перспективним напрямом подальших наукових пошуків вбачаємо у обґрунтуванні проблеми мотивації сучасних педагогів до впровадження прийомів фототерапії в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурно М. Е. Терапия творческим самовыражением. 3-е изд., испр. и доп. М.: Академический Проект, 2006. 432 с.
2. Вайзер Джуди. Техники фототерапии: исследование секретов личных фотографий и семейных фотоальбомов. Издательство «Генезис», 2019. 424 с.
3. Лей Дж., Хаузи Дж. Автопортретные изображения для игры с песочницей. Практикум по игровой психотерапии. СПб. Питер: Под ред. Х. Кэдью-сон, Ч. Шефера, 2000.
4. Копытин А. И. Тренинг по фототерапии. СПб.: Издательство «Речь», 2003. 96 с.

**Тетяна Мазур,
Євдокія Харькова**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуті педагогічні погляди вітчизняних та зарубіжних науковців на ігрову діяльність як засіб розвитку самостійності у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *гра, ігрова діяльність, виховання, самостійність, діти, дошкільний вік.*

Постановка проблеми. Дитяча самостійність останнім часом все частіше стає об'єктом підвищеної уваги вчених і педагогів. Це пов'язано не стільки з реалізацією особистісно-орієнтованого і діяльнісного підходу до розвитку, виховання та навчання дітей, скільки з необхідністю вирішення проблеми підготовки підростаючого покоління до умов життя в сучасному суспільстві, практико-орієнтованому підході до організації освітнього процесу ЗДО.

Реальні умови в ЗДО часто не передбачають практичної реалізації діяльності, що виникає з ініціативи самої дитини і відповідає її потребам і інтересам. Приділяючи максимум уваги вирішенню завдань навчання і виховання, педагоги активно організують діяльність дітей, направляють і регулюють її. Однак найчастіше це призводить до того, що подібна організована діяльність не переходить на рівень самостійної діяльності, а значить, не отримує умов для свого становлення. Розвиток самостійності пов'язаний з освоєнням дитиною дошкільного віку різних видів діяльності – ігрової, трудової, продуктивної. Саме гра сприяє розвитку активності та ініціативи. У ігровій діяльності закладені сприятливі можливості для формування цілеспрямованості і усвідомленості дій, наполегливості, формуються незалежність дитини від дорослого, прагнення до пошуку адекватних засобів самовираження.

Мета статті – аналіз наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців щодо впливу ігрової діяльності на виховання самостійності у дітей дошкільного віку.

Аналіз актуальних досліджень. У педагогічній науці вивчення самостійності тісно пов'язане з розробкою теорії волі (А. Ковальов, В. Мясищев, В. Селіванов, Ю. Дмитрієва та ін.) У зарубіжній педагогіці і психології самостійність, як правило, ототожнюється з нонконформізмом і протиставляється комфортності, тобто навмисному або мимовільному прагненню прийняти думку і позицію групи, щоб уникнути конфлікту з нею. У вітчизняній педагогіці і психології самостійність розглядається як інтегральна якість особистості, тісно пов'язана з її активністю. Вона проявляється в ініціативності, відповідальності та відносної незалежності дитини (М. Соколова, Т. Поніманська та ін.).

Ігрова діяльність є незамінним форматом, який природно реалізує безліч освітніх завдань, одним з яких є виховання самостійності у дітей дошкільного віку (Т. Піроженко, О. Акулова, А. Чанчикова, А. Красникова, С. Осяк та ін.).

Виклад основного матеріалу. Формування самостійності пов'язано з такими змінами в структурі особистості, які обумовлюють перетворення особистості в суб'єкт діяльності, вимагає здатності передбачати результати своєї роботи, самостійно долати труднощі і доводити справу до кінця, критично оцінювати досягнуті результати і домагатися підвищення їх рівня за рахунок мобілізації власних зусиль, а також передбачає здатність до прояву ініціативи і творчості у вирішенні виникаючих завдань. Самостійну дитину відрізняє, перш за все, впевненість в своїх силах, вона стає більш впевненою, якщо її дії підкріплюються схваленням дорослого. Успішний особистий досвід самостійних справ породжує у дошкільника прагнення проявити себе, спробувати свої сили в нових справах, поділитися досвідом з іншими [4, с. 133].

А. Гогоберидзе наголошує на тому, що у дошкільному дитинстві тісний зв'язок між дитиною і дорослим стає більш слабким і видозмінюється. Відбувається емансипація дитини від дорослого, проявляється упертість, негативізм, неслухняність. Дошкільник намагається діяти незалежно від дорос-

лого, даний прояв стає стійким, тобто у дитини формується самостійність. Самостійні дії дітей раннього віку збагачуються і набувають системності, на початку дошкільного дитинства приймають форму діяльності. У різних видах діяльності в середньому дошкільному віці виявляються різні форми самостійної поведінки. Купується стійкість, самостійна поведінка в старшому дошкільному віці свідчить про те, що з'являється самостійність як якість особистості. Це проявляється в різних видах практичної діяльності і спілкуванні дитини з дорослими та однолітками [2, с. 91].

А. Чанчикова вважає, що функція вихователя – створити різноманітну ігрову середу, що забезпечує дитині пізнавальну активність, відповідну її інтересам і має розвиваючий характер. Середовище повинне також надавати дітям можливість діяти індивідуально або разом з однолітками, не нав'язуючи обов'язкової спільної діяльності. Вихователь може підключитися до діяльності дітей у випадках конфліктних ситуацій, що вимагають втручання дорослого, або при необхідності допомоги [7, с. 228].

О. Акулова каже, що важлива роль у вихованні самостійності у дітей дошкільного віку належить ігровій діяльності. У грі у дитини можуть формуватися особистісні якості наполегливості, відповідальності, ініціативності, самостійності. Гра завжди має явно виражений кінцевий підсумок, який спрямований на задоволення потреб самих дітей. Безпосередньо наочний, матеріальний результат особливо стимулює риси активності та самостійності дітей, підвищує інтерес до ігрової діяльності. Досягнення результатів вимагає від дошкільників умінь спланувати процес гри. Це в свою чергу розвиває уяву, вміння самостійно спланувати ігрову діяльність [1, с. 45].

Останнім часом набирають величезну популярність ігрові квести. Основна ідея квесту ідеально вписується в сценарій дошкільної освіти. Квест розвиває дитячу ініціативу, сприяє розвитку самостійності і підвищенню активності. Під час проведення і організації квест-гри можна з успіхом вирішити практично всі освітні завдання [5, с. 4].

На думку багатьох учених (Биховський Я. С., Бовтенко М. А., Сисоєв П. В., Берні Додж, Том Марч та інші), під час застосування квест-технології діти проходять повний цикл мотивації від уваги до задоволення, знайомляться з автентичним матеріалом, який дозволяє їм досліджувати, обговорювати й усвідомлено будувати нові концепції і відносини в контексті проблем реального світу, створюючи проекти, що мають практичну значимість.

Квест поєднує в собі елементи мозкового штурму, тренінгу, гри тощо. Під час проходження квесту задіяні розум дітей, їхні фізичні здібності, уява, пам'ять і увага. Окрім цього, дошкільники проявляють кмітливість та організованість. Тому квест дає змогу ефективно поєднувати ігрову та навчальну діяльність дітей.

Під час квест-гри дошкільники самостійно застосовують свої знання на практиці, вчать слухати один одного, самостійно приймати рішення, набувають вміння і навички, які згодом знадобляться їм у житті. Наприклад, при проходженні профорієнтаційного квесту, дошкільники в ігровій формі не

тільки закріплюють знання про професії, а й вчать поважати і цінувати працю людей, самостійно знайомляться з певними профорієнтаційними установками, які закладають фундамент майбутнього життя [3, с. 11].

На всіх етапах квест-гри діти можуть звернутися до педагога за допомогою, але при цьому повинні приймати самостійні рішення. Для того щоб організувати і провести квест-гру, яка дійсно буде сприяти розвитку дитячої самостійності та ініціативи, слід звернути увагу на наступні рекомендації:

1. Попередня робота. Будь-освітній квест вимагає попередньої роботи. Слід розказати дітям про тему квесту заздалегідь, орати в дидактичні ігри по вивченим темам, закріпити її образ або аплікації. Квест доцільніше проводити з метою перевірки і закріплення знань. Діти проявлять більше ініціативи, якщо впевнені в своїх знаннях.

2. Сюрпризний момент. Ніщо так не мотивує більше ніж яскравий образ на початку квесту: для того щоб розповісти легенду квесту або пояснити правила потрібно використовувати яскраві костюми або сучасні ІКТ технології. Сьогодні не складає труднощів озвучити героя квесту на комп'ютері, створити відео послання або цікаву заставку. Такі методи допоможуть педагогу йти в ногу з часом і знайдуть емоційний відгук у вихованців.

3. Різноманітні завдання. Під час підготовки завдань для квесту потрібно охопити якомога більше видів дитячої діяльності, передбачити динамічну або фізкультурну станцію, можливо на одній зі станцій квесту, як елемент завдання, з метою зняття втоми. Чим різноманітніше завдання, тим більше умов для кожної дитини проявити свою самостійність і ініціативу.

4. Облік вікових особливостей дітей. Зміст завдань, тривалість квесту, його ідея – все повинно відповідати віку, бути доступним і зрозумілим дітям.

5. Кільцеві квести краще лінійних. За своєю структурою квести можуть бути кільцеві – коли різні команди стартують з різних точок і приходять до фінішу разом і лінійні – дія гри розгортається послідовно. Кільцеві квести, звичайно, більш складні по підготовці, але з точки зору розвитку самостійності і активності краще.

6. Свобода вибору рішення. Під час вирішення ігрових завдань потрібно дати можливість максимально самостійно дітям знайти відгадку, зробити підказку лише в самому крайньому випадку.

7. Нагородження обов'язково. Коли квест підійшов до логічного завершення обов'язково слід похвалити дітей, відзначити їх позитивні якості, які проявилися під час виконання завдань квесту. Доцільно використовувати для заохочення жетони або медальки, заздалегідь підготовлені педагогом.

8. Рефлексія. Потрібно стимулювати мовленнєву діяльність дітей, просите їх розповісти про враження після проходження квесту, про те, що найбільше запам'яталося або викликало труднощі. Рефлексія допомагає навчитися виражати і вільно висловлювати власні думки [5, с. 6].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Використання квест-ігор допомагає педагогу не тільки вирішувати цілий комплекс освітніх і виховних завдань, а й розвивати самостійність дітей дошкільного

віку, сприяти розкриттю індивідуальності і розвитку їх ініціативності. Перспективним напрямом для досліджень є створення цілісної методики з виховання самостійності у дітей дошкільного віку засобами квест-ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРА

1. Акулова Е. Ф. Формирование индивидуальности, самостоятельности и ответственности у дошкольников посредством подвижных игр. Наука, образование, общество. 2015. № 4 (6). С. 45-48.
2. Гогоберидзе А. Г. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения: учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. Питер, 2014. 464 с.
3. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік. Київ: Генеза, 2016. 88 с.
4. Красникова А. Н. Воспитание инициативы и самостоятельности детей: *Воспитание и обучение: теория, методика и практика*. 2015. С. 133-135.
5. Осяк С. А. Образовательный квест – современная интерактивная технология [Текст] // *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 2. С. 3-6.
6. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2006. 456 с.
7. Чанчикова А. А. Педагогические условия формирования самостоятельности у детей дошкольного возраста в ДООУ. *Педагогический опыт: теория, методика, практика*. 2015. № 1. С. 228-230.

Ірина Максюшенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

САМОСТІЙНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Охарактеризовано особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку в контексті виховання у них самостійності. Виявили роль творчої діяльності в розвитку самостійності дитини старшого дошкільного віку. Довели, що самостійність є показником суб'єктності дитини цього віку.

Ключові слова: *самостійності дитини; самоствердженні; самовизначенні; розвитку дітей старшого дошкільного віку*

Постановка проблеми. Напрями перебудови сучасної системи дошкільної освіти, окреслені в Базовому компоненті дошкільної освіти, передбачають організацію освітнього процесу в закладі дошкільної освіти орієнтовану на формування в дитини механізмів саморозвитку. Розглядаючи дошкільника як суб'єкт активної дії, Базовий компонент вдається до категорії «Я», що використовується у психології для означення самостійності дитини, її прагнення вирізнити себе з-поміж інших, виявити свою неповторність, чи індивідуальність; заявити про самостійність: об'єктивувати потребу в реалізації власних можливостей, самоствердженні, самовизначенні. Розмитість, невизначеність «Я» означає брак своєрідності, недостатню спрямованість дитини на себе, що свідчить про відсутність у неї інтересу, поваги, любові до власної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка формування самостійності у дітей дошкільного віку вивчалася дослідниками у контексті

різних видів діяльності: у грі: Л. Артемова, Н. Михайленко, праці Р. Буре, Л. Островська, у спілкуванні В. Кузьменко, продуктивних видах діяльності Н. Ветлугіна, В. Зінченко, Т. Комарова, Т. Поніманська, О. Удіна

Мета статті: охарактеризувати особливості розвитку дітей старшого дошкільного віку в контексті виховання у них самостійності.

Виклад основного матеріалу. Межі старшого дошкільного віку визначаються дослідниками як вік 5-7 років. Оскільки розвиток дітей відбувається в індивідуальному темпі, ми будемо орієнтуватися на середні показники, згідно з якими період від 5 до 7 років є періодом старшого дошкільного віку. Як зазначає Дитленко Н.М, цей вік відіграє особливу роль в особистісному розвитку дитини: в даний період життя починають формуватися нові психологічні механізми діяльності та поведінки. У старшому дошкільному віці закладаються основи майбутньої особистості: формується стійка структура мотивів, зароджуються нові соціальні потреби (потреба в повазі і визнання з боку дорослого і однолітків, інтерес до колективних форм діяльності); виникає новий (опосередкований) тип мотивації – основа довільної поведінки; дитина засвоює певну систему соціальних цінностей; моральних норм і правил поведінки в суспільстві [3].

Особливістю самостійності старших дошкільників є її організованість і керованість: дитина може самостійно орієнтуватися в ситуації, мислити самостійно, висловлювати свою точку зору, контролювати свої дії і оцінювати ці дії. Старші дошкільнята беруть і ставлять мету на основі сформованих уявлень про результати тих чи інших дій і послідовності етапів роботи. Освоєння здатності діяти відповідно до мислимої мети обумовлено розвитком мови дошкільника і зростанням її регулюючої ролі, а також розвитком волі, що допомагає здійснити намічену мету, незважаючи на наявність зовнішніх і внутрішніх перешкод. З віком мета стає не тільки більш стійкою, але і реальнішою, котра спирається на оцінку дитиною своїх можливостей і умій [6].

Кузьменко В.У. виділяє три компоненти розвитку самостійності:

1. Інтелектуального: продуктивного і традиційного мислення. Виховання самостійності, за Л. Виготським, багато в чому залежить від сформованості пам'яті, мислення, розвитку уваги, мови і так далі, при цьому діти вміють підпорядковувати свої дії різних завдань, досягати мети.

2. Емоційного: при конкретних умовах емоція може істотно підвищити продуктивність розумової діяльності.

3. Вольового: елементів волі, які закладаються у дитини ще в період перед дошкільного віку; ступінь розвитку волі залежить від засобу, форми і методи виховання.

Серед показників самостійності у дітей старшого дошкільного віку фахівці відзначають: прагнення вирішити завдання діяльності без підтримки та участі дорослих; вміти ставити цілі діяльності; здійснювати елементарне планування діяльності; реалізовувати задумане і отримувати результат, адекватний поставленій меті [6].

Можна зробити висновок, що самостійність дошкільників, розуміється як прагнення і здатність дітей наполегливо вирішувати завдання своєї діяльності, відносно незалежну від дорослих людей, при цьому мобілізується наявний досвід, знання, використовуються пошукові дії, є головним фактором соціально-особистісних дозрівання і готовності до шкільного навчання. Таким чином, показником самостійності старших дошкільників виступає: прагнення вирішувати завдання діяльності без допомоги дорослих, вміння ставити цілі діяльності, здійснювати елементарне планування, реалізовувати задумане і отримати підсумок, адекватний поставленим цілям, здатність проявляти ініціативу і творчість у вирішенні різних завдань.

Розвиток самостійності вимагає від дітей бажання вчитися виконувати різні завдання і дії, мотивувати до їх повторення. Щоб розвиток самостійності здійснювалося успішно, у малюків повинні бути розвинені на належному рівні критичність розуму, логічність мислення, придбані необхідні знання та вміння для здійснення будь-якої діяльності. Коли дитина починає наслідувати, проявляє ініціативу і бажання виконувати завдання вихователя, в цей момент і починається розвиток самостійності старших дошкільників. Потім дитині починає подобатися те, що вона робить, з'являється інтерес до результату, що ж там вийде в кінці. Це і є ті фактори, що сприяють розвитку самостійності у дошкільнят. Час від часу діти повторюють свої дії, у них з'являється творча активність, бажання змінити щось. Це також веде до самостійності. Одними з найперших навичок самостійності у майбутніх першокласників можна спостерігати навички самообслуговування. Адже жоден старший дошкільник не йде на кухню, щоб попити, на вимогу дорослого. Це він робить самостійно. Діти в цьому віці самостійно одягаються вранці і роздягаються перед денним сном в дитячому саду.

За Удіною О.М., до характерних рис розвиненої самостійності відносяться:

- а) виконання роботи за власною ініціативою, помітити необхідність різних дій (поливати квіти, якщо земля суха; побачивши безлад, усувати його);
- б) виконання роботи без сторонньої допомоги, без контролю дорослих;
- в) виконання свідомих дій, вміння елементарно спланувати дії (вміти зрозуміти цілі роботи, передбачити їх підсумок);
- г) формулювати адекватну оцінку своєї діяльності, здійснення елементарного самоконтролю;
- д) перенесення відомих способів дій в нові умови [5].

Особливість формування самостійності у дітей старшого дошкільного віку є її організованість і керованість. Правильна організація з боку дорослого дає можливість дитині самостійно орієнтуватися в ситуації, мислити, висловлювати свою точку зору, контролювати свої дії і оцінювати ці дії. Розвиток самостійності у дітей – процес складний, і потрібно набратися терпіння. Не треба допомагати дитині, потрібно постаратися, щоб вона сама впоралася зі складною ситуацією, а потім похвалити її. Допомагати потрібно тільки в тому випадку, якщо дитина точно не зможе зробити це сам, але при

цьому не робити замість нього, а діяти разом з ним. Дуже важливо заохочувати в дитині самостійність.

Матвієнко С. І. вважає, що самостійність у старших дошкільників сформована, якщо дитина: ініціативна і вміє діяти згідно з власною ініціативою; помічає, що так діяти необхідно, що цього вимагають умови і обставини; здатна виконувати звичні для нього дії без допомоги дорослого.

Самостійність проявляється, коли діти вступають усвідомлено в ситуації, що склалася; вміє ставити мету по ситуації і здійснює її, то тут теж можна говорити про його самостійності; може контролювати свої вчинки і дії, а також результати, отримані в ході діяльності. Розвиток самостійності знаходиться в прямій залежності від комплексних педагогічних впливів, здійснюваних в різних видах діяльності [4].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, самостійність, будучи особистісною морально-вольовою якістю, починає формуватися вже з періоду дошкільного дитинства. Стосовно дітей старшого дошкільного віку, слід вказати на такі її прояви, як наполегливість, критичність під час розв'язання нового завдання, прагнення діяти без сторонньої допомоги, відповідальне ставлення до діяльності та інше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демидова Ю. Формування початків пізнавальної самостійності старших дошкільників. *Палітра педагога*. 2006. № 4. С. 14-19.
2. Денисюк О. Роль сім'ї у розвитку самостійності дітей раннього віку. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2008. С. 63-66.
3. Дитленко Н.М. Педагогічні умови виховання самостійності у дошкільників. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Київ: Університет, 2008. С. 38-42.
4. Матвієнко С. І. Виховання самостійності в старших дошкільників у процесі занять художнім конструюванням. *Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. №2. 2019. С. 113-116.
5. Удіна О. М. Виховання самостійності дошкільників в образотворчій діяльності (на матеріалі аплікації): автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08. «Дошкільна педагогіка»; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 25 с/
6. Кузьменко В.У. Самостійність як складова індивідуального розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. статей. Київ: Нора-прінт, 2001. С. 88-91.

Катерина Менжун,

Ліна Крившенко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються види інтерактивних технологій в роботі над розвитком зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Широко описуються функції, які виконують дані засоби та їх результативність у використанні з дошкільниками.

Ключові слова: інтерактивні технології, зв'язне мовлення, діти старшого дошкільного віку, розвиток, мовленнєво – ігрова діяльність, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Державний стандарт дошкільної освіти України визначає одним із головних завдань формування комунікативної та мовленнєвої компетентності здобувачів дошкільної освіти і вказує на їх надважливе значення в готовності старших дошкільників до навчання в початковій школі. Уміння виловлюватися, обстоювати власну думку, взаємодіяти з іншими на засадах діалогу для вирішення поставлених завдань, насамперед, залежить від рівня розвитку зв'язного мовлення.

Даний феномен впливає і на діяльність сучасних педагогів у закладах дошкільної освіти. Вони мають будувати навчально – виховний процес таким чином, щоб дошкільники вирішували поставлені задачі не тільки заученими шляхами, а в більшості випадків застосовували власні ідеї та підходи. Потенційні можливості для вирішення окреслених завдань криються в інтерактивних технологіях.

Інтерактивні технології передбачають активне використання цілеспрямованої суб'єкт – суб'єктної взаємодії дітей і дорослих, що у свою чергу забезпечує оптимальні умови для розвитку творчого мислення, уяви, навичок діалогічного та монологічного мовлення здобувачів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі присвячено дослідження: О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., – які обґрунтували доцільність застосування інтерактивних методів для підвищення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, виявленням найбільш поширених й ефективних їх видів для розв'язання навчальних завдань висвітлені в працях зарубіжних (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стилік, Н. Суворова, Г. Шевченко) та українських (Н. Коломієць, А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) учених. Науковці О. Саприкіна, О. Мартинюк акцентують на тому, що інтерактивні технології підсилюють ефект здобутих знань і навичок. На їх думку, навчання побудоване на засадах інтерактивних технологій, дає можливість дітям співпрацюючи в парах або в групах, виконати поставлені завдання, при цьому обговорювати різні точки зору засобом рівноправного діалогу [7, с. 39].

Проблема важливості розвитку зв'язного мовлення була розглянута у багатьох працях учених. Усіх науковців об'єднувала думка про те, що головною умовою ефективної роботи над зв'язним мовленням дітей є правильно підібраний засіб у навчально – виховній роботі.

Т. Пироженко у своєму методичному посібнику зазначав, що рівень мовленнєвого розвитку є важливим чинником формування особистості дітей старшого дошкільного віку[5, с. 45].

У свою чергу такі вчені, як Л. Виготський, Д. Ельконін стверджували, що завдяки високій мовленнєвій компетентності, сформованим навичкам зв'язного мовлення прискорюється й удосконалюється загальний розвиток дошкільнят [2, с. 145].

Мета статті. Теоретично обґрунтувати вплив інтерактивних технологій на розвиток зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень засвоєних мовленнєвих знань, умінь та навичок, підвищує потенціал дитини до створення гармонійних та позитивних стосунків як в сімейному колі, так і з власними однолітками.

Зв'язне мовлення як частина та компонент складної системи, поліпшує адаптацію першокласників в школі, які ще не так давно були здобувачами знань в закладах дошкільної освіти. Діти старшого дошкільного віку, які мали труднощі в засвоєнні зв'язного, послідовного та логічного мовлення, не готові приймати рішення самостійно, вирішувати складні інтелектуальні задачі, створювати діалог та вміти його підтримувати; вони не здатні створити мовленнєву ситуацію, описати власні емоції і донести до інших свої думки. Вихователь під час роботи повинен прослідковувати особливості кожної дитини, а також створювати позитивні умови для розвитку мовлення даної категорії дітей старшого дошкільного віку. Деякі психологи, на чолі з О. Кононко, наголошують свою увагу на тому, що правильно побудоване та ввічливе спілкування старших дошкільників з іншими дітьми підвищують ефективність обраних технологій навчання. Тому комунікація дітей повинна будуватись на емпатії та єдності інтересів, точок зору [4, с. 112].

Інтерактивні технології, по своїй суті – це постійна взаємодія учасників навчально – виховного процесу. Саме вони здатні організувати дітей таким чином, щоб кожен з них, був задіяний до процесу комунікації, зміг проявити себе, послідовно висловити власну думку, відкрито сказати про свої почуття й інтереси, логічно пояснити поданні педагогом завдання. Таким чином, інтерактивні технології активно впливають на становлення та розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Як зазначали М. Бухаркіна та Е. Полат, інтерактивність – це можливість взаємодіяти або знаходитись в режимі бесіди, діалогу. З цього випливає, що інтерактивне навчання – це, насамперед, діалогічне навчання, побудоване на взаємодії дітей з навчальним осередком та умовами виховного процесу, які служать областю опанованого досвіду, в ході якого здійснюється вплив педагога на вихованця [6, с. 102].

Організація інтерактивної освіти повинна будуватись на певних принципах. До них належать: діалогічна взаємодія; робота в малих групах на основі кооперації та співробітництва; ігрова форма роботи [1, с. 4].

Науковцями виділені низка завдань, які висунуті педагогам у використанні інтерактивних технологій:

- направлення та допомога процесу обміну інформацією;
- виявлення різноманіття точок зору;
- звернення до особистого досвіду дітей;

- підтримка активності;
- взаємозбагачення досвіду дітей;
- полегшення сприйняття, засвоєння, взаєморозуміння учасників процесу навчально – виховної роботи;
- заохочення творчості і самостійності дітей[1, с. 7].

У ході проведеного дослідження ми з'ясували, що для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку найбільш прийнятними є такі інтерактивні технології: [7, с. 125]:

Мікрофон – метод роботи, сенс якого полягає у висловлюванні думок дітей на задану тему, або закріплення вивчених знань. При цьому, діти утворюють коло, на чолі з педагогом, і передаючи один одному мікрофон, висловлюються і відповідають на задані запитання. Таким чином, діти старшого дошкільного віку підвищують власні навички послідовного та зв'язного викладення думок.

Карусель – технологія, яку використовують при описі або дослідженні будь – якого об'єкта. Досліджуваний об'єкт поміщається в центр імітованої каруселі, а по краях розташовуються картки – схеми, за допомогою яких діти задають один одному питання з приводу досліджуваного об'єкта, наприклад: істивний предмет або неістивний; який предмет на дотик; з чого зроблений предмет; якого кольору. Під дитячу пісеньку група дітей біжить навколо каруселі, коли музика перестає грати, діти зупиняються, беруть картки по черзі задають один одному питання.

Таким чином, діти самостійно досліджують об'єкт, намагаються логічно та влучно ставити питання один одному, відповідати на поставлені питання, а в кінці діти навчаються робити загальні висновки. Дана технологія сприяє розвитку діалогічного мовлення.

Снігова куля – під час даного методу роботи, діти поєднуються в групи. Основним завданням усіх груп є обговорення поставленого педагогом питання або виконання спільного завдання. При цьому, кожен учасник повинен дотримуватись послідовності та логічності. Така технологія навчає дітей старшого дошкільного віку вміння продовжувати почату тему, закінчувати речення та послідовно висловлювати власні думки.

Акваріум – форма діалогу. Представлена інтерактивна технологія полягає в тому, що декілька дітей розігрують ситуацію в колі, а інші спостерігають і аналізують. Під час такої роботи діти мають змогу не тільки активізувати власне зв'язне мовлення, але й творчу уяву, емоційність; а також, ця інтерактивна технологія сприяє залагодженню конфліктів між старшими дошкільниками, даючи можливість побачити своїх однолітків з боку [1, с. 10].

Ланцюжок – інтерактивна технологія, метою якої є обговорення певних думок та внесення пропозицій кожної дитини в імітований ланцюжок. Під час даної технології діти можуть складати казки за малюнками у таблицях; або послідовно описувати певні предмети, називаючи його властивості.

Інтерв'ю – дана інтерактивна технологія частіше всього використовується під час підбиття підсумків занять. Діти вибирають кореспондента, який,

спираючись на спеціальні картки – підказки, ставить питання про яку – небудь подію. Дана технологія сприяє активному розвитку у дітей діалогічного мовлення.

Означений інтерактивний метод використовується після будь-якої цікавої для дітей події: екскурсії, свята, відвідування цирку або парку. У такому варіанті старші дошкільники можуть відчути себе журналістом. Основним завданням для них стає – активна діалогічна бесіда. Діти ставлять один одному запитання, по типу: Що запам'яталося? Що найбільше сподобалося? Про що б хотів розповісти? Який настрій залишився після побаченого?

Інтерактивна технологія, яка передбачена для роботи в парах має назву – *Удвох*. Під час виконання спільного завдання діти навчаються працювати з партнером, при цьому кожна дитина, яка знаходиться в парі повинна висловити власну думку та підтримати динамічний діалог.

РАФТ – дана аббревіатура складається з таких слів: роль, аудиторія, форма і тема. Цю технологію можна використовувати на заключних етапах будь – якої теми.

Дитина вибирає собі роль (тварини, рослини, пташки або предмета). Наприклад, при вивченні теми «Тварини» дитині дається завдання уявити, що вона якась тваринка і розповісти про себе, закріплюючи власні знання про особливості заданої тварини. Для більшої результативності та ефективності можна використовувати маски тварини, комах, пташок [7, с. 117].

Досвід застосування технології *РАФТ* переконує, що в разі її застосування у старших дошкільників активно розвивається монологічне мовлення, діти відточують навички говорити зв'язно, використовувати в своєму мовленні емоційно – експресивну лексику.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, використання педагогами в навчально-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку інтерактивних технологій, дозволяє в оптимальних і доступних для дітей даної вікової категорії умовах, удосконалити власне зв'язне мовлення, як монологічне, так і діалогічне. Старші дошкільники, під час виконання завдань, що побудовані на підвалинах інтерактивних технологій, навчаються бути активними в бесіді; у них знижується рівень тривоги під час висловлювань власних ідей та думок; їх мовлення стає більш послідовним, логічним та конкретним; збагачується активний словник.

Таким чином, інтерактивні технології ефективно впливають на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, активізують їх пізнавальні процеси, творчість та особистісно – емоційну сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдарєва С. О. Роль інтерактивних методів навчання у розвитку мислення та мовлення дошкільників. К.: БВДС. 2009. №11. С. 2-11.
2. Выготский Л. С. Избранные педагогические исследования. М.: АПН РСФСР, 1956. 380 с.
3. Гавриш Н.В. Проблема розвитку діалогічного мовлення дошкільників у лінгводидактичній системі. К.: Дошкільна освіта. 2009. 325 с.

4. Кононеко О. Л. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні. К.: Редакція журналу «дошкільне виховання». 2003. 244 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К. 2002. 136 с.
6. Полат Е. С., Бухаркіна М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М. 2002. 224 с.
7. Саприкіна О. В., Мартинюк О. О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навичок мовленнєвої взаємодії старших дошкільників. К.: Вихователь – методист дошкільного закладу. 2011. №8. С. 39 – 44.

Дарія Менчак

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ НУШ

У статті досліджено технології НУШ, які можуть застосовуватися при формуванні обчислювальних навичок молодших школярів. Основна увага зосереджена на ігрових технологіях.

Ключові слова: *НУШ, математична компетентність, сучасний урок, ігрові технології.*

Постановка проблеми. Формування обчислювальних навичок вважається однією з найбільш трудомістких тем у молодшій школі. Разом з тим, нині питання формування обчислювальних навичок відійшло дещо на задній план, оскільки широкого розповсюдження набула обчислювальна техніка, яку стали використовувати, у тому числі, і в освіті. Незважаючи на це, навички швидко і правильно здійснювати обчислення є важливими для молодших школярів, адже вони є логічним продовженням роботи з числами і важливим фундаментом для подальшого вивчення математики у школі.

У сучасній методичній, педагогічній науковій літературі відсутня єдина думка щодо оптимальних шляхів формування обчислювальних навичок молодших школярів. Тим часом, висока їх затребуваність вимагає детальнішого розгляду й обґрунтування методів та засобів її формування, зокрема у контексті новітніх технологій НУШ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методологічних особливостей формування обчислювальних навичок молодших школярів розглядають у своїх дослідженнях такі вчені як О. Жигайло та М. Басюк [1], Л. Коваль [2], Л. Сайнюк [6] та інші дослідники.

Мета статті – дослідити особливості формування обчислювальних навичок молодших школярів із застосуванням технологій нової української школи.

Виклад основного матеріалу. В умовах інформаційного суспільства вітчизняна система освіти зазнає трансформації та модернізації комплексного і загальносистемного характеру. Пріоритетним напрямком державної політики щодо розвитку освіти України визначено проблему постійного удосконалення якості освіти, модернізацію її змісту та форм організації освітньо-

го процесу; впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій. Стосується це і процесу формування обчислювальних умінь і навичок.

Формування обчислювальних умінь і навичок – складний тривалий процес, ефективність якого багато в чому залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня її підготовки та способів організації обчислювальної діяльності. Необхідно вибирати такі способи організації обчислювальної діяльності молодших школярів, які сприяють не тільки формуванню міцних усвідомлених обчислювальних умінь і навичок, а й всебічному розвитку особистості дитини.

На сьогоднішній день, працюючи в будь-якій системі навчання, вчитель може і повинен організувати роботу з формування обчислювальних умінь і навичок в учнів таким чином, щоб задовольнити всі вимоги нової української школи, серед яких: новий зміст освіти, заснований на формуванні життєво та суспільно необхідних компетентностей дитини; покращена мотивація вчителя завдяки свободі його творчості та розвитку виховання, яке наскрізно проходить через освітній процес; педагогіка партнерства між учасниками освітнього простору школи; дитиноцентризм, або орієнтація на потреби учня; створення сучасного інформаційного освітнього середовища для дитини та ін. [5].

Зважаючи на усе сказане, при формуванні обчислювальних навичок молодших школярів необхідно застосовувати технології НУШ. До прикладу, широко вживаними в освітньому процесі в 1–4-х класах є ігрові технології, технології інтегрованого навчання, технології формування критичного мислення. Нова українська школа також рекомендує до застосування [5]:

- ІКТ-технології – через демонстрацію та власну роботу на інтерактивній дошці, з ноутбуком, смарт-телевізором, з прослуховуванням через навушники тощо, аби активізувати пам'ять і розумові процеси учнів;
- парно-групові технології;
- технології особисто зорієнтованого навчання;
- авторські технології відомих майстрів педагогічної практики;
- технології рівневої диференціації та інші.

Всі вони можуть за оптимального застосування та поєднання значно підвищити ефективність освітнього процесу на початковому рівні та досягти гідного результату у вигляді не просто набору знань, умінь та навичок, а компетентностей необхідних для життя та подальшого навчання дітей у початковій школі.

Широке використання терміна «компетентність» у педагогічній літературі останніх років обумовлено введенням в освітній простір багатьох країн (в тому числі й України) компетентнісного підходу, який розглядається як альтернатива «знань-умінь-навичок», що обмежують мету навчання і виховання вузьким предметним утворенням і недостатньо враховують сутність компетентності сучасної людини в умовах конкуренції вільного ринку. В останні десятиліття практично у всіх розвинених країнах

Європейського союзу в умовах створення єдиного освітнього простору в рамках прийнятої Болонської декларації відбулася переорієнтація змісту освіти на освоєння ключових компетентностей.

Розглянемо приклади формування обчислювальних навичок школярів у першому класі з використанням ігрових технологій. На цьому етапі у дітей формуються навички додавання і віднімання у межах 10.

Наприклад, гра «Зоряне небо». На плакаті зображене «зоряне небо». Учитель пропонує порахувати зірки на небі, закриває їх хмаркою і питає: «А скільки тепер зірок?» Діти рахують. Учитель зупиняє рахунок і просить дітей заглянути за хмаринку, щоб вони переконалися, що там саме стільки зірок, скільки було сказано.

Гра «Веселий рахунок». Вчитель показує дітям картки з прикладами, а вони числом рухів дають відповідь: «Стільки разів ногою тупни (8-4), стільки раз руками плесни (5 + 4), присядь стільки раз (7-4), нахилися зараз (6 -4), підстрибни рівно стільки раз (10-4).

Гра «Математична рибалка». На магнітній дошці розміщуються рибки, на зворотному боці яких записані приклади на додавання і віднімання у межах 10. Учитель по черзі викликає дітей до дошки, вони «ловлять» (знімають) рибку, читають приклад. Всі учні, які вирішили приклад, позначають відповідь цифрою і показують її вчителю. Хто вирішить приклад раніше за всіх, той отримує рибку. Хто більше всіх «наловить» рибок (вирішить приклади правильно), той кращий рибалка.

Гра «Так-Ні». Вчитель, демонструючи дії з предметами, називає приклади і їх розв'язок, а учні відповідають «так», якщо розв'язок правильний, «ні» – якщо неправильний. Наприклад: 10 шишок – 2 шишки = 8? Так; 7 шишок + 2 шишки = 10? Ні; і т.д.

Завдяки використанню ігрових методик розвивається активне самостійне мислення, фантазія, креативність, вміння не просто запам'ятовувати і відтворювати, а застосовувати знання на практиці, вміння самостійно планувати дії, прогнозувати можливі варіанти вирішення завдань, вибирати способи і засоби їх реалізації.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, ігрові технології є важливою технологією НУШ, яка може бути використана у процесі формування обчислювальних навичок молодших школярів.

Перспективи дослідження вбачаємо у розгляді інших технологій НУШ, які також можуть використовуватись з метою формування обчислювальних навичок молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жигайло О., Басюк М. Формування обчислювальних навичок молодших школярів на уроках математики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. Вип. 5. С. 176–183.
2. Коваль Л.В., Скворцова С.О. Методика навчання математики: теорія і практика: Підручник для студентів за спеціальністю 6.010100 «Початкове навчання», освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» [2-ге вид., допов. і переробл.] Харків: ЧП «Принт-Лідер», 2011. 414 с.

3. Концепція нової української школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Математика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи (ОНОВЛЕНО). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
5. НУШ та інноваційні технології в початковій школі. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2251-nush-ta-nnovatsyn-tehnolog-v-pochatkovy-shkol>
6. Сайнюк Л. А. Формування обчислювальних навичок та вмінь у молодших школярів. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-obcislualnih-navicok-u-molodsih-skolariv-108626.html>

Дарина Міфтахова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті висвітлено проблему формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів засобами інтерактивних технологій. Розглянуто інтерактивні технології, які доцільно використовувати як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності молодшого школяра.

Ключові слова: *здоров'язбережувальна компетентність, учні початкових класів, інтерактивні технології.*

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти в Україні, зокрема Нової української школи є збереження та зміцнення здоров'я школярів. Саме тому, особливе місце серед десяти ключових компетентностей займає компетентність здоров'язбереження. Вирішення проблеми збереження та зміцнення здоров'я дітей ми вбачаємо в поєднанні здоров'язбережувальних та інтерактивних технологій як засобів навчання в організації освітнього процесу початкової школи.

Навчання через інтерактивні технології може бути корисним засобом для реалізації освітніх цілей та у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів, оскільки інтерактивні технології є все більш популярними у середовищі сучасних учнів [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування здоров'язбережувальної компетентності в учнів загальноосвітніх шкіл аналізують О. Аксьонова, Т. Бабко, Т. Бойченко, А. Карабашева та інші. Проблемі збереження здоров'я учнів початкової школи присвятили свої дослідження: Н. Бібік, А. Борисенко, О. Ващенко, М. Гончаренко, О. Дубогай, І. Дубровіна, Н. Кацур, С. Кондратюк, А. Маслоу, О. Московченко, В. Оржеховської, О. Савченко, С. Свириденко та інші [2].

Проте, не зважаючи на велику кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців з даного питання, проблема формування

здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів засобами інтерактивних технологій потребує подальшого вивчення та обґрунтування.

Саме тому, **метою статті є** висвітлення проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів засобами інтерактивних технологій.

Виклад основного матеріалу. Важливість використання інтерактивних технологій навчання у формуванні здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів зумовлена наявністю високого педагогічного потенціалу інтерактивних технологій навчання, що надає можливість усім суб'єктам освітнього процесу (учням, педагогам, батькам) стати дослідниками і творцями здоров'язбережувальних знань [3].

Інтерактивні методи навчання є своєрідною системою правил організації продуктивної взаємодії учнів між собою, з вчителем, з комп'ютером, з навчальною літературою, при якій відбувається освоєння нового досвіду, отримання знань, опанування ключових компетентностей і надається можливість для самореалізації особистості учнів. Новим державним стандартом початкової освіти визначено необхідність використання інтерактивних технологій як обов'язкову умову організації освітнього процесу початкової школи.

В процесі формуванні здоров'язбережувальної компетентності, при використанні інтерактивних технологій навчання учні засвоюють основні поняття та переконання щодо необхідності дотримання норм здорового способу життя; у них формується індивідуальна система здорового способу життя; виховується відповідальне ставлення до збереження навколишнього середовища, особистого здоров'я як до індивідуальної і суспільної цінності.

Важливим при проведенні уроків, спрямованих на формування здоров'язбережувальної компетентності є використання різних методів і прийомів інтерактивного навчання, що базуються на принципі активної участі самих учнів: обговорення та програвання різних життєвих ситуацій, моделювання, робота у групах і парах, виконання вправ, інсценування, рольові ігри, екскурсії, спільне виготовлення наочності (виготовлення плакатів, презентацій тощо), проведення змагань, конкурсів тощо. Обов'язковим є зв'язок із життєвим досвідом дітей.

Особливе значення для формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності має доступність та емоційність навчального матеріалу, його унаочнення. Щоб забезпечити мотивацію до ведення здорового способу життя школярам слід пропонувати різного виду завдання з використанням інтерактивних технологій: завдання проблемного і творчого характеру, завдання різного рівня складності, практичні вправи. У ході інтерактивної взаємодії учнів необхідно використовувати сучасну техніку і наочність – малюнки, ілюстрації, фотографії, слайди, комп'ютерні презентації, а також цікавий пізнавальний матеріал – казки, вірші, ігри, ребуси, загадки, прислів'я тощо [1, с. 81].

Важливим моментом інтерактивних уроків, спрямованих на формування здоров'язбережувальної компетентності є використання різних

методів навчання (практичних, пізнавальних, ігрових, ситуаційних, змагальних; тренінгів тощо). На уроках молодші школярі знайомляться з різноманітними руховими вправами та іграми, вивчають комплекси ранкової гімнастики, гімнастики до занять і фізкультхвилинок, набувають знань щодо зміцнення власного здоров'я, профілактики травматизму, а також отримують рекомендації та завдання щодо занять фізичними вправами вдома, режиму дня, правильного харчування тощо. З метою формування здоров'язбережувальної компетентності обов'язковим є створення ігрових ситуацій, які навчають дітей психічній і фізичній саморегуляції [1].

Розглянемо практичні аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності засобами інтерактивних технологій. Робота учнів на уроці з теми «Здоров'я та здоровий спосіб життя» може бути організована на основі технології проектування. Так, учням початкових класів може бути запропонована робота над проектом «Дитяча енциклопедія здоров'я». Основною метою цього проекту є розвиток та узагальнення уявлень про здоровий спосіб життя і збагачення досвіду здоров'язберігаючої поведінки в молодших школярів.

Вивчаючи теми «Фактори, що сприяють зміцненню здоров'я», «Рухова активність і загартовування організму», «Заняття фізичною культурою» може бути проведено у формі дискусії. Наприклад, учням можуть бути дані питання для роздумів: «Як правильно загартовувати свій організм?», «Як прищепити звичку робити ранкову зарядку?» тощо. В процесі міркувань учнів слід проаналізувати запропоновані варіанти і вибрати найбільш раціональні.

У процесі формування здоров'язбережувальної компетентності доцільно проводити ділові ігри, наприклад «Чарівна книга здоров'я», «Шкідливі звички та їх наслідки». В ході ділової гри ставимо акценти на наступних положеннях: розвиток учня в його діяльності через самостійний пошук і створення проблемної ситуації; діяльність передбачає спілкування один з одним, діалог тощо. На уроці можуть бути успішно використані ситуації: «Якби ваш друг почав вживати спиртні напої, то чим би ви йому допомогли і чи допомогли б взагалі?»; «Якби вам запропонували викурити сигарету, як би ви вчинили?»; «Ваші дії, якщо б ви дізналися, що ваш однокласник вживає наркотичні речовини?».

В результаті формування здоров'язбережувальної компетентності засобами інтерактивних технологій в учнів виховується ціннісне ставлення до здоров'я і людського життя; відбувається оволодіння вміннями оцінювати ситуації, небезпечні для життя і здоров'я; діяти в надзвичайних ситуаціях; використовувати засоби індивідуального та колективного захисту; надавати першу допомогу тощо.

Розглянемо переваги застосування інтерактивних технологій навчання в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів на різних етапах уроку. На початку уроку інтерактивні технології допомагають створити позитивний емоційний настрій, поступово включають всіх учнів в подальшу роботу. На другому етапі уроку під час проведення усного опитування дозволяють створити атмосферу змагання,

підвищити інтерес до питань, що розглядаються. Використання проблемних питань в основній частині уроку дозволяє трансформувати урок в бесіду або дискусію (при наявності спірних положень), в якій кожен з учнів прагне висловити свою думку. Це дозволяє задіяти весь клас. У структуру інтерактивних технологій можна включити елементи самостійної та групової роботи. Така робота дозволяє підтримувати увагу учнів, але не перевтомлювати їх. При підведенні підсумку уроку надається можливість відзначити кожного активного учня окремо, що є мотивацією і стимулом для всіх учнів.

Найбільш ефективними методами і прийомами роботи є «мікрофон», «мозкова атака», «акваріум», «конвеєр», «незакінчене речення», «двачотири-усі разом», «ажурна пилка», «дерево рішень», «асоціативний куш», «броунівський рух» та інші.

Отже, використання інтерактивних технологій навчання з метою формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів сприяє формуванню в учнів здорового способу життя в невимушеній формі.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що важливість формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів обумовлена розумінням, що лише з раннього дитинства можна прищепити основні знання, навички і звички з охорони і зміцнення власного здоров'я, які згодом перетворяться у важливий компонент загальної культури людини і саме використання педагогами інтерактивних технологій ефективно сприятиме вирішенню даної проблеми.

Перспективи подальшої роботи з даної проблеми ми вбачаємо у розробці та апробації змістово-методичного забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів засобом інтерактивних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатюк О. В. Формування та збереження психічного здоров'я молодших школярів у навчально-виховному процесі : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. Київ. : ГНОЗІС, 2005. Т. VII. Вип. 7. С. 81–88.
2. Грицай Ю.О. Використання здоров'язберігаючих технологій в навчальній діяльності школярів: навчальний посібник. Миколаїв, 2012. 181 с.
3. Ястребов М.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації здоров'язбережувального навчання учнів початкових класів. *Проблеми освіти : наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. Київ., 2015. Вип. 83. Ч. 2. С. 108-112.
4. Ястребов М.М. Реалізація здоров'язбережувальних технологій в комп'ютерно орієнтованому середовищі. *Початкова школа*. 2013. № 11. С. 28-30

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ КРЕАТИВНОГО НАВЧАННЯ В ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Розкрито характерні ознаки педагогічної діяльності, спрямованої на створення креативного середовища класу; перелічено якості креативного педагога; виокремлено принципи, якими мають керуватися педагоги з метою мотивації творчого мислення учнів; наведено приклади інтерактивних вправ на уроках української мови під час креативного навчання молодших школярів.

Ключові слова: креативне навчання, вчитель початкових класів, освітній процес, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. Нові цінності та орієнтири освіти (індивідуально-особистісний підхід у навчанні, суб'єкт–суб'єктні відносини вчителя та учнів), а також сучасні досягнення педагогічної науки багато в чому визначають вибір технологій, яким педагоги все частіше віддають перевагу на цьому етапі розвитку освіти. Виникає потреба в застосуванні креативних форм, методів навчання, які розвивають здатність до оригінальної думки та креативної дії молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція креативної освіти стала предметом дослідження таких учених, як О. Антонов, С. Сисоєв, А. Сологуб, А. Хуторський. На ефективності організації креативної діяльності в початковій школі наголошували В. Рогозина, В. Богоявленська, К. Платонов, В. Глухова, А. Петровський та ін. Навчальні завдання креативного характеру як дидактичний засіб засвоєння знань займають чільне місце в колі наукових інтересів Н. Бібік, М. Вашуленка, В. Давидова, О. Савченко, О. Умана. Сучасним педагогічним технологіям розвитку креативного мислення в роботі вчителя присвячено наукові праці О. Пометун, Г. Селевка, В. Чайки та ін.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі елементів креативного навчання в практичній роботі вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – сенситивний період для розвитку креативності учнів, оскільки є періодом бурхливих процесів перетворень у фізіології й психіці особистості [1, с. 26].

У контексті проблеми креативного навчання виникає інтерес до організації педагогічного супроводу, що направлений на створення креативного середовища в освітньому закладі. Такий педагогічний супровід ґрунтується на потребах та інтересах молодших школярів і виконує функцію адаптації школи до індивідуальних особливостей і суб'єктивних потреб учнів. У сучасній педагогіці порушується актуальне питання про те, що креативна компетенція має вирішальне значення в роботі вчителів початкових класів [5].

Педагогічна діяльність вчителя, що спрямована на створення

креативного середовища, має ряд характерних ознак:

- увага вчителя до незвичайних запитань та ідей молодших школярів;
- демонстрація цінності дитячих ідей;
- надання учням більшої свободи та самостійності навчальних дій.

У процесі викладання, що базується на принципах педагогічного супроводу, акцент робиться не на програмному матеріалі, а на організації індивідуальної креативної діяльності молодших школярів. Враховуючи особливості психологічної природи дітей даного віку, вчитель допомагає учням відчувати власну значущість, віру в себе. В умовах такого навчання педагог стає не інформатором, а координатором, організатором діалогу, консультантом учнів із урахуванням їх індивідуальних особливостей мисленнєвої діяльності. Педагог здійснює пошук найбільш ефективних форм та методів засвоєння знань, заохочує цікаві знахідки, аналізує невдалі спроби, стимулює дітей до усвідомлення причин своїх поразок та невдач. Такий підхід до розвитку креативності є найбільш оптимальним в умовах освітнього процесу початкової школи [2, с 56].

Важко не погодитися з твердженням, що успіх будь-якої шкільної реформи залежить від якості професійної підготовки вчителів, їх професіоналізму й компетентності. Тому увага зосереджується на розвитку креативних компетенцій у підготовці педагогічних кадрів, а також у креативності самих учителів під час їхнього подальшого професійного розвитку. Перевага надається учителям, відкритим до інноваційних методів навчання. Стиль роботи вчителя початкових класів полягає сьогодні у виході за межі прийнятого, ґрунтується на оригінальності, креативності, прагнення до змін та підтримується їхньою зацікавленістю, сміливістю у поглядах і педагогічних підходах. Креативність у роботі такого вчителя є необхідною умовою для стимулювання розвитку креативності молодших школярів [5].

Для того, щоб ефективно допомогти учневі в розвитку його креативності, вчитель у ході навчальної взаємодії, повинен уміти здійснити діагностику стану розвитку дитини. Учитель, який сам є креативною особистістю легше розпізнає і розуміє психологічний стан і риси креативності своїх школярів, які виявляються в процесі взаємодії. Крім того, креативний учитель може свідомо створювати навчальні ситуації для діалогу, обміну та обговорення різноманітних ідей.

Сучасні дослідження в галузі педагогіки визначають такі якості креативного вчителя: сила, гнучкість та координація розуму, витривалість, абнотивність. Нижче пояснимо ці якості особистості креативного вчителя.

Сила розуму – здатність учителя зосередитися на тому, що потрібно, і настільки це необхідно для організації освітнього процесу.

Гнучкість розуму – здатність учителя переключатись із одного перебігу думок на інший. Це вміння нестандартно мислити.

Витривалість – здатність тривалий час підтримувати високий рівень активності, не відволікаючись і не втрачаючи координації.

Координація розуму – здатність учителя оперувати одночасно кількома поняттями, зберігаючи рівновагу за будь-яких обставин.

Абнотивність – комплексна здатність учителя до адекватного сприйняття, осмислення і розуміння креативного учня, здатність помітити креативного учня і надати необхідну психолого-педагогічну підтримку в процесі актуалізації та реалізації його творчого потенціалу [1, с. 29].

П. Торренс виокремив п'ять принципів, якими мають керуватися педагоги, щоб стимулювати творче мислення учнів:

- уважне ставлення до незвичних запитань школярів;
- тактовне ставлення до незвичних ідей учнів;
- уміння ставитись до ідей учнів як цінних і формувати в них належне ставлення до продуктів власної навчальної діяльності;
- надавати час для самостійного навчання молодших школярів із забезпеченням відповідної підтримки;
- надавати час для учнівської практики, яка не оцінюється.

Щодо останнього положення, то, фактично, йдеться про «...зміщення в освітньому процесі наголосу з персоналізуючого спілкування на персоніфіковане» [3, с. 89]. Серед умов, що впливають на розвиток обдарованості дитини, розкриття її творчого потенціалу, однією з головних є особистість самого учителя, його вміння вчасно помітити обдаровану дитину, вміння створити такі умови для навчання і розвитку, які сприятимуть її самовираженню і самореалізації.

Засновник першої австрійської школи для обдарованих учнів, А. Салхер зазначав: «Талановитий учень не має потреби ні в гарних школах, ні в мудрій освітній політиці. Він просто потребує трохи вдачі. І, якщо йому пощастить, то навіть у найгіршій школі він зустрине компетентного вчителя, і тоді з нього виросте обдарована, а може навіть щаслива людина» [2, с. 53].

Науковець С. Шевчук у своїй статті доводить: «...рівень інтелектуальних здібностей педагога безпосередньо впливає на адекватність його оцінки інтелекту своїх учнів, педагогічний стаж значно відображається на оцінюванні творчих здібностей учнів, а творчі здібності педагога значно впливають на адекватність його оцінки творчих та інтелектуальних здібностей дітей» [5].

Одним із шляхів розв'язання проблеми підвищення пізнавальної активності та розвитку креативних здібностей молодших школярів у процесі набуття знань є застосування в освітньому процесі творчих ігор і вправ, адже їхнє емоційне забарвлення сприяє глибокому й міцному засвоєнню матеріалу, розвитку особистості кожного учня. Формуванню позитивного ставлення до навчання сприяє використання педагогами діяльнісного методу навчання, за якого діти виступають у ролі активних шукачів інформації, дослідників, доповідачів та співрозмовників.

Зміни видів діяльності, вмиле керування вчителем освітнім процесом сприяють розвитку креативних здібностей у школярів. Слід зазначити, що цей процес довготривалий, і отримати результат одразу неможливо, але

через певний час навчання учні зможуть розв'язувати поставлені завдання не за аналогією, а вже кожен обиратиме свій, зручний йому шлях. Розвиток креативного мислення молодших школярів неможливий без оволодіння і застосування в освітньому процесі прийомів розумової діяльності: виділення основного, аналіз і синтез; порівняння та абстрагування; узагальнення; систематизація і класифікація; конкретизація; визначення та пояснення понять; доказ і спростування тверджень [1, с. 30].

З метою зацікавлення учнів в процес навчання вчителю початкових класів не обов'язково протягом всього уроку використовувати тільки інтерактивні методи, прийоми чи вправи. Для ефективного уроку достатньо брати 1-2 вправи, використати пару прийомів, але робити це вмотивовано і систематично.

Наведемо приклад інтерактивних вправ на уроках української мови, які вчитель початкових класів може запропонувати молодшим школярам.

- 1) «Ланцюжок слів» (використовується для розвитку зв'язного мовлення). Пропонується дітям чергувати довгі слова, і кожне попереднє має «тягнути» наступне слово. Щоб заохотити учнів, рекомендується виконувати це завдання на кожному рядку. Хто має найдовший ланцюг – той і переміг.
- 2) «Добре-погано» (використовується для розгляду навчальної проблеми з різних боків). Одна група дітей знаходить у досліджуваному об'єкті позитивні характеристики, інша група – негативні.
- 3) Графічні диктанти – готують руку дитини до письма, розвивають довільну увагу, просторову уяву, координацію рухів, вчать орієнтуватися в зошиті [4, с. 5].

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, можна зробити висновки, що в практичній діяльності вчитель початкових класів має ефективно використовувати методи, прийоми та форми креативного навчання. Саме креативне навчання дає змогу створювати освітнє середовище, в якому теорія і практика засвоюються учнями одночасно. Це в свою чергу, дає змогу формувати характер дитини, розвивати її світогляд, логічне мислення, творчі здібності та формувати критичне мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дутчак Н. Інноваційна освіта: виховання креативності; нові методи та зміст. *Відкритий урок*. 2012. № 3. С. 26-31.
2. Назарук Н. Роль педагога у творчому самовираженні учня в освітньому середовищі. Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (м. Бердянськ, 8 листопада 2017 року). Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет. 2017. С. 53-57.
3. Перкінс Д. Творча обдарованість як психологічне поняття. *Суспільні науки за рубежом*. Сер. Науковедение. 2001. № 4. С. 88–92.
4. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах. *Початкова школа*. 2015. № 12. С. 1-6.
5. Шевчук С. Роль педагога у розвитку інтелектуальної обдарованості школярів у позашкільних навчальних закладах. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua /portal/soc_gum/vzhdu /2011_59/vip_59_30.pdf

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито педагогічні умови розвитку вольових якостей старших дошкільників. Виявлено, що найкраще вольові якості у дітей старшого дошкільного віку формуються при використанні провідних видів діяльності – спілкуванні, грі та праці.

Ключові слова: вольові якості, педагогічні умови, гра, розвиваючий простір, діти, старший дошкільний вік.

Постановка проблеми. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» передбачає різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей та характерних для дошкільного періоду видів діяльності, а також на досягнення такого рівня розвитку дитини, який буде достатнім для успішного освоєння дітьми початкової освіти.

Старший дошкільний вік – надзвичайно важливий період розвитку дитини. Дошкільний вік є унікальним та вирішальним періодом розвитку дитини, коли закладаються основи особистості, виробляються воля та довільна поведінка. Проблема формування вольових якостей старших дошкільників в даний час однієї з найбільш актуальних, оскільки вольові якості відіграють велику роль у розвитку особистості дошкільника. Вольові якості важливо розвивати, для того щоб діти старшого дошкільного віку змогла пізнати себе, розкритися, придбати такі якості, як ініціативність, завзятість та наполегливість, самостійність, рішучість, цілеспрямованість тощо.

Актуальність. Проблема формування вольових якостей особистості, в силу своєї практичної значущості, постійно звертала на себе увагу численних дослідників (Б. Теплов, С. Рубинштейн, К. Корнілов, П. Рудик, Б. Ананьєв).

Старший дошкільний вік розглядається в плані вольового розвитку як власне переходу від імпульсивних до довільних та вольових дій (О. Запорожець, В. Котирло, Т. Шульга, О. Смирнова та ін.). У старших дошкільників складаються необхідні передумови для розвитку вольової поведінки (Л. Кожарина, Н. Циркун, С. Кулачківська, В. Аснін та ін.).

Мета статті: розкриття педагогічних умов розвитку вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. До ХХ століття воля була одним з ключових конструктів в класичних теоріях (В. Вундт, У. Джеймс, Т. Рибо). Однак в 30-х роках минулого ст. поняття волі поступово відходить на периферію науки, поступаючи місцем таким поняттям, як мотивація, соціальна установка (аттитюд), цінність та ін. В зарубіжній психології практично повна відсутність досліджень по цій темі тривала понад півстоліття, хоча факт саморегуляції людиною своєї поведінки змушувала психологів повертатися до проблеми волі, часто використовуючи при цьому іншу термінологію.

Воля представляє собою психічний процес, що характеризується переходом від прагнення і рішення до діяльності. Як психічний процес, її не можна віднести до сфери сензитивності на певному етапі розвитку, але в той же час, можна констатувати, що вона починає формуватися з моменту народження дитини і весь час ускладнюється в змістовній стороні протягом усього життя людини, вважає В. Кузьменко [3, с. 119].

Вольові якості – індивідуальні особливості волі, властиві окремим людям. Кожна вольова якість має свою психофізіологічну структуру. Головною ознакою стійкості вольових якостей є ступінь сталості прояву вольового зусилля в однотипних ситуаціях. До вольових якостей дітей старшого дошкільного віку відносяться: цілеспрямованість, рішучість, сміливість, мужність, ініціативність, наполегливість, самостійність, витримка, дисциплінованість [7, с. 149].

Н. Циркун зробив спробу провести класифікацію вольових якостей. З його точки зору вольовими якостями повинні бути ті, які утворюються на основі вольових процесів, без участі інтелектуальних та моральних компонентів. Такі якості, на його думку, і становлять ядро системоутворюючих якостей. Для виявлення вольових якостей Н. Циркун взяв наступні односпрямовані прояви свідомості:

- 1) підвищення рівня активності;
- 2) підтримання необхідного рівня активності;
- 3) зниження рівня активності [6, с. 42].

Основні вольові якості, які проявляються у людини: цілеспрямованість та ініціативність, організованість і дисциплінованість, завзятість і наполегливість, сміливість та рішучість, витримка і самовладання, хоробрість і мужність.

Практика виховання в ЗДО показує, що резерви вольового розвитку в старшому дошкільному віці далеко не вичерпуються. Проблеми теорії питання вольового виховання та розвитку дошкільників привели до таких проблем практики дошкільної освіти, як:

- відсутність конкретики завдань навчання;
- постановка загальної задачі для всіх дітей;
- відсутність тісного зв'язку вихователя з психологом та батьками в питаннях вольового виховання;
- відсутність системи роботи з вихованням вольової готовності до школи.

О. Шевцова зазначає, що педагогічний колектив ЗДО в складі вихователів та фахівців покликаний допомагати дитині старшого дошкільного віку навчитися усвідомити свої бажання, вимоги дорослих використовувати в різних способах виходу із скрутного становища, використовувати після проведеного аналізу його причин, в пошуку раціональних шляхів досягнення мети, виборі з альтернативної зразкової поведінки найбільш оптимальної [4, с. 67].

Основні педагогічні умови формування вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку:

- формулювання грамотних вимог в різних формах освітньої діяльності в ЗДО;

- продуманий режим і розпорядок дня в ЗДО;
- встановлення єдиного підходу до кожної дитини;
- дотримання принципу послідовності.

Найкраще вольові якості особистості старшого дошкільника формується при використанні провідних видів діяльності дошкільної освіти. Такими є гра, спілкування, праця, при домінуванні гри над іншими видами діяльності в психологічному розвитку дошкільника.

В. Маршицька стверджує, що на розвиток вольових дій та формування вольових якостей дітей старшого дошкільного віку дуже сприятливо позначається участь в домашній праці, особливо якщо ця дія відбувається спільно з дорослими. Дитина старшого дошкільного віку може надати допомогу в приготуванні їжі, в прибиранні квартири тощо. Це привчить дошкільника до думки, що легко нічого не дається і для отримання результату необхідно докласти певних зусиль, трудитися, і працювати самостійно. А розуміння цього є одним з найважливіших характеристик волі. Розвиток волі дітей дошкільного віку, починаються з примітивних, довільних дій і рухів і закінчуються складними вольовими діями, які будуть протікати в безпосередній залежності від колективної діяльності дошкільника [2, с. 36].

Методами впливу педагога ЗДО будуть умови, створені в дитячому колективі: самостійність дітей у діях, іграх, у праці, а також дуже важливе заохочення дитини у виконанні завдань та розподіл ролей, як важливий фактор для формування вольових якостей.

Т. Поніманська вказує, що важливу роль у розвитку вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку виконуватимуть ігри, при цьому кожен вид ігрової діяльності буде вносити свій певний внесок у вдосконалення вольового процесу при формуванні вольових якостей [5, с. 134].

Використання сюжетно-рольових ігор призводить до закріплення у дітей старшого дошкільного віку необхідних вольових якостей. Причому під роллю розуміється форма участі дитини в тих ситуаціях, в яких присутні ще й інші люди. Рольові ігри припускають прийняття дитиною ролей, різних за змістом та статусом, програвання ролей, протилежних звичним, програвання своєї ролі в гротескному варіанті. Під час рольової гри старші дошкільники вчаться ставити завдання (поки що «іграшкові», пов'язані з правилами гри) і прагнути до їх досягнення.

Н. Гавриш радить використовувати повчання дитини у вольових діях, влаштовуючи ігри з правилами, особливо з правилами-заборонами, коли гравцеві слід докласти вольові зусилля, щоб не порушити їх. Педагог ніколи не повинен робити за дитину те, з чим вона в змозі впоратися сама. Старший дошкільник буде відчувати більше радості, якщо сам зможе досягти певної мети. Самостійне подолання перешкод – саме це і буде джерелом активних дій. Можливості дитини багато в чому можуть бути обмежені, і тому дуже часто вона не може домогтися результату. Якщо дошкільник не справляється сам, йому завжди на допомогу приходить вихователь [2, с. 41].

Для підвищення вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку розвиваючий простір ЗДО повинен бути організований так, щоб у дітей був самостійний вибір: з ким, де, як, і у що грати або діяти. Таким чином, у старших дошкільників формуються такі вольові якості, як самостійність та цілеспрямованість.

В іграх з правилами виховується вольова поведінка старшого дошкільника, але цей процес необхідно здійснювати більш цілеспрямовано. Для цього в рухливих іграх вводяться приблизні додаткові завдання. Наприклад, гра «Швидко візьми, швидко поклади» (ставиться завдання – не відволікатися під час виконання.). Гра «Кого назвали, той ловить м'яч». (завдання: бути стриманим у поведінці). Гра «Ловля мавп» (завдання: долати труднощі самостійно).

Активізацією прояву вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку в рухливих іграх є змагальний характер їх проведення. Це викликає у гравців прояв рішучості, завзятості та мужності для досягнення мети. Змагання не роз'єднує учасників гри. В іграх дошкільники протидіють один одному, змагаються командами, в процесі гри часто виникають різноманітні завдання, що вимагають вирішення в найкоротші за часом терміни. Для цього педагоги швидко оцінюють навколишнє оточення і приймають найбільш правильну дію, таким чином рухливі ігри сприяють самопізнанню. Можливість формування у дітей старшого дошкільного віку вольових якостей в грі дозволяє використовувати ігрові прийоми на заняттях і поза заняттями, в різноманітній діяльності.

Висновки. Воля – це здатність людини здійснювати навмисні дії, спрямовані на досягнення поставлених цілей, свідомо регулювати свою діяльність та керувати власною поведінкою. Із загальним інтелектуальним розвитком і з появою мотиваційної й особистісної рефлексії пов'язане вдоконалення формування вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку.

Умови, які вихователь ЗДО повинен створити для розвитку вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку: формулювання грамотних вимог в різних формах перед дітьми, їх мотивування, що забезпечить розвиток усвідомленості і буде головним методом формування вольових якостей; продуманий режим; дотримання принципу послідовності.

Перспектива дослідження. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розкриттям педагогічних умов розвитку вольових якостей у дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості: [у 2 кн.] / кн. 2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / ред. О.І. Цибульська. К.: Либідь, 2003. 344 с.
2. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ: методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр; за заг. ред. Н. Гавриш. Х.: Мадрид, 2015. 220 с.
3. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.

4. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі» / Уклад. Швайка Л. А., Шевцова О. А. Харків: Видавнича група «Основа», 2010. 399 с.
5. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. / Поніманська Т. І., Дичківська І. М. – Київ: Слово, 2004. 351 с.
6. Цыркун Н. А. Развитие воли у детей дошкольного возраста [Текст]: пособие для педагогов учреждений, обеспечивающих получение дош. Образования. Мозырь: ООО ИД «Белый Ветер», 2008. 112 с.
7. Эльконин Д. Б. Детская психология: учебное пособие. М.: Академия, 2007. 384 с.

Лілія Пічкуренко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ТЕАТРАЛЬНІ ІГРИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті представлено характеристики творчих умінь старших дошкільників. Визначено місце та роль театральних ігор у розвитку творчих умінь дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *творчі уміння, творчі здібності, театральні ігри, старший дошкільний вік*

Постановка проблеми. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» передбачає різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей та характерних для дошкільного віку видів діяльності, а також на досягнення такого рівня розвитку дитини, який буде достатнім для успішного освоєння дітьми початкової освіти.

Одним з важливих завдань сучасних ЗДО є формування творчої особистості. Старший дошкільний вік – це найінтенсивніший період розвитку дитини, в якому закладається основа творчої особистості, розуміння моральних норм, прийнятих в соціумі. Одним із найважливіших способів розвитку творчої особистості є театральна діяльність. Дана діяльність займає особливе місце серед різноманітних форм навчання, виховання та всебічного розвитку дітей. Театральні ігри є важливим фактором в художньо-естетичному розвитку дітей старшого дошкільного віку, мають значний вплив на розвиток їх творчих умінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку творчої особистості досліджували такі філософи, педагоги, психологи як В. Андреева, О. Леонтьєв, О. Савченко. Формування творчої особистості дітей на різних етапах їх навчання вивчали В. Козленко, І. Волкова, М. Лещенко, Л. Хомич та ін.

У психолого-педагогічних дослідженнях Н. Кудикіної, Д. Менджерницької, Л. Виготського, Л. Артемової, Н. Карпінської та ін. науковці театральну діяльність розглядають як дійство, що становить синтез сприймання літературного тексту та творчого відображення його у певних ролях. О. Березіна, Т. Поніманська, О. Рудницька та ін. наголошують на важливості

використання театральних ігор для розвитку творчих умінь дітей старшого дошкільного віку.

Мета статті: Схарактеризувати доцільність використання театральних ігор для розвитку творчих умінь старших дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» визначає одним з важливих напрямків розвитку, розвиток творчих умінь дошкільників. Творчість є однією з важливих частин життя дітей. Проблема розвитку дитячої творчості за допомогою театральної діяльності має свою актуальність і підтверджується її педагогічним та соціальним потенціалом [4, с. 37].

Творчі уміння являють собою набір якостей, завдяки яким дитина мислить нешаблонно і може створювати унікальні, принципово нові результати в своїй діяльності. Такі здібності частково залежать від психофізіологічних особливостей, однак вони не є вродженими, природним даром. Їх розвиток зумовлений активною творчою діяльністю дошкільника. Дитина, у якої добре розвинені творчі здібності, володіє креативністю. У звичайної дитини мислення односпрямоване, у креативної воно направлено в різні сторони. Такі діти намагаються шукати не одне вирішення проблеми, вони продумують кілька шляхів, шукають всілякі способи, розглядаючи навіть найнесподіваніші з них. Причому найбільше задоволення вони отримують саме від прийняття нестандартних рішень і отримання ексклюзивних результатів. Розвиток творчих умінь взаємопов'язаний з формуванням інтелектуальних пізнавальних здібностей дітей старшого дошкільного віку, вважає О. Рудницька [6, с. 107].

Т. Поніманська визначає гру, як найбільш доступний для дітей вид діяльності, спосіб переробки отриманих з навколишнього світу вражень, знань. У грі яскраво проявляються особливості мислення та уяви дитини, її емоційність, активність, потреба в спілкуванні. Чим старше стають діти, тим вище виявляється рівень загального розвитку, тим ціннішою буває гра для становлення самодіяльних форм поведінки: у дошкільників з'являється можливість самим намічати сюжет або організувати ігри з правилами, знаходити партнерів, ставити мету та вибирати засоби для реалізації власних задумів [5, с. 63].

А. Кузьмінський зазначає, що театральна гра є одним з видів творчих ігор в ЗДО. Театральна гра має високий освітній потенціал, так як включає дошкільника в процес осмислення морального підтексту літературного чи фольклорного твору. Вона спрямована на емоційний розвиток за допомогою ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з почуттями, настроями героїв твору, усвідомлення причин того чи іншого настрою. Театральна гра безпосередньо пов'язана і з мовленнєвим розвитком дошкільника, формуванням вміння самовираження та самореалізації дитини, формуванням соціальних навичок поведінки, за допомогою реалізації морального спрямування змісту літературного твору [3, с. 79].

Вихователю необхідно формувати інтерес до театральних ігор, що складається в процесі перегляду невеликих лялькових вистав, які показує педагог, взявши за основу зміст знайомих дошкільникам віршів та казок. Надалі важливо стимулювати їх бажання включитися в спектакль, доповнюючи окремі фрази в діалогах героїв, усталені звороти зачину та кінцівки казки, вважає педагог [3, с. 82].

Основні напрямки розвитку театральної гри складаються в поступовому переході старшого дошкільника від спостереження театральної постановки дорослого до самостійної ігрової діяльності; від індивідуальної гри і «гри поруч» до гри в групі з однолітків, які виконують ролі; від імітації дій фольклорних та літературних персонажів до імітації дій в поєднанні з передачею основних емоцій героя і освоєння ролі як створення простого «типового» образу в театральній грі, вважає педагог. [6, с. 135].

На думку О. Березіної, гра-фантазування стає основою театральної гри, в якій реальний, фантазійний та літературний плани певним чином доповнюють один одного. Для дітей старшого дошкільного віку характерні театральні ігри «з продовженням». Вихователь разом з дітьми самі вигадують продовження казки і проводять її інсценування («Червона шапочка», «Рукавичка» та ін.) [1, с. 19].

У дітей старшого дошкільного віку відзначається освоєння режисерської театральної гри – настільного площинного театру, настільного театру іграшок. Процес освоєння включає міні-постановки за текстами українських народних та авторських віршів, казок, оповідань тощо.

Педагогічне керівництво театальною ігровою діяльністю в ЗДО включає:

- виховання у дитини основ загальної культури;
- залучення дітей старшого дошкільного віку до мистецтва театру;
- розвиток творчих умінь старших дошкільників.

На заняттях вихователь своїм головним завданням повинен ставити не навчання акторському ремеслу, а розвиток у дитини її творчих умінь. Необхідно розглядати кожну дитину як особистість неповторну та особливу з урахуванням її психофізичних та вікових можливостей. Створення ситуацій успіху на заняттях є одним з основних методів емоційного стимулювання дошкільника і являє собою спеціально створений вихователем ланцюжок таких ситуацій, в яких дитина домагається хороших результатів, що веде до виникнення у неї почуття впевненості в своїх силах та «легкості» процесу виховання.

Висновки та перспективи дослідження. Театральна гра або драматизація, є одним з видів творчих ігор в сучасному ЗДО. Залучення дітей старшого дошкільного віку до театральної діяльності сприяє освоєнню світу людських почуттів, комунікативних навичок, розвитку здатності до співпереживання. Правильно підібрані театральні ігри сприяють розвитку творчих умінь старших дошкільників.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розкриттям доцільності використання театральних ігор для розвитку творчих умінь дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна О.М. «Грайлик». Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 56 с.
2. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л., Овчаренко, Л.Р. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В. Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Київ: Знання, 2006. 311 с.
4. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі» / Уклад. Швайка Л. А., Шевцова О. А. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 399 с.
5. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум: навч. посіб. Київ: Слово, 2004. 351 с.
6. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 355 с.

Інна Римар

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

МЕТОДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ УЯВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті дано визначення поняття «метод», проаналізовано найефективніші методи застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти, наведено приклади вправ на уроках мистецтва з метою урізноманітнення навчального матеріалу та мотивації учнів до прояву власної творчості.

***Ключові слова:** інтегрований підхід, метод, розвиток творчої уяви, молодші школярі, інтегровані уроки мистецтва, загальна мистецька освіта.*

Постановка проблеми. Сучасні педагоги, працюючи у початковій школі, постійно шукають нові шляхи удосконалення освітнього процесу, що сприяє творчому самовираженню учнів, особистісно-ціннісному ставленню до навчання, розвитку спроможності виконувати творчі завдання. Інтегровані уроки дають відчутні результати у розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів, вносять у звичайну систему уроків новизну, допомагають дітям сприймати важливі поняття, явища цілісно та водночас різнобічно.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники, які вивчають феномен освітньої інтеграції (Н. Бібік, Я. Данилюк, М. Іванчук, В. Ільченко, І. Козловська та ін.), зокрема предметів художньо-естетичного циклу (І. Кашекова, О. Куревіна, Л. Масол, Т. Надолінська, Л. Савенкова, Н. Терентьєва, Г. Шевченко, Б. Юсов та ін.), підкреслюють, що в умовах інтегрованого навчання ефективніше відбувається взаємопроникнення й систематизація знань учнів, становлення в них цілісної та багатомірної картини світу, гнучкого мислення (симультанного, критичного, діалектичного).

Мета статті полягає в теоретичному дослідженні та аналізі методів застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу. Науковці О. Савченко, А. Степанюк, Н. Лисенко, Н. Глухова, В. Фокіна у своїх дослідженнях зазначають, що неможливо організувати будь-який вид роботи без методів виховання та навчання. Термін «метод» походить від грецького *metodos*, що означає «шлях дослідження, теорія, вчення». *Метод – це засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності* [5, с. 219]. Отже метод – це система цілеспрямованих дій, направлених на об'єкт діяльності.

Найефективнішими методами застосування інтегрованого підходу як чинника розвитку творчої уяви молодших школярів у процесі загальної мистецької освіти ми вважаємо такі: метод проєкту, метод гри, технологія проблемно-діалогічного навчання; методи ейдетики.

Проектна діяльність – нині одна з найперспективніших складових освітнього процесу, вона формує всі необхідні життєві компетенції, бере на себе функцію інтеграції предметів. Ця діяльність активізує самостійне здобування знань учнями, їх систематизацію, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток пізнавальних інтересів, вміння виділяти головне, вміння радитися та приймати остаточне рішення. Зробити учнів активнішими, створити на уроці неймовірну атмосферу дослідження та показати, як знання, які отримують діти у школі, пов'язані з реальним життям – усе це можна зробити за допомогою проєктої роботи [1, с. 6].

У 1–2 класах можна проводити короткотривалі проєкти під час знайомства з мистецтвом аплікації та витинанки, елементами архітектури та художнім конструюванням, під час вивчення скульптури; у 3–4 класах можна застосувати середньостроковий проєкт під час вивчення скульптури, анімалістики, театрального мистецтва чи архітектури.

У цьому віці не втрачає своєї актуальності в розвитку дітей ігрова діяльність, яка нарівні з навчальною сприяє формуванню мотивації в учнів початкових класів до освоєння навколишнього світу.

За класифікацією Н. Кудикиної ігри розподіляються на дві великі групи: ігри за правилами та ігри творчі (вільні). До першої групи належать дидактичні ігри, пізнавальні ігри (загадки, ребуси, кросворди, вікторини, умовні подорожі, конкурси). Гра – це вид діяльності, мотив якої полягає не в її результатах, а в самому процесі, який приносить задоволення. У різноманітній ігровій діяльності відбувається особистісне становлення дитини, набувається мовленнєвий і комунікативний досвід, засвоюються практичні, трудові, художні навички [4, с. 39].

Вивчення нового матеріалу можна збагатити різними ігровими ситуаціями, здійснити незабутню зустріч із мешканцями мистецької країни. Учителі-практики досить часто створюють ігрові ситуації (учні – митці – мандрівники, які подорожували різними мистецьким країнами). За допо-

могою визначених засобів виразності їм пропонується описати свої враження (розповісти, продемонструвати, намалювати). Таким чином, гра й ігрові ситуації на уроці сприяють активізації пізнавальної діяльності, формують позитивну мотивацію навчання, стимулюють розвиток творчих здібностей, уяви, фантазії молодших школярів.

Технологія *проблемно-діалогічного навчання* передбачає активність учнів, можливість висловлювати власну позицію. На таких уроках учитель здійснює особистісно-орієнтоване навчання, враховує вікові й індивідуальні особливості учнів, навчає з опорою на їх досвід. Важливим чинником успішного впровадження технології проблемно-діалогічного навчання є формування творчого самопочуття вчителя, що дає йому змогу реалізувати креативні проекти, стимулювати розвиток творчих якостей школярів.

На думку сучасних дослідників, при такій організації діяльності вчителю на уроці належить роль помічника у визначенні проблеми, її переводу в проблемні задачі та їх вирішення учнями [3, с. 35].

Наведемо приклад створення проблемної ситуації на уроці музичного мистецтва:

На дошці вивішено два малюнки: на одному зображено дівчинку, що лікує ляльку, на іншому – дівчинку, яка грається з новою лялькою. Для слухання музики використовуються п'єси П. Чайковського «Хвороба ляльки» і «Нова лялька».

Перед школярами ставляться такі завдання: визначити за характером музики, якому малюнку відповідає кожний твір і пояснити, чому; придумати за малюнками розповіді з такими назвами, як і п'єси П.Чайковського, і розказати, якою має бути відповідна музика. Щоб створити в даному випадку проблемну ситуацію, доцільно відразу висловити сумніви у правильності суджень учнів. Потім повідомити їм, як називаються п'єси, і діти прослуховують фрагменти даних творів.

Фахівці вважають, що створенню проблемної ситуації на уроці сприяє використання творів образотворчого мистецтва: малюнки стимулюють інтерес учнів і до слухання музики, і до бесіди про неї [2, с. 252].

Ще одним з ефективних методів розвитку творчої уяви молодших школярів є *методи ейдетики*. Школою «ейдетики» («ейдос» – з грецької – образ), автором якої вважають Ігоря Матюгіна, називають спеціально вироблений та впорядкований набір методів і вправ, які допомагають оволодіти осмисленим використанням своєї уяви для відтворення будь-якої інформації.

Серед головних методів ейдетики вирізняють метод Цицерона (метод місць), метод «Уявний мультит» (ланцюжковий метод), метод Аткинсона (пиктограми), метод «Зміна настрою», метод парадоксальних перетворень (руйнування звичних образів і перетворення у незвичайні).

Метод невербальних асоціацій. У кожного учня є набір листівок (календариків, картинок, вирізаних із журналів – 15-20 штук). Учитель імітує шуми або використовує аудіо-записи. Тривалість одного шуму 2-3 секунди; перер-

ва між ними – 3-5 секунд. Учні вставляють шуми в малюнки, потім пригадують їх, переглядаючи зображення; наприкінці пригадують зображення знову, почувши шуми. Діти самостійно та ефективно сприймають інформацію з першого разу, а надалі вони легко запам'ятовують все, що скаже вчитель.

Метод «Уявний мультик» (ланцюжковий метод). Кожній ноті відповідає певний образ. Вони «живі» і вміють розмовляти, рухатися, танцювати. Вони можуть пов'язуватися фантастичним сюжетом. Це дозволяє створити дивовижну нескладну мелодію, яку легко, не напружуючись згадати. Казкова музична історія розвивається за принципом ланцюжка. В уяві з'являється музикальний мультик, який довго житиме в пам'яті дитини. Завдяки цьому методу легко вивчити запис нот на нотному стані, їх тривалості та висотне співвідношення [6, с. 16].

Завдяки таким вправам вдається урізноманітнити уроки мистецтва, зробити їх цікавими і захоплюючими, перетворити урок на незвичайну казку, сформувати у дітей позитивне ставлення до життя, отримати задоволення, відчувати впевненість у власних силах. Пізнавальна мотивація творчості молодшого школяра проявляється у формі пошукової активності, більш високої чутливості, сенситивності до новизни стимулу, ситуації, виявлення нового в звичайному.

Висновки та перспективи дослідження. Для розвитку творчості кожного школяра потрібно створювати необхідні передумови. Лише в умовах різнобічної підготовки народжується інтерес до всього оточуючого, а це і є справжнє джерело для вияву готовності до творчості, міцна база для розвитку спеціальних здібностей. У таких умовах важливим вважаємо дослідження концептуальних положень щодо моделювання творчої особистості учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горгош Л.І. Інтеграція традиційних та інноваційних технологій в навчально-виховному процесі початкової школи. *Розкази онуку*. 2009. №1-2. С. 4-8.
2. Куліченко Л.А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках. *Таврійський вісник освіти*. 2012. №1. С. 250-254.
3. Олексієнко Л. Л. Розвиток креативності майбутнього фахівця за допомогою перетворення навчального матеріалу. Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. 2008. Вип. 20. С. 32-37.
4. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково - методичний посібник. К.: А.С.К. 2005. 88 с.
5. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. пос. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2005. 360 с.
6. Хлебникова Л., Дорогань Л. Музичне мистецтво для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи. *Мистецтво і освіта*. 2012. № 1. С. 14–19.

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про формування природознавчої компетентності учнів початкових класів, що забезпечує їх спостережливості та, які є основні етапи підготовки до екскурсій.

Ключові слова: компетентність, природознавча компетентність, спостережливість, дослідди, учні початкових класів

Постановка проблеми. Концепція Нової української школи передбачає, що в процесі реалізації природознавчої освітньої галузі у початкових класах відбувається неперервне розширення та поглиблення знань з метою глибшого проникнення в сутність природних явищ.

Важливим завданням сучасної системи освіти є формування в учнів початкових класів природознавчої компетентності. Вирішення даного завдання може бути здійснено в рамках реалізації компетентнісного підходу в освіті, який дозволяє виділити природознавчу компетентність учнів в якості системної інтегративної якості індивідуальності, необхідного елементу у формуванні екологічної культури особистості. Формуванню природознавчої компетентності молодших школярів сприяє впровадження в систему освіти дослідницької діяльності, а саме методу спостережень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування компетентностей учнів різного віку досліджували Н. Бібік, І. Бех, Л. Ващенко, А. Богуш, А. Хуторський, О. Савченко, В. Вербицький. Науковці встановили, що сформовані у молодшому шкільному віці компетентності дозволяють учням успішно адаптуватися у сучасному суспільстві.

Питанням розвитку спостережливості у дітей молодшого шкільного віку в процесі безпосередньої взаємодії з природою приділялася достатня увага науковців: Т. Байбара, Н. Лейтес, А. Обухов, В. Зуєв, Н. Шумакова, А. Леонтович, А. Герд, А. Мягков та ін.

Видатні представники класичної педагогіки та психології (Я. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський) також приділяли значну увагу дитячій спостережливості, відзначаючи її велику роль в формуванні природознавчої компетентності учнів початкових класів.

Мета статті: розкриття проблеми розвитку формування природознавчої компетентності учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Головною рисою сучасної парадигми освіти є перехід від концепції набуття знань, умінь та навичок, необхідних для діяльності в стандартних умовах, до концепції освіти, що розвиває особистість учня. Необхідно дати дітям основні знання про сам процес навчання, сформувати навички, які допоможуть їм у майбутньому знаходити, аналізувати, синтезувати нову інформацію, ефективно діяти в різноманітних со-

ціальних та практичних ситуаціях, самостійно вирішувати проблеми та завдання. У цих умовах одним з найважливіших концептуальних положень оновлення змісту освіти стає компетентнісний підхід. Він сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій освіти і веде до нового бачення самого змісту освіти, його методів та технологій, вважає О. Мальована [7, с. 8].

Так, Н. Василенко зазначає, що компетентність – це комплексна характеристика особистості, що відображає результат суб'єктивного засвоєння знань, умінь, навичок, відносин, що проявляються в готовності та здатності приймати відповідальні рішення в соціальноорієнтованій діяльності. Компетентності включають в свій зміст як когнітивну, операційно-технологічну, так і мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову складові. Компетенція – це деякі внутрішні потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, системи цінностей та відносин), які вбирають в себе ряд однорідних або близькоспоріднених умінь та знань з різних сфер культури та діяльності [4, с. 28].

На думку, О. Мальованої, природознавча компетентність учнів початкових класів визначається як особистісне утворення, яке характеризує здатність виконувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними природними об'єктами у сфері відносин «людина-природа» [6, с. 10].

Але О. Долішняк вважає, що саме спостереження – найважливіше джерело знань про навколишній світ. Спостереження дають основу, матеріал, базу на яких будується розумова операція. Саме тому спостереження виступають найважливішим засобом в розвитку мислення учнів. Процес спостереження характеризується дуже важливою якістю особистості – спостережливістю, тобто вмінням помічати в предметах та явищах істотне, часто малопомітне, але саме це малопомітне часто є сполукою для розуміння того чи іншого явища, предмету тощо [5, с. 13].

Для формування спостережливості учнів початкових класів, І. Андрусенко, рекомендує комплекс дидактичних умов, який включає:

- спеціально відібраний та проаналізований зміст процесу навчання молодших школярів спостережливості;
- забезпечення єдності мотиваційного, змістовного та операційного компонентів навчання;
- єдність репродуктивного та продуктивного характеру пізнавальної діяльності учнів;
- поступове підвищення ступеня їх самостійності при виконанні вправ на розвиток спостережливості [1, с. 7].

В умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти закладена технологія розвиваючого навчання, яка включає наступні методи: проблемного навчання; самостійної роботи; пошуковий метод; дослідні методи. Дані методи визначають, в яких формах буде організована діяльність спостереження: самостійне, індивідуальне спостереження або колективна діяльність (в парах або групах).

Однією з умов розвитку спостережливості учнів початкових класів є вивчення природи в реальних умовах її існування. Навчальна екскурсія в природу – складна в організаційному відношенні форма занять з учнями, що вимагає ретельної підготовки вчителя та учнів. Як вважає Т. Байбара, організація кожної екскурсії включає в себе три етапи:

- 1) Підготовка до екскурсії вчителя та учнів;
- 2) Проведення екскурсії;
- 3) Оформлення отриманого матеріалу [2, с. 113].

Підготовка вчителя до проведення навчальної екскурсії в природу включає в себе: формулювання цілей та завдання екскурсії; вибір маршруту, первинне ознайомлення з ним на місцевості, вивчення природних пам'яток; визначення місця розташування та кількості зупинок під час проведення екскурсії, складання індивідуального маршруту; відбір методів та змісту підготовки учнів до екскурсії, проведення інструктажу;

При проведенні екскурсій в природу, рекомендовано включати наступні завдання, які містять прийоми з розвитку в учнів уміння спостерігати, а саме: активізація відчуттів або їх створення; замальовка по пам'яті; складання опису об'єкту або явища природи; впізнавання та розрізнення об'єктів природи по тактильним відчуттям, по запаху, кольору, за формою тощо.

При включенні завдань даного виду в екскурсію, учні емоційно включаються в діяльність уроку, задіють усі органи почуттів, що сприяє розвитку спостережливості, а один урок-екскурсія по ефективності може замінити кілька уроків з предмету «Природознавство» традиційного виду.

Для того, щоб провести плідну навчальну екскурсію в природу обирається район, розташований поблизу школи і добре знайомий учням. Даний район має відповідати наступним вимогам: мати типовий рослинний та тваринний світ тієї природної зони, в якій живуть учні; мати доступний пересічений рельєф, різноманітний ґрунтово-рослинний покрив, бажано наявність водних об'єктів; доступний для проходження екскурсійної групи.

Доцільно відводити підготовці до екскурсії час завчасно до її проведення, підготувати щоденник спостережень, отримати уявлення про об'єкти живої, неживої природи в досліджуваній місцевості, мотивувати учнів початкових класів до дослідницької діяльності з елементами спостереження на кожному уроці.

Т. Ковальчук для розвитку спостережливості молодших школярів пропонує проведення уроків, в яких застосовуються творчі завдання з вивчення природи, які поділяються на:

- завдання на словесну творчість;
- завдання на образотворче мистецтво;
- завдання на інсценування та драматизацію;
- завдання на моделювання та конструювання [5, с. 15].

Написання невеликих творів відбувається вже після проведення екскурсії, найчастіше це твори-описи, тому що дані твори пробуджують у дітей емоції, вчать оцінювати та систематизувати побачене. Вони сприяють

розвитку спостережливості, вмінню встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки.

Досить цікавим досвідом є написання екологічних казок, теми яких сформульовані спільно з учнями після проведення екскурсії, за допомогою кластера, наприклад, «Жив-був пластиковий пакет», а після написання казки, вона представляється у проектній формі.

Висновки. Природознавча компетентність молодших школярів визначається як особистісне утворення, яке характеризує здатність виконувати доступні особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні завдання, пов'язані з реальними природними об'єктами та явищами. Велику роль в формуванні природознавчої компетентності учнів початкових класів відіграє спостережливість.

Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з розкриттям проблеми розвитку спостережливості як засобу формування природознавчої компетентності учнів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко І.В. Формування екологічних умінь як складник природознавчої компетентності молодших школярів // *Початк. освіта (Шк. світ)*. 2017. № 6. Метод. порадник. 2017. Вип. 3. С. 6-8.
2. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: навчальний посібник. К. : Веселка, 2008. 334 с.
3. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики* / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. К., 2004. С. 41-44.
4. Долішняк О. Розвиток пізнавальної активності школярів на уроках природознавства // *Початк. освіта (Шк. світ)*. 2017. № 2. С. 12-14.
5. Ковальчук Т. Природа рідного краю: інтегр. уроки природознавства, екології та читання / Т. Ковальчук // *Початк. освіта (Шк. світ)*. 2017. № 6. Метод. порадник. 2017. Вип. 3. С. 15-17.
6. Мальована О.І. Розвиток компетентностей – вимога сьогодення // *Управління школою*. 2018. № 12. С. 8-10.

Карина Руденко
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

СЕНСОРНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

У статті розглядаються питання використання дидактичних ігор з метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, розкривається сутність процесу формування у дітей дошкільного віку уявлень про сенсорні еталони, визначаються основні завдання та роль дидактичних ігор в сенсорному розвитку дошкільників.

Ключові слова: сенсорний розвиток, сенсорне виховання, сенсорний еталон, дидактична гра, діти дошкільного віку.

Постановка проблеми. Ключовою проблемою сьогодення є створення умов для своєчасного повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. У зв'язку із цим провідним завданням педагога є створення повноцінних умов для самостійного розвитку дитини, прояву її особистісного потенціалу. Базовий компонент дошкільної освіти, Коментар до Базового компонента, чинні діючі програми розвитку дітей дошкільного віку визначають сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку. Зокрема, у програмі розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля» передбачено різнобічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей та характерних для дошкільного періоду видів діяльності [1].

Важливе значення сенсорного розвитку дитини для її майбутнього життя висуває перед теорією і практикою дошкільного виховання завдання розробки та використання найбільш ефективних методів сенсорного виховання. Дидактична гра відіграє значну роль в сенсорному розвитку дошкільника, так як діти, завдяки іграм, можуть проявляти активність та самостійність, уяву, реалізувати власні уявлення про навколишній світ. Граючи, дитина отримує можливість краще зрозуміти та засвоїти сенс людських дій та відносин. За допомогою дидактичних ігор дошкільник вивчає кольори, форму, властивості матеріалу, просторові відносини тощо. За допомогою дидактичних ігор, спрямованих на сенсорний розвиток дітей дошкільного віку, вихователь демонструє наскільки цікавим та різноманітним є навколишній світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сенсорного розвитку дошкільників перебуває в центрі уваги багатьох вчених, як психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухіна), так і педагогів (В. Аванесова, М. Подд'яков, Н. Сакуліна, Є. Тихеева, О. Усова, Є. Фльоріна). Видатні зарубіжні спеціалісти в галузі дошкільної педагогіки (М. Монтесорі, Ф. Фребель, Ж.-О. Декролі), а також відомі представники дошкільної педагогіки та психології (С. Русова, Є. Тихеева, О. Запорожець, О. Усова, Н. Сакуліна та інші) зазначали, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дитини дошкільного віку та справедливо стверджували, що сенсорний розвиток спрямований на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, служить основою пізнання світу. Доведено, що сенсорний розвиток є складовою загального розвитку дитини дошкільного віку, яка потребує усвідомлених дій з боку вихователів, що підтверджується наявністю значної кількості методичного та практичного матеріалу (Л. Артемова, А. Бондаренко, Л. Васильєва, Н. Венгер, Т. Доронова, В. Котирло, С. Кулачківська, С. Ладивір, З. Максимова, Л. Олійник, Е. Пілюгіна, Л. Сисуєва). Доцільність застосування дидактичних ігор в сенсорному розвитку дошкільників досліджували Н. Юрченко, В. Чайка, О. Шевцова.

Метою даної статті є дослідження проблеми використання дидактичних ігор з метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, а також формування у них уявлень про сенсорні еталони.

Виклад основного матеріалу. Чинні діючі програми розвитку дітей дошкільного віку, рекомендовані Міністерством освіти України визначають одним з важливих напрямків розвитку саме сенсорний розвиток. Сенсорне виховання дітей дошкільного віку спрямоване на формування повноцінного сприйняття навколишньої дійсності, служить основою пізнання світу, першим ступенем якої є чуттєвий досвід. Успішність розумового, естетичного та морального виховання в значній мірі залежить від рівня сенсорного розвитку дитини [1, с. 17].

Провідним завданням сенсорного розвитку є формування у дітей дошкільного віку уявлень про сенсорні еталони. Термін «сенсорний еталон» був запропонований А. Запорожцем при створенні теорії формування перцептивних дій. Сенсорні еталони – загальноприйняті зразки властивостей і якостей предметів: кольору, форми, величини, положення в просторі, тривалості у часі тощо.

В. Чайка вважає, що період дошкільного дитинства є періодом інтенсивного сенсорного розвитку дитини, коли удосконалюється її орієнтування в зовнішніх властивостях і відношеннях предметів та явищ в просторі і часі. Сенсорний розвиток дошкільника включає два взаємопов'язаних аспекти – засвоєння уявлень про різноманітні властивості і відношення предметів і явищ та оволодіння новими діями, що дозволяють більш повно сприймати навколишній світ [5, с. 47].

Сучасні дослідники приділяють значну увагу проблемі сенсорного розвитку дітей дошкільного віку. Для дітей різних вікових груп (ранній, молодший, середній і старший дошкільний вік) вони пропонують використовувати спеціально організовані дидактичні ігри, спрямовані на сенсорний розвиток. У дошкільному віці сенсорне виховання включено в усі види діяльності, але найбільш ефективно воно здійснюється в умовах цілеспрямованого та планомірного навчання.

До важливих завдань педагогів закладів дошкільної освіти в умовах реалізації освітньо-виховного процесу можна віднести створення ігрового середовища дітей, насичення ігрового місця такими предметами та іграшками, граючи з якими дошкільники вчаться розуміти їх властивості: розрізняють предмети за величиною, за формою, за кольором. Дидактичний ігровий матеріал має бути правильно підібраний, щоб привертати увагу дітей до істотних властивостей предметів. Якщо вихователь буде вміло та ненав'язливо керувати діями дошкільника, то незабаром результат не змусить себе чекати – дитина перейде від примітивного маніпулювання предметами до виконання різних практичних дій, з огляду на величину та форму предметів, вважає О. Рудницька [4, с. 92].

В. Чайка підкреслює, що у дошкільній педагогіці дидактичні ігри вважаються основним засобом сенсорного розвитку дітей. Особливість дидактичних ігор полягає у наявності навчальної задачі. Поєднання в дидактичних

іграх навчальної задачі, готового змісту та правил надає можливість вихователю більш планомірно використовувати дидактичні гри для сенсорного розвитку дошкільників. Вони створюються вихователями в цілях виховання та навчання, але не відкрито, а реалізуються через ігрову задачу. Спеціально організовані дидактичні ігри – гарне доповнення до навчання на заняттях по ознайомленню із загальноприйнятими сенсорними еталонами: геометричними фігурами, кольорами сонячного спектра тощо [5, с. 58].

Н. Юрченко наводить наступну класифікацію дидактичних ігор:

1. Ігри, що виникають з ініціативи дітей: ігри-експериментування (ігри з іграшками, з тваринами, з природними об'єктами), сюжетні гри (театралізовані, сюжетно-рольові, режисерські).
2. Ігри, що виникають з ініціативи вихователя: навчальні ігри (сюжетно-дидактичні, рухливі, музично-дидактичні, навчальні).
3. Народні ігри: обрядові ігри (сімейні, сезонні, культові), дозвільні гри (тихі ігри, ігри-забави) [2, с. 74].

Дидактичні ігри, що використовуються з метою сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, на нашу думку, мають враховувати вікові особливості дітей, зважаючи на це:

- сюжети дидактичних ігор повинні бути досить цікавими, але не складними для сприйняття;
- у ході гри необхідно використовувати різноманітні предмети невеликих розмірів – фігурки, палички, кубики;
- словесні позначення елементарної кількості необхідно багаторазово повторювати;
- обов'язково потрібно включати продуктивні види діяльності дітей – ліплення, аплікацію, малювання тощо.

О. Шевцова зазначає, що організація дидактичних ігор здійснюється педагогом у трьох основних напрямках: підготовка до проведення дидактичної гри, її реалізація та аналіз. Підготовка передбачає: вибір гри відповідно до навчальних завдань (поглиблення, узагальнення, активізація знань); встановлення відповідності дидактичної гри програмним вимогам виховання та навчання дошкільників певної вікової групи; вибір місця; визначення кількості граючих; підготовку необхідного дидактичного матеріалу; підготовку до гри дошкільників. Проведення дидактичної гри: ознайомлення дітей зі змістом гри; пояснення ходу та правил гри. Правила гри: основна мета правил гри – організувати дії, поведінку дошкільників; правила можуть забороняти або дозволяти певні дії дітям в ході гри [3, с. 112].

Дидактичні ігри використовують і для тренування різних видів сприйняття. Завдання таких ігор полягає в розвитку тактильної чутливості, а також зорового та слухового сприйняття. «Торбинка з секретом» – цікава гра для тренування тактильної пам'яті, закріплення уявлень про форму предметів. Вихователь показує дітям різні дрібні предмети: квасолю, крупу, макаронні вироби певної форми. Проговорює назви цих предметів. Потім просить дітей відвернутися, а предмети розсортує по непрозорим

мішечках. Коли діти повернуться, просить їх закрити очі і на дотик визначити те, що знаходиться в кожному мішечку.

Висновки. Все вищезазначене дозволяє говорити про надзвичайну актуальність та значущість сенсорного розвитку дітей дошкільного віку, необхідність максимального врахування психофізіологічних особливостей розвитку дитини в процесі створення оточуючого їх предметно-ігрового середовища та використання спеціально організованих дидактичних ігор, спрямованих саме на сенсорний розвиток. За допомогою використання таких дидактичних ігор формуються пізнавальні процеси: мовлення, мислення, пам'ять, уява, закріплюються та розширюються уявлення про навколишній світ.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень можуть бути пов'язані з визначенням і добором спеціального комплексу дидактичних ігор, спрямованих на сенсорний розвиток дітей дошкільного віку різних вікових категорій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/Bilan_Programa_Ukrdoshkillja_2017.pdf.
2. Ігрова діяльність старших дошкільників. Упор. Юрченко Н.Ф. Х.: Вид. група «Основа», 2011. 170 с.
3. Планування роботи вихователя ДНЗ за Базовою програмою «Я у Світі». Уклад. Швайка Л.А., Шевцова О.А. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 399 с.
4. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: [навч. посіб.] Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 355 с.
5. Чайка В.М. Основи дидактики: навч. посіб. К.: «Академвидав», 2011. 240 с.

**Каріна Савісько,
Наталія Павлуценко**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка*

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті пропонується теоретичне обґрунтування шляхів формування здорового способу життя в молодших школярів у процесі їхньої позаурочної діяльності як науково-педагогічна проблема.

Ключові слова: *здоровий спосіб життя, позаурочна діяльність, учні початкових класів.*

Постановка проблеми. У сучасних реаліях суспільно-політичного життя наша держава стикнулася з нагальною потребою зміцнення і збереження здоров'я підростаючого покоління. Конституція України визнає життя й здоров'я людини найвищими соціальними цінностями. Відповідно до Основного Закону, держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність і зобов'язана ефективно вирішувати завдання виховання

здорового покоління, від чого значною мірою залежить соціально-економічний розвиток суспільства і країни в цілому.

Освіта і здоров'я також є взаємодоповнюючими компонентами успішного повсякденного буття дітей та молоді. Важливо зазначити, що школярам потрібні не лише знання, а й життєві навички, що допомагають робити життєвий вибір, досягати цілі, коригувати поведінку, оцінювати ризики, зберігати і покращувати здоров'я та якість життя.

Соціально-економічні перетворення в Україні, глобальна екологічна криза актуалізували проблему збереження фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я підростаючого покоління. Це поставило перед загальноосвітньою школою завдання створення таких умов розвитку учнів, які б сприяли утвердженню здорового способу життя, гармонізації їх взаємин з довкіллям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми здоров'я і здорового способу життя учнівської молоді та умови їх оптимізації стали предметом дослідження філософів, медиків, психологів, педагогів. Теоретико-методологічні засади цих питань сформульовано у працях А. Здравомислова, І. Смирнова, Л. Суцєнко та ін.; проблему суб'єкт-суб'єктного, особистісно зорієнтованого підходу до виховання висвітлено в роботах І. Бежа, Л. Божович, О. Кононко, М. Левківського, А. Маслоу, В. Постового та ін.; питання формування здорового способу життя з позицій медицини розкрито в роботах М. Амосова, Н. Артамонова, Ю. Лісіцина, Р. Мотиланської та ін.; психолого-педагогічні аспекти виховання здорового способу життя дітей і молоді розглянуті в дослідженнях Т. Бойченко, Г. Голобородько, С. Лапаєнко, С. Кондратюк, В. Оржеховської та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні шляхів формування здорового способу життя в молодших школярів у процесі позаурочної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування здорового способу життя підростаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації. Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я. Зазначена проблема набуває ще більшого значення для сучасної школи, адже, спостерігається негативна тенденція щодо погіршення стану здоров'я учнівської молоді [4].

Науковий досвід дослідників представляє велике значення для нашого дослідження, адже він представляє ціннісні аспекти культури здорового способу життя; роль розвитку пізнавального інтересу в підвищенні культури здорового способу життя; пріоритетні позиції волі й мотивації у формуванні здорового способу життя. Здоров'я – це не тільки відсутність хвороб, а й позитивне психологічне самопочуття. Усі його аспекти однаково важливі й мають розглядатися у взаємозв'язку. Дослідження С. Кондратюк доводять,

що одна профілактична медицина все ж не дає значних позитивних результатів у формуванні здорового способу життя школярів, що більшість медичних працівників вважають турботу про здоров'я і формування здорового способу життя учнів винятково справою педагогів, тоді як останні покладають усі надії на медичних працівників [3].

На особливу увагу заслуговує молодший шкільний вік – початковий етап соціалізації дитини на рівні школи. Із вступом дитини до школи стає можливим цілеспрямований педагогічний вплив на особистість. Необхідність формування здорового способу життя у молодших школярів обумовлена розумінням того, що лише з раннього дитинства можна прищепити дітям основні знання, навички і звички щодо охорони здоров'я, які згодом перетворюються у важливий компонент загальної культури і впливатимуть на формування здорового способу життя усього суспільства.

У наукових розвідках В. Оржеховської стверджується, що молодший шкільний вік є періодом дуже інтенсивного психофізичного розвитку дитини, формування у них моральних понять та переконань. Діти починають цінувати один в одного фізичну силу, швидкість, кмітливість, а вже потім моральні якості хоробрість, доброту, чутливість. Проте недостатньо ще уявляють, якими якостями вони володіють самі [5]. Пріоритетною формою збереження і зміцнення здоров'я школярів є позаурочна оздоровча діяльність. Зважаючи на те, що значне зменшення рухової активності учнів призводить до погіршення їхнього стану здоров'я, зменшення адаптаційних можливостей організму, особлива увага в освітніх закладах має приділятися використанню різних засобів і форм фізичного виховання учнів [2].

Система заходів підвищення рівня фізичного здоров'я учнів передбачає: проведення позакласних, додаткових і самостійних занять із фізичними вправами (змагання, ігри, турніри, туристичні походи, конкурси, дні здоров'я), що задовольняють біологічну потребу дітей у русі. У режим дня молодшого школяра включаються оздоровчі заняття: гімнастика до занять, фізкультхвилинки під час уроків, динамічні перерви, що мають ігровий, танцювальний або змагальний характер. Для учнів розробляються індивідуальні оздоровчі програми та оздоровчі заходи. Особливу роль відіграє позаурочна виховна робота, провідною формою якої є класні години. Сучасні науковці зазначають, що тематика групових дискусій, дебатів, тренінгів з основ фізичного виховання у сучасній школі має широкий спектр різноманітних тем [6]. Отже, збереження здоров'я дітей, формування в них свідомого вибору здорового способу життя є актуальною проблемою, для розв'язання якої необхідна розробка і послідовне запровадження принципово нових підходів до змісту і структурування освітніх завдань.

Ідея здорового способу життя проходить у початковій школі крізь усі навчальні предмети. Діти навчаються відповідального і дбайливого ставлення до власного здоров'я завдяки змісту освіти і системі виховання [4]. Саме від учителів початкових класів, значною мірою залежить, яким буде здоров'я дитини у подальшому житті.

Відтак, до важливого обов'язку сучасних педагогів має входити нагальна задача, сутність якої полягає якраз формувати у дітей світогляд, спрямований на збереження власного здоров'я, активну мотивацію щодо його зміцнення; знання, вміння і навички безпечної поведінки; здатність передбачати наслідки своїх вчинків; вчити жити учнів у гармонії з природою [1].

Система позашкільної освіти – це освітня підсистема, що включає державні, комунальні, приватні позашкільні навчальні заклади; інші навчальні заклади як центри позашкільної освіти у позаурочний та позанавчальний час; гуртки, секції, клуби, культурноосвітні, фізкультурні та спортивно-оздоровчі заклади [3; 4; 5]. Саме позашкільна освіта спроможна частково компенсувати недоліки у вихованні та розвитку дитини в сім'ї, запропонувати змістовне дозвілля, зайнятість за інтересами у позаурочний час. Основною формою позашкільної діяльності школярів є вільний час, а саме дозвілля. Дозвілля є своєрідною формою позаурочного часу, який може бути використаний учнями для поглиблення своїх знань з усіх навчальних предметів, для задоволення і розвитку інтересів, запитів та нахилів, духовного зростання, вдосконалення фізичних якостей та відпочинку.

Висновки і перспективи дослідження. Проблема формування в учнів початкових класів здорового способу життя в позаурочній діяльності залишається надзвичайно актуальною у зв'язку з тим, що сучасні соціальні негаразди, економічна криза в державі негативно позначають на здоров'я української нації загалом, а найбільшого занепокоєння викликає стан фізичного, соціального та емоційного самопочуття дітей та молоді – майбутнього покоління. Рівень розвитку світового співтовариства вимагає особливої уваги до формування здорового способу життя людини, оскільки проблема забезпечення якості життя людей є ключовою в інтеграційних процесах, що відбувається в європейському освітньому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознюк О. В. Дубасенюк О. А., Калінчук Ф. М. Організаційно-педагогічні засади формування здорового способу життя суб'єктів освіти : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 408 с.
2. Кондратюк С. М. Здоров'язберігаючий компонент у вихованій роботі початкової школи. Серія: Пед. науки. Вип.36. Глухів: ГДПУ. 2010. С. 59-67.
3. Кондратюк С. М. Сучасні проблеми формування здорового способу життя молодших школярів. Педагогічні науки. Зб. наук. праць. Суми: СДПУ імені А.С.Макаренка, 2010. С. 178-185.
4. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. *Освіта України*. 2001. № 1. С. 22-25.
5. Оржеховська В. М. Педагогіка здоров'я. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2010, №1(3). С. 101-107.
6. Чешенко О. Школи сприяння здоров'ю : метод. поради. *Завуч*. 2006. № 31. С. 8-13.

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті визначено та обґрунтовано критерії та показники екологічного виховання школярів; продемонстровано результати діагностичних методик, а саме: анкетування; аналіз уявних екологічних ситуацій; розв'язування екологічно спрямованих задач; виконання творчих завдань, спрямованих на формування власного ставлення до оточуючого довкілля.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічна поведінка, методи дослідження, учень початкової школи.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток педагогічної науки в Україні передбачає обґрунтування і реалізацію нових методологічних засад виховання. Законом України «Про освіту» визначено, що центром виховного впливу має стати дитина, а метою – формування такої позиції особистості, що виявляється у соціальній активності, творчості, гуманістичній спрямованості та забезпечує її самоактуалізацію і самореалізацію. Державний стандарт початкової загальної освіти серед ключових компетентностей, якими мають оволодіти учні нової української школи, виокремлює екологічну компетентність. Молодший шкільний вік вважається сенситивним періодом для екологічного виховання дітей, ідентифікації себе, як невід'ємної частини природи, усвідомлення власної ролі у збереженні її цілісності. Тому потенційні можливості початкової школи в екологічному вихованні є вагомими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні проблеми виховання, екологічного зокрема, досліджуються в працях І. Беґа, А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравеґіної. Теоретичним і методичним аспектам екологічного виховання школярів, формуванню екологічної культури, екологічної компетентності, різним аспектам поведінки в довкіллі присвячені наукові доробки В. Вербицького, О. Колишкіної, О. Пруцакової, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт.

Мета статті полягає у дослідженні стану сформованості екологічної поведінки учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Екологічне виховання – це процес формування гуманного, відповідального, бережливого ставлення людини до природи як унікальної цінності; утвердження у поглядах, переконаннях, моральних установках принципів раціонального природокористування, готовності до самообмеження і природоохоронної діяльності.

Екологічне виховання базується на екологічних знаннях. Однак наявність екологічних знань за відсутності відповідного ставлення до природи не гарантує екологічне виховання особистості. Провідними ідеями екологічного виховання, на думку Г. Пустовіт є визнання первинності і

об'єктивності законів природи; не протиставлення людини і природи; сприйняття людини і природних об'єктів як рівноправних суб'єктів, партнерів взаємодії; збалансованість прагматичної і непрагматичної мотивації взаємодії людини з природою. Також, науковець акцентує увагу на набутті молодшими школярами елементарних екологічних навичок на основі яскравих образів і чуттєвого сприйняття єдності краси природи [2].

Характеризуючи поняття «екологічне виховання» особистості, виділяємо такі його компоненти, як: потреба в спілкуванні з природою, її збереженні, що ґрунтується на знаннях та емоційних почуттях, морально-правових і оцінних мисленнях; інтерес до природи; переконаність у необхідності її збереження та відтворення; вміння, навички, звички, досвід відновлення та примноження природних багатств; готовність до практичної участі в природоохоронних заходах, мотивація діяльності екологічного спрямування.

У молодшому шкільному віці знання, отримані в процесі діяльності, набувають більш стійкого і усвідомленого характеру. У цей період думки й оцінки навколишніх подій переломлюються через призму індивідуального досвіду учня і приймаються нею лише в тому випадку, якщо немає значних розбіжностей з його власними уявленнями про себе і свої можливості. Але крім знань на формування дбайливого ставлення до природи впливають і інші засоби виховання. Учень початкових класів має відносно багатий власний досвід, має здатність спостерігати і аналізувати дії і вчинки інших людей і свої [1; 3, с. 20].

В результаті аналізу поглядів учених уточнено сутність поняття «екологічна поведінка» стосовно учнів початкової школи, що розуміємо як процес безпосередньої або опосередкованої взаємодії дітей молодшого шкільного віку із природними об'єктами та ресурсами.

З метою виявлення рівня сформованості екологічної поведінки проведено констатувальний експерименту протягом 2020–2021 н.р. на базі КУ Сумської ЗОШ I-III ст. № 15 імені Д. Турбіна. Всього дослідженням було охоплено 26 учнів 2 класу початкової школи.

Основним завданням констатувального етапу експерименту було вивчення особливостей ставлення учнів початкових класів до природи й визначення рівнів, які домінують у школярів. У ході експериментального дослідження застосовувались критерії та показники екологічного виховання школярів, які визначені та обґрунтовані О. Грошовенко:

- змістовий (обсяг знань практичного характеру про природу, здатність помічати екологічно небезпечні ситуації);
- мотиваційний (емоційно-ціннісні установки на взаємодію з природою, особистісне бажання спілкуватися з нею);
- діяльнісний (надання допомоги окремим об'єктам природи, наявність умінь природоохоронного характеру).

На основі даних критеріїв, їх показників було визначено та схарактеризовано рівні екологічної поведінки.

У ході дослідження було використано низку діагностичних методів для визначення рівнів екологічної поведінки учнів початкових класів, зокрема: анкетування; аналіз уявних екологічних ситуацій; розв'язування екологічно спрямованих задач; виконання творчих завдань, спрямованих на формування власного ставлення до оточуючого довкілля.

Сукупні результати діагностичного обстеження змістового критерію представлено відповідно до таких рівнів:

- 1) Низький рівень спостерігався в учнів (48,5 %), у яких наявні поверхові знання про природу та дії, спрямовані на збереження навколишнього середовища.
- 2) Середній – у 23,1 % опитаних, у яких наявні деякі знання про природу і взаємозв'язки в системі «природа – людина», про правила поведінки в природі. Проблеми залишаються непоміченими, відповідно, шляхи їх подолання – не вказаними.
- 3) Достатній – наявні глибокі, системні знання про природу, які не завжди практично застосовуються. Пізнавальний інтерес до природи існує, проте носить неусвідомлений характер. Виявився у 19,9 % респондентів.
- 4) Високий – наявні глибокі, системні знання про природу та правила поведінки у найближчому природному середовищі, про способи розв'язання екологічних проблем. Надається оцінка власним діям. Виявляється активність і бажання у справі охорони навколишнього середовища. Цей рівень було виявлено лише у 8,3 % обстежених учнів.

Таким чином, результати анкетування засвідчили низький рівень знань про природу в учнів початкової школи. Опираючись на дані анкетування, можемо стверджувати, що у обстежених нами дітей переважають утилітарні мотиви ставлення до природи. Прослідковується певний спад морально-етичних і естетичних орієнтацій молодших школярів на контакт з природою. Школярів все глибше захоплює проблема практичної користі природи для людини. Зростає впевненість у тому, що все у природі спеціально створено та існує для задоволення людських потреб, бажань і примх: «Я люблю природу, бо вона дає усе необхідне для життя»; «Я бережу природу, адже вона годує, одягає, лікує людей» (Іван П.); «Я люблю сонце, бо без нього людина загине від холоду» (Валерія Р.) тощо. Основна частина опитаних учнів початкової школи любить природу, береже її, керуючись виключно утилітарно-прагматичними цілями. Як приклад наведемо деякі відповіді дітей: «Я люблю природу і берегтиму її, бо усі ми маємо з неї користь»; «якщо не берегти природу, то можна залишитись без їжі і води»; «Я люблю тварин, бо вони корисні для мене», чим саме, дитина не пояснює. Отже, у 34,4 % опитаних учнів початкової школи спостерігаються утилітарні установки на взаємодію з природою, дитині важко оцінити власні дії, відсутня мотивація до природоохоронної, позитивно перетворюючої роботи (низький рівень спілкування з природою).

Аналіз результатів засвідчив, що молодші школярі у більшості випадків, виявляючи інтерес до природи, прагнуть допомогти, керуються прагматич-

ними мотивами, їх знання носять ситуативний характер. Проявляючи турботу про живі об'єкти, учнями здебільшого керує бажання сподобатись учителеві. Не знають і не вміють вони як правильно діяти в тій чи іншій ситуації.

Сукупні результати діагностичного обстеження молодших школярів за мотиваційним критерієм представлено відповідно до таких рівнів:

- 1) Низький рівень спостерігався в учнів (39,3 %), у яких відсутня оцінка власної поведінки в навколишньому середовищі. Вони не усвідомлюють свою відповідальність за будь-які дії.
- 2) Середній – у 34,4 % опитаних, у яких наявне усвідомлення значення естетичного і практичного природи, періодично спостерігається оцінка власних дій в навколишньому середовищі.
- 3) Достатній – учні (18,9 %) розуміють необхідність збереження природи, здебільшого керуючись естетичними мотивами. Вони виявляють неабияку стурбованість у складних ситуаціях, коли необхідно надати допомогу, виправити становище, однак інколи не усвідомлюють необхідності власних дій.
- 4) Високий – в учнів (7,4 %) прослідковується орієнтація на необхідність охорони, збереження і покращення природи, переважають гуманістичні мотиви. Такі учні дотримуються правил поведінки в природному середовищі, прагнуть допомогти природі, усвідомлюють її цінність. Таким чином, результати анкетування засвідчили досить низький рівень мотиваційного критерію.

Наступний етап був спрямований на виявлення показників діяльнісного критерію. З цією метою було з'ясовано готовність надати допомогу окремим об'єктам природи та наявність конкретних дій природоохоронного характеру у молодших школярів.

Сукупні результати діяльності в природі представлено відповідно до таких рівнів:

- 1) Низький рівень спостерігається в учнів (49,5 %), які не виявили готовності допомогти тому чи іншому об'єкту природи. Вони рідко дотримуються правил поведінки в природі, не виявляють бажання та активності у взаємодії з природою; не виявляють почуття особистої відповідальності.
- 2) Середній рівень спостерігається у 23,5 % опитаних, у яких зрідка з'являється готовність допомогти природі. Учень порушує правила поведінки в природі; приймаючи відповідні рішення щодо природи не завжди діє відповідно з ними; бере участь у збереженні навколишнього середовища; не відчуває особистої відповідальності за вчинені дії.
- 3) Достатній – учні (18,6 %) готові виступити на захист природи і надати їй допомогу за необхідності. Вони усвідомлюють необхідність дотримання правил поведінки в природі, хоча інколи ігнорують їх. Виявляють ініціативу під час виконання завдань, є активними учасниками різноманітних природоохоронних акцій, намагаються завершити розпочату справу.
- 4) Високий – в учнів (8,4 %), які готові надати першу допомогу природі з використанням знань відповідно до конкретної ситуації. Ці учні дотримуються правил поведінки в природі, самостійно приймають рішення,

спрямовані на допомогу природі і поліпшення реальної ситуації; виявляють активність у розв'язанні екологічних проблем; відчувають особисту відповідальність за вчинені дії; пропонують власний варіант виходу із ситуації; розуміють необхідність і важливість позитивних змін у довкіллі.

Для більшої наочності узагальнений розподіл рівнів екологічної поведінки учнів початкових класів за результатами констатувального етапу експерименту представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл учнів початкових класів за схарактеризованими рівнями екологічної поведінки

Рівні екологічної поведінки	в абсол. числах	у %
Високий	4	13,0
Достатній	6	26,1
Середній	10	39,1
Низький	6	21,8
Загальна кількість учнів	26	100

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, проведене дослідження встановило, що питання організації виховної роботи, зорієнтованого на екологічне виховання, розв'язуються недостатньо у початковій школі. Констатуємо, що недостатній рівень знань молодших школярів про природу та існуючі взаємозв'язки у системі «природа – людина» призводить до проблеми розриву між бажанням надати допомогу природі та реальною можливістю його реалізації.

Здобуті результати дають змогу припустити, що традиційна організація освітнього процесу в школі не забезпечує успішного екологічного виховання. Причинами цього стану, на нашу думку, є

- формалізм у плануванні виховної роботи екологічного спрямування з молодшими школярами;
- зведення участі молодших школярів у виховній роботі до пасивного споглядання за природоохоронною діяльністю старших.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вирішення проблеми формування екологічної поведінки учнів молодшої школи. Перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні експериментальної методики формування екологічної поведінки молодших школярів засобами української етнопедагогіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В. В. *Знаки української етнокультури : Словник-довідник*. Київ: Довіра. 2006. 703 с.
2. Пустовіт Г. П. *Екологічне виховання учнів початкових класів у позашкільних навчальних закладах: Навч.-метод. Посібник*. Київ. 2002. 238 с.
3. Творун С. *Українські обрядові хліби: На матеріалах Поділля*. Вінниця: Книга-Вега. 2006. 92 с.
4. Шинкарук В. І. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис. 2002. 742 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядається проблема використання освітніх технологій, що сприяють розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи. Охарактеризовано сучасні інноваційні технології навчання в початковій школі та інтерактивні методи як засоби їх реалізації. Проілюстровано можливість і надано приклади впровадження інноваційних технологій в освітній процес початкової школи.

Ключові слова: інновація, інноваційні технології, інтерактивне навчання, учні початкової школи.

Постановка проблеми. Сучасний етап еволюції суспільства характеризується стрімким розвитком інноваційних процесів у сфері освіти. Вимоги до освітнього закладу сьогодні визначаються ситуацією, в якій знаходиться держава. Головне завдання, що стоїть перед школою – забезпечення всебічного розвитку учнів, розкриття їхнього потенціалу, формування цінностей та рис, необхідних для самостійної взаємодії з інноваційним світом. Ці завдання відображено в Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти, Концепції Нової української школи та низці інших нормативно-правових актів.

Стан системи освіти сьогодні зумовлюється інформаційною революцією та зростанням обсягу знань, ускладненням і розширенням навчального матеріалу. Традиційні методики поступово втрачають свою ефективність. Створюється певний парадокс, адже сучасні учні швидше сприймають інформацію, вміють шукати дані, проте складніше запам'ятовують. Особливістю дітей покоління Z, виявляється у швидкісному перемиканні своєї уваги, вони візуали, не визнають авторитету старших та відчують власну індивідуальність, отже традиційні методи не завжди дають якісний результат. Звідси постає необхідність впроваджувати в освітній процес інноваційні методи і форми навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання упровадження інноваційних технологій в освітянську практику є одним із важливих на сучасному етапі. Різні аспекти означеного питання висвітлювалися у працях багатьох дослідників, серед них: О. Арламов, І. Бех, В. Загвязинський, В. Журавльов, В. Сластьонін, А. Хуторський та ін. Значна увага приділяється розробці та впровадженню інноваційних технологій в освітній процес: І. Дичківська, О. Пехота, О. Пометун, І. Підласий, О. Савченко та ін.

Проблемі впровадження інноваційних технологій в освітній процес початкової школи присвячено низку праць, що розкривають специфіку та вимоги до їхнього використання. Так, Г. Коберник досліджував, використання інноваційних технологій у роботі з молодшими школярами; І. Галиця присвя-

тила свої праці аналізу інноваційних механізмів активізації педагогічних й наукових процесів; теорію й практику інноваційної діяльності в загальній середній школі розглядав Л. Даниленко; дидактичним питанням організації групової навчальної діяльності молодших школярів присвячені праці В. Вихруш, І. Вітковська. Проте й досі залишається багато аспектів використання інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи, що потребують розробки та аналізу.

Мета статті: проаналізувати можливості використання інноваційних технологій в освітньому процесі початкової школи та визначити інтерактивні технології й методи для їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Нові інноваційні та інформаційні технології наприкінці ХХ століття стали не тільки головною рушійною силою прогресу, засобом спілкування між державами, компаніями, університетами, новою формою торгівлі, але й потужним засобом навчання.

Використання нових педагогічних технологій в освітньому процесі дозволяє вчителям реалізувати власні педагогічні ідеї, а учням дає можливість самостійно вибирати освітню траєкторію – послідовність і темп вивчення тем, систему тренувальних завдань і задач, способи контролю знань. Так реалізується найважливіша вимога сучасної освіти – вироблення в суб'єктів освітнього процесу індивідуального стилю діяльності, культури самовизначення, відбувається їхній особистісний розвиток.

Як писав В. Сухомлинський, учитель має «запалити в його (молодшого покоління) душі вогник допитливості, любов до знань» [7]. Ключем до вирішення цього непростого завдання видатний педагог вбачав творчий процес викладача: «Лише творчий вчитель може бути джерелом успіху своїх вихованців» [7]. Тому необхідно перебувати в постійному пошуку нових форм, прийомів, засобів, технологій навчання, інтегрувати професійний досвід, тобто створювати нові інноваційні продукти, що в подальшому впроваджувати освітні процеси.

Дослідники зазначають, що методи, які використовуються вчителями початкових класів в освітньому процесі, характеризуються одноманітністю й переважно зводяться до дидактичних ігор, інсценізації діалогів та групової роботи [5]. Проте сьогодні, враховуючи технічний прогрес, психологічні особливості нових поколінь та зміну соціальних вимог до якості організації освітнього процесу, неможливо навчати лише традиційними методами.

Під інноваціями в широкому змісті розуміється використання нововведень у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного або іншого характеру [4]. Поняття інновація в перекладі з грецької означає «оновлення», «новизна», «зміна» з'явилося вперше в зарубіжних дослідженнях ХІХ ст., в техніці. В Україні на початку 90-х років ХХ ст. взято курс на розвиток інновацій [6]. Період часу від зародження нової ідеї, створення і поширення нововведення і до його використання прийнято називати життєвим циклом інновації.

З урахуванням послідовності проведення робіт життєвий цикл інновації розглядається як інноваційний процес.

Інновація в освіті – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем; процес оновлення чи вдосконалення теорії й практики освіти, що оптимізує досягнення її мети.

Основною метою інноваційних технологій є забезпечення постійного включення учня і забезпечення реалізації сучасних виховних і розвивальних вимог. Серед яких першочерговими для розвитку учнів визначені: необхідність формування в учнів уміння доводити власну думку, наводити на її захист аргументи, докази, користуватись здобутими знаннями; здатність ділитися власними знаннями з іншими; надання учню можливості самостійно обирати завдання, переважно пошукового й творчого характеру;

Щодо вимог до освітніх завдань, то серед них основними є: спонукати до знаходження не одного рішення, а декількох, самостійно зроблених; урізноманітнювати діяльність через включення в пізнання елементів праці, гри та спілкування; завдання-максимум, мають бути розраховані на читання додаткової літератури, першоджерел і /або тривалі спостереження.

За логікою цього дослідження наступним розглянемо основні інноваційні технології, що доцільно використовувати в освітньому процесі [1].

Чималий масив інноваційних технологій представлений інтерактивними методами навчання. У свою чергу, мають вміщувати у собі інтеграцію трьох складових: фізична активність, соціальна активність, пізнавальна активність здобувачів початкової освіти.

Одним з найбільш продуктивних, є метод «Мозкового штурму» або «Фішбоун». Ці інтерактивні методи спрямовані на оперативне вирішення поставленої проблеми через стимулювання творчої активності. Вони передбачає групове обговорення, в ході якого кожен учень має змогу висловити думку, запропонувати рішення, та, у випадку з «Фішбоун», окреслити основні етапи вирішення проблеми чи визначити її. Ці методи створюють умови для продуктивної діяльності учнів, тому широко використовується для пошуку нетрадиційного вирішення завдань та розвитку творчих здібностей учнів.

Важливою є реакція вчителя на пропозиції. Педагог має стимулювати різноманітність ідей, їх оригінальність, допускається навіть неправдоподібні варіанти [3]. Надалі важливо толерантно і спокійно обговорити кожен з них. При дотриманні таких вимог в учнів зникає страх перед неправильною відповіддю, що стимулює пізнавальний інтерес і творчий пошук.

Інший метод, що довів свою ефективність – техніка «Мікрофон». Основними її перевагами є, по-перше, ігровий характер дії, по-друге, можливість продуктивно організувати індивідуальне висловлювання думок по черзі. Відповіді учнів не мають оцінюватись чи коментуватись, що сприяє подоланню мовного бар'єру і страху перед неприйняттям думки учня [2].

Особливо актуальними для учнів молодших класів є техніки роботи в парах. Така організація освітнього процесу дозволяє здобувачам освіти,

особливо сором'язливим та малоініціативним, більш вільно вступати в комунікацію, активніше виражати думку і включатися в завдання. Відомі такі методики роботи в парах: «Взаємні запитання», гра «Незнайко», «Інтерв'ю» (наприклад, для визначення думки, враження від твору на уроках читання), «Щоденник подвійних нотаток» (проаналізувати разом ситуацію, проблему) тощо. Співпраця в парах готує учнів для подальшої роботи в групах.

Починаючи з 2 класу варто впроваджувати використання інтерактивних вправ. Наведемо приклад однієї з них. Здобувачам освіти пропонується довести переставний закон додавання, користуючись алгоритмом методу «Прес», що включає 4 етапи:

- 1) Позиція «Ми вважаємо, що» (висловіть власну думку, поясніть у чому полягає ваша точка зору).
- 2) Обґрунтування «тому що» (наведіть причину виникнення цієї думки).
- 3) Приклад «наприклад» (наведіть факти на доказ вашої думки, що підсилять вашу позицію).
- 4) Висновки «Отже, ми вважаємо» (узагальніть свою думку про те, що необхідно робити).

За сучасних умов впровадження концепції Нової української школи (НУШ) активно використовується такий інноваційний напрямок роботи як LEGO-технології, що дозволяють реалізовувати одразу кілька освітніх завдань: по-перше, така форма роботи є цікавою для молодшого школяра; по-друге, розвиває ряд характеристик: критичне, творче мислення, увагу, уяву, навички аналізу та синтезу, навички роботи в команді і пошуку кількох варіантів розв'язання задач, дрібну моторику тощо.

LEGO-технології можливо застосовувати на уроках різної спрямованості (гуманітарні, природничі, точні). Так, на уроках рідної або іноземної мови за допомогою LEGO можна ефективно вивчати алфавіт чи звуку, складати слова та міні-історії, вивчати граматичні форми тощо.

Останнім розглянемо метод «6 капелюхів», метою якого є розгляд однієї проблеми з 6 незалежних одна від одної точок зору. Це дозволяє сформулювати найбільш повне уявлення про предмет дискусії та на логічному й емоційному рівнях оцінити переваги і недоліки. Капелюх певного кольору передбачає включення відповідного режиму мислення, якому має слідувати учень чи команда в момент аргументації власної позиції у процесі дискусійної гри. Так, білий передбачає аналіз відомих фактів та цифр і доповнення або знаходження невиваженої інформації; жовтий – дослідження можливих успіхів, пошук переваг та оптимістичний прогноз події/ідеї/ситуації, що розглядається; чорний – оцінка ситуації з точки зору наявності недоліків, ризиків та загроз її розвитку; червоний – увага до емоцій, відчуттів та інтуїції. Не вдаючись у подробиці та міркування, на цьому етапі висловлюються всі інтуїтивні здогадки; зелений – пошук альтернатив, генерація ідей, модифікація вже наявних напрацювань; синій – управління процесом дискусії, підбиття підсумків і обговорення користі та ефективності методу в конкретних умовах.

Отже, можемо дійти висновку, що інтерактивні методи у поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі. Різноманітність методів інтерактивного навчання дозволяє вчителю доцільно підібрати методи саме для конкретної теми, а також адаптувати їх відповідно до рівня знань учнів класу.

Висновки і перспективи дослідження. Використання різноманітних інноваційних методів навчання дозволяє розвивати пізнавальний інтерес молодших школярів, що впливає на продуктивність та успішність їх діяльності. На сьогодні в практиці активно використовуються інтерактивні методи та форми навчання. Все це дозволяє реалізувати мету, закладену в концепції Нової української школи.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці моделі використання інноваційних технологій для здобувачів початкової ланки освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. 2004. № 3/4. С. 229–232.
2. Даниленко Л.І. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою*. 2001. № 3. С. 18–24.
3. Досяк І.М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій. 1–4 класи. Х.: Вид. група «Основа». 2007. С. 160.
4. Єльнікова О.В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. *Імідж сучасного педагога*. 2001. № 3. С. 71–74.
5. Коберник Г.І. Використання інноваційних технологій у початковій школі. 2017. С. 6.
6. Коломієць Н.А. Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. Київ. 2009. С. 19.
7. Сухомлинський В.О. До 100-річчя від дня народження: Довідкове видання. Вінниця. 2018. С. 395.

Ірина Школенко,

Наталія Павлуценко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ І МОВЛЕННЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі формування культуромовної особистості учнів початкових класів. Підкреслено значущість культури мови і мовлення в процесі навчання сучасного школяра.

Ключові слова: *початкова школа, культура мови і мовлення, учні.*

Постановка проблеми. Зміни в системі початкової освіти зумовлені пріоритетними напрямками, визначеними в Концепції навчання державної мови в школах України, щодо підвищення теоретико-методичного рівня навчання української мови в початковій школі. У цьому контексті особливої ваги набуває мета початкової мовної освіти – формування національно

свідомої, духовно багаті мовної особистості, яка володіє вміннями комунікативно доцільно використовувати мовні засоби в різних сферах і видах мовленнєвої діяльності. Культуру мовлення вбачаємо невід'ємною складовою ключових компетентностей школяра.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання культури мови і мовлення та шляхи їх формування досліджувалися мовознавцями, серед яких: Н. Бабич, І. Білодід, О. Біляєв, М. Вашуленко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, В. Русанівський, О. Семенов, Л. Скуратівський, О. Смолинська, В. Статівка та ін. Вченими визначено питання мовної культури людини та суспільства, теорії мовної норми, комунікативні якості культури мовлення, психологічний та психолінгвістичний аспекти породження та особливостей усномовленнєвих висловлювань. Науковцями висвітлено питання вдосконалення культури мовлення тих, хто вже одержав шкільну освіту (студентська молодь), тоді як робота щодо формування й удосконалення мовленнєвої культури, саме учнів загальноосвітньої школи, зокрема початкової, залишається актуальною і водночас недостатньо розробленою. Окремі аспекти розвитку мовленнєвої культури школярів початкової ланки знаходимо, аналізуючи дослідження М. Микитина, Р. Миронюк, Р. Черновол-Ткаченко та інших.

Мета статті – схарактеризувати особливості формування культури мови і мовлення в процесі навчання учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є виховування учнів інтелектуальними особистостями, здатними відповідати за сутність і зміст сказаного, уміти добирати слова і будувати своє висловлювання так, щоб якнайточніше передати думку, знати культурну спадщину свого народу, бездоганно володіти мовленнєвим етикетом. Для того, щоб відповідати цим критеріям необхідно розвивати культуру мовлення учнів, починаючи з молодших класів, коли формується їх словниковий запас, що буде запорукою подальшого успішного навчання, бо саме мова є основою матеріальної і духовної культури народу, скарбницею знань про довколишній світ [5, с. 29].

Культура є складним суспільним феноменом, який відігравав і продовжує відігравати величезну роль у життєдіяльності людини. Вона впливає на працю, побут, дозвілля, менталітет, спосіб життя як всього суспільства, так і окремої особистості. Учені стверджують, що багато пов'язаних з культурою проблем мають глобальний, міжнародний характер. Розвиток культури тісно пов'язаний з прогресом людства, його перспективами. Засвоєння культури – важлива запорука розвитку людської цивілізації, збереження загальнолюдських цінностей [1]. Таким чином, культура – це не тільки досягнення минулого, – вона багато в чому визначає сьогодення і майбутнє не лише окремої особистості, а й усього людства.

Сьогодні потреба формування мовленнєвої культури у молодших школярів зумовлена ще й інтенсивністю використання учнями інформаційних комунікацій, головним чином із масштабним упровадженням

мережі Інтернету, що певною мірою негативно впливають на становлення культуромовної особистості. Молодші школярі більше, ніж дорослі, підлягають впливу субкультури, моди на спрощення стилю спілкування, створення власних слів і виразів, здебільшого некультурних, заміні слів на так звані «емоджі», зневажливого ставлення до краси мови і мовлення. Це призводить до засміченості мовлення учнів, скупістю словникового запасу.

Культура мовлення – це вміння правильно говорити й писати, добирати мовні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування, це система вимог до використання мови в мовленнєвій діяльності. Л. Мацько називає такі етапи становлення культури мовлення: 1) граматична правильність; 2) стилістична виразність; 3) комунікативна оптимальність; 4) мовна майстерність [5].

Рівень виховання і культури учня виявляється в умінні красиво говорити, чітко висловлювати думку, слухати співрозмовника, правильно використовувати силу голосу та інтонацію. Саме тому вже в початковій школі варто навчати школярів спілкуватися, дотримуючись вербальних і невербальних норм етикету, бо мовленнєву культуру, вважаємо, одним із головних показників вихованості, духовної культури особистості, її моральності, внутрішньої й зовнішньої краси. У ній проявляється інтелект і рівень мисленнєвого розвитку індивіда, його освіченість [4].

На думку дослідників В. Гореєва, В. Котирло, основними характеристиками культури спілкування є: ввічливість, тактовність, делікатність, стриманість, скромність, простоту і точність [1; 3]. У своїх працях науковці довели, що поряд зі словесними засобами на культуру спілкування впливають жести, міміка, рухи тіла співрозмовників, інтонація, паузи тощо.

У своїх розвідках дослідники О. Кузьмич і Т. Чмут зауважують, що повагу і довіру до співрозмовника формують грамотність мовлення, точне вживання слів і мовних конструкцій, дикція, сила голосу тощо. Потрібно пам'ятати, що гучне звучання асоціюється з агресивністю, тихе – із невпевненістю того, хто говорить [4; 6]. До того ж, гучний голос неприємний для слуху співрозмовника, а при тихій вимові слухачеві доводиться докладати зусиль, щоб почути зміст сказаного. Тому потрібно уміти правильно використовувати інтонацію, силу голосу, темп, ритм і тембр мови, а також доцільно розставляти логічні паузи.

Культура невербального спілкування свідчить про вихованість, внутрішню дисциплінованість, коректність. Крім того, жести, міміка, хода відіграють значну роль у зовнішній привабливості людини. Часто образливими можуть бути не тільки слова, а й жести та міміка, тому виховання культури спілкування передбачає формування культури жестів і рухів. Учні повинні засвоїти, що деякі рухи, пози, жести, міміка вважаються непристойними і некрасивими, а їх використання свідчить про низьку культуру людини [5].

Причиною низького рівня культури спілкування також може бути вживання суржику – недостатнє володіння однією або кількома мовами, що є порушенням культури мовлення. Тому для уникнення цього явища

потрібно свідомо розрізняти елементи обох мов, мати стійкі вміння й навички використання їх у мовленні [1].

Культура спілкування – вирішальний чинник у налагодженні соціальних контактів. О. Гуменюк стверджує, що культура спілкування – це гармонія знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, які залежать від інтелектуально-культурних здібностей особистості. Автор зазначає, що на формування культури спілкування впливають «зовнішні» соціокультурні та «внутрішні» психологічні механізми регуляції поведінки, які є похідними від вимог соціального середовища [2].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, необхідність формування культури мови і мовлення у молодшому шкільному віці обумовлюється тим, що у цей період закладається фундамент культури мислення, мовлення і спілкування, розвиваються здібності культурного спілкування, пізнавальна активність, образне, творче мислення. Саме початкова школа покликана сформувати в учнів інтерес до краси рідного слова і його значущості у житті людини. Оволодіння учнем нормами мовленнєвої культури дадуть можливість бути компетентним носієм мови, який уміє чітко й правильно висловлювати свої думки, добирати мовні засоби, що найбільш точно відповідають стилю спілкування, уміло користуватися засобами української мови.

Ураховуючи важливість підвищення культури мовлення учнів початкової школи у подальшій перспективі виникає необхідність дослідження мовного портрету школяра з чіткими рекомендаціями щодо покращення знань з культури мови і мовлення, адже мова – це своєрідна візитна картка, що свідчить про рівень освіченості людини, її культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гореева В. М. Виховання культури поведінки школярів. Київ: Знання, 1988. С. 48.
2. Гуменюк О. Г. Соціально-психологічні особливості культури спілкування учнів недільних релігійних шкіл: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: Київ, 2005. 20 с.
3. Котирло В. К. Виховання культури поведінки дітей дошкільного віку. Київ: *Радянська школа*, 1973. 56 с.
4. Кузьмич О. А. Виховання мовленнєвого етикету у дітей молодшого віку в сім'ї: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. К., 2010. 20 с.
5. Мацько Л. Культура мови. *Початкова школа*. 1996. № 3. С. 28–30.
6. Чмут Т. К. Культура спілкування. Хмельницький: ХІРУП, 1999. 358 с.

**Олена Школьна,
Оксана Білєр**
*Сумський державний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ LEGO-ТЕХНОЛОГІЇ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НУШ

У статті розглянуто особливості реалізації Lego-технології у початкових класах НУШ. Авторами визначені переваги, основні задачі, види й сутність проєктів для реалізації в освітньому процесі початкової школи.

Ключові слова: *Lego-технології, проекти, учні початкових класів, Нова українська школа.*

Постановка проблеми. Виклики сучасності створюють необхідність реформування системи освіти та використання новітніх методів і технологій, що орієнтовані на практичне застосування отриманих знань та умінь і, як наслідок, формування професійних компетентностей. Все це обумовлює перебудову шкільної ланки освіти, що було розпочато з реалізації концепції Нової української школи (далі-НУШ). Сьогодні стають стратегічне самонавчання, креативність, ініціативність, критичне та аналітичне мислення. Lego-технології – це саме те, що допомагає розвивати всі ці стратегії нового десятиліття [6].

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом в освітньому процесі школи все ширше використовуються LEGO-технології, що спрямовані на розвиток конструктивного мислення, уяви, бажання досліджувати, експериментувати і винаходити.

Використання Lego-технологій під час навчання у НУШ досліджувалась у працях низки українських і зарубіжних науковців. Зокрема, актуальні аспекти даної проблематики вивчали Т. Варяхова, О. Єфімова, Ю. Катющева, С. Колесникова, Л. Комарова, Н. Лавкіна, Т. Лусс, О. Міхеєва, Т. Пеккер, П. Якін, П. Якушкін, Е. Фрідман та інші. Утім варто відзначити, що попередні наукові дослідження не надають повного уявлення про специфіку реалізації Lego-технології у молодшій школі.

Мета статті. Основною метою даної статті є теоретичне виявлення особливостей реалізації Lego-технології у початкових класах НУШ.

Виклад основного матеріалу. У наш час новітні Lego-технології видаються необхідною складовою освітнього процесу. Результатом цього стала розробка спеціальних Lego наборів, що для реалізації освітнього процесу в початкових класах НУШ.

Перспективність використання LEGO-технологій в освітньому процесі зумовлюється високими освітніми можливостями: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах. Конструктори Lego-технології приваблюють насамперед поєднанням елементів гри та експериментів. Адже за посередництвом гри учні отримують можливість вивчати мову, математику, знайомитись із навколишнім середовищем, і навіть малювати. Окрім того Lego-технології слугують надійними помічниками у роботі корекційних педагогів та логопедів, оскільки заняття відбуваються у психологічно комфортних умовах завдяки ігровій формі. Відтак навчання разом із Lego-конструктором є більш різноманітним та сприяє зацікавленості учнів початкових класів. Останнім часом Lego конструктори привертають увагу науковців і педагогів щодо особливостей використання їх в освітньому процесі.

Використання LEGO-технологій спрямує освітній процес на новий рівень. Характерна особливість системи навчання за посередництвом Lego-

технології полягає у тому, що діти взаємодіють не за алгоритмом, а здебільшого перебувають у вільній творчості, адже самостійно вигадують комбінацію, залежно від якої робот виконуватиме ту або іншу функцію.

На думку О. Перегирич та Л. Перегирич, «робота з конструктором LEGO дає змогу молодшим школярам у формі пізнавальної гри дізнатися багато важливих ідей і розвинути необхідні в подальшому житті навички. Так відбувається знайомство з навколишнім світом за допомогою гри та творчості» [4]. На кожному занятті педагог пропонує певну тему, що стосується історії, географії, культури, техніки, містобудування тощо, а учні конструюють на певну тематику. Особливості конструктора LEGO, його висока якість дають змогу учням початкових класів втілити найрізноманітніші проекти, працюючи за своїм задумом і у власному темпі, самостійно вирішуючи поставлену ціль, бачити продукт власної діяльності, конструювати власні простори, в яких можна із задоволенням грати, змінювати і вдосконалювати [4].

Серед переваг Lego конструктора Г. Свириденко й Т. Фефілова [7] відзначають: унікальну пластмасу, значне розмаїття деталей, можливість їх оригінального застосування, якість та яскравість, безпечність і свободу у виборі тематики та матеріалу.

Основу навчання із Lego конструкторами становить поняття «зона найближчого розвитку», що було введено Л. Виготським [3]. Науковець довів, що за таким підходом учні молодшого шкільного віку самостійно в процесі активного діалогу і взаємодії із соціальним і природним світом засвоюють знання й уміння.

Основним принципом побудови освітнього процесу щодо Lego-технології є принцип «навчання через дію», за яким учні початкових класів отримують знання у процесі побудови та дослідження моделей реального світу з конструктора. Відповідно до зазначеного вище ЛЕГО-технології сприяють вирішенню наступних завдань освітньої діяльності початкової школи за такими напрямками:

- розвиток дрібної моторики рук, для стимулювання загально-мовленнєвого розвитку і розумових здібностей;
- навчання правильному і швидкому орієнтуванню в просторі;
- ознайомлення з математичними поняттями, розв'язування математичних та логічних задач;
- розширення уявлень про навколишній світ, архітектуру, транспорт, ландшафт;
- розвиток уваги, пам'яті, творчого мислення;
- формування навички діалогічного мовлення, розширення словникового запасу;
- розвиток уміння працювати у групі, спілкуватися, бути толерантними один до одного;
- створення атмосфери змагання.

Аналіз освітнього процесу в початковій школі дав підстави стверджувати, що Lego-технології найчастіше використовуються для організації нав-

чальних ситуацій, у яких учні ставлять і вирішують власні задачі [2], тобто здійснюють проєктну діяльність. Нижче наведемо найпоширеніші варіанти реалізації проєктів із застосування Lego-технологій у початковій школі:

- 1) моделювання за зразком. Такий вид роботи передбачає наявність інструкція, відповідно до якої учнів спостерігають поетапність дій, навчаються, як аналізувати об'єкт і з'єднувати деталі. Такі міні-проєкти найбільш доцільно використовувати на початковому етапі роботи з Lego, їх особливість полягає в тому, що учитель, згідно навчального плану, пропонує учням початкових класів конкретну тему, а вони, у своєю чергою, конструюють відповідно до неї;
- 2) учень самостійно визначає, із яких частин складається об'єкт, який йому пропонують конструювати. Такий проєкт передбачає, що учень має самостійно проаналізувати модель, зібрати і побудувати її, такий підхід формує в учнів поняття форми, об'єму, розміру;
- 3) конструювання за заданою темою. Учням надається лише тема, відповідно до якої вони моделюють користуючись знаннями, що отримали до цього. Зазначений прийом доцільно використовувати під час позаурочної роботи з учнями, а також під час роботи над текстами;
- 4) конструювання за умовою. У цьому випадку учням задані конкретні умови, що вони мають врахувати у процесі Lego-конструювання. Цей прийом можна застосовувати під час освітньої діяльності у вправах або роботи в групах;
- 5) конструювання за власним задумом. Варто зазначити, що цей вид конструювання охоплює дві взаємозалежні стадії: створення задуму; його виконання. Так, спочатку потрібно сформулювати ідею, продумати головні деталі. На практиці ж можна експериментувати з матеріалом, що може привести до певного уточнення початкового задуму. Цей прийом навчання сприяє формуванню необхідності досягнення мети [5].

Незалежно від обраного типу проєкту визначаються єдині завдання, що висуваються до застосування Lego-технологій у початковій школі. Ними є:

- 1) Розвиток пам'яті, мислення, уяви, фантазії, уваги, інтелектуальних здібностей й емоційно-мотиваційної сфери особистості учня.
- 2) Розширення, вивчення і закріплення знань та умінь, що повинні опанувати учні відповідно до вимог програми.
- 3) Формування навичок роботи в групі чи колективі, виховання толерантного ставлення один до одного, почуття підтримки та взаємодопомоги.

В цілому, завдяки великій різноманітності колекцій і тематик Lego-конструкторів можна мотивувати учнів конструюванням різноманітних форм чи моделей реальних об'єктів, як наприклад, самостійно збирати аеропорти, пристані, житлові будинки, будівельні майданчики та навіть цілі міста з їх маленькими жителями.

Підводячи підсумки, можемо зазначити, що провідною ідеєю при реалізації Lego-технологій у початкових класах НУШ є отримання учнями не тільки знань, а й умінь застосовувати отримані знання у повсякденному жит-

ті. Адже вчителі використовують різні методи роботи з Lego конструкторами. Подібним форматом роботи педагоги поглиблюють знання учнів з різних предметів, розширюючи їх світогляд і розвиваючи творче мислення [1].

Висновки. Отже, застосування Lego-технології для розвитку креативності учнів молодших класів є доволі новим способом навчання для українських шкіл. Використання конструктора Lego дозволяє вчитися граючи і навчатися у грі, що сприяє поглибленому навчанню, і, таким чином, забезпечує оптимальне середовище для розвитку необхідних навичок і знань молодших школярів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці моделі словникового запасу учнів початкової школи засобами Lego-технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакка Т., Гольцапова В., Дегтярьова Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т., Шкребець О. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / за редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. 2017. 197 с.
2. Варяхова Т. Зразкові конспекти з конструювання з використанням конструктора ЛЕГО. *Дошкільне виховання*. No 2. ,2009. С. 48-50.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология. М.: Педагогика, 2016. 480 с.
4. Петегирич О.М. Використання LEGOтехнології у вихованні учнів початкової школи / О.М. Петегирич, Л.П. Петегирич. Освіта.ua. 2016. URL: https://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/51011/.
5. Рома О.Ю. Гра по-новому, навчання по-іншому : методичний посібник. Київ : the LEGO Foundation, 2018. 44 с
6. Сірант Н.П. Впровадження методики LEGO в освітній простір нової української школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. № 71, Т. 1, 2020 р. С. 172-175.
7. Свириденко Г.В., Фефілова Т.В. Lego-конструювання як засіб розвитку креативності учнів початкових класів на уроках математики. *Молодий вчений*. №(4), 2020. С. 165-168.

СЕКЦІЯ № 3

НАСТУПНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Катерина Бортнік,
Ліна Крившенко
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка

ВИКОРИСТАННЯ ЕВРИСТИЧНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті окреслено проблеми використання евристичних методів навчання в початковій школі. Представлено й схарактеризовано основні евристичні методи, що є доцільними для використання в навчанні молодших школярів та забезпечують умови для їх творчої самореалізації.

Ключові слова. Евристичні методи навчання, евристика, евристична діяльність, евристичне навчання, молодші школярі.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства триває новий етап модернізації освітньої системи. Збереження інтелектуального потенціалу нації та необхідність вироблення нових підходів до організації і змісту навчально-виховного процесу молодших школярів є надзвичайно важливою проблемою сьогодення. В Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)» одним із напрямків реформування шкільної освіти визначено: «...своєчасне виявлення ранньої обдарованості. Забезпечення умов для розвитку талановитих дітей». У наскрізних змістових лініях згадується про «ага-ефект» – спільне вирішення задачі з ефектом раптового здогаду, «еврики». Евристична технологія в освітньому процесі передбачає відмову від готових знань. В умовах науково-технічного прогресу та інформатизації суспільства важлива не просто репродукція знань, а вміння видобутку та пошуку інформації. Небувалий темп зростання обсягу знань вимагає від сучасної людини вміння швидко та безпомилково приймати рішення. Це може зробити тільки людина, яка вміє працювати творчо, ініціативно, самостійно. Школа не може стояти осторонь даного питання, вона повинна прореагувати на ці зміни. Потрібно прикласти максимум зусиль для розвитку творчих здібностей учнів і вихованню активної особистості. Задатки творчих здібностей притаманні будь-якій дитині. Завдання школи – зуміти розкрити і розвинути їх. Учні мають не тільки знати шкільний матеріал, а й творчо застосовувати знання до розв'язання будь-якої проблеми. Це можливо тільки, якщо педагогічна діяльність вчителя створює умови для творчого розвитку учнів. Отже, розвиток творчих здібностей школярів за допомогою евристичних технологій є однією з найбільш актуальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі класифікації методів навчання присвячено дослідження зарубіжних учених І. Лернера, М. Скаткіна та вітчизняних Н. Бібік, В. Онищук, О. Савченко. Вагомий внесок у теорію методів навчання зробили педагоги Я. Коменський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

Поняття «евристика» вперше згадується у працях грецького математика Паппа Александрійського у сьомій книзі трактату «Математичні збори». Дехто вважає, що вперше термін евристика використовував у своїх працях Арістотель [4].

Основи евристичних методів були закладені у філософській концепції Сократа. Теоретичні передумови та елементи евристичного навчання знайшли своє відображення в роботах Г. Альтшуллера, Ж.Ж. Руссо, Р. Штайнера. Відомі педагоги В.О.Сухомлинський, І.П.Волков, В.Ф. Шаталов приділяли велику увагу розвитку творчих здібностей учнів засобами активних форм і методів: творчі книжки та уроки «відкритих думок»; проблемні прогулянки та екскурсії. В. Андрєєв, А. Хуторської зверталися в своїх дослідженнях до проблем використання евристичних методів навчання, виховання активної, самостійної, творчої особистості.

У ході аналізу науково-методичної літератури виявлено недостатню кількість конкретного матеріалу, що дозволяє в освітньому процесі початкової школи будувати навчання за евристичної технології.

Мета статті – обґрунтування евристичних методів у навчанні молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Термін «евристика» походить від грецького «heurisko» відкриваю, відшукую. В даний час використовується декілька значень терміну евристика, а саме:

- науково-прикладна дисципліна, що вивчає творчу діяльність;
- прийом вирішення творчих, креативних, нестандартних, проблемних завдань в умовах невизначеності;
- метод навчання [3].

Слово «метод» (від грецького methodos) означає спосіб, шлях досягнення мети. У філософському енциклопедичному словнику «метод» – це шлях до пізнання, теорія, сукупність прийомів і операцій практичного та теоретичного освоєння дійсності.

Із позиції сучасних педагогічних поглядів, метод навчання характеризується як багатоякісне, багатовимірне педагогічне явище. Основні ознаки методу навчання: спосіб отримання інформації та оволодіння учнями вміннями і навичками; спосіб і рівень руху пізнавальної самостійності й активності учнів; спосіб стимулювання і мотивації учіння, спосіб емоційних переживань; спосіб формування оцінних суджень. Тобто кожна ознака характеризує один із аспектів методу навчання.

Основна ідея евристичного навчання – це стабільна й глибока довіра до творчого потенціалу кожного учня і зумовлена цим постановка його

пізнавально-творчої діяльності на перше місце в усій системі навчання. На ступінь евристичності навчання впливають багато чинників:

- загальний рівень розвитку колективу;
- вікові особливості учнів;
- особистісні особливості учнів;
- особливості та специфіка навчального предмета.[3]

Ще Я. А. Коменський закликав вчителів навчати своїх учнів так, щоб вони досліджували і пізнавали самі предмети, а не пам'ятали тільки чужі спостереження і пояснення. Це стає можливим за наступних умов:

- позитивні мотиви навчання;
- інтерес та творча активність учнів;
- позитивний мікроклімат в класному колективі;
- сильні емоції;
- надання свободи вибору дій.

А. Хуторської вважає, що під евристичним методом найчастіше розуміється варіант словесного методу навчання. Досліджуючи дидактичну евристику, учений стверджує, що мета евристичного навчання полягає в тому, щоб надати учням можливість творити знання, навчити молодших школярів самостійно вирішувати проблеми, що виникають при цьому. А. Хуторської виокремлює три групи евристичних методів: когнітивні, креативні та організаційно-діяльнісні методи навчання [6].

Евристичні методи призначені для вирішення проблемних завдань, спрямовані на навчання узагальненим способом вирішення інтелектуальних завдань, а також розвиток продуктивного мислення. Головна мета полягає в тому, щоб навчити учнів творчо мислити, перебудовувати відому їм інформацію та розвивати інтуїцію. Під час навчання молодших школярів для формування в них евристичних умінь використовують когнітивні та креативні евристичні методи [4].

Когнітивні методи належать до пізнавальних методів. Їх застосування призводить до креативного результату, метою якого є пізнання певного нового об'єкта.

Одним із когнітивних методів евристичного навчання є «метод входження». Мета даного методу – розуміння стану іншої людини та входження в нього. «Метод емпатії» розвиває здібність дітей до співчуття, рефлексії, самоконтролю, самооцінки, які складають творчу самореалізацію учнів [1]. Умовою успішного застосування методу емпатії є певний стан учнів, який учитель створює настроєм. Спочатку це може бути гра, на яку діти, як правило реагують з веселощами. Згодом, коли будуть отримані усвідомлені результати, учні припинять ставитися до даного методу «несерйозно» та візьмуть його в розряд дійсно навчальних методів. У момент «входження» учень задає питання об'єкту-собі, намагається на чуттєвому рівні прийняти, зрозуміти та знайти відповіді.

Метод «смыслового бачення» – це вміння учня сконцентруватися на певному об'єкті для знаходження першопричини його виникнення. У пред-

ставленому методі вчитель може запропонувати учням такі питання: «Яка причина походження цього об'єкта?», «Що в нього в середині?», «Чому він такий, а не інший?». Вправи, створені за цим методом, сприяють формуванню в молодших школярів як мовленнєвих навичок під час навчання, так і призводять до розвитку творчих та пізнавальних якостей: інтуїція, натхнення.

Метод бачення символів – емоційно-образне дослідження об'єкту. Мета цього методу полягає в пошуку школярами зв'язків між об'єктом та його символом. Цей метод дає змогу виявити в учнів рівень творчої активності, уміння представити, пояснити певний об'єкт, та розвивати їхні комунікативні здібності та мовленнєві навички.

Метод евристичних запитань був розроблений давньоримським педагогом та оратором Квінтіліаном. Для знаходження інформації про будь-яку подію або об'єкт задається сім ключових запитань (хто?, що?, навіщо?, чим?, як?, коли?, де?). З парних поєднань питань утворюються нові запитання (як?, коли?). Відповіді на питання та їх всілякі поєднання породжують незвичайні ідеї й рішення стосовно досліджуваного об'єкту [5].

Метод порівнянь застосовується у відношенні версій двох різних учнів. Для навчання цим методом, молодшим школярам пропонують запитання: «Що означає порівняти?», «Чи завжди і все можна порівнювати?», «Вкажіть, що на ваш погляд не підлягає порівнянню та спробуйте все ж таки порівняти» [6].

Метод «мозковий штурм» має найкращі можливості творчої самореалізації учнів. Завдання цього методу полягає в пропонуванні учням якомога більшої кількості ідей. Це дозволяє обговорювати під час уроку різноманітні теми, тим самим розвиваючи в учнів комунікативні здібності, творче мислення, мовленнєві навички [2].

Креативний метод «Якби...» дозволяє учням уявити та описати ситуацію, яка могла б відбутися за певних умов. Виконання учнями подібних завдань не тільки розвиває їх уяву, але й дозволяє краще зрозуміти будову реального світу, взаємозв'язок у ньому та фундаментальні основи різних наук.

Метод вигадування є способом створення учнями нового продукту, як результату їхніх певних розумових дій. Цей метод дає змогу учням створювати спонтанні діалоги, писати твори на запропоновану тему [2]. Наприклад, на уроках української мови учням можна запропонувати гру «Хто(що) заховався?». Вчитель розміщує на дошці малюнки предметів зворотною стороною, на якій написано декілька ознак предмета що «заховався». Педагог читає ці ознаки, а учні висловлюють версії щодо назви предмета. Якщо предмет вказано правильно, то вчитель відкриває його. Можна запропонувати зворотнє завдання. Об'єднати учнів у групи та дати кожній групі зображення кількох предметів. Діти повинні записати ознаки предметів, а клас за цими ознаками вгадати предмет.

До креативних методів евристичного навчання відносять також метод синектики, метод міфологічної скриньки, метод інверсії, аглютинації та гіперболізації.

Методи учнівського цілепокладання належать до організаційно-діяльнісних методів евристичного навчання і мають на меті сформувавши в учнів вміння цілепокладання та прогнозування.

Вище зазначена класифікація евристичних методів повною мірою розкриває значні можливості кожного методу щодо творчої самореалізації учнів, що дозволяє розвивати когнітивні, креативні, а також організаційно-діяльнісні якості особистості кожного учня під час уроку.

На нашу думку, саме застосування евристичних методів в початковій школі дозволяє індивідуалізувати навчання, а також створювати проблемні ситуації для вдосконалення мовленнєвих умінь та мовних навичок молодших школярів під час навчання; підвищувати творчу та пізнавальну активність учнів під час використання нестандартних методів, форм та прийомів навчання; формувати самооцінку; сприяти підвищенню мотивації до творчої й навчальної діяльності учнів; сприяти розвитку інтелектуального та творчого потенціалу; створювати комфортне навчальне середовище.

Вище означені переваги підтверджують необхідність використання евристичних методів для творчої самореалізації особистості молодших школярів під час навчання. Систематичне використання евристичних методів на уроках в початковій школі стимулює в дітей вміння організувати пошук вирішення творчих завдань, розвиток творчої уяви та інтуїтивного мислення.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, евристичні методи навчання – одна з головних умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу молодших школярів. Саме ці методи представлені широким спектром форм організації навчальної та творчої діяльності учнів початкової школи. Систематичне використання евристичних методів на уроках в початковій школі стимулює в дітей вміння організувати пошук вирішення творчих завдань, розвиток творчої уяви та інтуїтивного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. Педагогика творческого саморазвития: инновационный курс. Казань: Изд-во КГУ, 1998. 320 с.
2. Бібік Н. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів: монографія. Київ: Ін-т педагогіки АПН України, 1998. 199 с.
3. Володарська М. Робота з обдарованими дітьми. *Початкове навчання та виховання*. 2010. №1(73) 190 с.
4. Крившенко, Л. М. (2017). Евристичне навчання: сутність і змістові характеристики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 159, 219–225.
5. Лазарєв, М. О. (2016). Педагогічна творчість: навчальний посібник для студентів, магістрів, аспірантів педагогічного університету. Суми: ФОП Цьома С. П.
6. Хуторской А. Дидактика. Учебник для вузов. Стандарт третьего поколения. Питер: Спб, 2017. 720 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті охарактеризовано педагогічні умови формування креативності у дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини, розкрито специфіку підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників.

Ключові слова: педагогічні умови, креативність, діти старшого дошкільного віку, центри розвитку дитини.

Постановка проблеми. Створення демократичного суспільства в Україні об'єктивно викликає потребу розвитку та реалізації творчого потенціалу особистості із збагаченим рівнем духовності і самобутності, культури, інтенсивнішого прояву актуалізувати в першу чергу прогресивний розвиток творчості та ініціативи кожного українця. Саме тому у дошкільному віці закладається фундамент людини, формується творче сприйняття, первинна система моральних і духовних цінностей. Важливим аспектом цього складного і багатогранного процесу є креативність, яка визначається як особлива здатність особистості породжувати незвичайні ідеї, відхилятися у мисленні від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації, що обумовлює прагнення розмірковувати, вербально комбінувати, висловлювати варіанти вирішення проблеми та виявлення перетворювальної активності дитини.

Креативність як педагогічний феномен може позначатися такими поняттями, як творче мислення, продуктивне мислення, творча інтуїція. Власність особистості включається до структури інтелекту, творчості, різних видів обдарованості та сфери несвідомого. У зв'язку з цим зростає роль досліджень, спрямованих на пошук шляхів оптимізації формування креативності у дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність питання виховання дітей старшого дошкільного віку пояснюється необхідністю забезпечення успіху особистісного і соціального зростання дітей, їхнього благополуччя (Т. Алексєєнко, Н. Басюк, І. Карабаєва, В. Киричок, Н. Кудикіна, Л. Подоляк, О. Савченко, О. Скрипченко та інші). Наукові положення про закономірності розвитку дітей висвітлені у працях Л. Божович, Н. Бібік, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Піроженко, О. Савченко. Проблемам виховання і розвитку дошкільників присвячено дослідження Г. Беленької, В. Бочарової, Б. Вульфова, О. Ковшар, О. Рейпольської, О. Семенова, С. Харченка. Педагогічні проблеми творчості дітей дошкільного віку розглядаються І. Білою, Е. Карповою, С. Нечай, О. Половіною, В. Рогозіною, А. Шевчук.

Мета статті полягає у характеристиці педагогічних умов формування креативності у дітей старшого дошкільного віку в центрах розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу. Як зазначала М. Монтессорі, найважливішою передумовою розкриття дитиною внутрішнього світу є її вільна, самостійна діяльність у створеному дорослим середовищі. На думку вченої, призначення дорослого полягає в тому, щоб «допомогти душі, яка розпочинає свій власний життєвий шлях, жити власними силами». Тобто дорослому відведено роль опосередкованого учасника, організатора розвивального середовища, яке сприятиме активності кожної дитини, стимулюватиме прояви творчої ініціативи [3].

На формуванні креативності сприятливо позначається увага і підтримка сім'ї, педагогів до схильностей, інтересів, захоплень і здібностей дитини, справедливо вказує К. Крутій. Добре, якщо серед близьких дитини є творча людина, що вагома для нього і емоційно приймається їм. З цим положенням не можна не погодитися. На думку ряду психологів, соціальне підкріплення творчої поведінки через суб'єкт-суб'єктний характер відносин дорослих і дітей, а так само нерегламентоване середовище є не тільки передумовами творчих проявів дітей, але й умовами формування їх креативності [2].

За А. Богуш, сприятливою умовою для формування адекватної самооцінки є точна аргументована оцінка діяльності, поведінки дитини дорослими. Відтак, почуття власної гідності потрібно підтримувати й розвивати, створюючи ситуації успіху в процесі різних видів діяльності. Для дітей іще характерною є завищена самооцінка як своєрідний захисний механізм підтримки позитивного ставлення до себе. У старших дошкільників розвивається почуття власної гідності, що виявляється в умінні дитини зберігати певну дистанцію між собою й однолітками та дорослими, які її оточують, відстоювати свою позицію у спільній діяльності. Власне, гідність виступає як якість особистості, котра потребує підтримки дорослими [1, с. 205].

Підкреслюючи значущість дорослого для дитини, А. Сіренко зазначив: «щоб забезпечити дитині умови для здорового і повноцінного життя, необхідна доросла людина... Дитинству притаманне прагнення до доповнення, потреба і здатність до освоєння буття. Потреба у співробітництві з дорослими виникає ще в ранньому дитинстві, коли дорослий цілком забезпечує усі життєві потреби дитини. У будь-якій оцінці для дитини важливою є увага з боку дорослого. У ранньому віці дитина ще не розуміє звернених до неї слів, не виділяє самого змісту оцінки, але є чутливою до емоційного ставлення дорослих [4].

Опираючись на наукові положення провідних фахівців щодо створення розвивального середовища, було визначено, що саме завдяки сприятливим умовам у дошкільників виникає потреба та здатність у соціально схвалюваній формі виразити своє «Я», виявити креативність у продуктивній діяльності.

У результаті теоретичного аналізу наукової літератури за проблемою дослідження було *визначено педагогічні умови*, які полягають у забезпеченні створення розвивального середовища, що сприятиме формуванню креативності: спрямуванні змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній

процес завдань творчого характеру); підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників.

Реалізація першої умови – *спрямування змісту практичної діяльності вихованців на розвиток креативних здібностей (впровадження в освітній процес завдань творчого характеру).*

Рис.1. Педагогічні умови формування креативності у дітей старшого дошкільного віку.

Наступна умова – *підвищення компетентності педагогів центрів розвитку дитини та батьків вихованців з проблеми формування креативності у старших дошкільників.* Дошкільник потребує постійної корекції своєї поведінки дорослим шляхом оцінки, відсутність оцінювання є недопустимою, воно необхідне для оптимізації педагогічного процесу.

Сім'я і заклад дошкільної освіти – дві виховні інституції, кожна з яких по-своєму дає дитині соціальний досвід, але тільки у взаємодії один із одним, співпраці вони створюють оптимальні умови для розвитку особистості дитини. Особливе значення в житті дошкільника належить батькам, оскільки важливу роль у формуванні особистості дитини на ранніх етапах онтогенезу

відіграє механізм наслідування передусім людей, у контактах з якими вони відчувають свою спорідненість, фізичне та емоційне благополуччя.

Дослідження показали, що для дітей старшого дошкільного віку вирішальне значення у формуванні пізнавальних інтересів має спосіб подачі нових знань. Основою розвитку креативності в нашому дослідженні є пізнавальні заняття, орієнтовані на пізнання, що розглядається нами як спільний пошук знання. Основним засобом роботи з дітьми є організований педагогом пошук. Знання не даються дітям у готовому вигляді, педагог навчає дітей знаходити істину, робити самостійні відкриття. Коли діти задають питання, педагог запрошує їх до міркування, з'ясовує, що вони самі про це думають, за допомогою питань підводить до того, щоб діти самі знайшли відповідь. Педагог ставить дітей у ситуацію, коли їм потрібно «зробити відкриття», тобто в якійсь мірі повторити історичний шлях пізнання і перетворення предмета або явища [5].

Таким чином, у атмосфері, коли дитина відчуває переважно позитивні почуття щодо себе, свою значущість для дорослих – у неї формується позитивне само ставлення, яке породжує творчу активність, прагнення заявити про себе, зміцнює потенційні можливості, саме тому важливим моментом у розвитку творчого самовираження є гармонізація дитячо-батьківських взаємин. Із огляду на зазначене, організація виховного процесу потребує, передовсім створення атмосфери безпеки і взаєморозуміння, підтримки та прийняття зростаючій особистості.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, характеристика педагогічних умов формування креативності у дітей старшого дошкільного віку послужила чинником розвитку установки на творчість, емоційної сприйнятливості, уяви, самостійних способів дії. Перспектива дослідження спрямована на розвиток внутрішнього світу дитини і вирішенні самостійних творчих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М., Грама Н. Г., Лучан Н. І. *Розвиток особистості дитини дошкільного віку у різних видах діяльності*. Одеса: 2013. 214с.
2. Крутій К. Компетентність і компетенції дітей дошкільного віку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 5, 18-24. 2015.
3. Монтессори М. *Впитывающий разум ребенка*. Взято з <http://stomfaq.ru/--fhi-uxiiiii-v2/index.html>. 2011.
4. Сіренко А.Є. *Формування у старших дошкільників упевненості в собі у груповій діяльності* (Автореф. дис. канд. пед. наук). Інститут проблем виховання НАПН України, Київ. 2017.
5. Семенов О.С. *Формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника у позашкільному навчальному закладі*. Луцьк: ПВД Твердиня. 2017.

ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті обґрунтовано роль образного мислення під час навчання у початковій школі. Проаналізовано вплив образного мислення на розвиток психічних пізнавальних властивостей і процесів у молодших школярів. З'ясовано, що вміння кодувати інформацію різними способами (дієвий, образний, символічний) розвиває інтелект.

Ключові слова: розвиток пізнавальних процесів молодших школярів, мислення, образне мислення, наочний образ, кодування інформації.

Постановка проблеми. Традиційне навчання молодших школярів спрямовано загалом на розвиток раціонального, теоретичного мислення. Відомий психолог А. В. Запорожець (6, с. 256) зауважив: «Якщо відповідні емоційні та інтелектуальні якості особистості з тих чи інших причин не розвиваються належним чином у ранньому дитинстві, то пізніше подолати такі недоліки важко, а часом і неможливо. Розум людини, у якої в дитячі роки не було сформоване належним чином безпосереднє сприйняття навколишнього світу й наочно-образне мислення, може отримати згодом однобічний розвиток, який має надмірно абстрактний, відірваний від конкретної дійсності характер». Тому цілеспрямований розвиток теоретичного мислення молодших школярів необхідно поєднувати з не менш цілеспрямованим удосконалюванням образного мислення.

Як Коменський уважав образи основоположним моментом у навчанні, що чітко простежується в його праці «Світ навколо в картинках». У книзі автор виходить далеко за межі доступного лише сенсорному досвіду, поряд із зображенням, отриманим від чуттєвого досвіду, він уводить низку понять, які є недосяжними для зовнішніх органів чуття, наприклад, моральних якостей, справедливості, гуманності. Для відтворення такого роду понять Я. Коменський надає перевагу символічним зображенням. Саме образи, на думку вченого, мають першочергове значення в навчанні, провідним принципом якого є принцип природовідповідності (7, с.192). У разі правильного використання образу та слова в поясненні вчителя на уроці підкріплюється позитивна роль образу в навчальному процесі. У зв'язку з цим актуальності набуває розвиток образного мислення молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Навчання є провідною діяльністю в початкових класах, тому саме молодший шкільний вік має великі резерви для формування мислення учнів.

За даними досліджень Л.С. Вигодського, В.В. Давидова, Д.Б.Ельконіна, Г.С. Костюка, С.Л. Рубінштейна та інших учених, розвиток мислення є одним із основних завдань навчальної діяльності.

Специфіку образного мислення висвітлювали в працях Б.Г. Ананьєв, А.В.Запорожець, В.П.Зінченко, І.С.Якиманська й інші.

Теоретичні засади розвитку творчих здібностей молодших школярів розкрито в працях Д.Б.Богоявленської, Л.І.Божович, Г.С.Костюка, Н.В.Кузьміної, А.К.Маркової, Я.А.Пономарьова та інших.

Метою статті є дослідити вплив образного мислення на психічні пізнавальні властивості й процеси молодших школярів під час навчання.

Виклад основного матеріалу. Мислення є предметом вивчення багатьох наук, у тому числі філософії, психології, педагогіки, тому має багато визначень залежно від науки, яка вивчає цей процес.

З погляду філософії мислення визначається як вища пізнавальна здатність, як активний процес цілеспрямованого, узагальненого й опосередкованого відображення у свідомості людини об'єктивної реальності у твердженнях, поняттях, судженнях.

У психології мислення розглядаються як психічний процес, який здійснюється в результаті розумової діяльності людини. При цьому процес мислення є складним системним процесом, який нерозривно пов'язаний із мовою, спрямований на встановлення зав'язків і відношень між предметами і явищами, що пізнаються, на пошук відкриття нового знання, що є опосередкованим та узагальненим відображенням дійсності.

З погляду педагогіки мислення, розглядається як система взаємопов'язаних між собою дій (операцій), які виконуються суб'єктом у процесі його розумової діяльності. Тому одним із педагогічних аспектів розвитку мислення є формування вмінь роботи з інформацією, її осмислення, перетворення, тим самим формування загальнонавчальних умінь, способів діяльності.

Дж.Брунер, досліджуючи способи кодування інформації, дійшов висновку, що існують три основні способи суб'єктивного уявлення світу: у вигляді дій, наочних образів і мовних знаків, тобто є три способи кодування інформації – дієвий, образний і символічний, кожен із яких відображає події своїм особливим чином. Розвиток інтелекту здійснюється під час оволодіння цими трьома формами подання інформації, які можуть частково переходити одна в іншу. За Л.М.Леккером, роботу думки забезпечують три «мови» перероблення інформації – знаково-словесний, образно-просторовий і тактильно-кінестетичний. Отже, підсумовує М.А.Холодна (12, с. 112), у структурі зрілого інтелекту перероблення інформації одночасно йде як мінімум у системі трьох основних модальностей досвіду: 1) через знак (словесно-мовний спосіб кодування інформації); 2) через образ (візуально-просторовий спосіб кодування інформації); 3) через чуттєве враження з домінуванням тактильно-дотикових відчуттів (чуттєво-сенсорний спосіб кодування інформації). Коротше кажучи, коли ми щось розуміємо, ми це словесно виявляємо, подумки уявляємо й відчуваємо.

Уперше питання про існування індивідуальних відмінностей у способах кодування інформації поставив російський фізіолог І.П.Павлов у рамках свого вчення про дві сигнальні системи кори головного мозку. Перша

сигнальна система (далі – 1-а СС) здійснює аналіз і синтез безпосередніх впливів зовнішньої дійсності і внутрішнього середовища організму з опорою на чуттєві враження (сенсорні й перцептивні сигнали – враження, відчуття, уявлення). Друга сигнальна система (далі – 2а СС) забезпечує орієнтування в середовищі за допомогою слова з опорою на різні форми мовної діяльності (словесні сигнали – слово). При цьому І.П.Павлов завжди особливо підкреслював, що варто говорити про взаємодію першої і другої сигнальних систем, оскільки вони в принципі не можуть функціонувати автономно або паралельно.

Переважає першої СС створює передумови для формування особистості «художнього типу» (високий рівень образно-просторових здібностей, труднощі в довільній регуляції діяльності тощо), переважає другої СС – особистості «розумового типу» (високий рівень словесно-логічних здібностей, підвищена схильність до самоконтролю тощо). По суті, І.П.Павлов описав два базові способи кодування інформації, відповідні особливостям будови й функціонування головного мозку: чуттєво-наочний (образний) і словесно-мовний.

Р.Сперрі доведено, що ліва і права півкулі головного мозку людини виконують різні пізнавальні функції з властивою кожній півкулі специфікою. Права півкуля обробляє інформацію в образній формі, її діяльність відрізняється одномоментним і багатоаспектним вирішенням питання, при цьому людині потрібне менше церебральне напруження. Крім того, інформація у вигляді образів довше зберігається в пам'яті. Тому навчання з використанням засобів наочності викликає в учнів менше труднощів, так як міцне запам'ятовування можливе за короткий час без значних довільних зусиль. Ліва півкуля обробляє інформацію покроково, у формі вербально-логічних або схематичних конструкцій. Для засвоєння матеріалу в цій формі потрібна додаткова активізація мозкової діяльності (11, с.104). У дітей раннього віку як зазначає А.Л.Венгер, керуючою є діяльність правої півкулі, потім у процесі дорослішання активізується ліва півкуля, але тим не менше, гармонізація далеко не завжди буває досягнута й у зрілому віці. У цьому полягають специфічні особливості прийому й перероблення інформації кожною людиною, що безумовно, варто врахувати під час навчання (11, с.106).

Процес навчання учнів початкової школи повинен відповідати віковим та індивідуальним особливостям. Провідною діяльністю молодшого школяра стає навчальна діяльність. Оволодіти знаннями означає їх засвоїти та навчитись їх застосовувати. Засвоїти знання означає сприйняти, осмислити і запам'ятати матеріал.

За роки шкільного навчання процес мислення зазнає суттєвих змін, оскільки проходить етапи від конкретного, наочного до абстрактного, теоретичного. Д.Б. Ельконін констатує, що на початок молодшого шкільного віку мислення вже пройшло шлях від практичного, дійового, при якому розв'язання завдання можливе лише в ситуації безпосередніх дій з предметами, до наочно-образного, коли завдання вимагає не реальної дії з

предметами, а простежування можливого шляху розв'язування в безпосередньо даному наочному полі, або в плані наочних уявлень, які збереглися в пам'яті. Завдяки переходу мислення на новий, вищий, ступінь, відбувається перебудова всіх інших психічних процесів, пам'ять стає мислячою, а сприймання – думаючим, це й становить основний зміст розумового розвитку в молодшому шкільному віці (13, с. 255).

Образне мислення – процес пізнавальної діяльності, спрямований на відображення істотних властивостей об'єктів і сутності їх структурного взаємозв'язку. Образне мислення являє собою єдину систему форм відображення - наочно-дієвого, наочно-образного й візуального мислення (2, с. 282).

Наочно-образне мислення - вид мислення, який здійснюється на основі перетворень образів сприйняття в образи-уявлення, подальшої зміни, перетворення й узагальнення предметного змісту уявлень, що формують відображення реальності в образно-концептуальній формі (2, с.281).

Образ – чуттєва форма психічного явища, що має в ідеальному плані просторову організацію та часову динаміку. Будучи завжди чуттєвим за своєю формою, образ за своїм змістом може бути як чуттєвим, так і раціональним (2, с.305). Образ це й результат, й ідеальна форма відображення світу у свідомості людини. На рівні пізнання образ – це відчуття, сприйняття, уявлення; на рівні мислення – це поняття та судження. Образами є практичні дії, мова, різноманітні знакові моделі.

Відчуття і сприймання формуються за допомогою різних аналізаторів. Низка дослідників (Л.В.Занков, Н.Г.Маркова та інші) відзначають, що в процесі сприймання велику роль відіграють органи чуттів. Згідно з результатами дослідження Н.Г.Маркової (8, с. 164), найсильнішими аналізаторами є зір і слух, за допомогою яких учні сприймають інформацію та зберігають її в пам'яті.

Увага – це зосередженість діяльності суб'єкта в певний момент часу на якомусь реальному або ідеальному об'єкті – предметі, події, образі, міркуванні тощо. Увага є формою організації свідомості й умовою успішного перебігу психічних процесів і станів. Увага не має власного змісту, а виявляє свою дію у зв'язку з відчуттями, сприйняттям, пам'яттю, мисленням тощо (5, с. 244).

Процес мислення молодших учнів починається з аналізу та синтезу дій або під час порівняння певних об'єктів. Основним видом мислення в молодшому шкільному віці є наочно-образне, за якого розв'язання будь-якого завдання відбувається всередині внутрішніх дій з образами сприйняття або уяви. У процесі навчання мислення молодшого школяра інтенсивно розвивається. Школярі поступово навчаються відокремлювати істотні властивості й ознаки предметів і явищ, визначати зв'язки між поняттями, узагальнювати поняття, можуть аналізувати предмет, не використовуючи практичних дій з ним, доводити свою думку з наведенням прикладів, аргументів і доказів. Разом із тим судження молодшого школяра спираються на наочні уявлення та власний досвід. Мислення школяра пов'язано з розвитком його сприйняття, яке є досить розвинутим, але не досконалим і поверхневим.

Отже, у навчанні молодших школярів варто використовувати засоби наочності, які спираються на наочне подання інформації і використовують різні органи відчуттів для цілісного сприйняття. Молодший шкільний вік є чутливим до навчання, що спирається на наочність.

Висновки. Образне мислення супроводжує всі види людської діяльності, якими б різними і абстрактними вони не були. За роки навчання в молодшій школі учні повинні мати запас наочних образів різного ступеня схематизації. Процес утворення наочних образів робить знання учнів усвідомленими і дієвими. Змістовий аналіз результатів навчальної діяльності учнів дає учителеві змогу вчасно посилити роль або наочно-образних, або раціонально-вербальних елементів у процесі навчання. Не менш важливо розвивати в учнів уміння оперування образами – узагальнювати, порівнювати, перетворювати, трансформувати. Ефективними засобами для формування компонентів розумової діяльності у формі образів, розвитку вміння оперувати ними й включати їх у більш складні структури мислення є різні види засобів наочності.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні умов для зміцнення та підсилення зв'язку між образним і теоретичним мисленням учнів молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білецька С.В. Дитиноцентрована педагогіка: теорія і практика західних країн: посібник. Харків: Факт, 2008. 255с.
2. Большой психологический словарь / под ред. Б.Г.Мищерякова, В.П.Зинченко. 3 издание; доп. и перераб. Санкт-Петербург: Прайм-Еврознак, 2006.672 с.
3. Выгодский Л.С. Мышление и речь. Выгодский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. Москва: Педагогика, 1982. Т.2: Проблемы общей психологии / под ред. В.В.Давыдова 504 с.
4. Гусак Л. Асоціативне засвоєння іншомовного навчального матеріалу молодшими школярами. Актуальні питання іноземної філології. 2016. №4. С. 44-51.
5. Загальна психологія: підручник/О.В.Скрипченко. Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. Київ: Либідь, 2005. 464 с.
6. Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2 т. Москва: Педагогика, 1986. Том 1: Психологическое развитие ребенка. 320 с.
7. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. Москва: Учпедгиз, 1939. Т. 1: Велика дидактика/под ред. А.А. Красновского; пер. с латин. Д.Н.Королькова. 320 с.
8. Маркова Н.Г. Развитие речевой деятельности младших школьников на основе средств ассоциативного воображения: дис. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.01; 13.00.02 / Казан. гос. пед. ун-т.Казань. 2002. 238 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розглядається теорія та практика використання технологій дистанційного навчання в системі методичної роботи початкової школи. Уточнено зміст ключових понять дослідження. Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід організації дистанційного навчання у школах. Описано дидактичні основи організації дистанційного навчання в системі методичної роботи вчителів початкової школи. Наведено приклад власного досвіду організації дистанційного навчання у 3-в класі середньої загальноосвітньої школи №67 м. Києва. Розроблено список онлайн-ресурсів для вивчення предметів у початковій школі.

Ключові слова: дистанційне навчання, освіта, неперервна освіта, дистанційна освіта, режими дистанційного навчання, організація дистанційного навчання.

Постановка проблеми. Проблема організації дистанційного навчання у початковій школі є надзвичайно актуальною в умовах тривалого карантину. Перед педагогами виникли нові запитання: як ефективно взаємодіяти з учнями дистанційно; які додатки допоможуть просто і дієво взаємодіяти з учнями; у чому особливості онлайн-уроків; як якісно доносити матеріал; як перевіряти завдання тощо.

Розвиток дистанційного навчання у педагогічній теорії та практиці.

Упровадження технологій дистанційного навчання в зарубіжних країнах досліджували Дж. Андерсон, Ст. Віллер, Т. Едвард, Р. Клінг. Педагогічне й інформаційне забезпечення дистанційного навчання вивчали Н. Льовінський, А. Огур, Дж. О'роурке, Д. Парріш, Н. Хара. Проблеми організації дистанційного навчання в закладах освіти досліджували: О. Глазунова, Н. Морзе, А. Хуторський та ін.

В історії розвитку дистанційного навчання виділяють три етапи. Перший етап (1836 – 1950 р.р.) кореспондентське навчання. Навчання, при якому переважає односторонній зв'язок і воно схоже на самонавчання: кореспондентське навчання, навчання з використанням односторонніх радіо- і телетрансляцій, аудіо- і відеозаписів та ін. Другий етап (1950 – 1970 р.р.) кейс навчання. Навчання, при якому переважає двосторонній зв'язок: навчання по телефону, інтерактивні відео, радіо- і телетрансляції, мультимедіа, комп'ютерні програми, електронна пошта, факс. Третій етап (1970 – 1990 р.р.) трансляційне навчання. Навчання, при якому переважає багатосторонній зв'язок між студентом, викладачем, освітнім закладом і навчальними матеріалами. Такий зв'язок став можливим із використанням Інтернет, високошвидкісних ліній зв'язку, сучасного апаратного і програмного забезпечення, завдяки яким стали можливими аудіо-, відео-, телеконференції, форуми, електронні бесіди (chats) та ін.

Вітчизняний та зарубіжний досвід організації дистанційного навчання у навчальних закладах. Дистанційне навчання протягом багатьох

років дуже вдало використовують зарубіжні системи освіти, зокрема США, західноєвропейських країн, Японії тощо. В Японії дистанційне навчання в основному використовують для підвищення кваліфікації фахівців. У США створюють віртуальні університети, у яких навчаються студенти різного віку, а комерційні структури використовують дистанційне навчання для підвищення професійної компетентності фахівців. У Західній Європі створено єдиний навчальний простір з однаковими стандартами освіти, відкритістю університетів та їх взаємною акредитацією. Сучасні світові тенденції соціально-економічного розвитку країн спонукають до подальшого творчого удосконалення освітніх систем та впровадження відповідних технологій, спрямованих на забезпечення можливості неперервного професійного навчання протягом усього життя. З огляду на це, а також враховуючи необхідність прискорення соціально-економічного розвитку, перед школою України постали нові нетрадиційні завдання відродити та розбудувати національну систему освіти як найважливішу ланку виховання свідомих громадян; забезпечити пріоритетність розвитку людини; вивести освіту в Україні на рівень освіти розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад; ввести Україну у світове інформаційне суспільство шляхом використання нових технологій та відповідних технічних засобів комунікації; реалізувати інноваційні заходи по демократизації та гуманізації доступу громадян до вищої освіти [3, с. 11-16].

Мета статті – проаналізувати вітчизняний та зарубіжний досвід організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти; узагальнити та описати онлайн ресурси для організації дистанційного навчання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз праць вчених показав, що у сучасній науковій літературі застосовують такі поняття, як: «освіта дорослих» (adult education); «подальша освіта» (further education); «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education). У кожній із цих дефініцій зроблено акцент на неперервну освіту для дорослої людини. Найчастіше неперервна освіта розглядається як сукупність шляхів, засобів, способів і форм придбання, поглиблення і розширення загальної освіти, соціальної зрілості і професійної компетентності, виховання естетичного відношення до дійсності, збагачення культури... людей в мережі державно-громадських навчальних закладів і в процесі самоосвіти. Дистанційна освіта є однією із форм здобуття освіти. Дистанційна освіта – це комплекс освітніх послуг, які надаються населенню за допомогою спеціального інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані. Відповідно до чинного законодавства України дистанційне навчання – індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-

педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання є продуктивною формою навчання, при якій використовуються традиційні та специфічні методи, засоби і форми навчання, засновані на комп'ютерних та телекомунікаційних технологіях [3, с. 7-8].

Режими дистанційного навчання – це відкрита розгалужена система дидактичних та інформаційно-комунікаційних технологій, яка створена за рахунок поєднання потрібних форм, методів і засобів навчання з метою отримання найвищої якості результатів навчання та використовується для розроблення дистанційних курсів, організації освітнього процесу та керування ним. На основі найбільш загальних методологічних підходів у дистанційному навчанні виокремлюють два основні режими подання навчального матеріалу (інформації): синхронний та асинхронний. Синхронний режим – означає, що вчитель та учень знаходяться в безпосередньому інтерактивному процесі в реальному часі. Асинхронний – не передбачає одночасного безпосереднього контакту, тому інформація може передаватися через відео, комп'ютер чи інші засоби, придатні до використання у дистанційному навчальному процесі. Під час організації освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання доцільно поєднати синхронний та асинхронний режими проведення занять [3, с. 16-23].

Табл.1

Розповсюджені синхронні та асинхронні технології в дистанційному навчанні [3]

	Синхронні	Асинхронні
Відео	Відеоконференції	Відеоматеріал, телепередача
Аудіо	Аудіоконференції	Аудіоматеріал, радіопрограма
Інформація (дані)	Комп'ютерна відеоконференція, Інтернет чат	Web-сторінка, електронна пошта, компакт-диск з навчальним матеріалом, підручник, навчальний посібник

Складаючи розклад уроків за будь-якого режиму, необхідно враховувати такі умови: забезпечення якнайбільш рівномірного навантаження на учасників освітнього процесу; забезпечення гнучкості графіка навантаження, розміщення уроків з урахуванням базових вимог [1, с. 42-45].

Починати краще з меншої кількості уроків, поступово їхню кількість можна збільшувати. Важливо знайти баланс, щоб не було ані замало, ані забагато. Під час організації дистанційного навчання потрібно відштовхуватися від того рівня знань, умінь і навичок, який учні мали до карантину [1, с. 42-45].

Взаємодія всіх учасників освітнього процесу – один із найважливіших факторів успішного функціонування будь-якої шкільної спільноти. В умовах дистанційного навчання, коли вчителі й учні не можуть бути поруч, взаємодія між усіма учасниками освітнього процесу: адміністрацією школи, вчителями, учнями і батьками – набуває особливої важливості. Саме адміністрація школи має забезпечити організацію діяльності закладу освіти в умовах режиму дистанційного навчання, узгодити правила та розклад взаємодій усіх

учасників освітнього процесу для виконання освітніх програм закладу [1, с.9].

Для впровадження технологій дистанційного навчання керівництву закладів загальної середньої освіти необхідно [2, с.14-15]:

- проаналізувати наявні ресурси, рівень забезпеченості педагогів і учнів технічними засобами, підключенням до мережі Інтернет, володіння цифровими технологіями та обрати єдиний підхід до проведення навчальних занять із використанням технологій дистанційного навчання;
- продумати комунікацію з вчителями, батьками та учнями, особливо вирішення ситуації з відсутністю пристрою (ноутбук, комп'ютер, смартфон, планшет) або підключення до мережі Інтернет;
- організувати допомогу вчителям (за потреби і батькам) в опануванні обраними в закладі освіти технологіями дистанційного навчання;
- педагогам: спланувати вивчення навчального матеріалу, враховуючи можливість запровадження карантину, обсяг та кількість завдань, поєднання синхронного та асинхронного режимів навчання; опанувати обрані закладом технології дистанційного навчання; обрати відео та онлайн-ресурси для вивчення предмета; розробити завдання для спільної взаємодії із використанням онлайн-інструментів; налагодити оперативну комунікацію з батьками та учнями; поступово впроваджувати технології дистанційного навчання в освітній процес.

Наведемо приклад власної успішної практики застосування технологій дистанційного навчання у 3-В класі середньої загальноосвітньої школи №67 м. Києва. У період карантину я організовувала освітній процес з учнями 3-В класу. Згідно з календарним плануванням та планом виховної роботи склала план індивідуальної роботи: створила групу «3-В клас» у соціальній мережі Viber; розмістила в соціальній мережі Viber завдання, відео- та аудіосупроводи пояснення матеріалів до уроків для учнів 3-В класу; проводила в телефонному режимі індивідуальні консультації для учнів та батьків, які потребували допомоги під час навчання в дистанційній формі; перевірила та проконтролювала виконання завдань (фото, відео-, аудіозапис робіт дітей, надісланих батьками у Viber). Навчання учнів 3-В класу здійснювала в дистанційній формі. Щодня, починаючи з 08.30 проводила онлайн-уроки в сервісі Zoom, уроки тривали по 20 хв. В учнів на день було 3-4 уроки. За розкладом учні отримували завдання, рекомендації чи відеоуроки з усіх предметів. Виконані завдання вони фотографували та відправляли на перевірку на освітню платформу HUMAN чи проходили тестування на сайтах «На Урок» та «LearningApps.org». Якщо школярі не мали доступу до інтернету, завдання та щоденні консультації надавалися в телефонному режимі. Я рекомендувала перегляд онлайн-уроків по телебаченню та каналах Youtube. Систематично проводилась робота з батьками класу, адже від взаємозв'язку та взаєморозуміння важливості дистанційної форми залежить результат навчання учнів.

Важливого значення для організації дистанційного навчання надається онлайн-ресурсами для вивчення предметів у початковій школі. Для

створення і використання інтерактивних вправ, тестів, завдань ефективними виявилися такі онлайн-ресурси[4]:

Learning.ua – це інтерактивні завдання з математики, української, англійської мов для дітей дошкільного і шкільного віку (до 8–10 класів).

Study-smile – сайт для дошкільнят і молодших школярів, де можна вчитися рахувати і читати (українською і російською мовами).

Розумники – понад 16 000 інтерактивних завдань із математики, української мови та курсу «Я досліджую світ» для учнів 1–4 класів.

Classtime – це вправи і тести, у яких є можливість ставити оцінки. У безкоштовній версії є понад 30 тисяч питань для учнів, можна створювати свої та робити учням виклики у 9-ти форматах.

Кейс-уроки – уроки, мета яких розвинути навички вміння вчитися, критичного мислення, командної роботи, концентрації уваги тощо. Один кейс-урок об'єднує різні предмети, тобто виходить інтегроване навчання.

Childdevelop – генератор практичних завдань, який дозволяє створювати та роздруковувати завдання для дітей різного віку з математики, читання та письма, наприклад: прописи, анаграми, завдання на додавання чи віднімання.

Книга-мандрівка – український мультсеріал, створений на основі бестселера «Книга-мандрівка. Україна», про всесвітньо відомих українців та події.

Висновки та пропозиції. Отже, організація якісного масового дистанційного навчання – складний і багатофакторний процес, який зараз знаходиться лише на початку становлення. Але кропітка систематична робота щодо впровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес допоможе згодом досягти позитивних результатів. Здійснивши необхідний порівняльний аналіз переваг та недоліків різних засобів дистанційного навчання, стає можливо виявити ті з них, які найбільш повно придатні для використання в підготовці певного курсу навчальної дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf>
2. Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році : методичні рекомендації / За заг. ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : ОІППО, 2020. 108 с.
3. Основи дистанційного навчання у початковій освіті : [навчально-методичний посібник] / О. П. Муковіз. Умань : Візаві, 2018. 128 с.
4. 10 онлайн-ресурсів, що знадобляться на уроках. 2019. URL: <https://nus.org.ua/articles/10-onlajn-resursiv-shho-znadoblyatsya-na-urokah/>.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті визначено сутність і структуру пізнавальної активності учнів початкових класів. Автори розглядають сучасний стан розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів через аналіз педагогічного досвіду педагогів практиків. Також описано показники рівня пізнавальної активності.

Ключові слова: розвиток, пізнавальна активність, учні, нова українська школа.

Постановка проблеми. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, не оминув він і освіти. Відтак, Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній простір Європи, що має практичне відображення у впровадженні Нової української школи (далі- НУШ). НУШ відображає модернізацію освітньої діяльності у контексті європейських вимог і, на даний момент, акцентує коло своїх інтересів на початковій ланці освіти. Проте у такому контексті перед педагогічними працівниками постає сукупність певних проблем. Однією з них є уникнення механічного перенесення вимог оновлених стандартів на освітній процес початкової школи, що призведе до зниження якості освіти. Оминуті таких труднощів можливо через стимулювання і розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку пізнавальної активності здавна було предметом дослідження, що підтверджують праці таких науковців-класиків як Я. Коменського, Ж.-Ж. Русо, І. Песталоцці, А. Дистервега та ін. Щодо аспекту розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів, то його досліджували такі вітчизняні науковці як А. Алексюк, Л. Аристова, Ю. Бабанський, О. Білер, А. Вагін, І. Лернер, В. Лозова, В. Онищук, П. Підкасистий, М. Скаткін, А. Пономарьов Ш. Амонашвілі та ін. Наведені дослідження лише підтверджують актуальність теми, вони доводять необхідність систематично розвивати пізнавальну активність в учнів під час освітнього процесу. Адже якщо в учнів не сформовані потреби в знаннях у них не виникає інтересу до навчання і відповідно не спостерігається розвиток пізнавальної активності, що призведе до втрати якості формування компетентностей здобувачів початкової ланки освіти.

Мета статті – визначити суть і структуру пізнавальної активності, розглянути шляхи та способи розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів через аналіз результатів наукових доробок вітчизняних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальна активність - це ініціативне, дійове ставлення здобувачів освіти до освітнього процесу, виявлення ними інтересу, самостійності в мисленні, а також енергійності і наполегливості у ви-

конанні пізнавальних завдань. У психологічній та дидактичній науці немає єдиного підходу до визначення поняття «пізнавальна активність», хоч у багатьох дослідженнях учені називають деякі загальні істотні риси цієї категорії.

У ході цього дослідження скористаємося науковими висновками В. Майбороди [5], відповідно до яких «пізнавальна активність» визначена складною властивістю суб'єкта освітнього процесу, що інтегрує важливі якісні характеристики його пізнавальної діяльності: пізнавальну самостійність, ініціативність, а також повноту і мобільність його знань, умінь і навичок, що формуються у цьому процесі. Визначивши суть поняття «пізнавальна активність» наступним етапом розглянемо його структуру.

У наукових дослідженнях структуру цього явища розглядають як будову і внутрішню форму організації системи, єдність стійких взаємозв'язків між її елементами, що може мати різні прояви.

Пізнавальна активність за своєю психологічною природою безперервна і цілісна. Вона (як і будь-яка інша активність) заповнена безліччю автономних одиниць, що мають свої завдання. Ця автономна одиниця є пізнавальною діяльністю, що є конкретним виявом безперервної і висхідної пізнавальної активності. У структурі цієї активності Ш. Амонашвілі [1] розрізняє наступні компоненти: мотив, як рушійну силу цієї активності; об'єкт пізнання, що має дидактично організовану форму; способи і засоби взаємодії з об'єктом з метою його засвоєння; посередницьку роль педагога між пізнавальними силами учня і об'єктом засвоєння; результат пізнавальної активності

У свою чергу, П. Гончарук [3] виокремлює такі важливі компоненти пізнавальної активності суб'єкта: мотиваційний (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, установки); операційний (репродуктивні, стандартизовані, пошукові, творчі дії); інформаційний (сприйняття матеріалу, зв'язок відомого з невідомим, актуалізація матеріалу). Ця структура характерна для кожної якісної ознаки пізнавальної активності особистості, що і складають сутність цього поняття.

Визначивши структуру пізнавальної активності. Вважаємо за доцільне розглянути та проаналізувати наукові доробки сучасних вітчизняних педагогів-практиків щодо розвитку пізнавальної активності учнів упродовж освітнього процесу НУШ. Так, цінним є досвід Р. Гавриш [2], яка досліджувала психолого-педагогічні умови формування пізнавальної активності учнів початкових класів.

Суть дослідження полягає в тому, що науковець в освітньому процесі початкової школи використовує спеціальні завдання для розвитку комунікативних умінь і навичок, також систематично використовує ситуації, у яких учні можуть пропонувати різноманітні шляхи вирішення проблеми. Особливість такого підходу до розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів полягає у спробі конструктивної реалізації системи розвитку навчально-пізнавального інтересу молодших школярів: на уроках, у позаурочний час, роботі з батьками. Такий підхід базується на дослідженнях психологів А. Маркова, Ю. Орлов, М. Матюхіна, Н. Репкіна та ін., які довели, що пізнавальна активність учнів не є вродженою якістю, а важливим

утворенням особистості, що формується у певних соціальних і організаційних умовах, які й має створювати НУШ.

Р. Гавриш [2] наголошує на необхідності формування контрольньо-оцінювальних дій як фактору сприяння розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів. Для реалізації цього завдання в освітній процес початкової школи упроваджують самооцінку та взаємооцінку учнів. Навчально-пізнавальна діяльність організовується так, щоб учнів початкових класів формували вміння знаходити різницю між новими і вже отриманими знаннями, приймали альтернативні рішення, мали змогу зробити відкриття, формулювали свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів навчальної співпраці. Це забезпечить безперервну активність учнів, підвищення їх інтересу до самого перебігу освіти.

Реалізацію описаних завдань мають забезпечувати відповідні засоби розвитку навчально-пізнавального інтересу учнів початкових класів, що мають забезпечувати: створення розвивального середовища для реалізації потенційних можливостей учнів; суб'єкт-суб'єктну взаємодію вчителя та учнів; організацію навчального співробітництва на рівнях «учитель-учень», «учень-учень»; розвиток позитивної навчальної мотивації учнів; навчальні завдання життєвого змісту; розвиток самостійності через виконання роботи над помилками (не просто їх виправлення, а з'ясування суті, причин); можливість вибору складності завдань. Підсумовуючи вищезазначене можемо стверджувати, що дотримання такого підходу не тільки забезпечує оволодіння учнями загальними способами дій, складним предметним матеріалом, а й створює реальні умови для формування стійкої пізнавальної активності учнів.

Деяко іншого погляду дотримується В. Лозова [4], яка розуміє пізнавальну активність в освітньому процесі через готовність. Прагнення до оволодіння об'єктами пізнання формується через усвідомлення мети, що поставив учитель або сам учень, а також у певному інтересі до проблеми, допитливості.

Залежно від ставлення здобувача освіти до характеру діяльності, яку він виконує, автор поділяє пізнавальну активність на репродуктивну (виконавчу) та творчу. Такий підхід знаходить своє відображення в багатьох дослідженнях, в яких зв'язок рівнів пізнавальної активності співставляється з рівнями інтересів та наполегливості учнів початкових класів. Так, Г. Щукіна [6] виділяє такі рівні пізнавальної активності: відтворююча активність, інтерпретуюча, творча.

Відповідно до визначених видів пізнавальної активності можемо умовно за змістом поділити її на всебічну, що охоплює всі сторони особистості і виявляється в усіх видах діяльності, на заняттях із усіх предметів, і однобоку, що впливає на певну здатність особистості і виявляється лише в окремих видах діяльності, з окремих навчальних предметів).

Відтак, сформована пізнавальна активність учнів початкових класів свідчить про те, що в них є бажання засвоювати програмований навчальний матеріал, чи основи окремого предмету, чи певні галузі знань в цілому,

також в них сформована потреба у постійній якісній пізнавальній діяльності, наявні сильні та сталі мотиви такої діяльності. З іншого боку пізнавальна активність означає глибоку переконаність учня в необхідності всебічного пізнання, а її вищий рівень носить перетворюючий характер. При цьому в діяльності перетворюється не тільки об'єкт, на який вона спрямована, а й суб'єкт діяльності.

Для визначення рівня сформованості пізнавальної активності учнів початкових класів наведемо певні показники [4]. Серед них:

- потенціальна активність, що включає допитливість, короточасний чи довготривалий інтерес, бажання пізнавати нове, але воно не реалізується;
- реалізована активність, що має три основні прояви:
 - а) виконавська активність - виявляється у репродуктивній діяльності. Учні початкових класів позитивно ставляться до тих завдань, що їм пропонують виконати. Слід зазначити, що мета, завдання, засоби діяльності запропоновані і визначені заздалегідь, але учні мають виявити енергійність, наполегливість при їх реалізації, що і забезпечує інтенсивність діяльності.
 - б) реконструктивна активність, що припускає не лише копіювання виконання того, що запропоновано, а й самостійний вибір засобів діяльності, використання відомих знань, прийомів дій у подібних ситуаціях;
 - в) творча активність, показником якої є ініціатива, самостійність у визначенні мети, завдань, засобів пізнання, інтерес, характер діяльності, оптимальність діяльності тощо.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, аналіз педагогічного досвіду щодо розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів дозволив стверджувати, що пізнавальна активність не є вродженою стійкою властивістю особистості, а формується у процесі життя під впливом умов і факторів, що сприяють її виникненню й поглибленню. Відповідно в освітньому процесі початкової школи для її розвитку слід добирати такі зміст, форм, методів і засобів навчання, що сприяють підвищенню активності, творчості, самостійності в одержанні знань і умінь учнями. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в моделі розвитку пізнавальної активності учнів початкових класів через використання інтерактивних методів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. Пізнавальні можливості дитини. Завуч. 2001. №28 (жовтень). С.11-12.
2. Гавриш Р. Розвиток пізнавального інтересу як засіб формування особистості молодшого школяра на уроках української мови. *Початкова освіта*. 2009.№5-7. С.31-33.
3. Гончарук П.А., Рибалка В.В., Трофімов Ю.Л. Психологія: підручник / за ред. Ю.Л. Трофімова. 5-те вид., Стереотип. К.: Либідь, 2005. 560 с.
4. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів: (Спецкурс із дидактики): навч. посібник для пед. ін.-тів. Харків : Основа, 1990. 89 с.

5. Майборода В. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів. Початкова школа. 1998. № 6. С. 7-10.
6. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. М.: Педагогика, 1988. 350 с.

**Юлія Карабець,
Ольга Шаповалова**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПРАКТИЦІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті охарактеризовано стан виховання самостійності в сучасній практиці закладу дошкільної освіти. Проаналізовано проблему з позиції досліджень педагогічної науки, які ставляться в процесі розвитку дитини дошкільного віку.

***Ключові слова:** самостійність, виховання, заклад дошкільної освіти, ініціативність, самосвідомість, самоорганізація.*

Постановка проблеми. Стрімка динаміка суспільних змін, потреби високотехнологічного та інформаційного розвитку у світі висувають нові вимоги до адаптації дитини в довкіллі. Зміна поглядів на освітній процес сьогодення визначає головною метою не лише формування гармонійної, усебічно розвиненої особистості, а й забезпечення підростаючому поколінню можливості самореалізуватись, успішно функціонувати в різних умовах життєдіяльності. Завданням педагога постає надання дітям допомоги в набутті цього цінного досвіду – допомогти зрозуміти отримані враження, задати їм потрібний напрям, знайти відповідні слова.

Розглядаючи дошкільний вік як період формування особистісних якостей, концепція сучасної української освіти визначає сутність нового підходу до дошкільного виховання, заснованого на принципах варіативного змісту, педагогіки розвитку, активного пізнання світу через види суспільної діяльності, виховання дитини як самостійного та ініціативного творця майбутнього. Вченими розроблено механізм, що регулює якість дошкільного виховання, зокрема, державний стандарт визначає критерії оцінки діяльності закладів дошкільної освіти, її концептуальні засади, де звертається увага на формування особистісних якостей дитини – допитливості, ініціативності, комунікабельності, творчості, самостійності [1, с. 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток самостійності, як особистісної якості, характер її виявлення мають свій відбиток у наукових працях Н. Аксаріна, Л. Божович, А. Валлон, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, Я. Неверович та інші. На важливість розвитку самостійності в різні часи вказували Я. Коменський, М. Монтессори, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші. Специфіка виховання самостійності в дітей

раннього та дошкільного віку вивчалася дослідниками в контексті різних видів діяльності: у грі (Л. Артемова, Ю. Демидова, М. Марусинець, С. Марутян, Н. Михайленко та ін.), у праці (О. Андрейчик, Р. Буре, Л. Кірдода, Л. Островська та ін.), у спілкуванні (В. Кузьменко та ін.), у продуктивних видах діяльності (Н. Ветлугіна, Г. Григор'єва, О. Дронова, В. Зінченко, Т. Казакова, Т. Комарова, Н. Сакуліна, О. Удіна та інші).

Аналіз першоджерел по темі дослідження дозволив зробити висновки, що проблема виховання самостійності в сучасній практиці закладу дошкільної освіти є актуальною і потребує вивчення.

Мета статті. Охарактеризувати стан виховання самостійності в сучасній практиці закладу дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Великого значення самостійній діяльності дитини у вихованні надавала відомий педагог М. Монтесорі. Вона зазначала, що дитина у три роки – це вже людина, і провідне завдання дорослих полягає у створенні спеціального розвивального середовища, через вивчення якого дитина пізнає світ і таким чином його для себе відкриває. М. Монтесорі підкреслювала, що освіта – це не те, що робить педагог, а природний процес, який розвивається спонтанно в людській істоті. Освіта набувається не завдяки слуханню слова, а через особистий досвід, який дитина розвиває в середовищі, що її оточує. Завдання педагога не говорити, а підготувати серію предметів-стимулів для культурної діяльності в спеціальній обстановці, влаштованій для дитини. Адже для розвитку дитини як особистості та як самостійної людини їй у дошкільному віці необхідно створити розвивальне середовище, в якому вона «могла б розвиватися в індивідуальному темпі і найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самостійної діяльності» [5, с. 136]

Дошкільний вік як основа соціалізації розвитку дитини є найбільш відповідальним етапом дитинства. Висока сенситивність цього вікового періоду визначає великі потенційні можливості різнобічного розвитку дитини. Самостійна діяльність – одна з передумов якісної організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. Відповідно до концепції Л. Виготського вона починає формуватися у спільній моделюючій діяльності зі значущим дорослим (ранній дошкільний вік), згодом у взаємодії з ровесниками (молодший дошкільний вік) стає самостійною цілеспрямованою, організованою працею дитини (середній та старший дошкільний вік) [2, с. 413].

Самостійність – це багатоаспектний психологічний феномен діяльності особистості, що має власні конкретні критерії. «Це вольова властивість особистості як здатність систематизувати, планувати, регулювати і активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні [4, с. 312].

Ефективність виховного процесу і пізнання визначається якістю викладання та самостійної пізнавальної діяльністю. Ці два поняття дуже тісно пов'язані, але слід виділити самостійну роботу як провідну і активізуючу форму виховання тому, що:

- 1) знання, навички, вміння, звички, переконання, духовність не можна передавати від вихователя до дитини так, як передаються матеріальні предмети. Кожна дитина опановує їх шляхом самостійного пізнавального процесу: спостереження, прослуховування, усвідомлення усної інформації, аналіз, переосмислення;
- 2) процес пізнання, спрямований на виявлення сутності та змісту досліджуваного явища, підпорядковується психологічним законам, визначається послідовністю пізнання: знайомство, сприйняття, переробка, усвідомлення, сприймання. Порушення послідовності призводить до поверхневих, неточних, неаргументованих знань, які практично не можуть реалізуватися;
- 3) дитина в процесі самостійної діяльності живе в стані найвищого інтелектуального напруження, що дає можливість розвиватися; дитина формується як особистість і представник культури. Самостійна робота дитини виробляє високу культуру розумової праці, яка передбачає не тільки володіння технікою розумових операцій, але й потребу в самостійній діяльності, прагнення вникнути в суть питання, ще не вирішених проблем. У процесі такої праці найбільш повно виявляються індивідуальні здібності дошкільнят, їх нахили та інтереси, які сприяють розвитку вміння аналізувати факти та явища, вчать самостійного мислення, яке призводить до творчого розвитку та формування власної думки, своїх поглядів, уявлень, своєї позиції [3, с. 64].

Проблема самостійної роботи завжди приковувала до себе увагу вчених і педагогів-практиків. І це закономірно: одна з умов ефективності виховання – прищеплення дітям навичок самостійної роботи над різним матеріалом, що пояснюється тими цілями і завданнями, які стоять нині перед дошкільними установами: підготувати особистість до життя, до активної участі у праці, творчого розвитку. До основних проявів розвитку самостійності Л. Фесюкова відносить:

- здатність визначати підставу для тих чи інших учинків, вибір поведінки; – здатність відокремлювати власну позицію;
- здатність до незалежної реалізації структурних блоків пізнавальної діяльності;
- планування, регулювання і аналіз своєї діяльності без допомоги інших;
- вміння співвідносити свої прагнення і можливості, адекватно оцінювати процес своєї діяльності [6, с. 30].

Відокремлення себе від інших людей, усвідомлення власних можливостей через почуття володіння тілом, відчуття себе джерелом волі призводять до появи нового типу взаємин між дитиною та дорослим. Вона починає себе порівнювати з дорослим і хоче користуватися тими ж правами, що і дорослі: виконувати такі ж дії, бути такою ж незалежною і самостійною. Бажання бути самостійною виражається не тільки в пропонованих дорослим формах, а й у наполегливому прагненні вчинити так, а не інакше. Дитина відчуває себе джерелом своєї волі, а це важливий момент у розвитку самоусвідомлення. Різке зростання самостійності іноді стає причиною

нерозуміння з боку дорослого, виникає конфлікт. На жаль, дорослий не завжди враховує потребу дитини звільнитися від опіки і протестує проти проявів активності дитини, сприймаючи це як свавілля, прогножуючи можливу небезпеку, бажання контролювати дії дитини.

Отже, основною і необхідною умовою для формування самостійності є правильна організація атмосфери взаємин між дорослим та дитиною, виключно важлива атмосфера довіри, дружелюбності, витримки з боку дорослих. Прагнення до самостійності виникає і розвивається від рівня оволодіння дитиною навичками та вмінням у самообслуговуванні, тобто навчання умінь є вирішальним при формуванні самостійності. Також важливу роль відіграє створення сприятливої, заохочувальної атмосфери при виникненні бажання дитини до самодіяльності.

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, самостійна діяльність – це вища форма пізнавальної діяльності, що є проявом активності в пізнанні світу та пошуку себе у ньому як дієвого будівничого. Тому завданням цілісного педагогічного процесу є сприяння ініціативності дитини, задоволення пізнавальних інтересів, формування вмінь комунікації та взаємодії з дорослими й однолітками з метою виховання дієвої, емоційно стабільної особистості. Визначено, що самостійність у дошкільному віці сприяє розвитку вміння обирати вид діяльності, осмислювати та визначати його мету, добирати все необхідне для її досягнення, співвідносити свої бажання та можливості, розмірковувати над планом дій.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні особливостей становлення самостійності як особистісної якості в різних видах діяльності дітей дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Базовий компонент дошкільної освіти.* Науковий керівник: А. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
2. Выготский Л. Психология развития ребенка. К: Смысл; Эксмо, 2004. 512 с.
3. *Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років: «Дитина»:* Е. Белкіна, Н. Бібік, М. Вашуленко. К.: Богдан, 2003. 327 с.
4. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів: Словник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 512 с.
5. Чепіль М., Дудник Н. *Педагогічні технології:* навч.-метод. пос. Київ: Академвидав, 2012. 220 с.
6. Фесюкова Л. *Учусь керувати собою: комплексні заняття для дітей 3-5 років.* Харків: ПП «ГРО ПЛЮС», 2008. 208 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті обґрунтувати актуальність використання інтелект-карт на уроках математики в умовах НУШ. Визначено рекомендації щодо ефективного використання інтелект карт в освітньому процесі НУШ.

Ключові слова: інтелект-карта, ментальні карти, молодші школярі, Нова українська школа.

Постановка проблеми. На сьогодні відбуваються істотні зміни у цільовій складовій сучасної системи освіти. Головна ідея Нової української школи – компетентнісне навчання. Учні отримують не просто знання, а вчаться використовувати їх на практиці. У світі, який швидко змінюється, потрібно не відставати, а тому слід уміти самотійно навчатись. Саме тому навчання в НУШ побудоване на дослідженнях: учень самотійно шукає відповіді на запитання, осмислює вивчене, а вчитель постійно допомагатиме йому у цьому. Одним із засобів, який дозволяє організувати такі дослідження є інтелект-карти.

Використання інтелект-карт в Новій Українській Школі істотно підвищує швидкість та якість формування багатьох когнітивних навичок, найважливішим з яких є навик класифікації поняття. Вже з першого класу школи учні вчаться класифікувати предмети і поняття в рамках вивчення таких дисциплін, як я досліджую світ, математика, українська мова [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему створення і правильного застосування інтелект-карт в освітньому процесі досліджують такі американські вчені як Тоні та Барі Б'юзени, Х. Мюллер, Б. Твісс, Р. Фостер та ін. Серед вітчизняних науковців до цієї проблеми звертаються А. Найдьонова, Л. Гончаренко, Н. Терещенко, Г. Ковальчук, М. Сакович, Н. Хвесеня та ін. Значне теоретичне підґрунтя заклали праці представників гуманної педагогіки Ш. Амонашвілі, Г. Ващенко, Я. Коменського, Й. Песталоцці, С. Русової та ін. Не зважаючи на чисельні дослідження з розробки і використання інтелект-карт в освітньому процесі взагалі і початковій школі зокрема, потребує окремого дослідження такий із аспектів проблеми як обґрунтування актуальності використання інтелект-карт в освітньому процесі Нової української школи.

Мета статті – обґрунтувати актуальність використання інтелект-карт на уроках математики в умовах Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Інтелект-карти (ментальні карти) та майндмеппінг (технологія роботи з ментальними картами) все частіше розглядаються в аспекті розвитку креативного мислення учнів, їх особистісних і міжпредметних компетенцій, творчої індивідуальності.

Найдьонова А. зазначає, що в основі ідеї інтелект-карти лежить методика згортання тексту, коли великий текстовий матеріал представляється в стислому вигляді. На сьогодні актуальним є питання про необхідність реалізації наочного представлення теоретичного матеріалу. Інтелект-карта – це реалізація методу згортання тексту із застосування принципів інфографіки. Крім того, часто одним з типів інфографіки виділяють інтелект-карти [4].

Інтелект-карта нагадує клітину головного мозку (нейрон) з відгалуженнями. Людина мислить не лінійно, а структурно і розгалужено. Кожне поняття асоціативно пов'язане з іншим поняттям. Тому саме інтелект-карти з розгалуженою структурою допомагають якісно зобразити матеріал, відобразити зв'язки між поняттями і, відповідно, засвоїти нову інформацію.

Сидоров С. відзначає, що відмітною властивістю методу інтелект-карт є залучення до процесу засвоєння інформації обох півкуль головного мозку, завдяки чому забезпечується ефективна робота й інформація зберігається як у вигляді цілісного образу, так і в словесній формі. Інтелект-карта характеризується такими основними властивостями:

- наочність;
- привабливість (вона досить яскрава, щоб розглядати її було не тільки цікаво, але і приємно);
- запам'ятовуваність (завдяки роботі обох півкуль мозку, використання образів та кольору, інтелект-карта легко запам'ятовується);
- інформативність (інтелект-карта виявляє недолік інформації);
- креативність (допомагає знайти нестандартні шляхи вирішення завдання) [5].

Інтелектуальний розвиток учнів із застосуванням інтелект-карт здійснюється за допомогою розвитку дитячих асоціацій, поповнення та активізації словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення, фантазії. Учень, працюючи з інтелект-картами, йде в своєму розвитку від простих логічних операцій: порівняння, зіставлення предметів розташованих в просторі, до вміння аналізувати, диференціювати, класифікувати. Відбувається формування зв'язного мовлення: учень бачить перед собою зорові образи, що допомагає відтворити текст; план висловлювання відображений в кожній гілці карти. Розвиваються комунікативні властивості, вміння слухати вчителя, формується бажання бути активним, проявляти ініціативу, виховуються лідерські якості і разом з тим повага до інших.

Кудринська О. зазначає, що мислення в момент використання інтелект-карт різко активізується. Центральна ланка та його гілки складаються ієрархічно, картинка в мозку відтворюють асоціативний ряд, просторово-образне мислення. Пам'ять активізується, інформація буквально «вбирається» мозком, структура технології ментальних карт дозволяє легше сприймати деталі, можливі прогалини та оперативно вирішувати питання, що виникають. Запам'ятовування стає легше приблизно на 30-35% в порівнянні з іншими видами подання інформації [2].

Створення ментальної карти, а саме її малювання – це незвичне заняття, майже гра, тому кожна дитина може легко взяти участь у цій творчій роботі, не стикаючись з труднощами. Для вчителів це один із найефективніших способів обробки інформації. Характеризується ясністю, привабливістю, пам'яттю, креативністю та рефлексією.

При побудові інтелект-карт ідеї стають чіткими і зрозумілими, добре засвоюються зв'язки між ними; метод дозволяє охопити матеріал єдиним поглядом, сприйняти як єдине ціле. Карти легко піддаються розширенню та модернізації, реалізуючи принцип руху від загального до деталей. Крім того, їх можна легко та швидко повторювати, що сприяє міцному закріпленню матеріалу в пам'яті [1].

В процесі групової роботи інтелект-карти стають потужним інструментом проведення «мозкових штурмів», планування проектів, прийняття рішень та презентації виконаних робіт. Під час таких робіт учні вчаться вирішувати проблеми спільно: слухати і чути один одного, відстоювати власну точку зору, прислухатися до думки інших; формується емоційно-вольова сфера; стають ініціативними, докладають зусиль для одержання загального результату тощо [5].

Даний метод є універсальним саме тому, що може використовуватися не тільки на уроках, а й у позаурочній діяльності. Завдяки багатій дитячій фантазії та уяві ментальна карта в кінцевому результаті має інколи далеко незвичний вигляд з цікавим судженнями та висновками. Завдяки методу інтелект-карт вчитель отримує ще одну можливість вивчати особистість та сприяти її творчому зростанню.

Практика використання інтелект-карт в навчальному процесі дозволяє побачити особливості сприйняття її учнями: ментальні карти не аналізуються учнями і не запам'ятовуються, в разі, якщо вони просто представлені на малюнку після навчального матеріалу як висновок або без супровідного текстового матеріалу. Для ефективного використання ментальних карт бажано дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Після демонстрації інтелект-карти запропонувати учням контрольні завдання наступного типу:

- a) продовж гілку інтелект-карти.
- b) що пропущено в вузлі інтелект-карти?
- c) який помилковий вузол представлений в інтелект-карті?

2. Після представлення нового навчального матеріалу на уроці математики учні спільно з вчителем будують ментальну карту з даної теми в рамках уроку [2].

Висновки і перспективи дослідження. Інтелект-карти є незамінною частиною освітнього процесу Нової української школи. Вони сприяють інтелектуальному пошуку та розвитку учнів, забезпечують реалізацію принципів всебічної освіти, відображають систему та цілісність знань, покращують пам'ять та обробку інформації, візуалізують матеріали, є засобом особистого розвитку навичок мислення та творчості.

Очевидно, що матеріал статті не вичерпує всі аспекти проблеми використання інтелект-карт на уроках в початковій школі. Перспективним є розгляд особливостей побудови інтелект-карт при вивченні окремих предметів, зокрема математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кіндрат І.Р. Використання інтелект-карт у плануванні та організації освітнього процесу. *Нова пед. думка*. Випуск № 4. 2012. С.154-156.
2. Кудринская О.В. Ментальные карты в образовании. *Теория и практика современных гуманитарных и естественных наук*. Сборник научных статей ежегодной XV межрегиональной научно-практической конференции. Петропавловск-Камчатский, 2015. С. 99-102.
3. Можливості використання та створення ментальних карт. URL: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/16/lytvynenko-olha-valentynivna-osoblyvosti-vykorystannya-mentalnyh-kart-v-navchalnomu-protsesi/>
4. Найдьонова А.В. Інтелект-карти як інструмент ефективної роботи з інформацією. URL: <http://ru.calameo.com/read/004373434dec4e2bf2b83>.
5. Сидоров С.В. Ментальные карты. URL: <http://sv-sidorov.ucoz.com/blog/2013-03-08-36>.

Людмила Колесник

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

НОВІ ПІДХОДИ У ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті досліджено основні сучасні підходи у вивченні математики в умовах нової української школи. Основну увагу зосереджено на розвитку критичного мислення, використанні інтерактивних методів, впровадженні міжпредметних зв'язків та нетрадиційних уроків.

Ключові слова: *математична освіта, математична компетентність, нова українська школа, сучасний урок.*

Постановка проблеми. Модернізаційні процеси в системі освіти та інтеграція в світовий освітній простір висувають високі вимоги до моделі випускника закладів освіти. Необхідність впровадження високих вимог, які висуває соціум до підготовки майбутнього фахівця, в свою чергу, призводить до необхідності продуктивної підготовки високого рівня культури, інтелектуальності, інтелігентності на етапі шкільного навчання, починаючи з початкової школи. Усе це проявляється у впровадженні нових підходів до вивчення шкільних предметів, у тому числі математики. Зважаючи на це, існує необхідність їхнього дослідження та систематизації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методологічних особливостей вивчення математики завжди цікавило українських педагогів і методистів. Серед останніх досліджень, присвячених різним аспектам вивчення математики в контексті нової української школи, можна виділити наукові розвідки Н.В. Ковальової [2], О.М. Козлової [3], Д.В. Васильєвої [1] та ін.

Мета статті – дослідження та систематизація нових підходів у вивченні математики в умовах нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Навчання у сучасній школі має бути спрямоване не лише на засвоєння готових науково-практичних знань, а на можливість продукування нових знань, на розвиток креативності, гнучкості мислення, на моделювання нових способів діяльності тощо. Загалом, «Концепція нової української школи» визначає дев'ятикомпонентну формулу сучасної школи: педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками; орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм; нова структура школи, яка дає змогу добре засвоїти новий зміст і набути компетентності для життя; справедливий розподіл публічних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно; наскрізний процес виховання, який формує цінності; децентралізація та ефективне управління, що надасть школі реальну автономію; сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не лише в приміщенні навчального закладу [10, с. 7].

Як бачимо, важливе місце у Концепції відведене педагогіці співробітництва та партнерства, яка має на меті забезпечити більшу частку проектної, командної, групової роботи учнів у процесі навчання будь-якої дисципліни, у тому числі математики.

Математична освіта в школі продовжує існувати у формі уроку. У зв'язку з цим великої актуальності набуває вдосконалення уроку як основної форми організації освітньої діяльності. Сучасний урок математики – це, насамперед, урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості учня, весь його творчий потенціал з метою активного розумового розвитку, глибокого й усвідомленого засвоєння математичних знань, формування математичної компетентності.

Сучасний урок математики повинен відповідати ряду вимог, серед яких методисти називають наукову спрямованість процесу навчання, змістовність, виховну та розвиваючу цінність, сприятливу психологічну атмосферу, раціональність обраної структури, правильний розподіл часу між етапами уроку, створення умов для збереження високої працездатності учнів протягом всього уроку, поєднання різних форм роботи (індивідуальна, парна, групова, фронтальна), забезпечення систематичного навчального контролю знань, організація інтенсивної самостійної роботи, використання диференційованого підходу до різних груп учнів, підтримання оптимального для учнів темпу уроку, зміни видів діяльності, створення проблемних і пошукових ситуацій і т.д.

Особливість організації навчально-пізнавальної діяльності на уроках математики полягає у її цілісності, тобто певній скоординованості усіх елементів системи, її завершеності та результативності. З цієї точки зору навчальний процес є цілісним тоді, коли він забезпечує гармонійну реалізацію комплексу своїх функцій: інформаційно-навчальної, розвивальної і виховної.

Організація навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках математики на сучасному етапі відзначається зверненістю до педагогіки співробітництва, розвивального навчання, інтерактивного навчання, до активного використання технічних засобів навчання, нестандартних уроків, а також спрямованістю на розвиток критичного мислення учнів.

Основна ідея розвитку критичного мислення в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності уроку математики в контексті нової української школи – створити таку атмосферу навчання, при якій учні спільно з учителем активно працюють, свідомо розмірковують над процесом навчання, відстежують, підтверджують, спростовують або розширюють знання, нові ідеї, почуття або думки про навколишній світ.

Технологія розвитку критичного мислення у процесі вивчення математики передбачає структуру уроку, що складається з трьох етапів: 1) стадії виклику; 2) стадії осмислення змісту; 3) стадії рефлексії, кожна з яких передбачає використання специфічних методів і прийомів, серед яких особливе місце посідають інтерактивні методи навчання.

Міжпредметні зв'язки відображають комплексний підхід до виховання і навчання, дозволяють вичленувати як головні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами. Вони всесторонньо впливають на процес навчання – від постановки задач до його організації і результатів. Їм властиві методологічні, формуючі (освітні, розвиваючі, виховні) і конструктивні (системоутворюючі) функції в предметній системі навчання. Таким чином, міжпредметні зв'язки є педагогічною категорією для позначення синтезуючих, інтеграційних відносин між об'єктами, явищами і процесами реальної дійсності, що знайшли своє відображення в змісті, формах і методах навчально-виховного процесу і виконують освітню, розвиваючу і виховну функції в їх єдності.

Важливою умовою здійснення міжпредметних зв'язків математики з іншими навчальними предметами є поєднання практичної діяльності з розумовою, підвищення рівня самостійності та творчості учнів у процесі виконання завдань на уроках.

Важливими у контексті нової української школи є нетрадиційні уроки, які використовуються вчителем найчастіше невмотивовано, як одноразовий акт, без помітного зв'язку з раніше проведеними уроками. Може бути і те, що цільові установки уроків не передбачають приросту нових знань і умінь, розвитку учнів в будь-якому відношенні, і тому вчитель вирішує використати нетрадиційну форму. Вибираючи форми нетрадиційних уроків, учитель повинен враховувати особливості свого характеру та темпераменту, рівень готовності та специфічні особливості класу в цілому та окремих учнів.

При проведенні нестандартних уроків, як правило, виділяють три періоди: підготовчий, власне урок та його аналіз.

Оскільки видів нестандартних уроків існує багато, то, у процесі навчання математики можна використовувати такі види нестандартних уроків: урок-захист проєктів, урок-змагання, урок-гра.

Висновки і перспективи дослідження. Сучасний урок математики в умовах нової української школи зазнає трансформацій як змістового, так і організаційного плану. Кожній формі роботи на уроках математики притаманні власні методичні прийоми і техніки, спрямовані на виконання певних навчальних завдань. Комбінуючи їх, можна планувати уроки відповідно до рівня зрілості своїх учнів, цілей уроку і обсягу навчального матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва Д. В. Навчання математики в новій українській школі в контексті STEM-освіти. *Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми теорії і методики навчання математики: до 70-річчя кафедри математики і теорії та методики навчання математики НПУ імені М. П. Драгоманова»*, 11–13 травня 2017 р. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. С. 18-19.
2. Ковальова Н.В. Нові підходи до навчання та викладання математики в умовах Нової української школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/novi-pidhodi-do-navcanna-ta-vikladanna-matematiki-v-umovah-novoi-ukrainskoi-skoli-26069.html>
3. Козлова О.М. Особливості викладання математики у закладах загальної середньої освіти у контексті нової української школи. URL: oppp.ed-sp.net/?q=node/37642
4. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Математика. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи (ОНОВЛЕНО). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Ірина Кочур,

Наталія Павлуценко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРΟΣЛИХ І ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН В СІМ'І

У статті розглянуто роль сім'ї у вихованні всебічно розвиненої особистості; визначено чинники сімейного виховання; охарактеризовано зміст роботи вихователів для формування позитивних взаємин у родині.

Ключові слова: *спільна діяльність, виховання, діти дошкільного віку, дошкільна освіта.*

Постановка проблеми. Родина має величезне значення в житті дитини, людини. Тому на сучасному етапі розвитку суспільства визнано пріоритети сімейного виховання. У Базовому компоненті дошкільної освіти йдеться про те, що за виховання дітей відповідальність несуть батьки, а всі інші соціальні інституції мають допомагати, спрямовувати та доповнювати виховну діяльність родини [1].

Розуміння того, що саме в сім'ї закладається фундамент повноцінного фізичного і психічного розвитку дитини, спонукає дошкільний заклад до

пильного вивчення запитів, потреб і вимог сучасної сім'ї, тобто, до тісної взаємодії дошкільного навчального закладу і родини. Тому важливе питання діяльності дошкільного закладу – готовність педагога спілкуватись з батьками, будувати позитивні, педагогізовані стосунки. Це, на наш погляд, перш за все стосується допомоги родині (з боку навчального закладу) у встановленні позитивних взаємин між дітьми та дорослими. Озброєння майбутніх педагогів знаннями та вміннями вирішувати цю соціальну та психолого-педагогічну проблему і має стати складовою професійного становлення майбутніх фахівців у галузі дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему виховання дітей дошкільного віку в сім'ї та в інших соціальних інституціях розглянуто в наукових працях таких педагогів-фундаторів, як А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Русова, Г. Ващенко та у розвідках сучасних дослідників: Ю. Азарова, А. Борзіна, В. Постового, О. Савченко, М. Стельмаховича та ін.

Мета статті: схарактеризувати спільну діяльність дітей дошкільного віку і дорослих як важливого чинника формування позитивних взаємин в сім'ї.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях науковців сумісна діяльність представляється як реалізація ставлення дитини до різних видів мистецтва і може стати дійовим засобом виховання [4]. Справа вихователів створити всі умови для прилучення дитини до різних видів практики, що безумовно стає більш ефективним і при залученні сім'ї. Намагання виконувати та імпровізувати виникають і розвиваються в дошкільному дитинстві. Спільну діяльність дітей дошкільного віку багато сучасних педагогів і психологів розглядають як засіб формування позитивних взаємин, засіб виховання взаємодопомоги, відповідальності за доручену справу.

Батьки – головні природні вихователі дитини. Основний чинник у формуванні особистості – це виховний клімат сім'ї. Батьки є першим суспільним середовищем дитини, а родина – провідним інститутом соціалізації. Батьки першими розкривають маленькій людині предметний світ і надають йому емоційного забарвлення.

Через життя в сім'ї формується ставлення до людей, речей, самого себе, виробляються ідеали та цінності. Відомо, що сім'я – той основний осередок, де відбувається формування особистості дитини. Вплив сім'ї на дитину домінуючий унікальний, а багато в чому й незамінний.

У складний час існування нашого суспільства з особливою силою виявляється об'єднуюча роль міцної сім'ї для повноцінного виховання дітей.

До основних чинників сімейного виховання, що дають позитивний результат розвитку особистості дошкільника, належить, по-перше, увага до дитини: рівень контролю за нею, керівництво поведінкою, по-друге, емоційне ставлення до дитини: ступінь душевного контакту до свого малюка, ніжність, ласкавість по відношенню до дошкільника та до членів родини, по-третє, організація спільної діяльності дорослого та дитини.

Поняття «спільна діяльність» в багатьох дослідженнях ототожнюється до таких понять, як сумісна або колективна діяльність. У процесі будь-якої

сумісної діяльності виникає взаємопов'язаність її учасників, причому рівень взаємопов'язаності залежить від характеру (офіційний чи не офіційний) встановлено між ними. Велике значення має взаємодія. Під взаємодією розуміється така система дій учасників, коли дія однієї особи обумовлює певні дії інших людей. Тому саме взаємодія виступає як основа спільної діяльності, що ставить перед дослідниками проблему вивчення її впливу на формування та розвиток позитивних взаємовідносин дошкільників [2].

Спільна діяльність між дорослими та дітьми надзвичайно важлива у педагогічному аспекті: вона зближує членів сім'ї, породжуючи цілу гаму міжіндивідуальних зв'язків, таких, як прихильність один до одного, потреба в спілкуванні, бажання бути разом. Внаслідок специфічних особливостей змісту та організації спільної діяльності між дітьми та дорослими виникають та розвиваються значущі з погляду виховання контакти, створюються сприятливі умови для розвитку дружніх взаємин, зокрема співпраці та взаємодопомоги.

За метою взаємодії розрізняють інтелектуальну (наприклад, читання книг), ігрову (спільні ігри – дидактичні, сюжетні), трудову (виконання трудових завдань або обов'язків, різні види праці дитини), художню діяльність (ліплення, конструювання).

Аналізуючи сучасний розвиток суспільства, спостерігається безліч пропозицій, як цікаво можна провести час у родинному колі: відпочинок на свіжому повітрі (похід у ліс, парк, до річки, пікнік, катання на велосипедах, квести, рухові ігри); відвідування музею, театрів, зоопарку, атракціонів, цирку; ігри вдома (розіграти театральну виставу, настільні ігри, ігри з використанням підручних матеріалів, виготовлення поробки, малювання, кіносеанс, хованки, будування башти); домашня робота (прибирання в кімнаті, ігровому куточку, спільне приготування їжі) та інше.

Дослідження психологів показують: доброзичливі стосунки з дорослими і однолітками породжують у дитини почуття спільності з ними, дружелюбність, спокій, душевну рівновагу. Якщо ж відносини не складаються, то виникають тривога, напруженість, а звідси й почуття неповноцінності, пригніченості або навіть і агресивність, ворожість, недовіра, жорстокість, що гальмує розгортання позитивних взаємин дошкільників [3].

Висновки і перспективи дослідження. Сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками – перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя - найголовніша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі.

Отже, підготовка фахівців з дошкільної освіти їх професійне становлення не може відбутися без формування у студентів знань про проблеми сімейного виховання взагалі і зокрема про особливості розв'язання проблеми розвитку позитивних взаємин дітей і дорослих у родині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К. : Видавництво, 2021. 38 с.

2. Заброцький М. М. Основи вікової психології: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2002. 112 с.
3. Кулачківська С. О. Новий погляд на стару проблему. Гуманістичний підхід до розвитку дітей. *Дошкільне виховання*. 2002. № 7. С. 16-17.
4. Подберезський М. К. Характеристика особливостей педагогічної взаємодії. Вісник Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». 2011. № 2. С. 31-36.

Яна Крамаренко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто теоретичні основи театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти. Зокрема, проаналізовано її сутність і види, визначено значення та вплив театралізованої діяльності на розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: *театралізована діяльність, теоретичні основи, сутність і види, діти старшого дошкільного віку, розвиток, заклад дошкільної освіти.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства, швидкий темп життя, зміщення акцентів у бік матеріальної забезпеченості призводять до підвищеної концентрації особистості на розвитку професійних умінь і навичок та, як правило, нехтування особистісним естетично-емоційним розвитком. Відмічаючи цю сумну тенденцію, європейське суспільство визначило формування «soft skills» (що включають у себе саме особистісні навички комунікації, креативності, стресостійкості, роботи в команді і розвинений емоційний інтелект) як одну з обов'язкових якостей фахівця XXI століття. Оскільки *сенситивним* періодом для розвитку будь-яких задатків і навиків є дошкільний вік, сфокусуємо наше дослідження саме на ньому.

У Базовому компоненті дошкільної освіти [1] зазначено, що метою діяльності дошкільного закладу є забезпечення гармонійного розвитку кожної дитини, створення сприятливих умов для її особистісного становлення та творчої самореалізації, що і є передумовою для формування «soft skills». Ефективним засобом педагогічного впливу на розвиток особистості дошкільника Базовий компонент визначає театралізовану діяльність, що сприяє естетичному вихованню дітей дошкільного віку, долучає їх до мистецтва, розвиває вміння бачити, чути, розуміти красу слова, дії.

Театралізована діяльність зрозуміла дітям дошкільного віку, адже вона тією чи іншою мірою включає ігрову діяльність. Позитивним аспектом театралізованої діяльності є те, що вона синтезує кілька видів мистецтва, залучаючи глядачів до творчого процесу. На відміну від інших видів мистецтва, що надають уже готові результати, продукти творчої діяльності митців, у театрі виникає так званий ефект присутності, все відбувається тут і за-

раз, в просторі і часі, що є координатами життя. Тому театр є «живим мистецтвом», зрозумілим багатьом, й особливо дітям старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значення і сутність театралізованої діяльності досліджувалося багатьма науковцями. Серед них: А. Аніщук, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Ласунова, Т. Постоян, О. Ушакова та ін. Так, О. Олійник [5] у своїй праці досліджує значення театральної-ігрової діяльності в умовах дошкільного навчального закладу, наголошуючи на тому, що завдяки театралізованій діяльності діти дошкільного віку розвиваються духовно, відбувається становлення їхніх характерів, визначення особистості в суспільстві. У свою чергу В. Древаль, К. Зелінська-Любченко [2] розглядають театралізовану діяльність як засіб розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення, визначаючи його одним із пріоритетних напрямів для вирішення окресленого питання. Цікавим у межах нашого дослідження є доробок О. Ляховець [3], яка, розглядаючи театралізовану діяльність у дітей дошкільного віку, визначає її позитивним аспектом набуття дітьми дошкільного віку досвіду різного роду стосунків, що закладає підґрунтя для їх соціального розвитку. Проте, на наш погляд, питання застосування театралізованої діяльності в роботі з дітьми старшого дошкільного віку розглянуто недостатньо.

Мета статті – розглянути теоретичні основи театралізованої діяльності дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти, зокрема її сутність і види, значення та вплив на розвиток дошкільників.

Виклад основного матеріалу. Театралізована діяльність – це художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів, що є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. Здійснюючи театралізовану діяльність, діти дошкільного віку отримують можливість самовираження, формування комунікативних здібностей, пізнання себе через перевтілення у різні образи. На думку С. Томчікової [6], театралізована діяльність дітей старшого дошкільного віку – це специфічний вид художньо-творчої діяльності, у процесі якої її учасники освоюють доступні засоби сценічного мистецтва, і відповідно до обраної ролі (актора, сценариста, художника-оформлювача, глядача тощо, беруть участь у підготовці та розігруванні різного виду театральних вистав, долучаються до театральної культури.

Спираючись на думку С. Томчікової, можемо стверджувати, що театралізована діяльність впливає на розвиток різнодіаметричних сторін дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів. У ході дослідження основними сферами впливу театралізованої діяльності були визначені: фізична, комунікативна, морально-вольова та інтелектуальна. Охарактеризуємо кожну з них окремо.

Необхідність встановлення партнерських стосунків між усіма учасниками театралізованої діяльності обумовлює безпосередній вплив на

розвиток комунікативної сфери дитини старшого дошкільного віку. Інтелектуальна сфера розвивається через навчання дітей певним ролям, порівнянню казкових героїв, плануванню власної діяльності та реалізації її відповідно до створеного алгоритму.

Театралізована діяльність передбачає також розвиток морально-вольової сфери, тобто вміння впізнавати героїв та персонажів у знайомих казках, висловлювати своє ставлення до них, формулювати самостійні оцінні судження, давати морально-етичні та естетичні оцінки, визначати альтернативу в оцінці героїв, ідентифікувати почуття і вчинки персонажів із власними. Натомість фізична сфера розвивається через динамічну характеристику театралізованої діяльності (дії з іграшками, відтворення рухів персонажів тощо).

У психолого-педагогічній літературі зустрічаються різні назви театралізованої діяльності: театральна-ігрова діяльність, театральна-ігрова творчість, театралізовані ігри, театралізовані вистави, театральна самостійна діяльність, театральна діяльність тощо. Отже, можемо зробити висновок, що це поняття так чи інакше включає ігрову діяльність.

Педагогічною основою організації процесу театральної діяльності в закладах дошкільної освіти (ЗДО) є особливість сприйняття дітьми старшого дошкільного віку мистецтва театру. Для того, щоб це сприйняття було повним, дітей варто знайомити з різними видами театралізованої діяльності. Усі театральні ігри можна поділити на дві основні групи: режисерські ігри та ігри-драматизації [4].

До першої групи - режисерських ігор в ЗДО – можна віднести настільний, тіньовий театр, театр на фланелеграфі. Тут діти дошкільного віку не є дійовими особами, При цьому вони можуть замінювати предмети, наділяючи їх зовсім іншими функціями. На перший план тут виступає мова, її темп, інтонація виразність, дикція. Особливістю режисерської гри є те, що партнери – неживі предмети і не мають своїх бажань, інтересів, претензій. Під час режисерської гри дії дітей дошкільного віку з окремою іграшкою переходять до гри за своїм задумом, включаючи в його канву кілька персонажів, пов'язаних певними відносинами. Так, у дітей 6-7 років зміст ігор динамічний, з переважанням власної літературної творчості, оскільки вони люблять обігрувати змінені власною фантазією знайомі казки, мультфільми, вносять у зміст гри багато вигаданого.

Слід зазначити, що для дітей старшого дошкільного віку режисерська гра є первинною щодо сюжетно-рольової. Сюжетно-рольова гра передбачає отримання дітьми старшого дошкільного віку певного способу дії з предметами, вони опановують послідовність ігрових дій при зображенні будь-якої знайомої їм з особистого досвіду події, залучаючи до неї як однолітків, так і певні предмети, іграшки.

Друга група – ігри-драматизації, що засновані на власних діях виконання ролі. Діти дошкільного віку переважно грають самі, використовуючи наявні у них засоби виразності – інтонацію, пантоміму.

Беручи участь в цих іграх, діти перевтілюються в обраного персонажа. Гра-драматизація сприяє вихованню і розвитку цікавої самостійної, творчої особистості і забезпечує прояв індивідуальних схильностей кожної дитини старшого дошкільного віку. Характерним для ігор-драматизацій є наявність двох видів відносин між дітьми: уявних, відповідних ролі, сюжету і реальних відносин учасників спільної гри. Дослідження і педагогічний досвід переконливо показують, що ці два види відносин дитини нетотожні [4], вони можуть розвиватися як паралельно, так і синхронно, по-різному впливаючи на сфери життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку.

Чим старше стають діти, чим вище виявляється рівень їх загального розвитку, тим вищою стає цінність театралізованих ігор (особливо педагогічно спрямованих) для становлення самодіяльних форм поведінки; у дітей з'являється можливість самим намічати сюжет або організовувати ігри з правилами, знаходити партнерів, вибрати засоби для реалізації своїх задумів.

Цінним для даного дослідження є науковий доробок Л. Фурминої [7], яка, досліджуючи театральну діяльність дітей старшого дошкільного віку, акцентує увагу на її видах. Автор визначає: сприймання театального видовища, що сприяє засвоєнню найкращих форм літературного мовлення; театралізовану гру, спрямовану на активізацію словника і зв'язного мовлення, сюжетоскладання; підготовку театральної вистави (репетиції, відпрацювання виразності мовлення).

Відповідно до видів, організація театралізованої діяльності передбачає три основних напрями роботи: пізнавальний – формування в дітей старшого дошкільного віку певних знань, умінь, уявлень про театр, театральну термінологію, що передбачає ознайомлення з театром, формування художньо-естетичного сприймання; ігровий – створення сприятливих умов для ігрової діяльності, спонукання дітей старшого дошкільного віку до імпровізації, використання набутих знань у грі, включаючи ігри-драматизації та імпровізовані ігри; сценічний – відбувається формування театральних дій, елементів сценічної виразності, майстерності. Цей напрям роботи містить репетиції, вправи, роботу в театальному гуртку, підготовку вистави.

У свою чергу, Л. Фурмина [7] висловлює думку про те, що якщо в театральній-ігровій діяльності поєднуються створення власних сценаріїв і виконавська та оформлювана творчість, це слід розцінювати як найвище досягнення в художньо-творчому розвитку дітей.

Отже, театралізована діяльність сприяє розвитку творчих здібностей та пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку, їх моральному розвитку, формуванню уяви, адекватному емоційному реагуванню, формуванню емоційного контролю і таких вищих соціальних почуттів, як емпатія, співчуття, співпереживання тощо.

Висновки і перспективи досліджень Театралізована діяльність є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дітей старшого дошкільного віку. Значення театралізованої діяльності для дітей полягає в сприянні усвідомленню власного «Я» через

формування особистісних моральних якостей, подолання недоліків (невгамовності, неорганізованості); розвитку психічних процесів (уваги, пам'яті, уяви); розширенні світогляду; сприянні якісному естетичному вихованню через синтез різних видів мистецтва (танець, музика, мовлення, зображувальне мистецтво); розвитку емоційного інтелекту; розвитку каналів сприйняття; розвитку креативності.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні аспекту формування комунікативної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (ДСДО), нова редакція / наук. керівник Піроженко Т.О. Київ. 2021. 37 с.
2. Древаль В. О., Зелінська-Любченко К. О. Театралізована діяльність як засіб розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. м. Суми. 2019 : URL <http://dx.ua/aJWLD3>. Ляховець О. Театралізована діяльність у дітей дошкільного віку. URL: <http://dx.ua/aJWLD>.
3. Макаренко Л. В. Театр і театралізована діяльність у сучасному дошкільному закладі освіти: монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI. 2011. 211с.
4. Олійник О. М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський. 2017. 163 с.
5. Томчікова С.Н. Підготовка студентів до творчого розвитку дошкільників у театралізованій діяльності: навч. метод. посібник. Магітогорськ: МАГУ. 2012. 90 с.
6. Фурмина Л. С. Можливості творчих проявів старших дошкільників в театралізованих іграх. Художня творчість і дитина. М. 1972.

Оксана Лебеденко

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ СЕЗОННИМИ ПРИРОДНИМИ ЯВИЩАМИ У ЧИННИХ ПРОГРАМАХ

У статті розглянуто особливості організації дослідної роботи з дітьми старшого дошкільного віку в ЗДО на прикладі дослідження сезонних явищ в змісті існуючих комплексних освітніх програм ЗДО, що дозволило автору довести необхідність організації дослідної роботи під час прогулянок.

Ключові слова: дослідна робота, діти старшого дошкільного віку, сезонні явища, прогулянки, заклади дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток суспільства обумовлює зміни в усіх його сферах життєдіяльності. Для успішної реалізації власного потенціалу професіоналу-фахівцю будь-якої галузі 21 століття необхідно мати певний перелік уніфікованих компетентностей, що вміщують у себе соціологічні навички, гнучкість мислення креативність, розвинений інтелект, уміння аналізувати, прогнозувати тощо. Оскільки найбільш стрімкий розвиток пізнавальних процесів і формування передумов наявних компетентнос-

тей відбувається саме в дошкільному віці, орієнтуємо увагу даного дослідження саме на ньому.

Методично правильно організована дослідна діяльність дітей дошкільного віку, що реалізується відповідно до освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» у закладі дошкільної освіти (ЗДО), сприятиме якості розвитку та формування означених задатків, тому вважаємо за доцільне звузити фокус даного дослідження саме на особливості організації дослідної роботи з дітьми старшого дошкільного віку в ЗДО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації дослідної роботи загалом, та у ЗДО зокрема досліджувалася багатьма науковцями. Формуванню дослідницьких умінь присвячені праці таких наковців, як В. Загвязінський, Н. Кузьміна, С. Мартиненко та ін. Щодо розвитку пізнавальних інтересів і допитливості дітей на основі нескладного експериментування, то цим питанням займалися Г. Беленька, Ю. Волинець, Л. Зайцева, М. Вірзіліна та ін. Проте, звертаючись до тематики цього дослідження, цікавими є доробки І. Карук, Л. Іщенко, О. Мельникова, Ю. Волинець, Н. Стаднік. Так, І. Карук, у своїй роботі акцентує увагу на завданнях пізнавально-дослідницької діяльності, обґрунтовують значимість дитячого експериментування для розвитку пізнавально-дослідницької діяльності з дітьми [7]. У свою чергу, Л. Іщенко та О. Мельникова розглядаючи розвиток дослідницьких здібностей у дітей доводять, що саме їхнє формування допомагає дітям старшого дошкільного віку активно діяти, швидко орієнтуватися в ситуації, творчо підходити до вирішення проблем [6]. Цікавим є науковий доробок Ю. Волинець, Н. Стаднік, які вивчали особливості організації експериментально-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку на основі взаємодії фахівців закладів дошкільної освіти з батьками [4].

Мета статті – проаналізувати особливості дослідної роботи з ознайомлення з сезонними явищами з дітьми старшого дошкільного віку у чинних програмах.

Виклад основного матеріалу. Застосування дослідної роботи в ЗДО передбачає, що: у процесі дослідження діти отримують реальні уявлення про різні якості об'єкта чи явища, їхні взаємини з іншими об'єктами й середовищем існування; відбувається збагачення пам'яті дитини, активізуються її розумові процеси; дитина навчається аналізувати, класифікувати, узагальнювати, порівнювати, робити висновки; розвивається мова дитини, вона вчиться спілкуватися з іншими дітьми, домовлятися, діяти в парі, міні групах; відбувається накопичення фонду розумових прийомів і операцій, що розглядаються як розумові вміння; дитяче експериментування важливе для формування самостійності, цілепокладання, здатності перетворювати будь-які предмети та явища для досягнення певного результату; розвиваються творчі здібності, формуються трудові навички [4]. Оскільки, спостереження природних явищ дозволяє дітям старшого дошкільного віку найкраще проілюструвати особливості дослідної роботи, проаналізуємо освітню лінію «Дитина у природньому довкіллі» через

базові програми розвитку дитини дошкільного віку щодо можливості та особливостей організації дослідної роботи.

Аналізуючи особливості ознайомлення з сезонними явищами у програмі розвитку дитини «Я у Світі», зазначимо, що діти старшого дошкільного віку вже мають певні, отримані внаслідок спостережень уявлення про природні об'єкти та явища на ділянці дошкільного закладу, у найближчому парку, лісопарку, лісі; впевнено пересуваються у найближчому природному довір'ї, можуть висловити свої думки про доступні зору об'єкти [1]. Також, діти старшого дошкільного віку здатні до самостійного споглядання об'єктів природного довкілля, ознайомлення та виконання практичних дій з ними. Важливим є також те, що діти цього віку вже здатні концентрувати увагу на об'єктах, визначених дорослим, придивлятися до них, роздивлятися, визначити спільне та відмінне. Проте ще досить часто бажання дітей не збігаються з їхніми можливостями, їм вельми складно відмовитися від «хочу» на користь «треба». Відповідно до вищезначеного дана програма передбачає, що діти старшого дошкільного віку мають відповідно до сезонних явищ, називати ознаки різних пір року; розуміти прості зв'язки між погодними умовами та їх наслідками для рослин, тварин, людей. Спираючись на вищезазначене можемо дійти висновку, що дослідну роботу з ознайомлення зі сезонними явищами дітей старшого дошкільного віку доцільно організовувати під час прогулянок, створюючи умови для спостереження за ними у природньому оточенні.

Досліджуючи наступну базову комплексну програму, «Українське дошкільня», можемо стверджувати, що відповідно до неї, дитина старшого дошкільного віку все частіше проявляє здатність помічати зміни в природному середовищі без запитань дорослого [2]. У процесі самостійного спостереження дитина виокремлює доступні їй розумінню суттєві ознаки об'єктів, робить елементарні узагальнення, аргументує їх, вносить корективи. Наприклад, дитина стверджує, що гілка з дерева плаває, бо вона дерев'яна. Дошкільник у цьому віці починає міркувати логічно, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами. Необхідною умовою логічності міркування дитини є достатні знання про об'єкти, яких стосуються судження й умовиводи. У своїх висловлюваннях дитина відображає ставлення до природи зазвичай в образній формі. На запитання «Яка пора року тобі найбільше подобається і чому?» дитина не відповідає конкретно, а акцентує увагу на красі природи: «Я люблю весну, тому що все довкола оживає. Навесні весело в лісі, птахи співають пісні».

У процесі предметно-чуттєвої діяльності в природі дитина старшого дошкільного віку може виокремити основні зв'язки явищ і відтворити їх в образній формі – у формі уявлень. У дитини виникають первинні форми довільної уваги, завдяки чому вона вже здатна підпорядковувати свою увагу вимогам вихователя (зосереджуватися на об'єктах і явищах природи, слухати вихователя, займатися працею у природі тощо), не відволікаючись, вона вже здатна гальмувати свої бажання, залишати цікавішу діяльність

здля дорученого завдання. Освітніми завданнями щодо організації дослідної роботи за сезонними явищами у цій програмі визначено необхідність: сприяти розумінню дітьми старшого дошкільного віку взаємозумовленостей компонентів природи; підтримувати бажання дітей встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами та явищами в природі [2]. Відповідно реалізація поставлених завдань сприятиме формуванню певних показників компетентності, серед них: уміння визначати зміни в природному довкіллі і розуміти, що вони залежать від обертання Землі навколо Сонця; знання пір року, їх послідовність й їхні характерні ознаки; здатність усвідомлювати, що зменшення сонячного тепла спричинює зміни у природі, що з ними пов'язані зміни в рослинному і тваринному світі; знання поширених явищ природи своєї місцевості (роса, дощ, туман, веселка, гроза, град, мороз, снігопад, хуртовина, паморозь, іній). Відповідно до окреслених завдань і визначених результатів сформованих компетентностей дітей дошкільного віку, можемо зазначити, що організація роботи за сезонними явищами має відбуватися із застосуванням навчальних дослідів. Цей вид дослідної роботи передбачає залучення кожної дитини, яка у ході роботи самостійно перевіряє гіпотезу, поставлену на початку досліду, знаходить відповіді на свої питання, перевіряє свої знання та можливості, що у свою чергу обумовлює вибір комплексного підходу до організації дослідної роботи: на заняття (де слід готувати дітей до спостереження у природі: актуалізувати їх знання, ставити гіпотези тощо) та під час прогулянок (де ці гіпотези перевіряють та доходять певних висновків), слід велику увагу приділяти розв'язанню проблемних завдань як-от: «як довести, що...», «що вийде, якщо...» тощо, що дає можливість краще розуміти причинно-наслідкові зв'язки у довкіллі.

Якщо характеризувати вивчення сезонних явищ у програмі «Дитина», то діти старшого дошкільного віку ознайомлюються з порами року: осінь, зима, весна, літо; детально знайомляться із такими явищами як сонце, вітер, стан неба, опади, рослини, тварини, ґрунти тощо [5]. Програма передбачає формування знань про поступові сезонні зміни, їхній зв'язок із зменшенням чи збільшенням дня і ночі, положенням Сонця на небосхилі, його активністю. У дітей старшого дошкільного віку має бути сформоване узагальнене уявлення про те, що зміни в неживій природі призводять до змін рослин, тварин, діяльності людей. Звісно ж для забезпечення реалізації означених програмою завдань зрозумілим є необхідність організації дослідної діяльності, що із нашого погляду, має відбуватися упродовж прогулянок, оскільки саме вони забезпечують формування ґрунтовних причинно-наслідкових зв'язків, мають постійне наочне (зміни в природі) та практичне (можливість фактично доторкнутися до об'єкту дослідження) ілюстрування, що стимулює пізнавальний інтерес дітей дошкільного віку та мотивує їх до подальшої діяльності.

Проаналізувавши програму «Світ дитинства», щодо особливостей організації дослідної роботи за сезонними явищами з дітьми старшого дошкільного віку, нами було визначено, що нею передбачено формування:

елементарних уявлень про сезонні зміни в природі (залежно від кількості сонячного світла та тепла); характерні ознаки різних пір року (осінь, зима, весна, літо); вміння спостерігати за змінами в природі, особливостями природних явищ, фіксувати їх у календарях погоди і природи; пояснювати їх вплив на рослини, тварин та життя людей; формувати елементарні уявлення про хмари, причини їх утворення, рух, види, вплив на зміну погоди, розширювати знання про види опадів у різні пори року тощо. Оскільки програма передбачає формування умінь спостерігати за природними явищами, це обумовлює необхідність організації дослідної роботи, проте аудиторні умови не дозволяють сформулювати чітких уявлень, наприклад, про хмари та їх види, тому доцільним буде саме організація дослідної роботи через спостереження під час прогулянок, де діти старшого дошкільного віку практично підтвердять і доповнять існуючі в них знання [3].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, можна зробити висновок, що дослідна робота є невід'ємним складником ефективного розвитку та становлення особистості дитини старшого дошкільного віку. Аналіз існуючих комплексних освітніх програм щодо ознайомлення дітей старшого дошкільного віку зі сезонними явищами дозволив стверджувати, що дослідну роботу необхідно організовувати під час погулянок, що забезпечить не лише достовірність, міцність знань та формування причинно-наслідкових зв'язків, а й підвищить пізнавальний інтерес дітей.

Однак проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребує розробка системи дослідної роботи з ознайомлення зі сезонними змінами дітей старшого дошкільного віку під час прогулянок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О.П., Аніщук А.М., Артемова Л.В. Я у Світі : програма розвитку дитини дошкільного віку (нова редакція): у 2 ч. Київ : ТОВ «МЦФЕР Україна», 2014. Ч 2.: Від трьох до шести (семи). 452 с.
2. Білан О.І. Українське дошкільня : програма розвитку дитини дошкільного віку / за заг. ред. О.В. Низковської. 2012. 256 с.
3. Байер О.М., Батліна Л.В., Богуш А.М. Світ дитинства : комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів/ заг. ред. Л.В. Батліна. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 200 с.
4. Волинець Ю.О., Стаднік Н.В. Організація експериментально-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку на основі взаємодії фахівців закладів дошкільної освіти з батьками. *Електронне наукове фахове видання «Народна освіта»*. 2019. Вип. 2 (38), URL: file:///C:/Users/USER/Downloads/NarOsv_2019_2_20.pdf
5. Дитина : програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / автор. колектив; наук. керівники проекту: В.О. Огнев'юк, К.І. Волинець. Київ : Видавництво «Університет», 2010. 288с.
6. Іщенко Л.В., Мельникова О.М. Розвиток дослідницьких здібностей у дітей старшого дошкільного віку *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2019. Вип. 2 (45). С.75-78.
7. Карук І.В. Пізнавально-дослідницька діяльність з дітьми раннього дошкільного віку. *Молодий вчений*. 2019. № 5.2 (69.2). С.136-139.

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються питання використання технологій для розвитку креативного мислення в учнів початкових класів, формування і розвиток творчих навичок в роботі дітьми молодшого шкільного віку. Подано аналіз способів розвитку креативного мислення учнів початкових класів.

Ключові слова: креативність, творча діяльність, учні початкових класів, молодший шкільний вік.

Постановка проблеми. У сучасних дослідженнях використовуються особливі знання, що утворюють, зокрема, таке поняття, як креативне мислення. Однак проблема полягає в тому, що при детальному аналізі існуючих думок можна виявити певні розбіжності в змісті, структурі і способах його використання.

Для учнів початкових класів важливо використовувати ефективні технології навчання для формування критичного мислення. При формуванні критичного мислення учні набувають певних навичок для самостійного мислення на етапі отримання конкретної інформації з предмету. Учні початкових класів використовують різні навички для виконання практичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням креативності як психолого-педагогічної категорії займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Н. Бібікова, Дж. Гілфорд, С. Новосьолов, Л. Лебедева, Д. Сімпсон, В. Сластьонін, Е. Торранс, Д. Фелдман, С. Шурухт та ін. Питаннями креативності мислення саме дітей молодшого шкільного віку переймалися Н. Герасимова, В. Дружинін, Ю. Корнілова, Є. Мітіна, Т. Хабарова та ін.

Мета статті полягає в окресленні різних технологій для розвитку креативного мислення в учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасної школи вищою цінністю особистісно-орієнтованої освіти стає особистість учня. Одне із завдань стратегії шкільного навчання полягає в тому, щоб дозволити учням початкових класів розкрити свої таланти, реалізувати творчий потенціал.

Поняття креативності є синонімом поняття «творчі здібності» і тісно пов'язане з творчим мисленням, уявою, творчістю і творчою діяльністю, яка виробляє щось нове і невідоме.

Важливим критерієм особистості є творчість, так як в процесі життєдіяльності розвивається уява і забезпечує прояв творчого початку. Креативність – це характеристика особистості, яка вказує на наявність у людини здатності до творчості [1, с. 89].

В умовах реалізації вимог Державного стандарту початкової освіти найбільш актуальними стають наступні технології: інформаційно-комунікаційна технологія, технологія розвитку критичного мислення, проектна технологія,

технологія розвиваючого навчання, технологія проблемного навчання, ігрові технології, технологія інтерактивного навчання, технологія креативного мислення і багато інших.

Окремо зупинимося на технології креативного мислення, спрямованої на розвиток творчого потенціалу підростаючого покоління. Адже це є однією з головних цілей освіти на сучасному етапі.

Креативне мислення – компонент функціональної грамотності, під яким розуміють вміння людини використовувати свою уяву для вироблення і вдосконалення ідей, формування нового знання, вирішення завдань, з якими вона не стикалася раніше.

Для того, щоб вирішити завдання в реальному житті, ми звертаємося або до вивченого шаблону, або до власного досвіду, або до невідомих раніше прикладів із навколишнім світом. Для того, щоб використовувати два останніх способи, потрібно вміти спостерігати, обмірковувати, спиратися на те, що людина колись бачила, чула або відчувала. Всім цим навичкам можна навчити дитину на шкільних уроках [5, с. 73].

На мій розсуд, підібрані 7 способів розвитку креативного мислення, які вчитель початкових класів може легко впровадити в свою практику [7, с. 118].

Підбір асоціацій. Асоціативність – або здатність бачити зв'язок між абсолютно різними предметами і явищами – надає мисленню дитини гнучкість, оригінальність і продуктивність, дозволяє швидко знайти потрібну інформацію в найнесподіваніших спогадах.

Ілюстрування. Креативне мислення має на меті перехід від слів до образів, а потім до дій, і навпаки. Для того, щоб візуалізувати поняття, корисно вдаватися до ілюстрацій.

Генерація нових ідей. Креативне мислення безпосередньо пов'язане з умінням генерувати нові ідеї на основі існуючої інформації. наприклад, тексту або зображення.

Великий ресурс для розвитку креативного мислення дають уроки літературного читання. Під час знайомства з творами важливо акцентувати увагу учнів початкових класів на моментах, значущих для розуміння авторського задуму: питати, чому герої чинять так чи інакше, а в моменти поворотних подій зупинитися і припускати, як сюжет повернеться далі і якого розвитку розповіді їм би хотілося.

Інсценування. Продовжуючи роботу з текстом і розвитком уяви, можна запропонувати дітям творчо переказати прочитане, додавши деталі і події, або зробити це від першої особи, пробуючи різні інтонації. Наступний етап – драматизація в будь-якому з її проявів: читання за ролями, пантоміма, постановка вистав.

Гра. Гра – найефективніший спосіб розвитку креативного мислення учнів початкових класів. Придумуючи вільний сюжет, але відштовхуючись від образу, учень не боїться помилитися, зробити щось не так. У грі він встає в авторську позицію і вільний робити те, що вважає за потрібне:

адже він творець історії. Ігровий контекст при цьому забезпечує безпечне середовище для експериментів.

Головоломки, ребуси, цікаві завдання. Розвитку креативного мислення також сприяє вирішення головоломок, ребусів, цікавих завдань. Однак тут важливо бути готовим прийти на допомогу дитині, підвести її до вирішення, щоб не створювати для неї ситуацію неуспіху.

Інтерактивні технології. Розглянемо їх детальніше, так як саме вони є затребуваними технологіями розвитку креативності. Інтерактивні технології не тільки забезпечують формування предметних компетенцій, а й спеціально призначені для збагачення освітніх ситуацій комунікаціями між їх учасниками з метою підтримки активності учнів початкових класів, створення емоційного комфорту, передачі цінностей і культурних практик [2, с. 53].

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що освітній процес здійснюється при постійній, активній взаємодії всіх його учасників.

Інтерактивні технології засновані на прямій взаємодії учнів з освітнім оточенням. Навчальне середовище виступає як реальність, в якій учні знаходять себе як певну сферу засвоюваного досвіду, причому мова йде не просто про підключення його емпіричних спостережень, життєвих вражень учня в якості допоміжного матеріалу або ілюстративного доповнення. Його життєвий досвід займає центральне місце, здатне активувати навчальне пізнання.

До основних завдань інтерактивної технології належать: розвиток комунікативних навичок і умінь; встановлення емоційного контакту серед учасників освітньої діяльності; насичення освітнього процесу необхідною інформацією; розвиток умінь аналізу, синтезу; формування навички роботи в команді проекту, розвиток комунікативних навичок.

Серед основних методів інтерактивних технологій, що застосовуються в рамках початкової загальної освіти, виділяють наступні.

1. Метод евристичної бесіди, інакше його називають універсальним методом. При використанні даного методу педагог позначає ряд проблемних питань, і учні методом логічних міркувань, заснованих на їх минулому досвіді, приходять до нових рішень і відкриттів.

2. Кейс-метод. В рамках даного методу педагог спільно з учнями аналізує конкретно задану ситуацію, випадок або вправу. Для найбільш продуктивного аналізу ситуації, учнів доцільно розбити на невеликі групи, в складі яких вони будуть працювати, пропонувати варіанти рішення, вибрати оптимальне і описувати його.

3. Тренінгові заняття. Даний метод дозволяє поліпшити соціально-психологічний клімат в шкільному колективі, підвищити комунікативні навички та вміння вести діалог.

4. Метод дискусій. В рамках даного методу ведеться вільний обмін інформацією, знаннями, судженнями, ідеями або думки відносного заданого проблемного питання, під керівництвом педагога. У даному випадку учні вчаться висловлювати свої умовиводи, аргументувати свою точку зору.

5. Метод проектів. В даному випадку учні самостійно ведуть проектну діяльність щодо будь-якого питання. Вчаться працювати з інформаційними джерелами: збирати, аналізувати, відбирати найбільш актуальну і цікаву інформацію, а також структурувати її та презентувати іншим учасникам освітнього процесу [4, с. 117].

Як показує практика, використання та впровадження інтерактивних освітніх технологій в початкових класах підвищує якість навчального процесу, якість подачі матеріалу уроку та ефективність засвоєння цього матеріалу учнями, підвищує мотиваційну готовність учнів до вивчення того чи іншого матеріалу і сприяє розвитку конструктивної співпраці між педагогом та учнем.

Однією з умов успішного розвитку креативності учнів початкових класів є включення в процесі навчання інтерактивних технологій, які дозволяють учням початкових класів взаємодіяти між собою.

Висновки та перспективи дослідження. Дані напрямки психолого-педагогічного розвитку креативності учнів початкових класів віку можуть успішно застосовуватися в рамках інтерактивних технологій та спеціальних інтерактивних уроків (занять), а також інших технологій креативного навчання, які збудовані за правилами інтерактивного навчання, але враховують фактор їх паралельності з освітнім процесом, вирішують завдання розвитку особистісних основ творчого мислення, завдання формування специфічних умінь і навичок, що лягають в основу оновленого творчого процесу учнів початкових класів, і дають можливість закріпити отримані ефекти.

Найбільшого впливу на формування креативного мислення учнів початкових класів надають організаційно-педагогічні умови, застосування ефективних технологій, методів навчання, використання прогресивних організаційних форм навчально-пізнавальної роботи. Креативність дитини слід розвивати багатьма способами в комплексі, опираючись на їх досвід, враховуючи їх вподобання та думку, адже результатом цієї праці стають авторські нововведення, нові відкриття.

Розглянувши використання різних технологій для формування креативного мислення учнів початкових класів, хочеться відзначити, що систематична діяльність у цьому напрямку приносить хороші результати, позначається на формуванні творчих навичок учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балаєва Н. І. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках у початкових класах. *Педагогіка і психологія*. 2009. 270 с.
2. Бібік Н. М. Формування пізнавальних інтересів молодших школярів. К.: Віпом, 1987. 97 с.
3. Виготский Л. С. Уява і творчість у дитячому віці. М.: Лист. 2001. 302 с.
4. Казакова Т. Т. Розвиток творчості. М.: Просвіта. 2008. 192 с.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання. Доповнене. 2001. 144 с.
6. Поддьяков Н. Н. Новий підхід до розвитку творчості у дітей дошкільного віку. М.: Просвіта. 1990. 260 с.
7. Скворчевська О. В. Ігрові методики роботи з дітьми 1-4 класів. Х.: Основа. 2009. 207 с.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються види інтерактивних технологій в роботі над розвитком зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Широко описуються функції, які виконують дані засоби та їх результативність у використанні з дошкільниками.

Ключові слова: інтерактивні технології, зв'язне мовлення, діти старшого дошкільного віку, розвиток, мовленнєво – ігрова діяльність, заклад дошкільної освіти.

Постановка проблеми. Державний стандарт дошкільної освіти України визначає одним із головних завдань формування комунікативної та мовленнєвої компетентності здобувачів дошкільної освіти і вказує на їх надважливе значення в готовності старших дошкільників до навчання в початковій школі. Уміння виловлюватися, обстоювати власну думку, взаємодіяти з іншими на засадах діалогу для вирішення поставлених завдань, насамперед, залежить від рівня розвитку зв'язного мовлення.

Даний феномен впливає і на діяльність сучасних педагогів у закладах дошкільної освіти. Вони мають будувати навчально – виховний процес таким чином, щоб дошкільники вирішували поставлені задачі не тільки заученими шляхами, а в більшості випадків застосовували власні ідеї та підходи. Потенційні можливості для вирішення окреслених завдань криються в інтерактивних технологіях.

Інтерактивні технології передбачають активне використання цілеспрямованої суб'єкт – суб'єктної взаємодії дітей і дорослих, що у свою чергу забезпечує оптимальні умови для розвитку творчого мислення, уяви, навичок діалогічного та монологічного мовлення здобувачів дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми застосування інтерактивних технологій в освітньому процесі присвячено дослідження: О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., – які обґрунтували доцільність застосування інтерактивних методів для підвищення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, виявленням найбільш поширених й ефективних їх видів для розв'язання навчальних завдань висвітлені в працях зарубіжних (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стилік, Н. Суворова, Г. Шевченко) та українських (Н. Коломієць, А. Мартинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) учених. Науковці О. Саприкіна, О. Мартинюк акцентують на тому, що інтерактивні технології підсилюють ефект здобутих знань і

навичок. На їх думку, навчання побудоване на засадах інтерактивних технологій, дає можливість дітям співпрацюючи в парах або в групах, виконати поставлені завдання, при цьому обговорювати різні точки зору засобом рівноправного діалогу [7, с. 39].

Проблема важливості розвитку зв'язного мовлення була розглянута у багатьох працях учених. Усіх науковців об'єднувала думка про те, що головною умовою ефективної роботи над зв'язним мовленням дітей є правильно підібраний засіб у навчально – виховній роботі.

Т. Піроженко у своєму методичному посібнику зазначав, що рівень мовленнєвого розвитку є важливим чинником формування особистості дітей старшого дошкільного віку[5, с. 45].

У свою чергу такі вчені, як Л. Виготський, Д. Ельконін стверджували, що завдяки високій мовленнєвій компетентності, сформованим навичкам зв'язного мовлення прискорюється й удосконалюється загальний розвиток дошкільнят [2, с. 145].

Мета статті. Теоретично обґрунтувати вплив інтерактивних технологій на розвиток зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Високий рівень засвоєних мовленнєвих знань, умінь та навичок, підвищує потенціал дитини до створення гармонійних та позитивних стосунків як в сімейному колі, так і з власними однолітками.

Зв'язне мовлення як частина та компонент складної системи, поліпшує адаптацію першокласників в школі, які ще не так давно були здобувачами знань в закладах дошкільної освіти. Діти старшого дошкільного віку, які мали труднощі в засвоєнні зв'язного, послідовного та логічного мовлення, не готові приймати рішення самостійно, вирішувати складні інтелектуальні задачі, створювати діалог та вміти його підтримувати; вони не здатні створити мовленнєву ситуацію, описати власні емоції і донести до інших свої думки. Вихователь під час роботи повинен прослідковувати особливості кожної дитини, а також створювати позитивні умови для розвитку мовлення даної категорії дітей старшого дошкільного віку. Деякі психологи, на чолі з О. Кононко, наголошують свою увагу на тому, що правильно побудоване та ввічливе спілкування старших дошкільників з іншими дітьми підвищують ефективність обраних технологій навчання. Тому комунікація дітей повинна будуватись на емпатії та єдності інтересів, точок зору [4, с. 112].

Інтерактивні технології, по своїй суті – це постійна взаємодія учасників навчально – виховного процесу. Саме вони здатні організувати дітей таким чином, щоб кожен з них, був задіяний до процесу комунікації, зміг проявити себе, послідовно висловити власну думку, відкрито сказати про свої почуття й інтереси, логічно пояснити поданні педагогом завдання. Таким чином, інтерактивні технології активно впливають на становлення та розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Як зазначали М. Бухаркіна та Е. Полат, інтерактивність – це можливість взаємодіяти або знаходитись в режимі бесіди, діалогу. З цього

впливає, що інтерактивне навчання – це, насамперед, діалогічне навчання, побудоване на взаємодії дітей з навчальним осередком та умовами виховного процесу, які служать областю опанованого досвіду, в ході якого здійснюється вплив педагога на вихованця [6, с. 102].

Організація інтерактивної освіти повинна будуватись на певних принципах. До них належать: діалогічна взаємодія; робота в малих групах на основі кооперації та співробітництва; ігрова форма роботи [1, с. 4].

Науковцями виділені низка завдань, які висунуті педагогам у використанні інтерактивних технологій:

- направлення та допомога процесу обміну інформацією;
- виявлення різноманіття точок зору;
- звернення до особистого досвіду дітей;
- підтримка активності;
- взаємозбагачення досвіду дітей;
- полегшення сприйняття, засвоєння, взаєморозуміння учасників процесу навчально – виховної роботи;
- заохочення творчості і самостійності дітей [1, с. 7].

У ході проведеного дослідження ми з'ясували, що для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку найбільш прийнятними є такі інтерактивні технології: [7, с. 125]:

Мікрофон – метод роботи, сенс якого полягає у висловлюванні думок дітей на задану тему, або закріплення вивчених знань. При цьому, діти утворюють коло, на чолі з педагогом, і передаючи один одному мікрофон, висловлюються і відповідають на задані запитання. Таким чином, діти старшого дошкільного віку підвищують власні навички послідовного та зв'язного викладення думок.

Карусель – технологія, яку використовують при описі або дослідженні будь – якого об'єкта. Досліджуваний об'єкт поміщається в центр імітованої каруселі, а по краях розташовуються картки – схеми, за допомогою яких діти задають один одному питання з приводу досліджуваного об'єкта, наприклад: істивний предмет або неістивний; який предмет на дотик; з чого зроблений предмет; якого кольору. Під дитячу пісеньку група дітей біжить навколо каруселі, коли музика перестає грати, діти зупиняються, беруть картки по черзі задають один одному питання.

Таким чином, діти самостійно досліджують об'єкт, намагаються логічно та влучно ставити питання один одному, відповідати на поставлені питання, а в кінці діти навчаються робити загальні висновки. Дана технологія сприяє розвитку діалогічного мовлення.

Снігова куля – під час даного методу роботи, діти поєднуються в групи. Основним завданням усіх груп є обговорення поставленого педагогом питання або виконання спільного завдання. При цьому, кожен учасник повинен дотримуватись послідовності та логічності. Така технологія навчає дітей старшого дошкільного віку вміти продовжувати почату тему, закінчувати речення та послідовно висловлювати власні думки.

Акваріум – форма діалогу. Представлена інтерактивна технологія полягає в тому, що декілька дітей розігрують ситуацію в колі, а інші спостерігають і аналізують. Під час такої роботи діти мають змогу не тільки активізувати власне зв'язне мовлення, але й творчу уяву, емоційність; а також, ця інтерактивна технологія сприяє залагодженню конфліктів між старшими дошкільниками, даючи можливість побачити своїх однолітків з боку [1, с. 10].

Ланцюжок – інтерактивна технологія, метою якої є обговорення певних думок та внесення пропозицій кожної дитини в імітований ланцюжок. Під час даної технології діти можуть складати казки за малюнками у таблицях; або послідовно описувати певні предмети, називаючи його властивості.

Інтерв'ю – дана інтерактивна технологія частіше всього використовується під час підбиття підсумків занять. Діти вибирають кореспондента, який, спираючись на спеціальні картки – підказки, ставить питання про яку – небудь подію. Дана технологія сприяє активному розвитку у дітей діалогічного мовлення.

Означений інтерактивний метод використовується після будь-якої цікавої для дітей події: екскурсії, свята, відвідування цирку або парку. У такому варіанті старші дошкільники можуть відчути себе журналістом. Основним завданням для них стає – активна діалогічна бесіда. Діти ставлять один одному запитання, по типу: Що запам'яталося? Що найбільше сподобалося? Про що б хотів розповісти? Який настрій залишився після побаченого?

Інтерактивна технологія, яка передбачена для роботи в парах має назву – *Удвох*. Під час виконання спільного завдання діти навчаються працювати з партнером, при цьому кожна дитина, яка знаходиться в парі повинна висловити власну думку та підтримати динамічний діалог.

РАФТ – дана аббревіатура складається з таких слів: роль, аудиторія, форма і тема. Цю технологію можна використовувати на заключних етапах будь – якої теми.

Дитина вибирає собі роль (тварини, рослини, пташки або предмета). Наприклад, при вивченні теми «Тварини» дитині дається завдання уявити, що вона якась тваринка і розповісти про себе, закріплюючи власні знання про особливості заданої тварини. Для більшої результативності та ефективності можна використовувати маски тварини, комах, пташок [7, с. 117].

Досвід застосування технології РАФТ переконує, що в разі її застосування у старших дошкільників активно розвивається монологічне мовлення, діти відточують навички говорити зв'язно, використовувати в своєму мовленні емоційно – експресивну лексику.

Висновки і перспективи дослідження. Отже, використання педагогами в навчально-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку інтерактивних технологій, дозволяє в оптимальних і доступних для дітей даної вікової категорії умовах, удосконалити власне зв'язне мовлення, як монологічне, так і діалогічне. Старші дошкільники, під час виконання завдань, що побудовані на підвалинах інтерактивних технологій, навчаються бути активними в бесіді; у них знижується рівень тривоги під час

висловлювань власних ідей та думок; їх мовлення стає більш послідовним, логічним та конкретним; збагачується активний словник.

Таким чином, інтерактивні технології ефективно впливають на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, активізують їх пізнавальні процеси, творчість та особистісно – емоційну сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болдарева С. О. Роль інтерактивних методів навчання у розвитку мислення та мовлення дошкільників. К.: БВДС. 2009. №11. С. 2 –11.
2. Выготский Л. С. Избранные педагогические исследования. М.: АПН РСФСР, 1956. 380 с.
3. Гавриш Н. В. Проблема розвитку діалогічного мовлення дошкільників у лінгводидактичній системі. К.: Дошкільна освіта. – 2009. 325 с.
4. Кононеко О. Л. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні. К.: Редакція журналу «дошкільне виховання». 2003. 244 с.
5. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. К. 2002. 136 с.
6. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В., Петров А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. М. 2002. 224 с.
7. Саприкіна О. В., Мартинюк О. О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навичок мовленнєвої взаємодії старших дошкільників. К.: Вихователь – методист дошкільного закладу. 2011. №8. С. 39 – 44.

Людмила Озджан,

Оксана Білєр

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються сутність поняття креативність. Автори досліджують основні компоненти і складові креативного розвитку учнів початкових класів. Доводять необхідність створення певних умов для розвитку креативності відповідно до яких ілюструють засоби розвитку креативності учнів початкових класів.

Ключові слова: *креативність, креативне мислення, розвиток, учні початкових класів.*

Постановка проблеми. Сучасний стрімкий розвиток інформаційно-технічних технологій визначає одним з головних завдань освіти розвиток креативного мислення, оскільки саме здатність до нестандартного мислення у процесі професійної діяльності є суттєвим бонусом у конкурентоспроможності фахівця. Розвиток креативності органічно пов'язаний з активізацією навчання, з розробкою комплексу методів і прийомів навчання, що спрямовані на формування пізнавальної активності здобувачів освіти, засвоєння ними навчального матеріалу, розвиток інтелектуальних здібностей та креативного мислення. Зрозумілим є необхідність

сфокусувати увагу цього дослідження саме на початковому етапі освіти, оскільки це сприятливий віковий період створення підґрунтя для розвитку креативності, що необхідно вирішувати шляхом розробки науково обґрунтованих методик, програм або моделей реалізації освітнього процесу в закладах загально-середньої освіти (ЗЗСО).

Соціальний запит на креативну особистість відображений у законодавчих актах із проблем освіти, в яких наголошується на перспективах формування неповторної унікальної людини, що здатна творити. Як зазначається в Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, галузевих стандартах вищої освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. та інших державних документах, освіта повинна забезпечувати формування не лише системи знань, наукового світогляду, а й розвиток їхньої креативності, навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації школярів. Розвиток креативності особистості є пріоритетним напрямом сучасної освіти. Реакцією на це і стала розробка та впровадження концепції Нової української школи (НУШ) в ЗЗСО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція креативної освіти стала предметом дослідження таких учених, як О. Антонова, С. Сисоєва, А. Сологуб, А. Хуторський. Сучасним педагогічним технологіям присвячено наукові праці О. Пометун, Г. Селевка, В. Чайки. Ефективному розвитку особистості сприяє навчальна діяльність У працях В. Рогозиної, В. Богоявленської, К. Платонової, В. Глухової, А. Петровського та ін., що креативність це якість розвитку якої сприяє навчальна діяльність учнів. Навчальні завдання як дидактичний засіб засвоєння знань та розвитку креативності займають чільне місце в колі наукових інтересів Н. Бібік, М. Вашуленка, В. Давидова, О. Савченко, О. Умана.

Відповідно до результатів наукових доробок В. Клименко, І. Лернера, В. Сухомлинського Н. Юхимчука та ін. можна стверджувати, що повноцінний розвиток креативності необхідно розпочинати з молодшого шкільного віку, оскільки саме цей віковий період є сенситивним для їхнього розвитку.

Мета статті: визначити суть поняття креативність і розкрити особливості розвитку креативності учнів початкових класів в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. Креативне мислення здобувача початкової ланки освіти є придатним середовищем для його адаптації в соціумі, тому що, насамперед, діяльність учня в своїй основі має елементи творчості та оригінальності, має безпосереднє спрямована на задоволення соціальних потреб, є важливим чинником у період активного зростання та розвитку учнів початкових класів. Засвоюючи досвід повсякденного життя в суспільстві, учні пізнають кожен його етап, здійснюючи власні відкриття та створюючи навколо себе індивідуальний простір, в якому відчують себе захищеною. У подальшому вони продовжують злагоджено працювати, розвиватися; вчать аналізувати проблеми, що виникають і прогнозувати їх наслідки, та шляхи вирішення, виявляють суперечності; досягаючи високих

результатів своєї діяльності і відчуває задоволення від цього. А постійним помічником та основою цих процесів є винахідливість особистості, оскільки сучасність вимагає нестандартного бачення проблеми, пошуку дієвих нешаблонних рішень, кількох варіантів розв'язання запропонованої задачі, розгляд відомого з нових позицій. Така творча діяльність забезпечується специфічними здібностями, що називаються креативністю. Вона полягає в умінні висувати неординарні ідеї, уникати в мисленні традиційних схем [1].

Проблема розвитку креативності здобувачів початкової освіти торкається величезного спектру питань, що пов'язані з феноменом розвитку особистості. Науковцями вже давно доведено той факт, що креативність й творча діяльність є взаємопов'язаними поняттями. Відповідно визначено, що творча діяльність є фундаментом, передумовою розвитку креативності, складовою розвитку особистості. В освітньому процесі творча діяльність учнів виступає як організована вчителем навчально-творча або творчо-пізнавальна діяльність.

Креативність учнів початкових класів є складним синтетичним поняттям. Розвиток креативності пов'язаний із створенням нового, оригінального продукту в процесі навчально-творчої діяльності.

Спираючись на наукові доробки надамо узагальнене визначення поняттю «креативність». Креативність – стійка здатність особистості, що проявляється у творчій обдарованості, схильності до творчості.

Також доречним є визначення І. Станіславчук [6]. Науковець визначає креативність як прояв оригінальності, вміння творити, здійснювати винаходи та вносити новизну в навколишній світ.

Відповідно до визначення Т. Воробійової [2] креативність здобувача початкової ланки освіти – це загальна характеристика особистості учня, що виявляється, передусім, у навчально-пізнавальній діяльності й зумовлює творчу спрямованість учня, його здатність до самостійного вибору оптимального та оригінального шляху вирішення освітніх завдань, створення нових ідей, продуктів. Здатність до креативності в учнів цього вікового періоду є неймовірно високою. Учні високої творчої спрямованості бажають із головою заглибитись у те, що їх цікавить, вони проявляють нестандартне мислення і винахідливість в образотворчій діяльності, іграх, висловлюють багато різних міркувань.

Важливим завданням початкової школи є вчасне виявлення здібностей кожного учня, його можливостей, у тому числі й розвитку креативності. На поведінковому рівні вона проявляється показниками: значно краще, ніж у однопіткві, розвинене мовлення і мислення; інтерес до музики, образотворчого мистецтва, читання, рахування у ранньому віці; особливе логічне мислення; цікавість та спрага до знань; бажання досліджувати навколишній світ [1].

Систематизація матеріалів досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних учених дала змогу визначити компонентний склад креативності учнів. Кожен зі складників може бути оптимально розвинений у ході освітнього процесу: креативне мислення, креативна уява, креативна грамотність.

Вони тісно пов'язані між собою і можуть розвиватися в процесі навчально-творчої діяльності одночасно. Розглянемо кожен з компонентів окремо.

Креативна уява визначається, насамперед, володінням такими вміннями: створення нових образів; встановлення нових нестандартних зв'язки чи/або залежностей між об'єктами, явищами, поняттями тощо. Креативне мислення визначає творчу спрямованість усіх видів діяльності учнів початкових класів. У свою чергу, критичне мислення передбачає наявність в учнів здатності аналізувати, оцінювати інформацію, самостійно обирати оптимальні шляхи вирішення завдань. Схоже на нього але дещо відмінне креативне мислення - це здатність до генерування нових і вдосконалення вже існуючих ідей, пошук альтернативних шляхів вирішення завдань. Креативна грамотність полягає у володінні базовими прийомами пошуку, аналізу, продуктивного опрацювання інформації, від якої залежить ефективність творчої діяльності.

Щодо складових розвитку креативності учнів початкових класів звернемося до дослідження Дж. Гілфорда [3], який виділив шість основних складових креативності, серед них :

1) здатність до виявлення і постановки проблем; 2) здатність до генерування великої кількості ідей; 3) гнучкість – продукування різноманітних ідей; 4) оригінальність – спроможність продукувати віддалені асоціації, незвичні відповіді, відповідати на подразники нестандартно; 5) здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; 6) уміння вирішувати проблеми, тобто здатність до аналізу і синтезу.

У свою чергу, Е. Торренс [5] визначив параметри креативності через такі характеристики: легкість (швидкість виконання тестових завдань), гнучкість (число переключень з одного класу об'єктів на інший у ході відповідей), оригінальність (оригінальність виконання завдань) й точність (точність виконання завдань).

Досліджуючи складові креативності А. Савенков [4] враховує такі її характеристики, як: продуктивність – здатність до продукування максимально великої кількості ідей. Цей показник не є специфічним для креативного мислення чи творчості, але зрозуміло: чим більше ідей, тим коефіцієнт креативності вищий; гнучкість – здатність переходити від одного класу явищ до іншого, часто дуже далеко за змістом. Творча особистість, безумовно, повинна вміти гнучко (й інколи ірраціонально) змінювати стратегію, і тактику дослідницького пошуку; оригінальність – здатність висувати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від широкого загалу; рівень «розробки» ідей. Творчі особистості умовно можуть бути поділені на дві категорії: одні вміють краще продукувати оригінальні ідеї, інші – детально, творчо розробляти існуючі. Проте обидві категорії мають яскраво виражену здібність до креативності й освітній процес ЗЗСО має сприяти цьому..

Для оптимального розвитку всіх вищезазначених компонентів і складових креативності, слід створити певні умови реалізації освітнього процесу.

Дж. Гілфорд [3] твердить, що основними серед даних умов визначені: сприятлива атмосфера для розвитку креативності; уникнення критики; вільний розвиток різноспрямованого мислення; збагачення середовища учня з різних, нових для неї, об'єктів для розвитку її цікавості; формулювання оригінальних ідей; забезпечення можливості для використання нових ідей на практиці; особистий приклад креативного підходу до вирішення проблеми з боку вчителя; сприяння активному задаванню питань.

Реалізації вищезазначених умов можлива лише за вдалого добору засобів розвитку креативності. Ефективними визначені такі елементарні вправи, як «Мікрофон» (можна застосувати на підсумковому етапі уроку); «Вилучи зайве», «Роз'єднай слова» (для мотивації освітньої діяльності); «Дешифрувальник», «Морський бій» (під час оголошення теми та завдань уроку); «Мозковий штурм», «Грунування» (для актуалізації опорних знань). Також слід залучати до реалізації освітнього процесу такі вправи як «Читання з передбаченням», «Незакінчені речення», «Тестування», також, як один з прийомів створення проблемної ситуації слід використати «хвилинки міркування», що сприяють розвитку креативного мислення. Чим більше створюється для учнів проблемних ситуацій, що не мають єдиного однозначного рішення, тим якісніше відбувається розвиток креативності учнів упродовж їхнього розв'язання.

Висновки і перспективи дослідження. Здатність до креативності є у кожного здобувача початкової освіти. Відповідно головним завданням для вчителя є виявлення індивідуальних творчих задатків учнів й створення умов для їх розвитку, що мають забезпечувати розвиток визначених компонентів та складових креативності. Це можливо лише через використання нестандартних методів, форм та прийомів навчання, основні з яких перелічені вище. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробці теоретичних засад моделі розвитку креативного мислення учнів початкових класів у процесі позакласної роботи

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барко І. В., Тютюнников А. М. Як визначити творчі здібності дитини. Київ, 1991. 79 с.
2. Воробйова Т.В. Формування креативних здібностей молодших школярів у процесі розв'язання навчальних завдань. Тернопіль, 2014. 19 с.
3. Гатанов Ю.Б. (за методикою Дж Гілфорда і Дж. Рензулли) Курс розвитку творчого мислення: Перший рік навчання (для дітей 6-10 років). ДП «Іматон» 1996. 84 с.
4. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості: сучасні підходи *Збірник наукових праць полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.*: Серія «Педагогічні науки», Полтава. 2006. Вип. 3 (50). С. 215-219.
5. Павленко В.В. Креативність: сутнісна характеристика поняття *Креативна педагогіка : академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*, Житомир. 2016. Вип. 11. 154 с.
6. Станіславчук І.М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань: навч.-метод. посіб. Вінниця. 2017. 41 с.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

У статті проаналізовано сутнісні характеристики понять «мовленнєва готовність» та «мовленнєва підготовка» дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Охарактеризовано складові мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Ключові слова: мовленнєва готовність до школи; мовленнєва підготовка.

Постановка проблеми. Одне із провідних місць у формуванні готовності дошкільників до навчання у школі посідає мовленнєвий розвиток, зокрема правильне мовлення дітей, уміння вільно і творчо використовувати мову в різних ситуаціях спілкування, володіти мовленнєвим етикетом, розвинутими комунікативними здібностями. Саме через мовлення дитина реалізує себе, виявляючи своє ставлення до довкілля; пізнає світ, що її оточує, в його цілісності й різноманітності; формує та розкриває власний образ «Я», є активний суб'єктом взаємодії.

У дошкільному дитинстві розвиток мовлення відбувається на всіх його рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному і текстовому, включаючи опанування основних одиниць мови: звука, слова, словосполучення, речення й тексту. Результативність зазначеного процесу забезпечується шляхом комплексної реалізації взаємопов'язаних завдань виховання усіх складових звукової культури мовлення, формування його граматичної правильності, розвитку словника та зв'язного мовлення. Загалом виконання таких завдань спрямовується на формування мовленнєвої готовності вихованців закладу дошкільної освіти до навчання у школі.

Мовленнєва підготовка дітей до школи передбачає навчання мови і розвиток мовлення дитини, що не зводяться тільки до мовленнєвої діяльності, до реалізації і використання мовної системи. Мова і мовлення обслуговують і поєднують всі інші види діяльності дитини і така взаємодія різних видів діяльності передбачає наявність певних знань, умінь і навичок, що є однією з базисних характеристик особистості, її компетентностей.

У новій редакції Базового компонента вперше виділено окрему освітню лінію «Мовлення дитини». У межах цієї лінії розглядаються ті компоненти, які повинні бути сформовані у випускника дошкільного закладу школі [1].

У Базовому компоненті представлені кінцеві результати культури мовленнєвого спілкування, також передбачені вимоги до організації предметного середовища і навчально-виховного процесу, що стосуються ефективності мовленнєвого розвитку дітей на різних вікових етапах, у закладах різного типу і сім'ї. Базовий компонент вимагає від дитини певного рівня мовленнєвої освіченості, тобто компетентності, передбачає навчання дітей різних видів мовленнєвої компетенції вже з раннього віку з тим, щоб до

кінця дошкільного віку дитина засвоїла відповідні знання, вміння і навички, необхідні їй для спілкування [1, с. 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема готовності дитини дошкільного віку до школи не є новою. Підготовку дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в педагогічному аспекті на сучасному етапі досліджували низка вчених, зокрема Л. Артемова, Т. Бабаєва, З. Борисова, Р. Буре, Т. Введенська, А. Давидчук, І. Дьоміна, Р. Жуковська, Р. Зініч, Г. Лаврентьева, З. Лебедева, Л. Левіновата ін.).

Мета статті: охарактеризувати складові мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі.

Виклад основного матеріалу. Однією із складових мовленнєвої готовності є звукова культура мовлення, зосередженість на її формуванні у дошкільному віці – важлива передумова для подальшого опанування дітьми грамоти у школі. Тому у сучасній дошкільній лінгводидактиці виокремлено три основні завдання виховання звукової культури мовлення дітей: розвивати фонематичний слух, мовленнєве дихання, звуко- і слововимову, виховувати орфоепічну нормативність мовлення на основі розвитку й поступового удосконалення причетних до мовлення органів (слуху, дихання й артикуляції); вчити диференціювати звуки мови, формувати елементарні уявлення про їх характеристики, розрізняти їхнє символічне та знакове сприйняття як основи грамотності; сприяти свідомому оволодінню мовленнєвими (тон, наголос, сила голосу), позамовленнєвими (жести, міміка, постава) та інтонаційними засобами виразності відповідно завдань спілкування [2].

Ще однією важливою складовою мовленнєвої підготовки старших дошкільників до навчання у школі є організація словникової роботи – «спеціально організованої діяльності, спрямованої на виховання уваги дітей до змістової сторони слова, мовлення загалом, розуміння й тлумачення значення слів, на збагачення, активізацію та розвиток словника із застосуванням інтерактивних методів, прийомів, технологій» [3]. Її сутність полягає в тому, щоб навчити дітей правильно сприймати й розуміти слова з усіма їхніми відтінками та забарвленнями; засвоювати та репродукувати лексичні одиниці. Результатом словникової роботи мають стати самостійність, правильність уживання засвоєних слів у повсякденній мовленнєвій практиці [2, с. 138].

Наступною складовою мовленнєвої готовності дітей до школи є граматична правильність мовлення, основними завданнями якої є: практичне засвоєння морфологічної системи рідної мови: рід, число, відмінок, відміни, дієвідміни тощо; засвоєння правильної словозміни слів: відмінкові закінчення, узгодження слів у реченні, чергування звуків в основі слів, невідмінювані слова, зміна наголосів; засвоєння основних способів словотворення: суфіксальний, префіксальний, суфіксально-префіксальний, безафіксний; вдосконалення синтаксичного боку мовлення: засвоєння різних типів речення зі сполучниками та сполучними словами; речення з однорідними членами, прямою мовою, правильна побудова речень; формування граматичного чуття рідної мови, чуття помилок, самокорекції, самоконтролю та взаємоконтролю мовлення [3].

Ще однією важливою складовою мовленнєвої готовності старших дошкільників є розвинене зв'язне (діалогічне й монологічне) мовлення. Діамонологічна компетенція – це розуміння дітьми зв'язного тексту, вміння комунікувати, бути ініціативним у спілкуванні, підтримувати розпочату розмову, творчо користуватися формулами мовленнєвого етикету; вміння переказувати художні тексти (повний, переказ за частинами, колективний, інсценування за ролями, творчий, вибірковий); складати різні види розповідей (описова, сюжетна, творча, розповідь-повідомлення, міркування, пояснення), а також володіти якостями самостійного зв'язного висловлювання (змістовність, логічна послідовність, образність, креативність) [4, с. 194].

Слід зазначити, що у дітей старшого дошкільного віку зменшується ситуативність мовлення, що виявляється у значному зменшенні кількості займенників, прислівників місця. Розповіді набувають більшої самостійності, зв'язності; стають багатшими за словниковим складом, досконалішими за граматичною будовою, збільшується кількість спроб вийти за межі зображеного на картині. В основу своїх розповідей діти переважно беруть саме сюжет картини, а не другорядні деталі. У них розвивається більший інтерес до художньо-мовленнєвої діяльності, діти охоче виконують завдання вихователя.

Упродовж формування мовленнєвої готовності старших дошкільників важливо систематично виробляти у них навички контролю й оцінювання, що сприятиме успішній підготовці їх до школи, розвитку у них правильного й чистого мовлення. Адже у цьому діти уже здатні помічати і виправляти граматичні помилки в мовленні своїх однолітків, лялькових персонажів, мають розвинене мовне чуття. На цьому етапі вони уже контролюють та оцінюють послідовність викладу думок у розповіді, відповідність розповіді запропонованому плану, темі, опорним словам. Діти помічають неточності, алогічність у змісті розповідей однолітків, аналізують записані раніше розповіді щодо їхнього змісту, послідовності думок, наявності мовних помилок та огріхів. Коли ж розпочинається у школі систематична робота з вивчення ознак тексту, формування умінь компонувати монологічні висловлювання, доцільно добирати мовні засоби і здійснювати рефлексію над мовленням, дітям обов'язково знадобляться розвинені у дитячому садку мовленнєві навички продукувати монолог на зразок розповіді, опису, судження [5].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, описавши складові мовленнєвої готовності старшого дошкільника до навчання у школі, слід зазначити, що програмовий матеріал має бути побудований на основі дотримання принципу наступності мовленнєвого розвитку дітей. У цілому до шкільної програми додаються більш складні і змістовно розширені розділи; організація освітньої роботи з учнями першого класу базується на досягнутому ними рівні мовленнєвого розвитку в дитячому садку, деякий матеріал закріплюється упродовж навчання у першому класі. Вважаємо, що така побудова програмного забезпечення закладу дошкільної освіти і школи найбільш вдало й ефективно сприятиме гармонійному розвитку дітей і навчально-мовленнєвій діяльності зокрема

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова редакція Базового компоненту дошкільної освіти. К.: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х.: Видавництво «Ранок», 2011. 176 с.
3. Богуш А. М. Змістова характеристика видів мовленнєвої компетенції дошкільників. *Наука і освіта*: Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. № 1-2. 2008. С. 16-20.
4. Богуш А. М. Мовна підготовка дітей до школи. Дошкільна лінгводидактика: Хрестоматія: У 2 ч. К. : Вища шк. 2009. 211 с.
5. Вашуленко М.С. Навчання грамоти в першому класі. К.: Рад. Школа. 2006. 166 с.

Дар'я Посохова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито актуальні аспекти проблеми організації навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми у дошкільних навчальних закладах; проаналізовано її сутність і стан в психолого-педагогічній літературі та практиці дошкільних навчальних закладів проведено аналіз поняття «обдарованість», визначено структурні компоненти та види обдарованості дітей дошкільного віку.

Ключові слова: обдарованість, одаровані діти, інтелектуальна обдарованість, індивідуальна обдарованість, структурні компоненти обдарованості.

Постановка проблеми. Виявлення інтересів дітей, їх подальший розвиток і підтримка допитливості в пізнанні багатогранності навколишнього світу стає одним із пріоритетних завдань дошкільної освіти. Про це свідчать зміст Закону України «Про дошкільну освіту», «Базовий компонент дошкільної освіти» та інші нормативні документи, в яких розвиток творчих здібностей розглядається першочерговим завданням на найближчі десятиліття [1; 6].

Для сучасної української історико-педагогічної науки притаманним є пошук, обґрунтування і впровадження в освітніх закладах гуманістичних засад побудови педагогічного процесу. Останнім часом все більше зростає вагомість проблеми раннього виявлення і розвитку обдарованості дітей. Природа дитячої обдарованості, її витoki і механізми формування – проблема, що вимагає спеціальних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує досить багато досліджень і розробок в рамках розвитку дитячої обдарованості. Предметом спеціального наукового пошуку вчених освіта обдарованих дітей дошкільного віку виступила з середини ХХ століття, коли радянські психологи (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн) почали її розглядати як особливий і невід'ємний компонент опосередкованого розвитку психіки дитини. З цього періоду започатковано дослідження актуальних аспектів порушеної пробле-

ми. Передусім це природа здібностей, інтелектуальної й творчої обдарованості (З. Калмикова, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Моляко, О. Проскура та інші); навчання обдарованих дітей, вплив індивідуалізації та диференціації на них в умовах навчально-виховного процесу (Ю. Гільбух, В. Давидов, Л. Занков, О. Савченко та інші); психофізіологічні особливості дітей дошкільного віку як основи для типологізації обдарованості (І. Лернер, О. Матюшкін, В. Онищук. І. Унт та інші); діагностування обдарованості й розробка навчальних програм і методичного супроводу процесів розвитку творчих здібностей (О. Братанич, Л. Жовтан, В. Коваленко, О. Хлівна, В. Шубинський та інші).

Підкреслимо, що різноманіття і багатоплановість наукових досліджень дозволяє впроваджувати в освітнє середовище передові педагогічні технології, що, безсумнівно, сприяє більш якісному і продуктивному процесу психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей. Проте, не всі фахівці освітніх закладів готові впроваджувати в практику нові технології, а також супроводжувати дану діяльність.

Метою статті є аналіз актуальних аспектів проблеми організації навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми у дошкільних навчальних закладах; визначення сутності поняття «обдарованість», з'ясування структурних компонентів та видів обдарованості дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Прагнення виявити зміст понять «обдарованість», «талановитість», «геніальність», охарактеризувати видатну людину (генія) спонукало ще філософів давнього світу (Піфагора, Платона, Аристотеля, Демокріта та інших). У тлумачних словниках сучасної української мови терміни «здібний», «обдарований», «талановитий» подаються в межах одного синонімічного ряду. У нашому дослідженні ми спиралися на визначення, подане в Українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка, у якому визначення обдарованості подається за Г. Костюком – це індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [7, с. 235].

Учені пропонують виділити два типи обдарованості. Перший – інтелектуальна обдарованість (загальна обдарованість, що виявляється в здатності до навчання). Зазвичай її супроводжують швидкість та кмітливість розумової діяльності. Їй притаманні швидке сприймання і засвоєння, об'єктивне узагальнення досить великого обсягу матеріалу. Другий тип – творча обдарованість, яку визначено за результатами досліджень американського вченого Е. Торренса [5, с. 11]. Цікавою з приводу поділу обдарованості на типи є думка В. Юркевича. Учений вважає, що всі види обдарованостей (розумова, соціальна, моторна, практична) можна віднести до одного з вищеозначених типів [4].

Дитинство є максимально сприятливим періодом для розвитку обдарованості. Однак можливості дошкільного віку, як показує практика, реалізуються не у повному обсязі. Насамперед, це обумовлено, з одного боку, орієнтацією на «середню» дитину, з іншого – відсутністю у педагогів і батьків необхідних знань про методи виявлення і розвитку обдарованості на

етапі дошкільного дитинства. У реальній практиці дошкільних освітніх закладів, гостро відчувається необхідність реалізації цілеспрямованої, планомірної та систематичної роботи педагогічного колективу по виявленню, підтримці і розвитку обдарованих дітей.

Для вивчення стану організації роботи з обдарованими дітьми в умовах дошкільної освіти ми вивчали документацію (календарний і перспективний плани роботи вихователя), плани консультацій та виступів на батьківських зборах. У методичному кабінеті ми ознайомилися з документацією методиста. Ми проаналізували практичний досвід роботи педагогів щодо особливостей організації освітнього процесу з обдарованими дітьми та формування уяви дітей дошкільного віку.

Результати спостережень свідчать про те, що робота з обдарованими дітьми у більшості випадків відбувається стихійно і в підсумку не досягає високого, а нерідко навіть і задовільного рівня. Ставлення до обдарованих дітей часто супроводжується роздратованістю їх поведінкою та особистими потребами. Обдаровані діти досить вимогливі до себе, часто ставлять перед собою недосяжні в даний момент цілі, що призводить до емоційного розладу і дестабілізації поведінки. Такі діти нерідко з недостатньою терпимістю ставляться до дітей, що стоять нижче їх в плані розвитку здібностей. Ряд вчених відзначають такі особливості психосоціального розвитку обдарованих дітей, як перфекціонізм, який часто супроводжується почуттям незадоволеності, підвищена уразливість, труднощі в спілкуванні тощо [3]. Перелічені та інші особливості талановитих дітей потребують особливої уваги з боку педагогів та організації спеціально організованої навчально-виховної роботи у дошкільних навчальних закладах.

На думку Н. Лазарович основні складові та методичні рекомендації програми психолого-педагогічної супроводу обдарованих дітей мають включати:

- 1) Використання перспективного планування для організації систематичного інтелектуально пізнавального розвитку обдарованих дітей.
- 2) Орієнтація на пізнавальне навантаження занять. З метою оптимізації можна використовувати: блоки додаткової інформації для індивідуального або групового впливу; модифікаційні та ускладнені варіанти розвиваючих ігор.
- 3) У заняттях пізнавального циклу мають бути присутні наступні блоки: ознайомлення з новою інформацією (навичками, операціями); закріплення нової інформації; систематизація нової інформації.
- 4) Використання в роботі комплексних занять, комбінованих занять і психолого-педагогічних тренінгів. Це сприяє структуруванню інтелектуального розвитку на основі ланцюжка: сприйняття - мислення - уява.
- 5) Систематичне проведення: контрольних зрізів для виявлення умінь, знань і навичок відповідно до програмового змісту (1-2 рази на місяць); психолого-педагогічну діагностику для виявлення динаміки психологічних характеристик розвитку (2 рази на рік) [5].

Висновки і перспективи дослідження. Отже, робота з обдарованими дітьми вимагає особливих зусиль і відповідної організації навчально-

виховної роботи з обдарованими дітьми у дошкільних навчальних закладах. За сухими цифрами криється напружена, кропітка праця педагогів, обсяг якої неможливо виміряти. Але найголовніше – підтримка обдарованих дітей, від яких залежить наше майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти), нова редакція. Затверджено наказом МОН № 33 від 12.01.2021. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/nakaz-33-bazovyyukomponent-doshk-osv.pdf>.
2. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. *Педагогіка і психологія: вісник АПН України*. 2007. № 4. С. 32-39.
3. Загребельна О.О. Дослідження проявів інтелектуальної та творчої обдарованості: теоретичний аналіз. *Обдарована дитина*. 2008. № 8. С. 63-67.
4. Зорочкіна Т. Види та типи обдарованості особистості. *Наукові записки серія: педагогічні науки*. 2009 № 122. С.147-152.
5. Лазарович Н. Обдарованість у дошкільному віці: Навчально-методичний посібник. Берегово, 2009. 220 с.
6. Про дошкільну освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.help/law/2628-III/edition28.09.2017/page1>.
7. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106820/1/Гончаренко.%20Педагогічний%20словник%20%281%29.pdf>.

Тетяна Шіяненко
Київський університет
імені Бориса Грінченка

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ ПРОВЕДЕННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито основні теоретичні аспекти впровадження інноваційних підходів проведення сучасного уроку в початковій школі. Розроблено характеристику базових понять у межах вивчення інноваційних підходів проведення сучасного уроку. Проаналізовано стан організації та проведення сучасного уроку в педагогічній практиці початкової школи. Зроблено висновки щодо проведення сучасного уроку в початковій школі в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: інноваційний підхід, сучасний урок, початкова школа, Нова українська школа, дистанційне навчання.

Постановка проблеми. Сучасна система освіти стала на крок ближче до реформування в своїй сфері. Почали змінюватися пріоритети, напрями, методи навчання та виховання. Традиційні методики за певний час почали втрачати свою ефективність, тому необхідність у впровадженні інноваційних технологій значно зростає.

Нова українська школа звертає особливу увагу до інноваційних процесів. Сучасна психологічно-педагогічна наука визначає, що новими в освіті є не лише ідеї, підходи, методи та технології, але й також сукупність елементів освітнього процесу, що дозволяють ефективно вирішувати проблему розвитку та саморозвитку творчої особистості. Однією з

характеристик сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної.

Дана проблематика є актуальною і на сьогоднішній день є одним із завдань організації освітнього процесу і, на нашу думку, вимагає детальнішого дослідження щодо вивчення особливостей упровадження інноваційних підходів проведення сучасного уроку в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення теоретичних аспектів упровадження інноваційних підходів проведення сучасного уроку зверталися та звертаються більшість українських вчених, методистів та фахівців у галузі освіти. Інноваційні підходи до проведення сучасного уроку розглядали такі науковці: Н. Бібік, Т. Білик, М. Вашуленко, І. Дячківська, М. Капранов, Л. Коваль, І. Мозуль, О. Савченко, С. Скворцова, Т. Фефілова та інші. Серед учителів та працівників у галузі освіти, досвід роботи яких нами проаналізовано, варто виділити: І. Большакову, М. Пристінську, О. Шибкову та інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні основних теоретичних аспектів впровадження інноваційних підходів проведення сучасного уроку в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Розвиток освіти в Україні перебуває на етапі постійного вдосконалення. Основне завдання сучасної української початкової школи полягає в тому, щоб допомогти дитині розкрити свої індивідуальні здібності, навчитися мислити креативно, розвивати свої вміння та навички під час освітнього процесу.

На думку Т. Білик, на сучасному етапі перед початковою школою гостро стоїть питання про таку організацію освітнього процесу, який був би більш особистісно зорієнтованим на всебічну підготовку школярів, їхній цілісний і гармонійний розвиток та особисте зростання. Основними характеристиками інноваційної освітньої діяльності є особистісний, творчий підхід, дослідницько-експериментальний характер, а також стійка мотивація шукати щось нове в організації освітнього процесу [2, с. 70].

За визначенням І. Дичківської інноваційні технології як процес – це «цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний навчальний процес від визначення його мети до очікуваних результатів» [7, с. 43].

Сучасний учитель початкової школи повинен не тільки привести учня до джерела знань, а й організувати роботу так, щоб здобувач початкової освіти захотів сам узяти ці знання. Тому на сьогоднішній день актуальним питанням є використання інноваційних технологій на уроках у початкових класах, які допомагають зробити урок сучасним, діяльнісним та розвивальним.

В умовах реформації освітнього процесу інноваційні методи навчання читання у практиці початкової школи розробляли такі вчені, як: О. Савченко, О. Декролі, М. Зайцев, Г. Доман.

За методикою О. Декролі гра має базуватися на темі уроку та пов'язуватися за своїм напрямом з освітнім процесом. Учений вказував на

те, що процес навчання читання підлягає унаочненню: «Мати вчить дитину розмовляти не звуками й буквами, а словами та коротенькими фразами». Тому предмет, який обговорювався чи вивчався, він позначав карткою: біля картини – картка «КАРТИНА», біля стола – «СТІЛ» [6].

М. Зайцев винайшов унікальний спосіб навчити дітей рахувати та читати за допомогою кубиків. Оригінальні кубики різної форми повинні бути наповнені різними деталями залежно від звуку (наприклад, голосні – мідні монети; глухі – дерево; дзвінки – залізо). А літерам присвоюються певні кольори, які на асоціативному рівні допомагають запам'ятати правила фонетичного аналізу [9, с. 2].

У технології навчання Г. Домана важливу роль відіграють картки з поєднаннями яскравих точок, зображеннями різних предметів та слів. Головна аксіома технології: «Мозок росте лише тоді, коли працює». Тому з юних років мозок дитини повинен бути завантажений різною, але корисною інформацією. Такі заняття вчитель повинен чергувати зі спеціальними фізичними вправами, оскільки розвиток мозку неможливий без адекватної рухової активності [8].

Сучасний урок у початковій школі – це організована система, всі елементи якої направлені на реалізацію основних цілей навчання, на формування творчої, незалежної особистості. Будь-який урок має бути чітко спланований та сформульований за своїм змістом, щоб досягнути поставленої мети.

Погоджуємося із визначенням Т. Гільберг, яка розглядає сучасний урок таким, на якому вчитель вміло використовує всі можливості для активного духовного зростання учня, глибокого та свідомого засвоєння знань, формування моральних основ. І якщо раніше вчитель просто формував нові знання, то зараз необхідно організувати процес навчання таким чином, щоб учень сам дійшов до бажаного результату. А для цього потрібно застосовувати на уроках новітні методи навчання, залучати дітей до дослідницької діяльності, розвивати їхні компетентності, уважно слухати їхню думку та поважати її [4, с. 133].

Таким чином, опираючись на думки науковців, ми вважаємо, що сучасний урок у початковій школі – це творча діяльність педагога та учня у тісному взаємозв'язку.

Для розв'язання основних проблем, які виникають під час проведення сучасного уроку у початковій школі, на нашу думку, вчителі початкової школи повинні звертатися до інноваційних підходів, цікавитися різними семінарами для підвищення кваліфікації, проводити зустрічі з батьками з приводу навчання, знати сучасні методи навчання та дитячу психологію.

Інноваційна технологія чи інноваційний підхід відображають сукупність форм, методів і засобів навчання. До освітніх інноваційних технологій відносять ті процеси, під час яких учень суттєво поліпшує своє ставлення до навчання, проявляє цікавість та намагається брати активну участь у навчальному процесі. Вато зазначити, що інноваційні підходи впливають не

лише на освітній процес, а й на виховання учня та на педагогічну діяльність вчителя. Серед основних технологій навчання Н. Андросова виділяє такі (рис. 1.1.) [1, с. 29-30]:

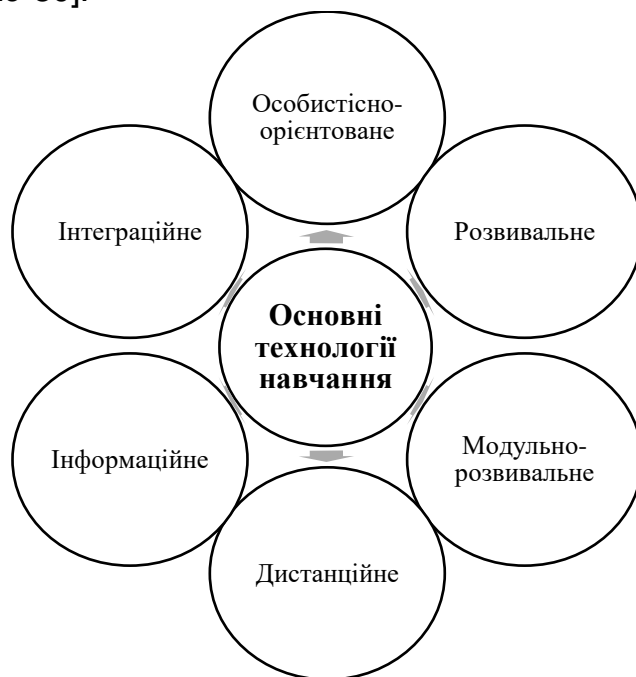

Рис. 1.1. Основні технології навчання (за Н. Андросовою).

Вчені та методисти розробили велику кількість технологій та методів до проведення сучасного уроку в початковій школі. Проте в умовах сьогодення з'явився ще одна форма навчання, яка набула широкого спектра застосування в закладах середньої освіти та вищої освіти – дистанційне навчання.

І. Большакова, методист Новопечерської школи, авторка підручників НУШ глибоко розглянула проблему дистанційного навчання та дала певні рекомендації для учнів, вчителів і батьків. Вона вважає, що дистанційне навчання зберігає базові засади освітнього процесу, змінюється лише спосіб зв'язку між учителем та учнем. Відповідно до цього І. Большакова подала рекомендації щодо форм зв'язку під час дистанційного навчання: електронні листи – на даний момент всі мають електронну пошту, через яку можуть надсилати виконанні завдання, а вчитель їх перевірити та оцінити; радіо- та телеуроки, які почали транслюватися з початком дистанційного навчання [3].

До цього списку, ми ще можемо додати такі засоби зв'язку для організації дистанційного навчання, як: платформа Zoom, що дає можливість спілкуватися по відеозв'язку цілій групі людей; платформа Moodle – це освітня платформа для учнів, студентів та викладачів, де кожний може переглянути свої навчальні предмети, завантажити виконанні завдання, перевірити їх, отримати оцінку тощо; Google Meet – працює за тією ж схемою, що і Zoom; персональна електронна пошта; Viber, хоча, на нашу думку, цей засіб є не зовсім зручний у плані організації освітнього процесу.

Аналіз публікацій показав, що вчителі початкової школи завжди діляться своїми рекомендаціями щодо проведення сучасного уроку та удосконалюють нові методики та технології. Так, наприклад, вчителька

початкової школи, заступник директора з навчально-виховної роботи М. Пристінська у мережу YouTube виклала відеоролик, у якому запропонувала основний, на її думку, перелік складових ефективного управління класом:

1. На першому етапі варто комфортно облаштувати середовище у якому навчаються діти.
2. Налагодити дружні взаємовідносини з дітьми.
3. Продумати корисний, цікавий та ефективний план уроку.
4. Креативно підходити до підготовки уроку з будь-якої дисципліни.
5. Вчитель повинен усвідомлювати свої функції та намагатися підтримувати дисципліну та атмосферу у класі [5].

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, проаналізувавши інноваційні підходи до проведення сучасного уроку в початковій школі, слід зазначити, що сучасна школа орієнтується не на кількість вчитаного матеріалу чи інформаційну завантаженість учня, а на його сприйняття, готовність до навчання, на внутрішні почуття, самостійність.

Сучасний педагог повинен застосовувати в освітньому процесі Нової української школи сучасні форми, методи, прийоми та засоби навчання як для проведення онлайн, так і офлайн уроків. Вважаємо, що стан організації та проведення сучасного уроку значно поліпшився, проте потребує постійного удосконалення. Як показали наші дослідження, якісно та ефективно проведений урок залежить від професійності, творчості та натхнення педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросова Н. Інноваційні технології в школі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2010. № 91. С. 29-34.
2. Білик Т. Застосування інноваційних технологій на уроках математики в початкових класах. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля». 2017. С 69-72.
3. Большакова І. Огляд практик дистанційного навчання: відео-трансляція. 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/> (дата звернення 23.02.2021).
4. Гільберг Т. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». ТОВ «Видавництво Генеза». 2020. 254 с.
5. Готуємося до уроку. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nJ1XJgDdfi8> (дата звернення 23.02.2021).
6. Декролі О. Інноваційні технології. Навчання раннього читання за методикою О. Декролі. URL: <https://romny-dzvinochok.com.ua/metodichna-skarbnichka/inovacijni-tehnologi/navchannja-rannomu-chytannju-za-metodykoju-dekroli.html> (дата звернення 23.02.2021).
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Київ : Академвидав. 2012. 352 с.
8. Доман Г. Особливості змісту технологій Г. Домана. URL: http://lab-do.luguniv.edu.ua/04_tehnologiyi/06_technology_Doman/index.htm (дата звернення 23.02.2021).
9. Зайцев М. О. Навчання раннього читання за методикою М. Зайцева. URL: <https://romny-dzvinochok.com.ua/metodichna-skarbnichka/inovacijni-tehnologi/navchannja-chitannju-za-metodikoju-m-zajceva.html> (дата звернення 23.02.2021).

СЕКЦІЯ № 4 ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**Євгенія Авраменко,
Євдокія Харькова**
*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано сучасний стан проблеми застосування мультимедійних засобів навчання у сучасній дошкільній освіті. Розкрито значення поняття «мультимедійні засоби навчання» в педагогічній освіті.

***Ключові слова:** інформаційне суспільство; інформаційні технології; мультимедійні засоби; комп'ютерна грамотність; інформаційна культура*

Постановка проблеми. В умовах сучасного інформаційного суспільства виникає нагальна потреба інформатизації освіти, мета якої полягає у глобальній раціоналізації інтелектуальної діяльності шляхом використання нових інформаційних технологій, радикального підвищення ефективності та якості формування особистості з новим типом мислення, що відповідає вимогам постіндустріального суспільства. Упровадження мультимедійних технологій у освітній процес сприяє удосконаленню й урізноманітненню діяльності, що має підвищити продуктивність провідного виду діяльності. Крім того, використання мультимедійних технологій у процесі навчання дає можливість майбутнім педагогам-вихователям розширювати власні знання, спонукає до активного навчання, дозволяє більш широко і повноцінно розкрити творчий потенціал кожного студента, є дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності дітей дошкільного віку у процесі професійної діяльності. У зв'язку з цим важливим завданням постає пошук ефективних педагогічних умов, новітніх підходів до організації роботи з дітьми дошкільного віку із застосуванням мультимедійних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема вдосконалення підготовки майбутніх педагогів за допомогою використання нових інформаційних технологій, мультимедійних засобів навчання привертала увагу багатьох дослідників. Зокрема, питання формування комп'ютерної грамотності, інформаційної культури педагога, перспективи та проблеми застосування мультимедійних засобів навчання розглядають В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Жалдак, Ю. Жук, І. Захарова, В. Клочко, А. Коломієць, І. Підласий, Є. Полат, І. Роберт, А. Хуторський та ін. Обґрунтування дидактичних

принципів в умовах комп'ютерного навчання знаходимо в працях А. Верлань, В. Садикової, А. Серьожкіної, А. Соловова, Н. Тверезовської.

Мета статті: проаналізувати сучасний стан проблеми застосування мультимедійних засобів навчання у сучасній дошкільній освіті.

Виклад основного матеріалу. Використання мультимедійних продуктів у навчанні полегшує сприймання і засвоєння нового матеріалу, сприяє розумовому розвитку студентів, підвищує інтерес до предмету, що вивчається, стимулює до самостійного та творчого пошуку нових ідей. Дослідники розглядають можливості технології мультимедіа як ефективний інструмент підвищення рівня професійної майстерності педагогічних працівників; у працях [3] досліджуються теоретичні основи та методика застосування засобів мультимедіа; приклади розроблення та створення мультимедійних проектів представлені у роботах [5]; практиці використання МЗН у навчальних закладах різного рівня присвячена низка публікацій [2].

У підготовці майбутніх вихователів перед нами постають значні можливості для використання на заняттях мультимедійних засобів навчання. Широкий спектр предметів, що вивчаються на факультеті (гуманітарний, природничо-математичний цикл) створює сприятливі умови для застосування мультимедійних продуктів. Мультимедійні засоби навчання можна використовувати в таких аспектах: як наочність до розповіді викладача; як основне джерело одержання інформації, самостійне навчальне середовище (мультимедійно-навчальне середовище). Використовуючи мультимедійні засоби як наочність до розповіді викладача, слід чітко визначити мету застосування та їх місце в структурі заняття. Викладач має знати доцільність вибору того чи іншого мультимедійного продукту. Мультимедійні навчальні комплекси слід застосовувати під керівництвом викладача з урахуванням психологічного, педагогічного, методичного та організаційного аспектів. Г. Коджаспірова та Ю. Первін так характеризують дані аспекти: психологічний – як впливає дана програма на мотивацію навчання, на ставлення до предмету, підвищить чи понизить інтерес до нього; педагогічний – на скільки програма відповідає загальній спрямованості навчального курсу і сприяє виробленню в суб'єктів навчання правильних уявлень про навколишній світ; методичний – чи сприяє програма кращому засвоєнню матеріалу, чи оправдовує вибір завдань, що пропонуються студенту, чи методично правильно подається матеріал; організаційний – чи раціонально сплановані заняття з використанням комп'ютера та інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Використання мультимедійних продуктів під час вивчення певної теми чи курсу як основного джерела одержання інформації може відбуватись під керівництвом викладача та без нього. Робота з мультимедійним продуктом без керівництва викладачем, породжує виникнення самостійного навчального середовища (мультимедійно-навчального середовища), яке призначене для виявлення, розкриття і розвитку здібностей та навчальних можливостей студентів, створення умов для якісного самостійного

засвоєння матеріалу. Хоча тут є низка недоліків, котрі проявляються в нездатності глибоко оволодіти знаннями, визначити і зрозуміти сутність головного у даному тематичному блоці. Саме тому у взаємодії «студент – засіб навчання» викладач завжди має виступати організатором даного виду спілкування та коригувати їхню взаємодію.

Запровадження мультимедійних навчальних продуктів у освітній процес педагогічних університетів сприяє розвитку творчих здібностей, удосконаленню пошукових умінь, підвищенню якості професійної підготовки майбутніх вихователів, що відповідають запитам закладів освіти в рамках інформатизації освіти, стимулює активність і пізнавальний інтерес. Підготовка до проведення заняття із застосуванням мультимедійних ресурсів вимагає від викладача елементарних знань роботи з комп'ютером, затрат значної частини вільного часу та врахування специфіки підготовки майбутніх вихователів. Тому методична підготовка викладача до заняття з використанням МЗН має включати такі етапи: визначення доцільності застосування МЗН. Якщо викладач переконаний, що навчальної, виховної, розвивальної мети на занятті буде досягнуто без використання мультимедійних засобів навчання, то необхідність у них відпадає; ознайомлення із змістом МЗН. Це є необхідною умовою їх ефективного використання. Попереднє ознайомлення із змістом мультимедійного продукту полягає в тому, що викладач переглядає мультимедійний навчальний комплекс, мультимедійну енциклопедію, відео-, презентаційний чи інший матеріал, який буде використовувати на занятті; визначення типу і структури заняття.

Мультимедійні засоби навчання, маючи різне призначення, можуть використовуватись на початку, всередині, наприкінці вивчення теми, розділу, заняття. Із практики застосування найбільш оптимальним у такому випадку є комбіноване заняття; визначення місця мультимедійного продукту в структурі заняття. Необхідність визначення на занятті структурних місць, де студенти найбільш ефективно будуть сприймати та засвоювати матеріал, є передумовою ефективного проведення заняття; самоперевірка викладачем підготовки до заняття. У процесі самоперевірки необхідно визначити найбільш раціональні та оптимальні форми роботи зі студентами, що дадуть можливість перевірити засвоєння матеріалу і закріпити знання, які отримані на занятті.

Найбільшою небезпекою нових інформаційних технологій навчання І. Захарова називає забезпечення легкого одержання різноманітної інформації. Тому завдання педагога полягає в тому, щоб спрямувати зусилля суб'єктів навчання на самостійне вироблення нових знань, що представляє собою результат пізнавального процесу, здійсненого самим суб'єктом навчання [4]. Уміння майстерно застосовувати електронні ресурси з навчальною метою розвивається з досвідом, в процесі професійної діяльності, набуваючи знань із практики. Як зазначається у праці [6], під час використання інформаційно-комунікаційних технологій навчання потрібно забезпечувати оволодіння суб'єктами навчання навичками користувачів новими інформаційними технологіями, сучасною мультимедійною технікою, орієн-

туючи їх на застосування в навчальній та майбутній професійній діяльності.

Для підготовки майбутніх вихователів в рамках інформатизації освіти Є. Трофімова у своїй праці [5] виділяє чотири складові вміння: технічну, тобто уміння працювати з комп'ютером в якості користувача стандартного програмного забезпечення; методичну, тобто уміння грамотно використовувати інформаційні засоби навчання; педагогічну, тобто уміння формувати в суб'єктів навчання культурну роботу в інформаційних середовищах; оціночну, тобто уміння критично відноситись до інформації, отриманої із різних джерел інформаційного середовища. Формувати та розвивати ці вміння у майбутніх вихователів потрібно ввівши низку спеціальних дисциплін, вивчення яких сприятиме підготовці творчого, озайомленого з новинками сучасних технологій педагога.

В. Рибалка вирішальним у розвитку якостей творчої особистості визначає виховання допитливості, спостереження, пізнавальних, дослідницьких здібностей, здатності до початкових розмірковувань, уяви, фантазії тощо [3]. Ефективність розвитку і формування творчої особистості підвищується за умови, що вона стає не лише об'єктом у спільній діяльності з мультимедійним комп'ютером, а й активним суб'єктом навчання, що допомагає їй бути активною, цілеспрямованою, здатною до результативної професійної діяльності з умілим застосуванням сучасних інформаційних технологій. Працюючи з мультимедійним навчальним комплексом з того чи іншого предмету студент захоплюється представленою у такому вигляді інформацією, що пробуджує його творчу уяву, креативне мислення, збагачує його професійний потенціал. А це є необхідною умовою розвитку та становлення сучасного вихователя, який би відповідав потребам сучасних закладів дошкільної освіти в інформаційному суспільстві.

Методика застосування мультимедійних ресурсів має таку послідовність: аналіз змісту навчання з погляду можливостей і доцільності застосування засобів мультимедіа; вибір наявних мультимедійних продуктів чи створення власних відповідно до змістового наповнення заняття; розробка плану заняття з використанням мультимедійних продуктів; проведення заняття; аналіз заняття з метою корекції допущених помилок. Дотримуючись методики застосування МЗН, потрібно враховувати три важливі функції процесу навчання визначені в дидактиці, які вони мають виконувати: навчальну – надавати студентам потрібну інформацію з певної дисципліни; виховну – виховувати самостійність у здобуванні знань, у роботі з електронною інформацією; розвивальну – розвивати образне творче мислення, набувати вміння структурувати, аналізувати, відбирати, систематизувати навчальну інформацію. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі впливає на різні органи відчуття суб'єктів навчання, що, в свою чергу, забезпечує швидке й доступне сприймання нової інформації.

Вихователь має володіти досконалыми професійними знаннями та вміннями, бути особистістю всебічно розвиненою, оскільки цього вимагає широкий спектр занять, які він проводитиме в садочку. Застосування МЗН у підго-

товці майбутніх вихователів повинно відбуватися з орієнтацією на сучасного дошкільника. Майбутні вихователі мають знати, що нині багато дошкільників залишаються на заняттях пасивними. Позитивно вплинути на традиційний процес навчання, підвищити його ефективність, пізнавальну активність особистості дошкільника може застосування МЗН. Діти дошкільного віку активно сприймають наочні образи. Для майбутніх вихователів важливо знати, що діти добре засвоюють знаки, які позначають певні дії. К. Ушинський відзначав, що показ предмета чи зображення предмета породжує думку і викликає в суб'єкта навчання самостійне висловлювання [1].

Висновки і перспективи дослідження. Проблема підготовки сучасного вихователя в інформаційному суспільстві, його професійного вдосконалення все більше хвилює педагогів. Тому актуальними нині є пошуки нових форм організації освітнього процесу в університеті, які спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної, творчої діяльності студентів, підготовку майбутнього вихователя, який би відповідав потребам інформаційного суспільства й сучасних закладів дошкільної освіти. Практика переконує, що реалізація нових форм і методів застосування електронних засобів навчання сприяє інтенсивному розвитку навчально-пізнавальної і розумової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бардакова Ю. Комп'ютер у ДНЗ. Дошкільний навчальний заклад. 2003. №3. С. 4-6.
2. Гандера М. В. Создание и использование мультимедийных презентаций на занятиях по ознакомлению с окружающим с детьми старшей группы детского сада [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://sociosphera.com/conference/2012/ii_mezhdunarodnaya_nauchnoprheskaya_konferenciya_innovacii_i_sovremennye_tehnologii_v_sisteme_obrazova
3. Гудирева О. М. Використання сучасних інформаційних технологій в освітній програмі. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2006. №5. С. 27–29.
4. Захаревич М.А. Підвищення педагогічної ефективності навчання при використанні мультимедіа. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. праць. Київ Вінниця: ДОВ Вінниця, 2012. С. 134-140.
5. Махонина О. В. Методические рекомендации «Использование мультимедийных презентаций как эффективное средство в обучении детей дошкольного возраста» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://nsportal.ru/detskiysad/raznoe/2012/01/24/metodicheskie-rekomendatsii-ispolzovanie-multimediynykhprezentatsiy>

Ірина Баштова,

Ольга Васько

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

СУТНІСТЬ І ХАРАКТЕРИСТИКА МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

В статті розкривається сутність поняття «мобільне навчання». Окреслено його переваги для застосування в освітньому процесі. Встановлено, його спрямованість на реалізацію принципів відкритої освіти.

Ключові слова: мобільне навчання, M-Learning, електронне навчання, дистанційне навчання, традиційне навчання.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного суспільства є глобальна інформатизація і комп'ютеризація всіх сфер діяльності. Інформаційні процеси стають однією з найважливіших складових життєдіяльності людини та соціуму. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в XXI сторіччі вплинув і на систему освіти – зробивши актуальною проблему її модернізації.

Однією із суттєвих ознак останнього десятиріччя – є використання засобів мобільного зв'язку та різноманітних електронних пристроїв. На сьогодні майже в кожного учня закладу загальної середньої освіти є мобільний пристрій, який можна використати не тільки для розваги або доступу до різного роду інформації, але і для вирішення різних навчальних питань. Можливість використання мобільних пристроїв в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти пов'язана з появою спеціалізованих програм для навчання – мобільних додатків. На необхідність застосування таких додатків вказують і світові тенденції, що пов'язані з потребою організації віддаленого доступу до загально мережевих і спеціалізованих ресурсів та сервісів закладу освіти.

Білоус В.В. визначає такі передумови для своєчасного застосування мобільних технологій в освітньому середовищі [2]: високий рівень і динаміка поширення мобільних пристроїв, стійкий інтерес до їх застосування, можливість перетворити в медіаконтент і супутнє утримання в інфраструктуру освітнього та науково-дослідного простору. Отже, проблема мобільного навчання для сучасної теорії навчання є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цілісна концепція мобільного навчання, запропонована Д. Кіганом у 2001 р., подальший розвиток дістала в дослідження Ф. Манг'яваччі, Р. Мейсона, Л. Родіна, М. Рончетті, А. Трифонової та Д. Хойла (2002–2003 рр.). У 2001 р. Єврокомісією започатковано проєкт MOBIlearn, керівником якого призначено М. Шарплеса, який сформулював основну ідею проєкту – «що навчальне, те – мобільне» [1] та визначив умови ефективності мобільного навчання. В 2002 р. в Канаді створено Консорціум мобільного навчання (The m-Learning Consortium), в Австралії – державний стандарт на мобільне навчання. В дисертації Фенг-Хуан Ю Янга (2003 р.) запропонована архітектура розподіленої системи мобільного навчання. Корпорацією Intel в 2004 р. розпочато проєкт «Навчання завжди та всюди», метою якого є надання кожному з учнів персонального доступу до мобільних комп'ютерних пристроїв та забезпечення безпроводного зв'язку в школах. Можливості застосування мобільних пристроїв у школі у 2005 році дослідив І.Є. Мазурок. У 2006-2007 роках дослідники Семеріков С.О., Теплицький І.О., Шокалюк С.В. провели педагогічних експеримент із впровадження елементів мобільного навчання у старших класах шкіл нового типу м. Кривій Ріг [6]. Як бачимо теоретичні основи застосування мобільного навчання в закладах освіти знаходяться на стадії становлення, тому висвітлення сутності і характе-

ристик мобільного навчання є одним із актуальних напрямів дослідження.

Мета статті – розкрити сутність поняття «мобільне навчання».

Виклад основного матеріалу. За інформацією Рон Веттер перші відомості про мобільне навчання відносяться до 90-х років. Термін «мобільне навчання» (m-learning) з'явився у 2005-2006 роках, але найбільш актуальним цей термін став після 2008 року, що пов'язано зі збільшенням попиту на смартфони та появою у 2010 році принципово нових пристроїв – інтернет-планшетів.

Поняття «M-Learning» або «mobile learning» (мобільне навчання) тлумачиться науковцями по-різному. Більшість визначень базується або на технологічних особливостях мобільних пристроїв або на дидактичних можливостях їх використання в навчанні.

Семеріков С. О. визначає мобільне навчання (mobile learning, M-Learning) як сучасний напрямок розвитку систем дистанційної освіти із застосуванням мобільних телефонів, смартфонів, КПК, електронних книжок [5].

Куклев В. О. [4] розглядає мобільне навчання як навчання за допомогою мобільних засобів, незалежно від часу та місця, з використанням спеціального програмного забезпечення на педагогічній основі міждисциплінарного та модульного підходів.

У вікіпедії зазначається, що мобільне навчання тісно пов'язане з електронним і дистанційним навчанням, але його відмінністю є використання мобільних пристроїв. Навчання відбувається незалежно від місця знаходження того, хто навчається, з використанням портативних технологій.

Як різновид дистанційного навчання і як навчання з використанням ІКТ мобільне навчання розглядають Ю.В. Триус, В.М. Франчук, Н.П. Франчук [7]. Проте вони наголошують, що відмінністю такого навчання є більша кількість «ступенів вільності». Наголошують на тому, що мобільне навчання є тако ж складовою змішаного навчання (blended learning), яке в педагогічних дослідженнях розглядається як навчання, що поєднує в собі традиційне навчання в аудиторії й комп'ютерно-опосередковану діяльність тих, хто навчається, на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Як бачимо, в більшості тлумачень поняття «мобільне навчання» його пов'язують із дистанційним навчанням, погоджуємося з цим, але вважаємо, що застосування елементів мобільного навчання буде виправданим і при традиційному навчанні. Тому в дослідженні будемо орієнтуватися на визначення В.О. Куклева.

Згідно з проектом MoLeNet, мобільне навчання – це використання зручних портативних мобільних пристроїв і бездротових, доступних завжди технологій, для полегшення, підтримки, оптимізації та розширення процесів навчання і вивчення.

Шарплес М. як особливості мобільного навчання називає: спільну онлайн-роботу над проектом, моблогінг (мобільний блогінг), персоналізоване навчання, роботу у групах, онлайн-дослідження, рівний доступ до навчання [1].

До основних переваг мобільного навчання відносять: розширення можливостей та забезпечення рівного доступу до освіти; персоналізація освіти; миттєвий зворотній зв'язок та оцінка результатів навчання; навчання в будь-який час та в будь-якому місці; ефективне використання часу на уроках у класах; формування нових спільнот учнів; підтримка ситуаційного навчання; розвиток безперервного без зупинок навчання; забезпечення зв'язку між формальним та неформальним навчання; мінімізація руйнівних впливів на процес освіти різних катаклізмів, військових конфліктів і т.і.; допомога учням з обмеженими можливостями; покращення якості комунікації та управління навчальним процесом; максимізація ефективності витрат на освіту [3, с. 43].

Окреслені переваги вказують на доречність застосування мобільного навчання в сучасній освітній практиці, адже воно органічно може бути поєднано з традиційними формами навчання, розширює можливості доступу до навчальної інформації.

Як бачимо мобільне навчання реалізує принципи відкритої освіти такі як гнучкість, модульність, незалежність від місця і часу, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. У мобільному навчанні на перше місце виходять такі дидактичні принципи як мультимедійність, інтерактивність та доступність.

Висновки та перспективи дослідження. Мобільне навчання є одним із перспективних різновидів навчання, яке в поєднанні з традиційним і дистанційним навчанням сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу. Матеріал статті не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми, перспективним вважаємо дослідження його можливостей при вивченні математики в початковій школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Sharpies M., Taylor J., Vavoula G. A Theory of Learning for the Mobile Age. In R. Andrews & C. Hauthornthwaite (eds.) *The Sage Handbook of E-learning Research*. London: Sage. pp. 21–47.
2. Білоус В.В. Мобільні додатки для навчання математики як засіб підвищення мотивації учнів молодшої школи. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. № 3. С. 303–309.
3. Заріцька С.І., Литвиненко Н.І., Савченко М.І., Сліпченко О.Ю. Методичні аспекти впровадження електронного навчання в закладах загальної середньої освіти: методичний посібник. Київ. 2019. 64 с.
4. Куклев В.А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Ульяновск, 2010. 46 с.
5. Семеріков С.О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі: монографія. К.:НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 340 с.
6. Семерікова С.О., Теплицький І.О., Шокалюк С.В. Нові засоби дистанційного навчання інформаційних технологій математичного призначення. *Вісник. Тестування і моніторинг в освіті*. 2008. № 2. С. 42–50.
7. Триус Ю.В., Франчук В.М., Франчук Н.П. Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2012. №. 12. С. 53-62. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2012_12_8

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ «ЛЕПБУК» В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті досліджено стан проблеми використання технології «Лепбук» в сучасній освітній практиці початкової школи методом анкетування педагогів Соледарської ЗОШ №14; розкрито значення лепбуків у процесі розвитку молодших школярів; з'ясовано причини рідкого використання розглядуваної технології.

Ключові слова: лепбук, молодші школярі, вчитель початкових класів, освітній процес.

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа не залишилася осторонь від процесів модернізації освіти, які відбуваються сьогодні в усьому світі. Удосконалення традиційних форм навчання і пошук нових форм, методів, засобів, адекватних цілям розвитку учасників освітнього процесу, є актуальною проблемою для вчителя.

Значущим моментом в сфері сучасної початкової освіти є вироблення у дитини вміння вчитися самому. Перед педагогом стоїть завдання навчити школяра вибирати правильні шляхи вирішення для засвоєння і пошуку інформації. Одним із способом досягнення цієї мети є застосування різних технологій однією із яких є інноваційна технологія «Лепбук».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та впровадження лепбука в освітній процес висвітлено в дослідженнях таких науковців як Д. Гатовська, Е. Блохіна, О. Крігер, Т. Лиханова, К. Ляшенко, Н. Мартинова, Е. Пестова та ін. Сьогодні лепбуки застосовують в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти для всіх рівнів повної загальної середньої освіти під час вивчення будь-якого предмета.

Переважна більшість публікацій з даної теми це опис власного педагогічного досвіду. Так, І. Большакова на платформі Ed-Era ознайомлює слухачів он-лайн курсу для вчителів початкової школи з основними поняттями, видами та технологією створення «книг на колінах» [3].

Педагогом Л. Петренко [4, с. 52] розкрито функції лепбуку у роботі з молодшими школярами, з поміж іншого, вчитель описує спосіб застосування лепбуку в проектному навчанні. У методичному посібнику А. Пляцок та В. Олійник [5] розкриті особливості організації проектної, навчальної діяльності, розвитку творчості дитини за допомогою лепбуку.

Таким чином, проаналізувавши науково-педагогічну літературу, ми з'ясували, що проблема використання технології «Лепбук» набула актуальності з початком впровадження ідей Нової української школи. Більшість публікацій стосуються прикладів використання лепбука при вивченні окремої теми чи тем курсу; способів створення лепбуку проте потребують окремої уваги дидактичні аспекти окресленої проблеми, зокрема організації

освітньої діяльності молодших школярів із використанням технології «Лепбук» при вивченні математики.

Мета статті – визначити стан проблеми використання технології «Лепбук» в сучасній освітній практиці початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Термін «лепбук» вперше був введений мамою і письменником з Вірджинії Теммі Дюби, яка використовувала в домашньому навчанні своїх дітей такий засіб для систематизації інформації. Лепбук вона назвала так саме тому, що він уміщається на колінах дитини.

Лепбук – це інтерактивний посібник у вигляді папки формату А4 або А3, складеної певним способом, на міцній картонній (або іншій) основі, в яку вставлені різні вкладки (міні-книжки, кишеньки, віконця і т.д.), рухливі деталі, ілюстрації на задану тему [6, с.27].

Сутність технології «Лепбук» науковцями трактується по-різному: одні вважають її ігровою, інші проектною, треті – дослідницькою технологією. Найімовірніше, це залежить від того, яке провідне завдання роботи з використанням лепбука.

Як справедливо підкреслює Т. Дмитренко, при створенні лепбука учні отримують знання не в готовому вигляді, а добувають їх самі в процесі власної дослідницько-пізнавальної діяльності [2].

Таким чином, лепбук являє собою різновид методу проекту. Причому створення лепбука містить всі етапи проекту: 1) цілепокладання (вибір теми); 2) розробка лепбука (складання плану); 3) виконання (практична частина); 4) підбиття підсумків.

Аналіз науково-педагогічної і методичної літератури свідчить про те, що найчастіше такі папки застосовують в закладах дошкільної освіти або в початковій школі. Адже це оптимальний і разом з тим креативний спосіб для виконання дослідних, творчих робіт, у процесі яких дитина самостійно вивчає, аналізує і систематизує матеріал. Така папка дозволяє залучити батьків до спільної діяльності зі своєю дитиною.

Крім того, лепбук застосовують в проектній діяльності. Виготовлення лепбуків сприяє дитячо-батьківській взаємодії, розвитку довірливих стосунків у сім'ї, підвищенню батьківської компетентності і надає можливість поглянути на свою дитину з іншого боку, допомогти розкрити творчий потенціал, а також здобути нову пізнавальну інформацію. Лепбук сприяє розвитку творчого мислення, розвиває пізнавальний інтерес. Лепбук, що містить в собі безліч кишеньок, віконечок, книжок розкладачок, що по-різному розкриваються, також сприяє розвитку дрібної моторики малюків. Дитина навчається самостійно збирати і організовувати тематичну інформацію. Таким чином, на початковому ступені він є ефективним засобом навчання [1].

З метою вивчення стану проблеми використання технології «Лепбук» в сучасній освітній практиці проведено анкетування серед вчителів початкових класів різного віку і стажу роботи на базі Соледарської ЗОШ №14. Вибірка складала 25 осіб.

Анкета містила такі питання: 1. Чи знайомі Ви з технологією «Лепбук»?; 2. Використовуєте Ви технологією «Лепбук» в освітньому процесі початкової школи чи ні?; 3. Якщо так, то як часто?; 4. При вивченні яких предметів Ви найчастіше це робите?; 5. З якою метою Ви пропонуєте використовувати «Лепбук»?; 6. Які недоліки має розглядувана технологія на Вашу думку?

За результатами анкетування встановили, що більшість вчителів (14 осіб – 56 %) знайомі з технологією «Лепбук». Але тільки 40% з них (10 вчителів) використовують її в освітньому процесі початкової школи.

Серед вчителів, що використовують лепбуки в освітньому процесі початкової школи, 70 % (7 із 10 респондентів) роблять це один раз на півріччя; 20 % респондентів – один раз на рік, коли основа лепбука розробляється вчителем, а доповнюється, вдосконалюється разом з учнями та їх батьками. Нажаль тільки 10 % вчителів намагаються використовувати розглядувану технологію при вивченні кожної теми з метою узагальнення і систематизація матеріалу, закріплення вивченого на уроці.

Всі педагоги наголосили на важливості виготовлення молодшими школярами лепбука самостійно, а не використанні вже готового, адже це дає можливість навчити учнів працювати з різними джерелами інформації; сформувати у них уміння аналізувати, виділяти основні компоненти навчальної інформації; розширити і збагатити словниковий запас учнів активізуючи їх комунікативну компетентність; формувати у молодших школярів уміння логічно мислити.

На питання «При вивченні яких предметів найчастіше використовують лепбуки?» 30 % (3 з 10 респондентів) назвали предмети природничого циклу; 50 % вчителів початкових класів надають перевагу урокам математики, української та іноземної мови та 20 % педагогів, окрім зазначених дисциплін, використовують лепбуки на уроках естетичного циклу.

На думку опитаних, основний недолік використання розглядуваної технології полягає в тому, що за навчальною програмою початкової школи матеріал є достатньо насиченим і важко приділити час виготовленню лепбуків на уроці. Щодо домашнього завдання, то тут можуть обурюватися батьки, що стосуються перевантаження учнів.

Висновки та перспективи дослідження. Проведене дослідження свідчить про обізнаність вчителів початкових класів щодо інноваційних технологій, зокрема технології «Лепбук», попри це, результати анкетування вказують, що більшість не використовує її в освітній діяльності вважаючи, що це забиратиме багато часу і відволікатиме від опанування програмового змісту. Такі висновки є свідченням не розуміння вчителями основних функцій лепбука, його можливостей, а тако ж особливостей організації освітньої діяльності молодших школярів з використання розглядуваної технології.

Матеріал статті не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми, перспективним вважаємо дослідження особливостей організації освітньої діяльності молодших школярів при вивченні математики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грибанова Л. П. Лэпбук – средство для реализации деятельностиного похода. URL: <http://www.maam.ru/detskijsad/-lepbuk-sredstvo-dlja-realizacidejatelnostnogopodhoda.html>
2. Дмитренко Т.С. Технология «лэпбукинг» и ее применение в педагогической практике. URL: <https://infourok.ru/statya-tehnologiya-lepbuking-i-ee-primenie-v-pedagogicheskiou-praktike-3716583.html>
3. Лепбук. Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: <https://youtu.be/xRRqIOk0vXg>
4. Петренко Л. Лепбук як навчальна технологія в початковій школі. Заступник директора школи. 2018. № 11. С. 51-55.
5. Пляцок А.О., Олійник В.В. Використання технології «лепбук в роботі з дошкільниками. Навчально-методичний посібник. Вінниця: КУ «ММК», 2017. 45с.
6. Стрілецька Н.М., Лаврінчук Ю.О., Петренко Н.П. Лепбук «Я і цифрові пристрої». Розробка та використання : навч.-метод. посібник. Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 60 с.

Вікторія Дробот

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ДИДАКТИЦІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В умовах модернізації освіти актуалізується проблема розвитку ідей діяльнісного підходу. У статті, за результатами теоретичного аналізу охарактеризовано принципи діяльнісного підходу в контексті дидактиці початкової школи, розкрито особливості впровадження діяльнісного підходу в освітній процес.

Ключові слова: діяльнісний підхід, молодші школярі, початкова школа.

Постановка проблеми. Ціннісною установкою інноваційного навчання є не засвоєння знань як таких, а сприяння процесам інтелектуального і морального розвитку особистості кожного школяра. Як бачимо на сьогодні змінюються пріоритети в діяльності вчителя – знання з мети освіти перетворюється в засіб розвитку пізнавальних і особистісних якостей учнів, учитель з «передавача» інформації перетворюється в організатора навчально-пізнавальної діяльності і розвиваючого середовища в педагогічному процесі. Відповідно, акцент з навчальної діяльності вчителя переноситься на пізнавальну діяльність учнів.

Нові підходи до навчання відображають загальну тенденцію в удосконаленні освіти – його гуманізацію, орієнтацію на особистість учня. У дидактиці все більш міцні позиції займають розвиваюче і особистісно-орієнтоване навчання, особистісний і діяльнісний підходи, які визначають «обличчя» сучасної дидактичної системи, яка набуває все більш чіткі обриси. У цих умовах важливо розуміння кожним педагогом проблеми розвитку людини, особистості, яка впритул стикається з проблемою діяльності.

Звернення до діяльнісного підходу в педагогічній теорії і практиці обумовлено необхідністю: забезпечення суб'єктної позиції учня в педагогіч-

ному процесі; створення умов для розвитку і саморозвитку особистості учня; формування пізнавальних здібностей учнів; розкриття і запуск механізмів самонавчання і самоосвіти учнів; підвищення якості навчання і подолання «формалізму» знань. Діяльнісний підхід дозволяє виділити основні результати навчання – особистісні, метапредметні і предметні в контексті ключових завдань і універсальних навчальних дій, якими повинні володіти учні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у розробку теорії діяльності та діяльнісного підходу здійснили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. У психологічному аспекті поняття діяльності досліджували Д. Гальперін, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.. У педагогіці досліджуване питання вивчали Г. Атанов, О. Дорошенко, Л. Зайцева, Г. Іванюк, В. Лозова, Т. Лубенець та ін.. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, серед науковців не має однозначного трактування поняття діяльнісного підходу. Недостатньо увагу в цьому аспекті приділено навчанню молодших школярів, дидактичним особливостям та ін. Отже, вказана проблема і в умовах сьогодення залишається актуальною.

Мета статті – дослідити особливості діяльнісного підходу у дидактиці початкової школи.

Виклад основного матеріалу. У педагогіці суть навчання з точки зору діяльнісного підходу полягає в тому, що в центрі уваги стоїть не просто діяльність, а спільна діяльність учнів з педагогом, в реалізації разом вироблених цілей і завдань. Педагог не подає готові зразки, а створює, виробляє їх разом з учнями. Отже, спільний пошук норм і законів життя в процесі діяльності і становить зміст навчального процесу, що реалізується в контексті діяльнісного підходу.

Як стверджує С. Капіруліна, «діяльнісний підхід орієнтує організацію освітнього процесу на забезпечення активної, особистісно значущої, усвідомленої освітньої діяльності учня, зміст якої полягає не стільки в засвоєнні певних знань, скільки у формуванні себе як особистості» [3, с. 440].

Вивчаючи особливості впровадження діяльнісного підходу в навчальній процес, А. Реан підкреслює, що «діяльнісний підхід орієнтує не на зміст готових структур свідомості, а на процес, у результаті якого вони виникають і приводять до глибшого розуміння їх природи» [5, с. 175].

Погоджуємося з твердженням О. Газман, що «діяльнісний підхід, реалізований у контексті життєдіяльності конкретної дитини, враховує її життєві плани, ціннісні орієнтації та інші параметри її суб'єктивного світу, за своєю сутністю є особистісно-діяльнісним підходом» [1, с. 11].

Фахівці з педагогіки виділяють наступні принципи діяльнісного підходу [2, с. 58-59]:

1. Принцип діяльності. Його сутність полягає в тому, що учень отримує знання не в готовому вигляді, а здобуває їх саму, усвідомлюючи при цьому зміст і форми своєї навчальної діяльності, активно бере участь в їх вдосконаленні.

2. Принцип безперервності. Згідно якого організація навчання здійснюється так, що результат діяльності на кожному попередньому етапі забезпечує початок наступного етапу.

3. Принцип цілісного уявлення про світ. Спрямований на формування у дитини узагальненого, цілісного уявлення про світ та усвідомлення ролі і місця науки в системі наук.

4. Принцип мінімакса. Учням школи пропонується зміст освіти на максимальному (творчому) рівні і забезпечує його засвоєння на рівні соціально-безпечного мінімуму (державного стандарту).

5. Принцип психологічної комфортності. Зорієнтований на зняття стресоутворюючих факторів навчального процесу, створення в школі і на уроці доброзичливої атмосфери, яка спрямована на реалізацію ідей педагогіки співробітництва.

6. Принцип варіативності. Сутність принципу – розвиток в учнів варіативного мислення, тобто розуміння існування різних альтернативних рішень та формування здатності до їх систематичного оцінювання та вибору найоптимальнішого

7. Принцип творчості. Спрямований на максимальну орієнтацію на творчу діяльність, формування здатності самостійно знаходити рішення під час нестандартних завдань.

Названі дидактичні принципи складають систему необхідних і достатніх умов функціонування системи освіти в діяльній парадигмі.

В таблиці 1 представлено орієнтовну модель заняття з використанням діяльнісного підходу.

Таблиця 1

Орієнтовна модель заняття з використанням діяльнісного підходу [4]

Етапи	Методичний орієнтир
1. Комунікативно-мотиваційний етап	ігри та вправи на розвиток комунікації, створення умови для виникнення внутрішньої потреби включення в діяльність; ігрові та уявні ситуації, психологічні ситуації тощо
2. Етап актуалізації знань	інтерактивні методи, дидактичні ігри, вправи для актуалізації мисленнєвої операції, а також знань та досвіду дітей, які будуть потрібні для відкриття нового знання тощо.
3. Етап створення проблемної ситуації	ігри та вправи з використанням проблемної ситуації, інтерактивний діалог, проблемно-пошуковий діалог тощо.
4. Етап пошуку способів розв'язання проблеми	спонукальний від проблемної ситуації діалог, визначення причини утруднення, пошук джерел інформації.
5. Етап відкриття нового знання	робота з інформаційними джерелами, ігри та вправи пошукового характеру; робота в групах, парах тощо.

6. Етап застосування ігри та вправи з використанням проблемної нових знань в практичній ситуації; робота в парах, групах тощо. діяльності

7. Рефлексія діяльності (2-3 хв) Запитання (Чи було вирішене поставлене завдання? У чому була складність виконання завдання? Чому навчилися? Що дізналися нового? Про що хотіли б дізнатися ще?)

Отже, діяльнісний підхід при плануванні уроків – це складна багатоступінчаста діяльність для здійснення логічно послідовних дій, що включають розробку моделі цілісного педагогічного процесу, спрямованого на досягнення мети навчання, розвитку і виховання учнів. Таким чином, діяльнісний підхід – це суб'єктно-орієнтована організація і управління педагогом діяльністю дитини при вирішенні нею спеціально організованих навчальних завдань різної складності і проблематики. Ці завдання розвивають не тільки предметну, комунікативну та інші види компетентностей дитини, але і її саму як особистість.

Висновки і перспективи досліджень. Отже, діяльнісний підхід є основою концепції навчання, яку називають проблемно-розвиваючою. На нашу думку, основна ідея діялісного підходу полягає в тому, що нові знання не даються в готовому вигляді. Школярі «відкривають» їх самі в процесі самостійної дослідницької діяльності. Завдання вчителя при введенні нового матеріалу полягає не в тому, щоб все наочно і доступно пояснити, показати і розповісти. Учитель повинен організувати дослідницьку роботу дітей, щоб вони самі пояснили, як треба діяти в нових умовах. На наш погляд, впровадження у навчальний процес діялісного підходу допомагає молодшим школярам самостійно ставити перед собою мету і знаходити шляхи її досягнення, формувати у себе вміння контролю і самоконтролю, оцінки та самооцінки. Переконані, що діялісний підхід перетворює систему навчання на нові технології навчання та виховання.

Проведене дослідження не охоплює всіх аспектів проблеми впровадження діялісного підходу. Науковий інтерес представляє вивчення питань, пов'язаних з віковими та індивідуальними особливостями а також особливості реалізації діялісного підходу у процесі формування пізнавальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Газман О.С. Педагогічна підтримка дітей в освіті як інноваційна проблема. *Нові цінності освіти: десять концепцій та есе*. Вип. 3. М.: Інноватор, 1995. 58 с.
2. Доценко С.О. Реалізація системно-діялісного підходу на уроках математики. *Педагогіка та психологія*. 2016. Вип. 55. С. 52-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2016_55_8
3. Капіруліна С.Л. Мотиваційно-ціннісне ставлення вчителя географії та основ економіки до підвищення рівня особистої педагогічної та методичної професійної культури. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка,*

- Л.А. Онуфрієвої. Вип. 16. Кам'янець Подільський: Аксіома, 2012. С. 440-450.
4. Радкевич Н.А. Діяльнісний метод навчання VS діяльнісний підхід до навчання: розставляємо акценти. *Всеосвіта*. URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentaciadialnisnij-metod-navcanna-vs-dialnisnij-pidhid-do-navcanna-rozstavlaemo-akcenti-410852.html>
 5. Реан А.А. Психологія і педагогіка / А.А. Реан, Н.В. Бордовская, С.І. Розум. СПб.: Пітер, 2000. 432 с.

Аліна Паньова

*Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка*

ТЕРМІН «ПРИРОДНИЧІ ПОНЯТТЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ» У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті введено визначення терміну «природничі поняття дітей молодшого дошкільного віку» на основі аналізу філософських та інших наукових джерел.

***Ключові слова:** поняття, природничі поняття, діти молодшого дошкільного віку.*

Постановка проблеми. У сучасному освітньому просторі передача «готових» знань від вихователя до дитини вже не є актуальним методом навчання та виховання. Стає важливим викликати у дітей прагнення самостійно отримувати знання, перетворити дітей на активних учасників освітнього процесу і сформувати поняття про природні явища і об'єкти. Сучасні форми освіти базуються на методах, які спонукають до взаємодії між усіма учасниками процесу, причому як між вихователем та дітьми, так і між самими вихованцями, між педагогами і родинами дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психолого-педагогічними засадами формування початкових природничих понять дітей дошкільного віку є ідеї провідних учених Л. Виготського, О. Запорожця, Я. Коменського, Д. Локка, Й. Песталоцці, С. Рубінштейна, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Н. Рижової тощо. Ознайомленню з природним довкіллям і екологічному вихованню дітей дошкільного віку присвятили свої праці: А. Волкова, Н. Горопаха, О. Захлебний, І. Зверев, Н. Кот, О. Кудрявцева, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Н. Рижова, І. Суравегіна, Н. Яришева та ін. Наприклад, З. Плохій розглядає важливість екологічного виховання дітей дошкільного віку на матеріалі формування понять про тваринний світ. За визначенням Н. Кот, екологічне виховання – це цілеспрямоване формування у людей різного віку екологічного мислення, екологічних, моральних, правових поглядів на природу і місце в ній людини – тобто, за нашим визначенням, формування природничих понять.

Мета статті – визначити теоретичні засади формування природничих понять у дітей молодшого дошкільного віку шляхом формулювання даного терміну на основі вивчення наукових джерел.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до визначення терміну «поняття», ми виявили, що це слово має деяку різноманітність у формулюванні дефініцій у різних джерелах. Найбільш повно, на нашу думку, воно виражено у «Філософському енциклопедичному словнику», який трактує «поняття» як спосіб розуміння та абстрактного уявлення результатів пізнання, через усвідомлення істотних характеристик об'єктів та особливу форму мислення, що характеризується відображенням відношень та властивостей об'єктів у вигляді думки про їхні загальні й специфічні ознаки. Процес та умови утворення поняття також досить чітко вказані у даному джерелі [6, с. 503-504]. У «Сучасному тлумачному словнику української мови» наведене вище визначення дещо спрощене, однак більш наближене до предмета нашого дослідження. Тут також поняття трактується як форма мислення, узагальнення суттєвих ознак об'єкта, а також розуміння, що сформувалося на основі відомостей і є прийнятним у певній сфері застосування [5, с. 701].

А. Конверський називає такі форми мислення як поняття, судження та умовиводи взаємопов'язаними та аналізує, що є первісним, а що впливає з нього. Деякі науковці стверджують, що поняття формується першим, а з нього впливають судження, а потім – умовиводи; але сам автор, погоджуючись з В. Зегетом, Ю. Івлєвим, В. Бочоровим, В. Маркіним та іншими, вважає, що судження повинні передувати умовиводам, а вже потім формується поняття про об'єкт. У той же час саме поняття тут розглядається як такий спосіб відображення дійсності, за якого предмет розкривається через сукупність його суттєвих ознак [2, с. 139-191]. Це означає, що мати поняття про предмет – це знати і розуміти його властиві ознаки, відношення і зв'язки з іншими об'єктами, спільні й відмінні риси з ними. Тобто, А. Конверський співвідносить поняття з класом предметів за їх загальними і специфічними ознаками, однак зрозуміло, що самим об'єктом думки індивіда є узагальнений образ конкретного предмету. Тому звідси впливає слово «терм» – тобто, мовна форма вираження предмету думки. Наприклад, вони можуть бути власними іменами або описовими термами, термами множин, класів тощо. При цьому сам предмет виступає значенням терма, а смислом терма – інформація про предмет, його ознаки.

Розгорнуте трактування поняття зроблено у «Європейському словнику філософій», де детально аналізуються виклади Е. Канта як найбільш ґрунтовні стосовно даної форми мисленнєвих процесів [1, с. 283-287, 446-449]. Найбільш універсальні дефініції та зрозумілу і обґрунтовану класифікацію понять можемо виявити, наприклад, у І. Хоменка. За кількісними характеристиками виділяють поняття одиничні, загальні й пусті; відповідно до «наповнення», тобто, типу об'єктів понять – на конкретні і абстрактні; залежно від того, окремі предмети чи класи предметів позначає поняття – збірні й незбірні; також позитивні й негативні відповідно до того, вказують вони на наявність або відсутність якоїсь ознаки; а також, чи ці ознаки відносяться до інших понять – відносні й безвідносні [7, с. 39-63].

Треба зазначити, що в сучасній науці з філософського і психологічного терміну «поняття» еволюціонувало в окремі дефініції у різних галузях, де

здійснюється класифікація понять відповідно до специфіки науки (М. Тофтул, С. Стельмах тощо). [3, с. 244-245, 251, 262; 4, с. 620].

Отже, виходячи з аналізу розглянутих дефініцій, ми визначаємо термін «природничі поняття дітей молодшого дошкільного віку» як елементи системи знань, що характеризуються розумінням природних об'єктів і явищ як цілісних систем, властивості яких відображаються в істотних зв'язках з іншими об'єктами і явищами неживої і живої природи.

Висновки і перспективи дослідження. Як бачимо, прояснення дефініцій слова «поняття» показало, що усі вони корелюють з сучасними педагогічними поглядами на вимоги до освітнього процесу у закладах дошкільної освіти, і це дозволяє визначити умови і шляхи виконання завдань формування природничих понять у дітей молодшого дошкільного віку.

Протягом усього дошкільного дитинства відбувається формування природничих понять у дітей. Важливими компонентами компетентності дошкільників є формування знань і уявлень про об'єкти та явища природи, їхні зв'язки з довкіллям, людину як частину природи й наслідки її діяльності. Обов'язковим компонентом процесу формування життєвої компетентності є знання, які дитина засвоює шляхом накопичення особистого досвіду, набуття екологічного мислення у спеціально створених умовах (організоване навчання), а також творчим переосмисленням отриманого досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Європейський словник філософій. Лексикон неперекладностей / Наук. керівники проекту Б. Кассен і К. Сігов. К. : Дух і літера, 2009. Т. 1. 576 с.
2. Конверський А. Є. Логіка : підручник. 2-е вид. виправлене. К. : ВПЦ «Київський університет», 2017. 391 с.
3. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-укл. Ю. І. Ковалів. К. : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
4. Стельмах С. П. Історія понять. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. В. А. Смолій та ін. Інститут історії України НАН України. К. : Наук. думка, 2005. Т. 3. 672 с. : іл.
5. Сучасний тлумачний словник української мови. 65 000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ВД «Школа», 2006. 1008 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. К. : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
7. Хоменко І. В. Логіка : підручник для вищих навчальних закладів. К. : Центр учбової літератури, 2007. 335 с.

Олег Петров, Наталія Павлуценко
*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ПРАВОВИХОВНА РОБОТА З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті пропонується інформація щодо специфіки організації правовиховної роботи з учнями початкових класів, визначено стан правовиховної роботи з молодшими школярами в сучасній науці.

Ключові слова: правовиховна робота, учні початкових класів.

Постановка проблеми. У сучасних умовах інтенсивної розбудови Української правової держави особливого значення набуває проблема правового виховання населення взагалі і підростаючого покоління зокрема. Тому перед загальноосвітньою школою постала необхідність вирішення завдань, які забезпечили б послідовне входження у правове поле держави всіх своїх вихованців відповідно до основних положень Конституції України, Закону України «Про освіту» (2019), Національної програми правової освіти населення (2001).

Наразі формування правової держави вимагає загального піднесення рівня правової обізнаності всього населення, зокрема учнівської молоді. Оскільки нині інтенсивно твориться правова база, приймаються нові закони, у вихованні школярів важливо своєчасно інформувати їх про прийняття того чи іншого правового акту, тому що він починає діяти з часу його прийняття. Особистість, яка порушила правову норму цього акту, не може виправдовувати свій вчинок тим, що вона не знала про його існування. Саме знання вимог законів є передумовою їх дотримання. Окрім цього, своєчасне інформування привчає особистість постійно цікавитись правовим життям країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового виховання школярів інтенсивно почала розроблятися з другої половини ХХ століття, коли в школах було введено вивчення спеціального навчального предмета «Основи правознавства». Наразі викликають певний інтерес наукові пошуки вчених-педагогів І. Козубовської, А. Нікітіна, В. Обухова, Л. Твердохліб та вчених-правників Т. Барило, В. Бермана, Г. Миньковського, В. Оксамитного, М. Подберезького, Н. Ткачової, Я. Шевченко та ін. У цілому в працях цих науковців у достатній мірі розкрито зміст та методику правового виховання учнів середніх та старших класів загальноосвітньої школи. До проблеми правового виховання саме молодших школярів зверталися зокрема такі дослідники як: І. Козубовська, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, В. Оржеховська, М. Фіцула та ін., в дослідженнях яких частково розкрито проблему правового виховання молодших школярів як систему діяльності початкової школи.

Мета статті – розкрити особливості правовиховної роботи з молодшими школярами в освітньому процесі початкової школи з наукових точок зору.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом сфера правового регулювання поширилась на неповнолітніх з одинадцятирічного віку (створено службу у справах неповнолітніх, кримінальну міліцію у справах неповнолітніх, спеціальні суди для неповнолітніх), що вимагає відповідної правової компетенції неповнолітніх вже до досягнення цього віку. Крім того, на фоні девальвації моральних та загальнолюдських цінностей, зниження життєвого рівня населення стрімко відроджуються кримінальні традиції та звичаї, які активно проникають у молодіжне середовище, омолоджується

дитяча злочинність. Однією з причин поширення цього явища серед неповнолітніх є їх низька правова обізнаність.

Слід також зауважити, що в країні поширений правовий нігілізм, який потрібно долати шляхом інтенсивної правовиховної роботи серед всіх верств населення, у тому числі серед учнівської молоді.

«Однією з основних складових системи виховання підростаючого покоління нашої держави є його правове виховання. – Справедливо стверджує Й. Васькович. – Народна правосвідомість завжди утверджувала право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання, житло тощо. Однак, в останні десятиліття рівень правової культури громадян України значно знизився. Загрозливих масштабів набули скептицизм, цинізм, лицемірство, недодержання законів» [1, с. 49].

Потреба у формуванні базових правових знань та правової культури зростаючого покоління зумовлена тим, що майбутні фахівці різних рівнів та галузей знань уже сьогодні мають добре володіти інформацією про свої права та обов'язки, відповідно дотримуватися морально-правових норм й не допускати правопорушень. Реалізація таких завдань можлива за умови цілеспрямованого, систематичного та добре організованого правового виховання, формування нової правової свідомості підростаючого покоління, розвитку його правового світогляду, цілісної системи правових знань, навички правомірної поведінки та потреб керуватися правовими нормами та законами у щоденному житті.

Правове виховання молодших школярів є необхідним компонентом ранньої профілактики відхилень у їх поведінці, тобто проведення виховної роботи на стадії формування основних рис характеру, відношень із середовищем.

Рання профілактика викликається тим, що спостерігається такий тривожний симптом, як омолодження дитячої злочинності. Сьогодні на обліку в правоохоронних органах питома вага молодших школярів складає 6-8 відсотків. Приблизно така ж питома вага учнів початкових класів від загальної кількості, які розглядають служби у справах неповнолітніх [2, с. 29-30].

Правове виховання школяра має два тісно зв'язаних між собою аспекти. З одного боку, воно орієнтує на вирішення конкретних завдань, що стоять перед учнями на сьогоднішній день, а з другого – повинно дати школяреві перспективу на майбутнє. Суть правового виховання школяра саме у перспективності: необхідно навчити кожну молоду людину не тільки виконувати вимоги закону, а проявляти активність у здійсненні законності і встановленого правопорядку [3].

Важливим аргументом на користь введення правового виховання у школі, починаючи з початкових класів, є ставлення до цього питання видатного українського педагога А. Макаренка. Він підкреслював, що саме школа повинна з першого ж дня ставити до учня тверді, незаперечні вимоги суспільства, озброювати дитину нормами поведінки, щоб вона знала, що можна і чого не можна, що похвально і що не схвалюється.

Відомий педагог сучасності М. Фіцула пише з цього приводу, що молодші школярі суворіше, ніж дорослі, дотримуються правил гри і дитячого кодексу поведінки (не брешти, не доносити, не будь жадібним, не будь боягузом). На ці риси почуття справедливості дітей і слід спиратися у правовому вихованні молодших школярів. Принципи правосуддя цілком доступні дітям 8-10 років, треба тільки використовувати відповідні сюжетні приклади [5].

На авторитетну думку сучасних дослідників, систему правового виховання можливо будувати стосовно до таких вікових груп: до 7 років: «нероздільна» програма морально-правового виховання; з 7 до 11 років: формування правових почуттів, правильного уявлення про основні права і обов'язки школярів перед державою, школою, класом, сім'єю; з 12 до 16 років: формування правової свідомості на основі сприймання підлітком елементів правового становища громадянина України, засвоєння основних уявлень і соціальної і особистісної цінності права, правопорядку, законності; з 15 до 17 років: розширення правових знань, формування уявлень про роль держави і права у суспільному розвитку. Правовиховна робота після 17 років має будуватися передусім з урахуванням освітнього та професійного становища молодшої людини [4].

Метою правового виховання слід вважати досягнення такого рівня розвитку правосвідомості особистості, коли контроль вихователя за її поведінкою замінюється самоконтролем, а вдосконалення морально-правової сфери свідомості особистості стає функцією самої особистості [5].

Висновки і перспективи дослідження. У правовиховній роботі з молодшими школярами важливо дотримуватись загальнопедагогічних принципів виховання та специфічних принципів правового виховання. До специфічних принципів правового виховання відносять такі: єдність правового і морального виховання; оперативність використання правової інформації; поєднання переконання з примусом; дотримання законності у правовому вихованні; єдності прав і обов'язків школярів. М. Фіцула наголошував з цього приводу, що знання педагогами особливостей загальних принципів виховання і специфічних принципів правового виховання, дозволяє добирати оптимальний зміст, ефективні форми і методи роботи з формування в учнів правової свідомості, вироблення у них навичок і звичок правомірної поведінки [5].

Правильна організація правового виховання у початковій школі, поряд із загальним процесом виховання, сприятиме формуванню розуміння школярами необхідності і доцільності закону, його гуманності і справедливості. Разом з тим формуватиме уявлення про право як систему загальних правил, за допомогою яких держава встановлює норми поведінки людей, визначає міри можливого, дозволеного і міру обов'язкового, встановлює правові заборони, порушення яких спричинює відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васькович Й. Проблеми правового виховання молоді. Право України. 2017. № 2. С. 49-50.

2. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії і практиці американської школи. *Рідна школа*. 2006. № 4. С. 29-52.
3. Про стан негативних тенденцій серед неповнолітніх та заходи щодо їх попередження. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманізація навчально-навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді» За ред. В. Г. Герасименка. К.: ІСДО МО України, 1994. 230 с.
4. Сапожникова Л. С. Знана і реальна поведінка молодших школярів. *Початкова школа*. 2004. №3. С.11-13
5. Фіцула М. М. Правове виховання учнів: методичний посібник. К.: ІЗМН, 1997. 148с.

Олена Шкрядя

*Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка*

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті дано визначення понять «розвиток», «творча особистість»; перелічено характерні особливості (якості) творчої особистості; з'ясовано роль педагога під час творчого розвитку школярів; зазначено принципи, яких має дотримуватися вчитель, працюючи над творчим розвитком дітей.

***Ключові слова:** розвиток, творчий розвиток, творча особистість, молодші школярі.*

Постановка проблеми. Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни в усіх сферах людської діяльності зумовлюють зростаючу потребу суспільства у формуванні творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, креативних можливостей, здатної до створення та засвоєння інновацій у будь-якій галузі.

Вирішення цього важливого завдання покладено насамперед на систему освіти, що потребує принципово нових підходів до навчання, виховання та підготовки до самостійного життя підростаючого покоління, постійного оновлення форм та методів навчання з метою більш ефективного їх впливу на розвиток творчої особистості учня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку особистості, її творчих здібностей завжди була у полі зору вчених. Психологічні основи розвитку вивчали Д. Богоявленська, Л. Божович, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, Н. Талізін, С. Рубінштейн та ін., педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Л. Аристова, В. Андрєєв, І. Лернер, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукін та ін.

Багато публікацій з цього приводу можна знайти серед праць таких науковців, як Н. Ветлугіна, Л. Венгер, Л. Виготський, Т. Григор'єва, В. Давидов, А. Запорожець, В. Левін, О. Лук, О. Матюшкін, В. Моляко, О. Нікіфорова, Л. Парамонова, Я. Пономарьов, Б. Теплов, П. Якобсон. Вказаними

науковцями досліджувалися різні аспекти творчого розвитку, виховання та освіти: сутність, компоненти, методики, засоби, прийоми навчання тощо.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз творчого розвитку особистості як психолого-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Однією зі складних і ключових проблем педагогічної теорії і практики є проблема особистості, її розвитку, формування та соціалізації. Дана проблема має різні аспекти, тому розглядається багатьма науками: філософією, соціологією, фізіологією, анатомією, психологією та ін.

Зазначимо, що розвиток – це універсальна загальна властивість природи, суспільства і людини. У природі відбувається поступовий і стрибкоподібний розвиток, в суспільстві – еволюційний і революційний. У розвитку, властивому людині, виділяють філогенез (історичний розвиток людини) і онтогенез (розвиток від народження до смерті індивіда).

У філософії, психології, педагогічній літературі даються різні дефініції цього поняття. В «Філософській енциклопедії» розвиток визначається як вищий тип руху, зміни матерії і свідомості, перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового [7]. У психології термін «розвиток» традиційно вживається тоді, коли мова йде про якусь зміну: прогресивну (ускладнення структури) або регресивну (спрощення структури). Наприклад, розвиток пам'яті, уваги, чуттєвої сфери тощо. У педагогіці під розвитком розуміють кількісно-якісні зміни особистості при переході від однієї вікової сходинки до іншої [4].

Таким чином, розвиток – це процес кількісних і якісних змін в організмі, психіці, інтелектуальній та духовній сферах людини, обумовлений впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих факторів.

Поняття «творчість», «творчий розвиток» також розглядається багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Процес творчості присутній у всіх сферах людської діяльності. Та найширше творчо виразити свою індивідуальність людина здатна лише у мистецтві. В. Сухомлинський вважав, що мистецтво – це час і простір, в якому живе краса людського духу. На думку педагога мистецтво випрямляє душу так, як гімнастика випрямляє тіло. Саме через пізнання цінностей мистецтва людина пізнає людське в людині та підносить себе до прекрасного [6].

На думку Ошо, творчість – це свобода створювати, свобода бути, свобода співати свою пісню, танцювати свій танець. Він стверджує, що тільки творчі люди знають неповторність життя: у них є очі, щоб бачити, вуха, щоб чути, і серця, щоб відчувати [5, с. 67].

Як влучно зазначає Л. Виготський, творчість є постійним супутником дитячого розвитку, результатом якої стає ініціативність і самостійність мислення, здатність до самовираження у акті творчої діяльності. Він зауважує, що «найвищий вияв творчості і досі доступний лише небагатьом обраним геніям людства, але в буденному житті ... творчість є необхідною умовою існування, і все, що виходить за межі рутини і в ньому міститься щось нове, зобов'язане своїм походженням творчому процесу людини» [1, с. 34].

Творчу особистість визначають як особистість, межі творчості якої охоплюють дії від нестандартного розв'язання простого завдання до нової реалізації унікальних потенцій індивіда в певній галузі, як Людину, яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, умінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, умінням бачити далі того, що бачать його сучасники і що бачили його попередники. Серед характерних особливостей творчої особистості виділяють: відхилення від шаблону; оригінальність; ініціативність; наполегливість; високу самоорганізацію; працездатність [4].

О. Гамзінова відзначає, що творча особистість це індивід, який володіє високим рівнем знань та має творчі здібності: індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності і є умовою її успішного виконання [2, с. 24].

Творча особистість, на думку С. Кельнер, – це такий тип особистості, для якого характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, що проявляється в органічній єдності з високим рівнем творчих здібностей, які дозволяють їй досягти прогресивних, соціально та особисто значущих результатів у одній або кількох видах діяльності [3, с. 9].

Досвід багатьох вітчизняних та закордонних педагогів свідчить про вірогідність успішного формування у школяра якостей творчої особистості. Для цього учням варто надавати максимум можливостей для випробування себе в творчості, причому починати треба з найпростіших завдань. Навчання творчості має відбуватися в першу чергу на програмному матеріалі шкільних дисциплін. Засвоюючи досвід творчої діяльності, характерні для неї процедури, школярі набувають здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, вчать відмовлятися від стереотипів, конструювати нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового змісту. Вагомим аспектом реалізації творчого розвитку особистості є індивідуальні та професійні якості вчителя, задіяного в даному процесі.

Педагог першочергово має дотримуватися таких принципів: принцип розвитку, який передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; принцип самодіяльності, за якого учні відчують себе співучасниками освітнього процесу; принцип самоорганізації, який передбачає самостійну зосередженість учня на вирішенні навчального завдання [3].

Важливими під час творчого розвитку особистості є регламентування вчителем діяльності учнів, впровадження в освітній процес елементів творчості (комбінування, аналогізування, універсалізацію, випадкові видозміни). Інтерес учнів до такої діяльності можна викликати шляхом підбору творчих завдань, використання ігрових моментів, що, в свою чергу, дадуть можливість дітям працювати самостійно, опановувати узагальненими прийомами розумової діяльності, розвивати свої творчі здібності. Організувати таку роботу може педагог, який постійно перебуває у творчому пошуку, впроваджує нові методики навчання, розробляє нестандартні прийоми активізації пізнавальної діяльності молодших школярів.

На творчий розвиток особистості також впливають стилі сімейного виховання. Надмірна допомога батьків при вирішенні будь-якої задачі, також

знижує гнучкість мислення, що призводить до зниження прояву креативності. Кичук Н. В підкреслює, що для підвищення ступеня прояву творчості необхідно батькам дати дитині можливість робити вибір самостійно (дати їй психологічну свободу), підвищувати її самооцінку, знижувати покарання за вчинки і всіляко підтримувати її дослідницьку активність .

Творчість розвивається у дитини тоді, коли їй надають можливість розв'язати задачу по- своєму. Творчість не допоможе у досягненні результатів, якщо людина не має вольових якостей, внутрішньої витримки. Реалізована творчість є наслідком прояву сильних особистісних якостей, таких як уміння протистояти суспільству, домагатися реалізації поставленої мети і перемагати в боротьбі [3].

Також на розвиток і прояв творчості впливає сімейний фактор: порядок народження і число дітей у сім'ї. Первістки зазвичай інтелектуальні діти, а творчими стають останні, так як до первістка зазвичай пред'являється більша кількість вимог, і покладається відповідальність за реалізацію всіх батьківських очікувань.

У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури, нами виявлено наступні напрями творчого розвитку молодших школярів: у процесі вивчення загальноосвітніх дисциплін; за допомогою спеціальних програм; на заняттях, організованих у системі позаурочної діяльності; у сімейному колі.

Висновки і перспективи дослідження. Творчий розвиток особистості розглядається як один з пріоритетних напрямів освіти та державної політики. Творчість – це діяльність, що полягає у виробництві суттєво нового: предметів, способів діяльності, як матеріальних, так і духовних суспільних цінностей, а обдарованість – комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності порівняно з іншими людьми.

Здатність до творчості дійсно стає умовою орієнтації людини у швидкозмінних і швидкоплинних світових процесах, умовою не тільки адаптації до них, а й власної життєтворчості. Тому дуже важливо вже починаючи з ранніх років, а особливо, під час навчання в початковій школі розкривати творчий потенціал дитини, розвивати та підтримувати її.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте : психологический очерк. М. : Просвещение, 1991. 93 с.
2. Гамзінова О. П. Схильності. Здібності. Обдарованість. *Шкільному психологу усе для роботи*. 2011. №1. С. 19-27.
3. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. *Початкова школа*. 2013. №12. С. 2-19.
4. Кичук Н. В. Формування творчої особистості. К. : Либідь, 2001. 96с.
5. Ошо. Свобода. Храбростьбытьсобой. СПб.: ИГ «Весь», 2006. 192 с.
6. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям. Вибрані твори. В 5-ти т. Т.3 Київ: Рад. школа, 1977. 242 с.
7. Філософський енциклопедичний словник. НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; [редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін.]. Київ: Абрис, 2002. VI, 742 с.

Наукове видання

**ДОШКІЛЬНА І ПОЧАТКОВА ОСВІТА:
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ

*IV Всеукраїнської науково-практичної конференції
для студентів, магістрантів та молодих науковців*

**до 20-ї річниці Навчально-наукового інституту педагогіки і
психології та кафедри дошкільної і початкової освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка**

28 квітня 2021 року

*Матеріали подані мовою оригіналу.
Статті друкуються в авторській редакції
з оригінал-макетів авторів.
Редколегія не завжди поділяє погляди авторів статей.*

*Автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники
несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів,
цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших
відомостей.*

Відповідальна за випуск *С. М. Кондратюк*
Комп'ютерне складання та верстання *С. П. Цьома*

Підп. до друку 31.05.2021.
Формат 60x84/16. Гарнітура Arial.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 20,46.
Ум. фарб.-відб. 20,46. Обл.-вид. арк. 23,77.
Тираж 100 пр. Вид. № 48.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.